

—

CZU CZU 859. O-3

B 79

Notă asupra ediției

Textele au fost reproduse după:

I. Al. Brătescu-Voinești, Opere, I. Ediție îngrijită, note și comentarii de Teodor Vârgolici. Prefață de Al. Piru. Editura „Grai și suflet - Cultura Națională”, București, 1994;

I. Al. Brătescu-Voinești, Întuneric și lumină. Antologie, postfață și bibliografie de Mariana Ionescu. Editura „Minerva”.

București, 1987;

I. Al. Brătescu-Voinești, Niculăiță Minciună. Prefață și note finale de Mihai Gafița. Text îngrijit de Andrei Rusu. Editura „Ion Creangă”, București, 1973.

Au fost operate unele redactări pur ortografice („cari” - „care”).

„Făgăduinți” – făgăduințe” etc.).

Coperta: Isai Cârmu

e «LITERA», 1997 ISBN 9975 – 904 – 92-0

NOTĂ BIOBIBLIOGRAFICĂ

1868 1 ianuarie. Se naște, la Târgoviște, Ioan Alexandru Brătescu-Voinești, al doilea copil al lui Alexandru Brătescu, horticultor, și al Alexandrinei, născută Voinescu.

1872 – 1875 În casa părintească din Târgoviște și din Brătești, sat din apropierea Târgoviștei, viitorul scriitor ascultă muzică și istorisiri captivante ale unchiului Alexandru Voinescu, povestitor de un farmec irepetabil. Întrebat ce ar vrea să fie în viață, micul Ioan a răspuns: „Povestitor, ca nenea Alexandru”.

1875 – 1879 Ioan urmează clasele primare în orașul natal.

1879 – 1883 Ioan studiază la gimnaziu, apoi la liceu în București. În 1881 publică prima sa poezie în ziarul „Armonia”, condus de Alexandru Vlahuță.

1883 – 1887 În anii de studii la liceul „Sf. Sava” descoperă poezia lui Mihai Eminescu, pe care o îndrăgește pătimaș.

1888 – 1891 Susține bacalaureatul. Se înscrie la Facultatea de Drept. Îl cunoaște pe Titu Maiorescu și se bucură de atenția acestuia. Scrie versuri și proză, se apropie de „Junimea” și de „Convorbiri literare”, unde publică schița Cea din urmă scrisoare (1880). Își ia licența în drept și lucrează judecător, iar mai târziu – avocat.

1892 – 1896 Perioada cea mai activă a colaborării la „Convorbiri literare”, precum și la alte publicații.

1903 Ioan Alexandru Brătescu-Voinești publică primul său volum Nuvele și schițe.

1906 Apare cea mai amplă și mai importantă nuvelă a scriitorului: În lumea dreptății (în revista „Viața românească”, nr. 2 – 6).

1907 Îi apare volumul în lumea dreptății, pentru care ia premiul Academiei Române.

1910 I. Al. Brătescu-Voinești este ales vicepreședinte al Societății Scriitorilor Români.

1911 În broșura Pe marginea cărților scriitorul discută despre evoluționismul darwinian.

1912 Apare al doilea volum de nuvele și schițe al scriitorului: Întuneric și lumină.

1914 Este numit director al Teatrului Național. Activează în rândurile partidului liberal, fiind până în 1940, cu scurte pauze, deputat de Dâmbovița.

1915 Se stabilește la București. Conduce, împreună cu Al. Vlahuță, ziarul „Dacia”.

1918 Este ales membru al Academiei Române.

1919 I. Al. Brătescu-Voinești publică volumul cu tematică antirăzboinică în slujba păcii.

1923 Publică volumul de nuvele și schițe Rătăcire.

1929 Este anul volumului Firimituri.

1933 Apare, în volum, eseul „ecologist” Cu undița.

1935 Vede lumina tiparului volumul de eseuri Din pragul apusului.

1937 - 1940 Are loc o alunecare vertiginoasă a scriitorului către mișcările de dreapta. De aceea ultimii ani și-i trăiește într-o atmosferă de ostilitate și rezervă din partea publicului, pe care scriitorul însuși și le atrăsese de partea sa.

1946 14 decembrie Ioan Alexandru Brătescu-Voinești se stinge din viață, la București, lăsând posterității, dincolo de rătăcirile din ultimii săi ani, o moștenire literară pe deplin meritorie.

Din volumul

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

(1906)

I. Al. Brătescu-Voinești

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

De ce s-o fi ducând Andrei Rizescu să-și petreacă seara la avocatul Vineanu, a cărui soție primește în toate joile, nu știe nici el. Afaceri și politică nu se pricepe să discute, cărți nu știe să joace, să danseze, nici atât, iar miopia lui îl face să tresară la fiecare mișcare, de teamă să nu răstoarne ceva. Se pricepe să cânte din vioară, că e absolvent al

Conservatorului; dar, din cei șase ani de rătăcire prin provincie, a învățat că lumea vine la sindrofie să râză, să vorbească, iar nu să stea smirna ca să asculte muzica.

O să facă și astă-seară ce a făcut joia trecută: o să se miște cu precauțiune de la un grup la altul, o să privească portretele și litografiile de pe pereți, o să audă aceleași convorbiri și aceleași valsuri cântate la pian de domnișoare, și o să plece obosit de urât, cu dorul

Bucureștiului înzecit. Ajuns, văzu cu o tristă mulțumire că parcă n-ar fi altă seară, ci tot a de joia trecută. În odaia din dreapta, aceleași doamne cu figuri pătimase, în care nu mai era nimic feminin, jucau maus scump, care le aduna galerie împrejur; în odaia de alături jucau aceiași bărbați; într-altă parte câțiva alți inși vorbeau despre aceeași trădare națională și micșorare a prestigiului țării; ca și în joia trecută, câțiva ofițeri se plângeau către domnișoare de lipsa unui lac pentru patinaj ori împărtășeau cu bucurie hotărârea colonelului de a pune la anul parchet în salonul clubului militar. Erau de față trei colegi de magistratură ai lui Andrei, dar procurorul și supleantul jucau pocher, iar cu președintele nu prea era în dragoste mare; mai erau și alți avocați, dar parte erau tot la cărți, iar parte discutau politică; cu altă lume nu se cunoștea bine, nefind în oraș decât de vreo câteva luni;

Întuneric și lumină mă vezi că-ți lepăd pică de-un

ceas...

noroc că erau pe o masă albumuri de fotografii și de cărți poștale ilustrate, pe care Andrei puse mâna, ca să facă și el ceva.

Era adâncit în răsfoirea lor, când din odaia cu pian se auzi altceva decât obișnuitele valsuri. După o clipă de gândire, își aduse aminte că e Mondschein-Sonnate a lui Beethoven, o bucată pe care o cânta și el la vioară.

Lăsând albumurile, se strecură până la ușa odăii. Cânta o fată îmbrăcată într-o rochie modestă, cenușie, care i se părea că-i e cunoscută.

Se întreba cu nedumerire: unde a mai văzut el acel chip, a cărui frumusețe nu sta numai în frăgezimea tinereții, dar mai ales în distincțiune: o frunte bombată sub care străluceau ochi negri, sclipitori de inteligență, iar în părul negru pieptănat în sus, o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie!

În vremea asta domnișoarele râdeau de glumele unui ofițer; în odaia de alături se iscase o ceartă la o masă.

— Fugi, domnule, d-aici, se auzea strigând vocea colonelului, joci ca o mazetă. O joci de patruzeci de ani și tot n-ai învățat-o. Apoi când lumea râdea cu hohote, fata care cânta la pian, cu însușirea pe care o au femeile de a vedea fără să privească, observase pe tânărul cu ochelari, care sta în pervazul ușii de alături și singur asculta cu sfințenie ce cânta ea.

„Unde am mai văzut eu figura asta?” se frământa Andrei și, simțind pe cineva care se apropiase de dânsul, se întoarse.

Era Antonescu, noul director al gimnaziului, cu care făcuse cunoștință câteva zile mai înainte pe uliță.

— Era să vă întreb cine e domnișoara care cântă la pian, dar bănuiesc că nu știți, că sunteți venit mai de curând decât mine.

— Ba știu, răspunse directorul. E domnișoara Murgu,

sora nevesti-mii.

— Aşa!? Ce bine cântă la pian domnişoara Murgu...

Deodată i se făcu lumină în minte şi începu să râdă.

— A, domnule Antonescu, să vezi ce lucru ciudat mi se întâmplă.

— Aşa e.

— Păstrez şi acum afişul cu o însemnare de cât de bine a cântat

În vremea asta fata sfârşise şi, întorcându-se, îi privea.

Directorul se sculă şi luând pe Andrei de mână îl duse la dânsa.

— Eleno, dă-mi voie să-ţi prezint pe domnul Andrei Rizescu.

De aproape un sfert de oră mă chinuiesc să-mi aduc aminte de unde cunosc pe domnişoara şi acum îmi reamintesc.

— De unde?

— Acum doi ani, în vacanţa mare, am fost în treacăt vreo trei zile la Govora. Într-o seară s-a dat o reprezentaţie în folosul cantinelor şcolare. Nu e aşa că printre alte domnişoare a cântat şi domnişoara

Murgu?

domnişoara, mi se pare, Elena Murgu.

— Asta e nostim, zise Antonescu zâmbind. Să i-o spunem.

— A, ba nu.

— Ba da, cum o isprăvi.

Se aşezară pe canapea şi urmară pe şoptite convorbirea, din care Andrei află că doamna Antonescu a rămas acasă, nefiind tocmai bine; că Antonescu, din pricina aerului Giurgiului, care nu-i pria, a obţinut să fie mutat aci, în oraşelul acesta de munte; că, măcar că nu era venit decât de două luni, simţea o mare îmbunătăţire în sănătate; că Elena îi era cumnată şi fiică tot într-o vreme,

deoarece ei o crescuseră, fiindcă-i muriseră părinții când era abia de șase ani; iar Antonescu află că nici Andrei n-are părinți, că e și el numai de șase luni în oraș.

judecător de ședință la tribunal și absolvent al Conservatorului la vioară.

Apoi istorisi, cu toate împotrivirile lui Andrei, cheștiunea afișului de la Govora.

— Admirabilă e sonata asta, domnișoară, zise Andrei, ca să schimbe vorba. Nu știu dacă ați auzit-o vreodată la pian și vioară.

— Nu.

— O știi la vioară? Întrebă directorul.

— Da.

Întuneric și lumină ta.

— Fie.

Gazda, doamna Vineanu, care auzi în treacăt cuvintele din urmă, veni să stăruiască de Andrei să-și aducă vioara.

— Te rog frumos, domnule Rizescu. Sunt trei pași până la dumne

— Altă dată da, astă-seară însă nu.

— Mă însoțesc și eu la rugăciunea doamnei Vineanu, stăru

Elena

Murgu. Sunt aci, vă pot acompania la pian.

Îi suna vocea mai dulce decât pianul de care sta rezemată, și privirea ei zâmbitoare ucidea orice putere de împotrivire.

După o clipă de codire se înclină:

Atunci fata făcu un pas către dânsul și-i zise, privindu-l drept în ochi:

— Dacă nu v-ar pricinui prea multă căutare, v-aș ruga să aduceți și afișul.

— O! asta nu, răspunse el îndreptându-se spre ieșire.

Totuși l-a adus. Citise în grabă acasă însemnarea făcută pe el și văzuse că nu era nimic de ascuns; deci,

înainte de a începe să cânte, îl scoase din buzunar și-l întinse fetei, care citi cu obrajii înfloriți, desigur din pricina răsfârângerii culorii afișului:

„Eram în picioare lângă scenă. Cea din urmă care a cântat a fost domnișoara Elena Murgu, îmbrăcată simplu într-o rochie civită, o față palidă la față, cu ochii vii și cu o viță de păr alb pe frunte. Nu știu ce mi-a dat de la început încredințarea că, dacă va cânta și această domnișoară, va cânta bine. O parte din public se pregătea să plece, sătul de atâta muzică. Dar de la primele acorduri a robit toată sala, iar când a terminat, cu drept cuvânt i s-au făcut ovații”.

După ce Andrei întocmi afișul cu îngrijire și-l vârî în buzunar, încep să cânte, și cântă amândoi atât de bine și puterea muzicii e atât de mare, încât capetele se întorc, vorbele încetează, până și jocul de cărți se oprește, toți se înghesuiesc în cadrul ușilor, iar când sfârșesc, lumea izbucnește în aplauze:

— Admirabil!

I. Al. Brătescu-Voinești 10

— Domnule Rizescu, nu te mai primesc fără vioară, zise gazda...

...Și acum, întors acasă, Andrei se gândește ce rău i-ar fi părut să nu se fi dus la sindrofia lui Vineanu. Un bine nespus îi umple inima.

Își ia vioara și cântă de unul singur, pe când în minte îi flutură doi ochi negri, sub o frunte mare, cu o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie...

*

O pornise de jos Andrei Rizescu. Era fiul dascălului Rizea de la biserica Sfântului Gheorghe din Pitești, om sărac, fără altă avere decât venitul a trei pogoane din pământul parohiei. Ajutat la cheltuieli de boierul Mărescu, ctitorul bisericii, Andrei a învățat alături de băiatul

Mărescului; dar pe când feciorul boierului își trecea

clasele cu propteli, băiatul dascălului ieșea printre cei dintâi.

La sfârșirea liceului s-ar fi înscris la altă facultate decât la Drept, dacă nu ar fi fost stăruințele bătrânului Mărescu, care voia să-și aibă copilul alături cu Andrei, a cărui sânguință și cuminenie puteau să-i fie un îndemn. Pe lângă Facultatea de Drept, Andrei mai făcea și pe cea de Filosofie și mai urma și Conservatorul la vioară, talent pe care-l moștenise de la tată-său, că și dascălul Rizea cânta la vioară. Și iarăși, pe când Andrei ducea o viață așezată, necunoscând alte petreceri decât cititul, vioara, lungile plimbări împrejurul Bucureștiului și regulatele partide de șah cu Klein, un coleg de conservator, care-l învățase acest joc, socotindu-se vinovat și stricat după o seară petrecută prea târziu la berărie în discuții – tânărul Mărescu își cheltuia viața în cafenele și în petreceri desfrânate.

După ce și-a luat licența, pe când Mărescu pleca la Paris pentru doctorat, Andrei căpăta, cu sprijinul boierului, un post de substitut la

Teleorman. Trecuseră doi ani de la intrarea lui în magistratură, când s-au întâmplat nenorocirile care au sfârșit deodată toate legăturile de recunoștință ce-l legau de neamul Măreștilor.

Andrei avea o soră, Ana, care mergea în casa boierului de ajuta la cusut doamnei și domnișoarei Mărescu. Această soră, nespus de dragă

Întuneric și lumină 11

lui Andrei, a fost sedusă de tânărul Mărescu, întors în vacanță de la

Paris.

Rușinea ce fata făcuse tatălui și fratelui său a ispășit-o prin chinurile în care s-a sfârșit, otrăvindu-se. Peste câteva luni s-a răpus și dascălul

Rizea, iar Andrei a rămas singur pe lume.

De atunci, fără sprijinul nimănui, numai prin

purtarea lui bună și prin munca lui - câteva studii însemnate, publicate în reviste juridice, atrăseseră luarea-aminte a lumii judecătorești - înaintase încet, din treaptă în treaptă, ajungând în timp de șase ani judecător de ședință aci, în acest oraș. Colegii lui îi găseau trei cusururi: ziceau că este zgârcit, ursuz și mândru; dar n-aveau dreptate. Zgârcit îi ziceau pentru că nu-și risipea banii la cărți, dar ar fi de cercetat și de numărat câți magistrați cinstiți, fără nicio altă stare, au putut, ca Andrei, cu economii din leafă, să-și facă o bibliotecă frumușică, să călătorească o dată până la Roma și să aibă și două mii de lei puși deoparte. Mândru și ursuz îi ziceau pentru că nu-i plăceau chefurile și nu da ghes cu dragostea nimănui, nu prea se ducea în lume; dar asta ținea și de miopia lui, care-l făcea sfios; iar dacă aveau nițică dreptate când ziceau că „fulgeră la Cornul caprei când o râde Rizescu”, tot atât e de adevărat că nu l-au văzut niciodată necăjit, nici nu l-au auzit vorbind altfel decât cu nepăsare mersul stărilor sufletești ale oamenilor, fără să vrei, pe nesimțite, te simți împins spre mâhnire și spre mizantropie, văzând zilnic pe oameni sub același unghi al sfâșierilor și întremâncărilor pentru un peticel de interes.

Așa cum era, în scurta vreme de când era în acest oraș, plăcuse multora și nu erau puțini acei care, având o fiică, o soră sau altă rudă de măritat, ar fi primit cu bucurie s-o dea după dânsul. Se poate, prin urmare, înțelege ușor ce vâlvă a stârnit în acest orașel, în care orice căsătorie era un eveniment, vestea că Rizescu o să se căsătorească cu cumnata directorului gimnaziului. Auzi dumneata, să ia fată străină, abia venită, fără un ban de zestre, când, slavă Domnului, erau în oraș atâtea fete frumoase, binecrescute și cu stare.

Lucrurile s-au întâmplat în chipul cel mai firesc.

I. Al. Brătescu-Voinești

— Să-i spunem aci? și răspundea tot el: Nu, lasă la

urmă.

Antonescu era un om de vreo patruzeci și cinci de ani, blond, slăbuț.

În duminica următoare sindrofiei de la Vineanu, Andrei se dusesese la Antonescu.

Directorul locuia chiar în localul gimnaziului, având pe seama lui trei odăi jos, în aripa dreaptă a clădirii. Într-o altă casă, unde venea să facă întâia vizită, ar fi stat cel mult zece minute, cu mânușile în mâini, nemișcat pe scaunul pe care ar fi apucat să se așeze; dar aci, atitudinea prietenoasă și lipsită de etichetă a lui Antonescu îl făcuse să stea mai bine de un ceas.

Când a intrat, soția și cumnata directorului nu erau în odaie. Îl primise el, într-o hăinuță de casă, pătată și arsă în mai multe locuri de fel de fel de acide, și întâia vorbă i-a fost:

— Mă rog, ții la etichetă? să mă duc să-mi schimb haina...

— Te rog, nu te deranja, răspunse Andrei zâmbind. Iar după ce veniseră cucoanele și după ce l-a înfățișat nevستی-sii, îl întrebase dacă se grăbește, și față cu răspunsul negativ al lui Andrei:

— Apoi scoate-ți mânușile. Mă rog, nu te las așa cu una, cu două:

mi-ai spus deunăzi că nu cunoști gimnaziul și vreau să ți-l arăt în amănunțimi.

Și au mers cu toții să vadă localul gimnaziului. Era în adevăr vrednic de văzut: săli de studiu curate, mari și luminoase, sală de desen, sală de gimnastică, o bibliotecă cum nu s-ar fi așteptat Andrei să găsească într-un orașel atât de mic; și în sfârșit, păstrat pentru la urmă, laboratorul de fizică și chimie, specialitatea lui Antonescu, alături cu un amfiteatru încăpător.

La fiecare exclamație de admirație a lui Andrei, directorul se întorcea către fată și o întreabă:

chel ca sticla, vioi ca o vrabie; porecla de „Neamțul”, pe care o purta din școală, i se cuvenea și pentru înfățișarea lui, și pentru că în adevăr era german după mamă; iar aplecarea lui pentru științele naturale o moștenise de la bunicul său matern, răposatul Maller, farmacistul.

— Uite ce am combinat noi, domnule Rizescu, zise el, după ce se

Întuneric și luminează 13

Întoarseră în odaia de primire... dar cum să încep, că trebuie o introducere?

— Lasă mai târziu, Alexandre, zise nevastă-sa.

— A, nu! Nu mă știi pe mine? Eu când am ceva de spus, trebuie să-l spun îndată, că mă supără, parcă mi-ar umbla un fir de păr pe limbă. Uite ce e.

Și începu să explice cum îi lipseau din laborator multe lucruri esențiale, care trebuiau neapărat cumpărate; că de la minister era gata de căpătat suma trebuincioasă, că județul, vorbise cu prefectul, n-avea fonduri.

Atunci ce s-a gândit? Așa e că Elena cântă bine la pian?

— O, foarte bine!

— Eleno, așa e că domnul Rizescu cântă bine la vioară?

— Mai mult decât bine, răspunse fata.

Atunci era foarte simplu: s-a gândit că ar putea organiza în amfiteatrul gimnaziului un concert - era destul de încăpător amfiteatrul

— Și s-ar putea scoate o sumă destul de frumoasă; și părăndu-i-se că vede o mișcare de protestare a lui Andrei:

— Mai întâi, n-o să ai de cântat toată seara, că o să mai fie și alte bucăți; băieții o să cânte în cor, alții o să declame, alții o să mai facă scrimă. Mă rog, de toate. Să nu zici nu, domnule Rizescu. În orice caz, lasă-mă să mai trag nădejde două-trei zile. Ce e azi? Duminică? Uite, îți

acordăm trei zile de gândire: luni, marți și miercuri, când te rugăm să fii să prânzești cu noi. Dacă primești, vii miercuri cu vioara, dacă nu, vii fără vioară.

Așa e că va să fie cineva afară din cale de ursuz ca să nu se simtă atras către niște oameni așa de deschiși la inimă?

Miercuri seara se dusesese cu vioara. După-masă venise și doctorul

Georgescu, un coleg de școală al directorului, cu nevastă-sa, și petrecuseră o seară minunată, făcând muzică cu Elena și discutând împreună cu doctorul planurile de reforme pe care voia să le introducă

Antonescu în cursurile lui.

De atunci, pe măsură ce trecuse vremea, se încredințase ce oameni

I. Al. Brătescu-Voinești

Om singur pe lume, mâncând pe la birturi, trăind într-o odăiță rece de ispravă erau Antoneștii. La fiecare reîntâlnire găsisese noi cuvinte să-i fie dragi și să se apropie de dânsii. El, un om deștept, harnic, învățat nu numai în ramura științelor naturale, dar pe care-l interesa orice fel de cunoștințe; Matilda, nevastă-sa, o femeie bună și simplă care inspira de la întâia vedere o trainică simpatie. Nu era frumoasă, dar avea o blândețe care te fermeca. Toate treburile casei le făcea fără niciun ropot, fără cea mai mică tevatură. Cu rost la toate, cu spor la muncă, mișcările aduceau aminte sprinteneala nezgomotoasă a unei furnici.

Cu drept cuvânt zicea directorul despre ea că el n-are în tot laboratorul de fizică un aparat mai precis decât nevastă-sa. Elena, pe lângă însușirile soră-sii, care-i slujise de mamă (îi zicea Mama Tilda), avea inteligența mai vie, era mai zglobie, era frumoasă și avea mare talent la pian. Câteșitrei aveau în comun simplitatea, naturalețea, lipsa de supraveghere de tine însuși și de dorința de a produce efect, însușirile greu de lămurit pe care le au mai ades

nemții decât românii, însușiri care sparg gheața și te îmbie la intimitate și la prietenie de la întâia întâlnire.

de singurătate, la ușa căreia când se întorcea nu era nimeni să-l întâmpine cu un zâmbet ori cu o vorbă bună, e lesne de înțeles ce înrâurire a avut asupra gândurilor și hotărârilor lui Andrei fericirea casnică aflată în casa Antoneștilor. Citiri împreună, discuții interesante, muzică, până și șahul de odinioară, că și Antonescu juca șah, și toate astea sub lumina unor ochi zâmbitori, a căror pereche n-o întâlnise încă în viață - i se părea că după o lungă rătăcire printr-o negură umedă și rece a sosit într-o locuință curată, caldă și îmbălsămată.

Gândurile mohorâte despre zădărnicia străduințelor omenești, îndoielile neliniștitoare despre rostul lumii, care-l frământaseră atâtea nopți fără de somn, în pustietatea odăiței lui de om stingher, se risipeau acum ca valurile de ceață la razele soarelui. Viața dusă de el până atunci îl făcuse să ajungă până la vârsta de 29 ani cu inima adăpostită de simțirea ce acum i-o cucerea cu furie, parcă voia să-și recâștige întârzierea. Ce altă înfățișare căpătau toate câte până acum i se

Întuneric și lumină 15

părușeră fără însemnătate... Și după lungi certuri cu sine însuși, după lungi șovăiri, când din fericirea fără de nume pe care o simțea alături de fată și din neliniștea dureroasă care-l rodea departe de ea, când din tăierea răsuflării pe care i-o pricinuia numai gândul că s-ar putea să n-o mai vadă, s-a încredințat că fără dânsa nu se mai poate - a cerut-o lui Antonescu.

*

D-nei Adina căpitan Gh. Nicolau
Giurgiu

Nu ți-e rușine, Adino dragă, să răspunzi cu o pagină la scrisorile mele de șase și de opt pagini? Voiam să-mi răzbun și să nu-ți scriu decât un rând: „Sunt bine merci;

sper că și voi idem", și să iscălesc;

dar nu pot. Eu nu sunt ca tine, la un loc cu toate prietenele copilăriei noastre, având cui spune atâtea câte aş avea de spus; eu n-am aici decât pe Mama Tilda, dar cu ea nu pot vorbi acum cum aş vorbi cu tine. Ce n-aş da să te pot avea aici măcar o zi...

Am primit fotografia băiețelului tău. Numaidecât am poruncit la un tâmplar o ramă pe care s-o pirogravez (am găsit un model cu călțunași de toată frumusețea) și o s-o aşez într-un loc de unde s-o privesc toată vremea. Ce drăguț e! Că o să am tot băiat și eu nici nu mă îndoiesc. Prea o dorim din adâncul inimii și Andrei și eu, prea neam obicinuit cu ideea asta, pentru ca Dumnezeu să nu ne îplinească dorința. Și Mama Tilda tot așa crede – la toate câte lucrează pentru copil le-a pus panglici albastre.

Numai dacă ar fi frumos ca al tău. Andrei a sărutat fotografia de zece ori, mângâind-o: „Feciorașul tatii, fecioraș”. Gândul c-o să aibă și el un fecioraș îl înnebunește de bucurie. A! dacă ai ști ce bun, ce plin de atenții e pentru mine Andrei, așa de bun încât i-am spus că dacă o vrea să-și răsfete copilul cum mă răsfată pe mine, îl iau de sub creșterea lui (!!). Să ne auzi planuri ce facem; să vezi pe Andrei cum

I. Al. Brătescu-Voinești

Am făcut aici cunoștința unui coleg de școală al lui nenea Alexanâși notează fiecare cusur și cum discutăm mijloacele prin care le-am putea înfrânge la copil. Am râs ieri de ne-am prăpădit; mă rog, era să ne certăm, pentru că eu ziceam că o să-l pui la pian de la trei ani, și

Andrei zicea că nu, că e prea devreme.

Sunt fericită, Adino dragă, așa de fericită încât parcă mă cuprinde o grijă. Aș vrea să se împietrească lumea așa cum e acum, să rămâi totdeauna sub iubirea mângâietoare și ocrotitoare a lui Andrei... Nu e frumos ca bărbatul tău Andrei, are însă o privire bună și un timbru de voce grozav

de duios, între bas și bariton. Unele cuvinte spuse de el îmi plac la nebunie, parcă vibrează inima în mine când le aud:

„Marmură, bravură”.

Parcă ți-am scris că avem o căsuță mică și drăguță ca un pahar, așezată în mijlocul unei curți pline de flori. Proprietarul, care șade în fundul curții în două odăițe, un pensionar bătrân, nenea Mache, cum îi zice toată lumea, e un grozav iubitor și de flori și de păsări.

dru, un doctor - Georgescu, a cărui nevastă seamănă leit cu Victoria

Nanu, dar nițel mai în vârstă. Sunt amândoi oameni foarte buni și care au prins mare dragoste de noi. Am primit de la ei mai multe daruri de nuntă. Duminica trecută am petrecut la via lor; o poziție încântătoare, din pridvorul casei lor se vede tot orașul. Nici nu mai încerc să-ți descriu frumusețea de rai a viei. Parcă n-am văzut de când sunt așa nuci uriași și umbroși, nici fân atât de plin de flori și de miresme. Ne-am întors seara acasă târziu pe lună, cu sufletul îmbălsămat de fericire.

Zici că te duci la Câmpulung în iulie. Poți să înțelegi câtă plăcere mi-ar face să putem veni și noi; dar nici nu vreau să mă gândesc la fericirea asta. Noi nu putem veni, atât din pricina poziției mele, cât și din altă privință. Andrei și-a cheltuit cu instalarea noastră tot ce-a pus deoparte și tocmai acum vin cheltuieli serioase. Voi însă... dar nu, ar fi prea frumos și bine. În orice caz, dacă s-ar întâmpla să veniți, te rog să mă înștiințezi. Sosirea voastră fără de veste mi-ar putea face rău de bucurie.

Măcar că în ropotul examenului, nenea Alexandru mi-a spus să nu

Întuneric și lumină 17

uit să vă scriu salutări din parte-i. Din partea mea salutări domnului Nicolau;

Iar pe tine te îmbrățișez cu drag și cu dor ca pe o soră.

Elena Rizescu

P.S. Uitucă ce sunt! Sărută pe băieţel de sute de ori, pentru Andrei şi pentru mine.

*

Oricine trecea ziua prin dreptul caselor lui Matache Petrescu, în care acum locuieşte Andrei Rizescu, se oprea să admire grădiniţa. Cum împrejmuirea de la uliţă e de plasă de sârmă, se poate vedea tot:

cărările bătătorite cu nisip galben, netezit ca-n palmă, fără zare de buruiănă, iarba tunsă cu maşina, rondurile de flori aşezate şi alese după culori, beţe de trandafiri vopsite verde, cu băşici de sticlă în vârf;

la umbra unui ienupăr un arap de ipsos cu joben galben, haină roşie şi pantaloni albaştri, care, picior peste picior şi cu ţigara în gură, şade citindu-şi gazeta; dincolo tolănit pe iarbă într-o rână, un pitic bărbos care zâmbeşte trecătorilor; împrejmuirea din dreapta şi din stânga îmbrăcate până sus în iederă; într-o parte bolta de viţă, iar în mijlocul grădinii, simplă, dar curată, căsuţa.

Ce altă treabă are Mache Petrescu, văduv, acum de zece ani pensionar, decât să îngrijească toată ziua de flori şi de păsări? În dosul casei închiriată lui Rizescu, e altă căsuţă cu două odăi şi bucătărie, care nu se vede de la drum şi în care locuieşte el; tot acolo e şi curtea păşărilor.

Cei care au intrat până acolo au putut vedea găini cu adevărat vrednice de văzut: Paduane moţate de nu li se mai văd nici ochii, nici ciocul, încălţate de de-abia se pot mişca; găini de Cochinchina uriaşe; găini de Bramaputra cu urechi mari, care le atârnă ca nişte cercei de mărgean; găini de Iocohama în cozile cărora strălucesc toate culorile curcubeului şi ale pietrelor scumpe.

Din zorii zilei până-n noapte, bătrânul, cu o pălărie cu margini mari înfundată până la ochi şi veşnic cu un tartan cenuşiu pe umeri, nu stă

I. Al. Brătescu-Voineşti 18

O clipă, umblă de colo până colo; ici are de plivit o buruiiană, dincolo are de tuns o ramură, într-altă parte de semănat ori de presădit o floare.

După patruzeci de ani de slujbă la tribunal, unde treptat-treptat de la practicant în arhivă ajunsese grefier, acum zece ani, când se retrăsese la pensie, și-a clădit căscioara pe care o da cu chirie și trăia cu florile și cu găinile, ajutat la treburile casei de o mătușă mai bătrână decât dânsul.

Porecla de „inimă rea” i s-a născocit de lume, nu atât în înțelesul de om rău ori hain, cât în înțelesul de om amărât și iubitor de singurătate...

De când s-au mutat Rizeștii aci, trecătorii se opresc și seara în dreptul caselor, ca să asculte o clipă valurile de armonie care ies pe ferestre. Preajma e așa de tăcută în oraș, încât din uliță se aude numai pianul, vioara și violoncelul, dar se aude deslușit și un glas de om care zice din când în când: „No, no, no! da capo, più sostenuto”.

E glasul căpitanului Caselli, șeful muzicii regimentului, care cântă cu violoncelul și conduce.

Cu ăst Caselli au făcut cunoștință Rizeștii curând după mutarea lor în casele lui Mache Petrescu.

Într-o seară cântau împreună o melodie de Rubinștein.

Când au sfârșit, au pornit din dreptul ferestrei niște aplauze puternice și un glas de om striga: „Bravo! bravissimo! mi-o complimento!”

Era Caselli, care intrase în grădină și se furișase în vârful degetelor până sub fereastră.

Antonescu și doctorul Georgescu, care-l cunoșteau din vedere, îl poftiseră înăuntru.

N-avea cuvinte italianul să-și exprime mirarea și mulțumirea pe care i le stârnea descoperirea în oraș a unei case unde se făcea muzică.

Și, într-o limbă italiano-francezo-română, nu tăcuse

timp de un ceas, vărsându-și tot necazul și tot disprețul împotriva orășenilor, care au atât sentiment muzical cât teaca sabiei lui, în care bătea cu pumnul

Întuneric și lumină 19

În semn de demonstrare, și împotriva colonelului regimentului: „una bruta, ve dico!”

A! ce alte vremuri apucase el, când comanda regimentul colonelul

Opran... Gagiști plătiți bine, orchestră cu care organizase auziții muzicale la clubul militar, proiecte de cumpărare de instrumente perfecționate, saxofoane, și de-a înființa o muzică cum n-a existat încă în țară, când, „una bona mattina, crac!”, colonelul Opran mutat, și-n locul lui un om... un om care concediază gagiștii, un om căruia nu-i trebuie muzică, ci fanfară, care să știe, acolo, un cadril, un vals... „una bruta, ve dico!”

Dar atunci pentru ce se plătea de județ și de comună subvenție muzicii? Erau proști că i-o dădeau.

Și ridicându-și mâinile spre cer, se mira: „Cristo!” cum de nu înțelegea lumea că într-un orășel mic ca ăsta, lipsit de teatru, lipsit de muzee, lipsit de cor în biserici, lipsit de toate, singurul mijloc de a scoate pe oameni din lăncezeala, din trivialitatea vieții de toate zilele era înființarea unei muzici bune! Dar nu înțelegeau ei ce important rol are în educația unui om muzica și cum îl îmbunează? Iată aici un exemplu: în ce casă ar fi îndrăznit el să intre așa fără să cunoască pe nimeni? Aici a intrat pentru că e o vorbă, unde se cântă, nu te sfii, intră, că sunt oameni buni. „Meloterapia, signor dottore, nu așa?” Dar cu cine să se înțeleagă? Și cu un ton de desăvârșită deznădejde: „A!”

Colonel Opran! da quando a plecat, ze suisş oun homme perdou”.

De aceea n-avea cuvinte să-și exprime mirarea și mulțumirea, auzindu-i cântând așa de bine. Și el cânta cu

violoncelul și, dacă voiau, puteau organiza trio frumoase... A doua zi își adusese instrumentul și d-atunci cel puțin de două ori pe săptămână venea regulat după-masă.

Rizeștii îl primeau cu drag pentru mai multe cuvinte. Mai întâi cânta perfect și sub conducerea lui făceau progrese vădite; apoi doctorul Georgescu zisese într-un rând că îndeletnicirile mumei din timpul sarcinii se moștenesc de copil, și în sfârșit, atât Andrei, cât și

Antonescu și doctorul simțeau deslușit ce bine le făcea aseastă cură

I. Al. Brătescu-Voinești

Mai vârtos simțea această binefacere Andrei, care se întorcea ades

Era ăst președinte, Nicolae Zărnescu, o fire ciudată. Fiul unui

Și desăvârșită i-ar fi fost fericirea, cu preocupările sănătoase și de muzică, cum îi lecuia de oboseală și de supărarea muncii de peste zi.

acasă istovit și cu inima plină de o silă pe care i-o făceau atât cele șase ceasuri de muncă neîntreruptă, cât și zilnicele lui neînțelegeri cu președintele tribunalului.

negustor din Ploiești, odinioară foarte bogat, în urmă scăpătat, ajunsese judecător de ședință în orașul său natal. Perspectiva marii averi ce urma să moștenească de la tatăl său făcuse pe un ministru de Justiție de pe vremuri să-i dea în căsătorie o nepoată de vară din Ploiești.

Micșorimea zestrei ce aducea fata se compensa cu șansele de înaintare pe care le oferea înrudirea și nășia ministrului dreptății. Înlocuit curând după aceea, la schimbarea guvernului, încercase timp de un an, fără izbândă, să practice avocatura în Ploiești. Atunci s-a întâmplat falimentul tatălui său, care a înghițit toată averea, din care n-a scăpat decât o moșioară de o sută de pogoane la Văleni, unde s-au retras și fostul negustor, și fostul magistrat. Un an în urmă tatăl murise, iar

Nicolae Zărnescu, urmând să fie înscris de formă în baroul de Prahova, își vedea acum de mica lui gospodărie: livezi de pruni, fâneață și un petic de vie. Pledând o dată pe lună la judecătoria din Văleni și la un an o dată un proces la tribunalul din Ploiești, înconjurat de stima concetățenilor, în ochii cărora calitatea lui de fost magistrat și rudenia ministrului erau titluri însemnate, urmașe timp de opt ani o viață tihnită, care-i pria de minune.

neobositoare ale micii lor gospodării, în mijlocul naturii care-l cucerea neconținut, departe de frământările minții pentru care nu-și simțea nicio chemare, dacă dorul vieții de oraș, de care se ofilea nevastă-sa, nu ar fi pus în căsnicia lor sămânța unei neînțelegeri care creștea și se întindea mereu ca o buruiană rea.

Opt ani de-a rândul, cu prilejul Sfântului Gheorghe, cântarul

Întuneric și lumină 21

negustorului mai de seamă din localitate arătase că sporul de sănătate al soțului era egal cu scăderea sănătății soției.

Revenirea atât de dorită la minister a unchiului a pus capăt răului lor trai. Rugăciunile stăruitoare, lacrimile, îngenuncherile și amenințările ei cu sinuciderea pe de o parte; statornicia sentimentelor lui politice și chipul în care fusese înlocuit și care făcea dintr-însul un fel de victimă politică pe de alta – au fost cuvinte destul de puternice, pentru ca unchiul să-l numească președinte, în locul rămas vacant printr-o moarte sosită parcă într-adins.

Bucuria soției că pleca din satul în care-și îngropase cei mai frumoși ani ai tinereții nu se putea măsura decât cu părerea de rău cu care se smulgea el din locul unde gustase dulceața odihnei și a considerațiunii ieftine. A! în primele vremi, ce greu apăsa pe grumazul dezobișnuit al bietului om jugul slujbei și al vieții ceremonioase și

complicate la care-l îndatora situația sa de cel mai înalt magistrat al județului. Adio viața simplă și țișnită de odinioară, care nu cerea nicio frământare de creier, nicio supraveghere de sine; adio plimbările în fânul plin de miresme al livezilor de la Văleni și dulceața celor două ceasuri de somn după dejun în cerdacul cu perdele de iederă și de zorele – adio libertatea!

Acum, cu mâncarea în gură era silit să dea fuga la tribunal, și, cu riscul unui atac de dambla la grosimea și la scurtimea gâtului său, trebuia să șează ceasuri întregi nemișcat, să asculte teorii de drept și împrejurări de fapt, care-l oboseau până la durere.

Ca un pom prea în vârstă, smuls dintr-un loc și mutat într-altul, multă vreme a tânjit, buimăcit de mulțimea îndatoririlor ce-i impunea însemnata lui slujbă și îndurerat de schimbările firii sale, pe care le cerea îndeplinirea lor.

A! Nu era ușor! Câtă prudență și cât meșteșug trebuia, pentru a împăca atâtea interese care se băteau în cap.

Cu prilejul numirii sale, ministrul îi atrăsese luarea-aminte asupra mării puteri cu care-l investea slujba lui și-i spusese lămurit că e trimis acolo ca să echilibreze balanța justiției, care, prin purtarea predece-l. Al. Brătescu-Voinești

Toată lupta asta vrednică de compătimire dispăruse, și acum, la

Neînțelegerea lui cu Andrei Rizescu se iscase de îndată.

sorului său, atârna prea greu în partea avocaților din partidul advers.

Se cerea deci îndeplinirea acestei misiuni la care-l împingeau credințele lui politice; dar pe de altă parte, cazuri întâmplare chiar atunci, și care dovedeau subrezenia garanției inamovibilității, cereau o tactică întortocheată, prin care să se puie la adăpost de vrăjmășia

puternicilor de mâine.

Multă vreme, inima lui de om simplu și cinstit în fond suferise din pricina complicației și perversității sufletești pe care i-o cerea noua lui situație; dar încet-încet, ajutat pe de o parte de măgulirea pe care i-o procura considerațiunea aparentă a lumii și conștiința mării puteri cu care era investit, pe de alta, de prețiosul sprijin al soției sale, femeie deșteaptă și plină de tact, păstrând totuși în fundul inimii o nespusă foame de odihnă și regretul vieții ținute de odinioară, începea să se dezmeticească, să se adapteze condițiunilor mediului în care intrase.

Dragostea soției sale îi fusese de mare ajutor, și încet-încet îngrijirea dezmierdătoare de care-l înconjura și delicata stăruință cu care se căznea să plivească din mișcările, din înfățișarea și din tot modul lui de a fi, părțile aspre, greoaie și lipsite de grație, pe care le adăugaseră cei opt ani de viață la țară, au gonit din mintea lui hotărârea de a demisiona, care-l stăpânise multă vreme.

sosirea lui în acest tribunal, Andrei Rizescu se găsea în fața unui om antipatic și la fizic și la apucături. Scurt, gras, lat în ceafă și în fălci, cu niște ochi mici, pierduți în grăsime, o frunte îngustă sub un păr des și aspru ca o perie, avea o atitudine protectoare și suficientă, căpătată din cei opt ani de raporturi cu oamenii inferiori lui, care nu se potrivea cu vulgaritatea vorbirii lui presărată de „țară eminamente agricolă”.

„Fiul operelor sale”, „cu o oră mai înainte”, toate locurile comune și frazele făcute gata, învățate din gazeta partidului, care fusese atâta vreme, la Văleni, singura, dar zilnica lui hrană intelectuală.

Ochirea indiscretă, pe care Andrei o aruncase de la început în jocul lui, cu privire la stratagemele la care recurgea pentru a-și împăca

Întuneric și lumină 23

simpatiile politice cu dorința de a nu nemulțumi pe

nimeni, era unul din cuvintele neînțelegerii. Ori de câte ori era un proces însemnat, în care pledau față-n față cei doi șefi adversari ai politicii locale, se ferea și se sustrăgea de la judecare, fie sub pretextul unei subite migrene, fie sub altul; iar pe de altă parte, în mod pieziș și ascuns căuta să înrăurească hotărârea colegilor care judecaseră procesul.

Cu supleantul și cu predecesorul lui Andrei lucrurile merseseră de minune. Amândoi, prin asemenea acte de supunere, găsiseră mijlocul de a-și căpăta indulgență pentru propriile lor greșeli; cel dintâi având de iertat nopțile albe petrecute la cărți, sau la chefuri, care-l făceau să fie întotdeauna la slujbă târziu, cu ochii umflați de somn; cel de-al doilea, deseale întârzieri la București până luni seara.

Până atunci intra în ședință la un proces, două, și apoi se retrăgea, ocupat cu redactarea unor pretinse rapoarte la minister, în cabinetul său, de unde pleca cel mai târziu la ceasurile patru.

Andrei înțelegea lucrurile cu totul altfel. De o exactitate în serviciu și de o scrupulozitate exemplară, pretinsese ca cincisprezece din cele patruzeci de zilnice procese să se ia de președinte.

Stratagema migrenei nu se mai putea prinde, de la descoperirea într-unul din sertarele biroului a unei grămezi de capsule de antipirină neîntrebuințate pe care aprodul le cumpărase de la spițerie, de atâtea ori trimis în grabă de cum sosea la tribunal.

Ba ceva mai mult. Andrei ceruse împărțirea vacanței din urmă, și președintele fusese silit să-și ciuntească fericirea vilegiaturii de la

Văleni, întorcându-se în oraș de la 10 august. Și ce era mai supărător, e că de spiritul de independență al noului-venit se molipseau acum ceilalți colegi de magistratură. Judecătorul de instrucție, până atunci gata să intre în ședință la orice chemare, începea să refuze

acum, zicând că-i copleșit de treburi. În sfârșit, rezerva și seriozitatea lui

Rizescu, vădit intenționată lui abținere de la discuțiile în care se vâra el, licărirea de compătimitor dispreț ce i se păruse că vede uneori în privirea lui Andrei, când el se încumeta să vorbească despre lucruri pe care nu le știa, stăpânirea ce-și impuneau și unul și celălalt pentru a

I. Al. Brătescu-Voinești 24

păstra aparențele unei desăvârșite armonii – toate astea pricini adunate la un loc aduseseră în camera de chibzuire a tribunalului o pâclă apăsătoare, înecătoare, ca în preajma unei vijelii. Durerea oboselii ceasurilor de lucru, petrecute într-o astfel de atmosferă, avea de vindecat Andrei cu muzica. De la primele acorduri, toată mâhnirea pierdea ca prin farmec.

De aceea acum, cel puțin de două ori pe săptămână, trecătorii auzeau seara valuri de armonie ieșind pe ferestrele casei din strada

Speranței, și din când în când glasul lui Caselli: „No, no, no! da capo, più moderato, molto più moderato”.

La pian e Elena, în dreapta Andrei cu vioara, în stânga Caselli cu violoncelul. La o mescioară alături joacă șah doctorul Georgescu și

Antonescu. Pe cât de liniștit e cel dintâi, care-și mănâncă tacticos vârful favoritei stângi, făcându-și greoi planurile, pe atât de nerăbdător e cel de-al doilea, care, calculând cu repeziciune mișcările, e silit să aștepte prea mult. De aceea se sâcăie pe scaun, își scoate și vâra ceasornicul, vântură dintr-o mână într-alta pionii mâncați ori își scarpină cu furie chelia.

În antreu, în fața unei mese pline de jurnale de modă și de cataloage de la Louvre, stă Mama Tilda și soția doctorului, adâncite în căutări de lucruri noi pentru rufăria copilului ce se așteaptă în curând...

*

Când aflate de la grefier avocatul Berlescu, deputat și primar, că președintele lipsea, chemat cu telegramă la București, încercase toate mijloacele ca să amâie procesul, dar îi fusese cu neputință. Protivnicul său, Vineanu, s-ar fi învoit bucuros la amânare, dacă nu i-ar fi fost de față clientul, care se împotrivise în ruptul capului. Și așa procesul se înfățișase. După sfârșirea dezbaterilor, tribunalul, prezidat de Andrei

Rizescu, se rostise, fără a se ridica de pe scaun, respingând acțiunea ca prescrisă. La auzirea hotărârii, Berlescu, roș-vânăt la față, adunându-și hârtiile și ghiozdanul, plecase fără o vorbă acasă și d-acolo la gară.

Întuneric și lumină

De la primele vorbe Vineanu pufnise de râs.

— O mie de lei.

Furia cu care trăsesese perdeaua și încerca să încuie ușa compartimentului era firească. Voia să rămâie singur să-și mistuiască necazul și planurile. Pierdea cel puțin douăsprezece mii de lei, sumă cu care, la situația cam încurcată în care se găsea de vreo câțeva vreme, ar fi putut astupa multe găuri. Nu pretindea că i se făcuse nedreptate. Încă de la pornirea procesului simțise puterea incidentului de tardivitate ce i se putea ridica. Chiar învoiala scrisă pe care o iscălise clientul, de a împărți câștigul pe din două, dovedea nesiguranța pricinii. Lipseau

300 de pogoane din cele „ca două mii” arătate în actul de vânzare, ceea ce, socotit după prețul total, făcea 60.000 de lei – și se scula acum cumpărătorul să ceară micșorarea prețului peste doi ani de la vânzare, când legea spunea lămurit că așa proces va să fie pornit până într-un an; iar scrisoarea prin care se încercase să dovedească recunoașterea dreptului său din partea protivnicului, își da bine seamă, că cuprindea, dimpotrivă, cea mai hotărâtă tăgăduire. Nădărduse însă că, cu sprijinul protivnicului

său, va putea sili pe vânzător să cadă la pace. Cu câteva zile înainte de proces, întorcându-se amândoi de la

București, vorbiseră împreună. Nu încăpea codire între aști doi oameni, șefi politici din județ, în aparență adversari înverșunați, în realitate cei mai buni prieteni; nu pentru întâia oară combinau ei o așa afacere.

De câte ori însă aveau de pus la cale astfel de treburi, o rămășiță de pudoare îi făcea să simtă nevoia de a-și împrumuta parcă o altă personalitate. Întotdeauna începeau cu glume, schimbându-și glasul, îmitând la vorbă pe bătrânul conu Liță Pitărescu, un tip caraghios din localitate, a cărui amintire îi înveselea întotdeauna.

— Cât îți plătește ție Costăchescu în proces, Mateiaș neică? întrebuse

Berlescu pe Vineanu, mângâindu-l pe gușe și vorbind peltic.

— Îți dă nen tu trei, Mateiaș neică. Să fațem cum e bine, Mateiaș neică.

— Nu se poate. Nu știi cine e Costăchescu?

I. Al. Brătescu-Voinești 26

— Îl știi, Mateiaș neică. E un ursuz și un tufut, dar și tu ești mare șmecher, Mateiaș neică.

Vineanu râdea cu hohote, Andrei Berlescu, schimbând tonul:

— Nu, ascultă, să lăsăm gluma... și la rândul meu... Îți aduci aminte cu moșnenii Stănești... Fă-l să înțeleagă că depinde de suverana apreciere a tribunalului și că s-ar putea și să piarză.

— Vezi că nu depinde.

— Fugi, mă, d-acolo. Nu e părerea ta că nu e proces, oricât de nedrept, care să nu se poată câștiga cu abilitate? Nu sunt vorbele tale:

„Mare e puterea judecătorului când vrea”? Am cerut șaizeci de mii de lei, să ne dea treizeci... douăzeci și cinci...

Și reluând vorba peltică a lui conu Liță Pitărescu:

— Și are neica trei mii de lei pentru Mateiașu lui.

— Să încerc, răspunse Vineanu. În orice caz tu fă tot posibilul să câștigi procesul la tribunal și atunci mult mai lesne îl putem sili la pace.

Peste câteva zile îi dăduse răspunsul: cu neputință; Costăchescu nu vrea să audă de pace d-ar ști de bine că ar cheltui încă o dată prețul moșiei. Atunci vorbise cu președintele, care-i făgăduise că va face tot ce-i va fi cu putință. Nenorocul lui să fie chemat la București chiar în ziua procesului. Și acum, cercările de amânare zădărnicate – zădărnicită și ultima nădejde a demersurilor în zilele în care tribunalul ar fi deliberat. Auzi! să-i respingă acțiunea fără a se ridica de pe scaun!

Să nu-i facă măcar cinstea unei deliberări... Cel puțin douăsprezece mii de lei!...

Indignarea și necazul care-l rodeau se puteau ghici din glasul cu care răcnea acum conductorului:

— Permanent! Ți l-am arătat de douăsprezece mii de ori până acum.

Nici măcar cinstea unei deliberări! Și nu pentru întâia oară i-o făcea

„Țârcovnicul”! De mai multe ori, acolo, în sala plină de lume, care-i ascultase pledoaria și aștepta nerăbdătoare rezultatul, îl „răsese” fără a se ridica de pe scaun. A! dar de rândul ăsta nu mai merge așa. De vreo câteva ori președintele îi vorbise cu nemulțumire de atitudinea

Întuneric și lumină 27

lui Rizescu, dându-i să înțeleagă că l-ar mulțumi mutarea lui. Avea deci ca s-o facă un împătrit câștig: îndatorarea președintelui, sporirea în ochii tuturor a dovezilor atotputerniciei sale în județ, înlăturarea unui judecător a cărui purtare îi cam știrbea influența, și, în sfârșit, mulțumirea sufletească de a se răzbuna de pierderea unui câștig care-i era atât de trebuincios...

A fost cu desăvârșire de prisos să vorbească

ministrului răspicat, cum se hotărâse în ajun. Rugăciunea ce i-a adresat a doua zi venea nu se putea mai bine. În ajun trecuse pe acolo președintele, care, întrebat despre colegi, răspunse cu privire la Andrei: „M... da... băiat bun... cam prezumțios... cam încăpățânat... cam prea dese divergențe, care pierde vremea tribunalului...” Și nu era un ceas de când plecase de la minister vicepreședintele Camerei, care cerea cu stăruință pentru a zecea oară un loc într-un tribunal aproape de București, pentru un partizan credincios, un băiat bun, talentat, autorul revistei hazlii, care biciuise regimul trecut – și care acum își mânca amarul la judecătoria din Urziceni...

„Zbâmn” – sunase clopoțelul. Câteva vorbe trecuseră de la ministru la secretar, de la secretar la șeful de birou, până la copistul care scrisese ordinul ale cărui litere jucau acum înaintea ochilor lui Andrei

Rizescu, cu o iuțelă amețitoare.

Întâi nu pricepu. Întorcea hârtia în toate felurile, ca un lucru fără însemnătate. Numai când se ivi înaintea ochilor imaginea Elenei – așa cum o lăsase acasă, în brațele Matildei și ale doctorului, palidă ca ceara de accesele de friguri prin care trecuse după naștere, și din primejdia cărora scăpase ca prin minune – își dete seama de grozăvia lucrului.

I se părea că cuvintele erau scrise cu litere de foc și că furtuna care vâjia în fereastra camerei de chibzuire arunca peste unele din ele pete de întuneric, stingându-le: „Am onoare... în urma propunerii... să regele a binevoit a vă transfera... 1 noiembrie... de judecător al ocolului

Urziceni... Paul Albescu, care trece în locul ocupat de domnia-voastră”.

De zece ori s-a uitat la plic și la adresa din josul ordinului cu speranța

I. Al. Brătescu-Voinești 28

că poate s-a înșelat; dar nu, era deslușit, și nu mai

încăpea nicio îndoială...

Totdeauna avusese el credința asta, că după o bucurie mare trebuie să urmeze o supărare; socotise însă că cu frământările chinuitoare, prin care-l făcuse să treacă în zilele din urmă teama pierderii Elenei, plătise bucuria îmbătătoare pe care i-o adusese nașterea băiețelului.

Și acum această veste de mutare, în starea în care se găsea, îl lăsa ca trăsnit.

Ce să răspundă președintelui, care se închina ca de-o minune, ori procurorului și supleantului, care-l întrebau dacă se duce la Urziceni?

Luându-și pălăria și paltonul, a plecat într-un suflet la gimnaziu. Era numai Antonescu acasă. Mama Tilda era la Elena. La aflarea vestei.

Antonescu sări ca ars; apoi, înțelegând că nu era vreme de pierdut cu o indignare nefolositoare, se socoti cu Andrei că urma să plece îndată la București, pentru a arăta ministrului starea în care se găsea și pentru a încerca să-l facă să revie asupra acestei mutări.

— A! Îmi spuneai odată că Dumitrescu, senatorul, îți arată o deosebită dragoste. Du-te la el, vezi poate merge și el cu tine la ministru. Stai, să trimit după o birjă.

Asta era o idee bună. Senatorul Dumitrescu în adevăr îi arătase într-o vreme mare dragoste. Cum locuința lui Andrei, pe când era necăsătorit, era peste drum de casele sale, adeseori seara, pe la douăsprezece noaptea, întorcându-se din oraș, îl văzuse citind, ori scriind la masă, sau cântând din vioară; și comparațiunea dintre viața așezată a lui Andrei cu viața de petreceri a colegilor lui de tribunal neînsurați făcuse să-i licărească în minte puțința unei căsătorii pentru una din cele cinci fete ale cumnatului său. De aceea, de câte ori îl întâlnea peatunci, avea pentru dânsul un zâmbet binevoitor și-l mângâia cu dragoste, zicându-i „mânzule”.

Se scula tocmai de la masă la sosirea lui Andrei. De

la întâia aruncătură de ochi pe cartea de vizită, pe care i-o dăduse servitoarea, înțelese de ce era să-i vorbească. Se întorsese din București cu Berlescu și știa de mutare.

Întuneric și lumină 29

La auzul rugăciunii lui Andrei de a-l însoți la București, și mai ales la descrierea stării în care se găsea: casă închiriată, soția mamă numai de cinci zile, bolnavă, în primejdie de moarte... și toate astea spuse cu o voce tremurătoare de emoțiune, inima i se muie, avu pentru

Rizescu o mângâiere plină de duioșie:

— Mânzul neichii!

Dar îndată, înțelegând nemulțumirea pe care ar fi pricinuit-o lui

Berlescu intervenirea lui de altminteri nefolositoare pe lângă ministru, și scuturându-se ca de-o slăbiciune periculoasă:

— Îmi pare rău, domnule Rizescu, dar nu pot. Peste puțină.

Cu durere în suflet, Andrei se întoarse la gimnaziu. Îi trebuia ajutorul lui Antonescu ca să nu se trădeze față de Elena și pentru a explica nevoia plecării sale de îndată.

Când ajunseră acasă, Elena se simțea mai bine. Sub plapuma de mătase albastră, cu chipul palid ca de ceară și cu părul ei negru, în care vița de păr alb din frunte părea un buchet de iasomie, era neînchipuit de frumoasă.

De cum intră, Antonescu începu:

— Ei bine, dar sunt nebuni! pe supleant nu putea să-l trimită? Așa e, bine zici, lipsește; dar pe judecătorul de instrucție?

— E bolnav.

— Ce e? întrebă Elena.

— Uite ce e, Andrei e nevoit să plece chiar azi la 5 cu trenul să ia consimțământul unuia care-și face testamentul. Supleantul lipsește, judecătorul de instrucție e bolnav și cazul urgent.

Apoi, pe când Andrei, luând mâna Elenei, îi spunea că se întoarce a doua zi și să n-aibă grijă, că Mama Tilda va veni să doarmă la dânsa.

Antonescu luă pe Matilda afară și-i spuse despre ce era vorba. La auzul vestei, Matilda își înăbuși un țipăt în batistă.

— Ascultă, Tildo dragă, acum nu e vorba de bocete. Andrei pleacă la București. E cu neputință ca ministrul, aflând situația în care se găsește, să nu revie. E vorba să supraveghezi ca nu cumva vestea să ajungă la Elena.

I. Al. Brătescu-Voinești

Se întoarseră în casă.

După ce a ascultat, moțâind din cap și scoțând din când în când

De câteva ori proprietarul căsuței în care locuia îl întrebase ce

— E! acum, Andrei, măcar că ceasurile nu sunt decât 3 și trenul pleacă la 5, ia-ți rămas bun, ia-ți ce-ți trebuie și vino cu mine la gimnaziu. Vreau să-mi mai ajuți la redactarea unor rapoarte.

Când ajunseră din nou la gimnaziu, Andrei scrise o lungă scrisoare lui Zătreanu, deputat de Vlașca, un bun prieten al său, care avea mare trecere la minister.

Toate au fost de prisos. Zătreanu era greu bolnav, nu putea să iasă din casă; iar când a doua zi, după o așteptare de două ceasuri în anticamera plină de postulanți, Andrei pătrunse la ministru, gândul acestuia numai la păsurile lui nu era. Pe ușa opusă ieșise nevastă-sa, care-i adusese vestea că trei dintre persoanele poftite la prânzul diplomatic ce da în acea seară se scuza că nu pot veni; și trebuia acum o nouă bătaie de cap de mai bine de un ceas pentru potrivirea locurilor fiecăruia din comeseni.

ceasornicul din buzunar, descrierea dureroasei situații în care se găsea

Rizescu; după ce a ascultat surprinderea lui de a se

vedea (după aproape opt ani de magistratură, în care nu a dat prilej de cea mai mică plângere împotriva-i) retrogradat... „căci egalitatea în grad a judecătorului de pace cu judecătorul de ședință nu înseamnă nimic, domnule ministru; și trecerea din capitala unui județ, din tribunal, la o judecătorie de plasă e o adevărată retrogradare”... ministrul se sculase de pe scaun, pentru a-i da să înțeleagă că n-avea vreme de pierdut, și-i răspunse că singurul lucru ce putea face era acordarea unui concediu de zece zile, în care să se mute.

Ca la loviturile fizice care tocmai mai târziu dor, acum, la întoarcerea sa spre casă, Andrei își da seama nu numai de grozăvia situației în care îl punea această mutare, dar și de cât de singur și de lipsit de sprijin era pe lume.

protector are și ce persoană cu trecere se interesa de soarta lui, și la răspunsul lui că n-are pe nimeni, nenea Mache arătase o mirare, al

Întuneric și lumină 31

cărei rost acum îl pricepea. Și acum mai pricepea că toată situația la care ajunsese nu se datora atât meritelor bune sale purtări, cât unor sprijine de care acum era lipsit. Până la sfârșirea studiilor și pentru căpătarea întâiului loc în magistratură, avusese sprijinul boierului

Mărescu; de la ruperea legăturilor cu acesta, avusese sprijinul anonim al persoanelor influente din orașele prin care trecuse și care-l priveau cu dragoste, în vederea căsătoriei vreunei fete din neam. Acum își da seama pentru ce oamenii, care până atunci erau plini de bunătate către dânsul, îi ziceau „Andreiaș”, îndată după căsătorie îi ziceau cu răceală și cu ceremonie „domnule Rizescu”...

Și acum ce era de făcut? Ce era de făcut? Iarnă... afară ninge cu viscol. Să-și lase nevasta și copilul și să plece la Urziceni? Dar se putea?

A! toate le pusese la socoteală în planurile de viitor

ce adesea își făurea cu Elena: economiile de făcut deocamdată în așteptarea înaintării ce nu putea să întârzie prea mult, căci avea să se puie pe muncă, să scrie articole interesante care aveau să-i facă un nume în lumea judecătorească; și atunci când o ajunge președinte și, cine știe? poate consilier la o Curte într-un oraș mare, unde copilul ar fi putut... al numai puțința unei reîntoarceri înapoi nu le trăsise prin minte.

După cinci zile de frământări, și-a dat demisia.

De părerea asta fuseseră doctorul Georgescu, Antonescu, Amedeu

Niculescu, un avocat tânăr din baroul local, băiat bun, prieten al lui

Andrei, care-l asigura că-și va câștiga leafa cu avocatura, și Caselli.

Bietul italian! Cum amenința cu pumnul spre București, unde era ministrul: „a, bruta!” și cum se ruga de Andrei să nu plece, să rămâie:

„Zé sérais oun homme perdou”.

Numai nenea Mache fusese contra acestei hotărâri. De câteva ori se amestecase în chibzuielele lor.

Nu era bine să-și dea demisia din magistratură. Mai bine să se ducă acolo, să aștepte vremuri mai bune, să scrie articole de drept, și mai ales, mai ales, să-și caute un protector puternic...

— Ascultă-mă pe mine, eu sunt om bătrân și am îmbătrânit în lumea asta a tribunalului. Dumneata nu faci de avocat! Avocatul, mai

I. Al. Brătescu-Voinești 32

ales într-un orașel d-astea micile, va să fie șmecher, șiret, și la dumneata șiretenia ca la mine în palmă. Nu te văz eu? dumatăle îți plac altele:

cititul, vioara, habar n-ai de lumea și de chichițele ei... Afară numai dacă nu vrei să mori de foame.

— Ei bine, dar ăilalți cum trăiesc?

— Care ălalți? Păi ți-i număr pe degete. Sunt vreo cinci care câștigă parale mai bune cu afacerile decât cu avocatura; dar ca ăștia n-o să ajungi niciodată pentru că n-ai nici situația lor politică, nici firea lor, nici nu începi în condițiile în care au început-o ei. E! când au început avocatura Vineanu și Berlescu, nu erau aici în oraș decât doi avocați, și ăia practicanți, fără titlu. Azi sunt treizeci; vii și dumneata al treizeci și unulea... Afară de Vineanu și Berlescu mai sunt Beneș, Urziceanu și

Amedeu, care câștigă ceva; ălalți abia dacă își câștigă pâinea de toate zilele; și bagă de seamă, nu e unul din ăștia care să n-aibă ca dumneata nicio altă stare, nici legături de rudenie în oraș și în județ. Și să mai știi de la mine: clientul nu vine la avocatul cinstit care știe carte și care vorbește frumos; se duce la ăl care știe că are trecere. Uită-te dumneata la Berlescu. Să zici că e vreun om învățat? Nu e. Cum vorbește, l-ai auzit; la fiecare zece vorbe „ăă... ăă...”, dar năpădesc clienții la el, că știe că e tare și mare.

Antonescu îl întrerupse într-un rând:

— Ia lasă, nene Mache, că prea vezi toate alea negre. D-aia îți zice lumea „inimă rea”.

— Așa? prea bine.

Își săltase tartanul pe umeri și plecase, dar numaidecât se întorsese ca să adauge cu un glas plin de duioșie:

— Numai Dumnezeu știe cât mă mânănește pe mine gândul plecării dumneavoastră. De când sunt, n-am avut chiriași mai de ispravă. Îmi plătiți șapte sute de lei pe an și pe deasupra muzică, alinare; dar nu faci de avocat, nu; ar fi păcat de firea și de inima dumitale.

*

Au trecut mai bine de cinci ani de la înscrierea lui Rizescu în barou.

În vremea asta copilul a crescut și e - nu numai

pentru ochii lui

Întuneric și lumină 33

de părinte, dar pentru toți câți îl cunosc - cel mai draguț copil ce s-a văzut vreodată; frumos ca un înger, având chipul Elenei, cu părul creț, numai inele castanii, o frunte bombată sub care sclipesc doi ochi negri, cu gene lungi, cu albul vioriu; și e așa de înțelept, așa de cuminte. Avea dreptate doctorul Georgescu când zicea că îndeletnicirile mamei din timpul sarcinii se moștenesc de copil. Abia la toamnă o să împlinească șase ani și cântă la pian cu mânuțele lui - să te închini ca de o minune, nu altceva. Cântă și la patru mâini cu Elena și, cu drept cuvânt, când îl vede Caselli strigă: „Un zegundo Mozart, ve lo dico io!”

Tot părintele își iubește copilul, dar puțini așa ca Andrei. Da, Radu lui, al cărui nume îl pronunță cu evlavie, e pentru el toată fericirea, toată mângâierea, „toată nădejdea lui de mai bine”, și ce adâncă înrâurire a avut asupra întregului său suflet copilul ăsta...

Acolo, împrejurul patului lui, împrejurul rugăciunii lui de fiecare seară: „Doamne sfinte și-ndurate, varsă-ți marea bunătate peste noi cei umiliți”, zisă cu mânuțele împreunate și cu ochisorii ridicați înspre icoane - acolo și-a regăsit Andrei toată mângâietoarea credință pierdută într-o vreme. Și acum, cu adâncă convingere spune lui

Antonescu și doctorului:

— Crez, da, crez într-o conștiință a întregii lumi. Când vezi armonia și echilibrul ăsta admirabil din tot universul, ce te poate îndreptăți să-i tăgăduiești o conștiință? Ce e în creierul nostru? Azot, cărbune, fosfor, mai știu eu? și elementele astea ajung ca să producă conștiința noastră, de existența căreia nu ne îndoim. Dar de azot, de cărbune, de fosfor și de toate celelalte elemente din care se compune creierul nostru e plin universul, și cine poate afirma cu siguranță că combinarea

lor numai sub formă de creier omenesc poate produce o conștiință? Chiar în organismul nostru sunt parcă mai multe conștiințe. Dumneata spuneai, nene doctore, că dacă-ți intră o țeapă într-un deget și o lași, se formează acolo puroi, care roade pielea, o subțiază, o crapă și iese cu el și țeapa, că dacă e prea adânc intrată și n-o poate goni, se formează un șanț, care încearcă să despartă restul corpului de partea rea, parcă ar fi acolo o minte și o putere care lucrează cu scop - și

I. Al. Brătescu-Voinești

Nu e mâhnire pe care să n-o gonească din sufletul lui Andrei o rază când mintea și puterea de-acolo nu-și pot ajunge scopul, atunci intervine mintea și puterea organismului întreg și taie cu cuțitul răul.

Tot așa și în lumea asta, avem fiecare mintea și puterea noastră, și, dacă nu le întrebuițăm într-un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria că intervine o minte și o putere mai mare...

din ochii frumoși și senini ai copilului, și simte că parcă i se topește inima dintr-însul când îl aude zicându-i cu duioșie: „Tăticule, dacă ești supărat și te doare capul, să-ți cânt eu ceva, ca să-ți treacă”.

În copilul lui o să trăiască el viața curată și fericită pe care n-o poate trăi în el însuși...

Antonescu știa ce o să ajungă copilul acesta: naturalist; îl vedea el după apucături; și e drept că avea un spirit de observație nemaipomenit.

Când nu era în casă, era după nenea Mache la găini ori la flori, pe care nu se mai sătura admirându-le, întrebând pe bătrân și întrebându-l iar de fiecare lucru, să nu-i rămâie nimic neexplicat. Ceasuri întregi sta cu ochii ațintiți la cuibul de sub streășină, urmărind rândunica cum pleacă și cum se întoarce.

Într-o seară, în amurg, Antonescu îl găsisese privind cu mare luare-aminte spre turnul bisericii de alături.

— Ghici, nene Alexandre, ce fac ciorile alea de pe crucea bisericii?

— Știu eu? Stau.

— Dar de ce stă?

— Ca să se odihnească.

— Nu, stă la pândă!

— La pândă?

— Da, stă la pândă după cărăbuși. Uite-o! Uite-o!

În adevăr, o cioară se ridicase și urmărea un cărăbuș pe care l-a prins chiar deasupra lor.

Cea mai mare fericire a copilului era să-l ducă Antonescu la gimnaziu la laborator, ori să-i spuie într-o zi la ce slujesc păsările, într-alta la ce slujesc florile; și-ți venea să-l mănânci în sărutări de seriozitatea cu care apoi povestea lui Andrei cele învățate de la unchiu-său:

Întuneric și lumină

Azi nu-i mai rămâne nicio nedumerire.

„Tăticule, mi-a spus nenea Alexandru azi ceva, care n-aș fi crezut niciodată! Mi-a spus că furnicile...”

Cu un copil atât de drăgălaș, cu o nevastă frumoasă, bună și cuminte, ce viață fericită ar fi putut trăi Rizescu dacă - în anii trecuți de la înscrierea lui în barou - fiecare zi n-ar fi venit cu învățământul ei, pentru a-i plivi câte o iluzie și pentru a-i dovedi temeinicia prezicerilor lui Mache Petrescu, că nu face de avocat.

Din cele văzute de el însuși, din cele povestite de nenea Mache și din criticile reciproce ale confrăților a făcut cunoștința absolută a tovarășilor săi de avocatură și a tainelor acestui meșteșug.

Acum știe că lumea avocaților e împărțită în două tabere aproape egale, organizate militarește, având în cap una pe Vineanu, cealaltă pe Berlescu, „mari electori”, rând pe rând, satrapi atotputernici în județ, după cum e la putere partidul unuia sau al celuilalt - amândoi încărcăți de procese. Împrejurul lor sunt grupați actualul și viitorul

senator, actualul și viitorul prefect, actualul și viitorul avocat al satului, actualul și viitorul ajutor de primar; iar mai jos de cei cu grade vin soldații simpli, avocații care abia își câștigă pâinea zilnică, făcând parte dintr-o tabără sau dintr-alta, după cum îi povățuiesc interesele prezentului sau năzuințele viitorului. Măsura după care înăuntrul celor două tabere sunt convenite gradele e capitalul politic pe care-l reprezintă, fie în virtutea abilității, fie în virtutea rudeniei, cu un număr însemnat de voturi.

Pe șefi îi cunoaște acum bine. Sunt unele deosebiri între amândoi.

Vineanu e un om simpatic, diplomat, insinuant, foarte muncitor, adânc cunoscător nu numai al codului, dar al tuturor regulilor „de tactică și de strategie”, cum zice adesea; amoretat de meseria de avocat, așa de amoretat, încât încurcăturile, în care a băgat pe mulți, de dragostea artei, i-ar fi zdruncinat clientela, dacă n-ar fi avut – pentru ca să și-o poată păstra – pe de o parte sprijinul situației politice, pe de alta o putere de robire pe care o avea în ochi, în vorbă și în înfățișarea de patriarh pe care i-o da barba lui lungă și albă.

I. Al. Brătescu-Voinești

Zilnic vede același tablou: de o parte Vineanu ori Berlescu, ori

Pe cât de explicabilă părea lui Andrei ajungerea la situația de șef a lui Vineanu, pe atât îi părea de neînțeleasă șefia lui Berlescu.

Îi povestise nenea Mache că era furnizorul de procese grase în timp de opoziție al lui Stavrescu, care niciodată nu lipsea din minister când venea la putere partidul din care făcea parte Berlescu, și că grație creditului deschis de Stavrescu a ajuns aici – totuși nu-i intra în cap cum un întreg județ putea primi șefia unui om ignorant, netaientat, batjocoritor, cinic, fără altă însușire

decât o șiretenie fără margini, care se citea cât de colo în iuțeala mișcărilor, în figura spânatică, cu bărbia ascuțită, cu buze subțiri, cu ochii ascunși după niște ochelari negri, care îi dau o înfățișare desăvârșită de scamator.

ce vede și aude – și cu propria experiență pe care a făcut-o în fiecare zi, și cu ajutorul lui nenea Mache, își dă acum seama de tot mecanismul mașinii care împarte dreptatea.

Curând a trebuit să se încredințeze că, afară de doi-trei tineri naivi, șefi, cadre și soldați, toți aveau în comun lipsa de orice altă cultură decât a codului, de orice altă preocupare decât a afacerilor și a politicii militare, de orice altă aspirațiune, de orice alt ideal decât al câștigului și al parvenirii.

Cum n-are decât foarte rare procese, are vreme să cugete la cele

Acum pricepe. E limpede.

Zece la sută din dreptatea pe care are s-o împartă un judecător e îngrădită de articole de lege, și acelea încă tălmăcite în zeci de feluri

— Restul e lăsat la „suverana lui apreciere”.

Aici cere dreptatea un om dibaci, priceput, meșter, care are sub mâna lui toată ocârmuirea județului, care n-are decât să întindă mâna să sune la telefon, ca să dea porunci tuturor primarilor și notarilor;

dincolo judecă un om care n-are nici experiență, nici timpul, nici puțința de a pricepe dedesubturile pricinii, dar care cunoaște atotputernicia celui care-i cere dreptatea.

Beneș, câteodată doi; la spatele lor clientul, de care se mai interesează și primarul sau preotul, care stă pe banca din fundul sălii; de partea

Întuneric și lumină 37

cealaltă un avocat neînsemnat, atâta avocat a putut plăti nenorocitul trențáros, care așteaptă cu privirea aiurită dreptatea de la boierii care judecă cu crucea pe

masă. Și procesul se pledează; cu atâta meșteșug din partea împilătorului, atât de slab din partea celui împilat, încât nimeni nu se îndoiește de dreptatea hotărârii, decât cel care acâștig ăto.

De câteva ori refuzase procese care i se păruseră cu neputință de câștigat, procese în care însăși partea mărturisise înaintea judecătorului de ocol dreptatea protivnicului – și apoi asistase la câștigarea procesului înaintea tribunalului. Da, mărturisirea era anulată pentru un vițiu de formă: Vineanu asigura pe judecători că „suverana lor apreciere scapă de sub controlul casației”. Și iacă așa, împricinatul trecea pe lângă dânsul râzând: „Ziceai că n-o să câștig, domnule

Rizescu” – și se gândea că ăst împricinat are să spuie întâmplarea în sat la dânsul: iar ca să puie vârf zdruncinării credințelor lui, cincisprezece avocați care erau de față întâmpinau cu hohote de râs cinica zeflema a lui Berlescu: „Procese drepte poate să câștige orice dobitoc.

Meritul e să câștigi procese nedrepte. Aud?...”

Avea dreptate nenea Mache: nu, nu făcea de avocat! Pâinea cea de toate zilele pe care abia o câștiga îl costa prea multă frământare și prea multă silă de el însuși și de toate. Pe lângă pricinile din afară care-i produc dezgustul astei meserii sunt și pricini dinăuntru. Moștenise de la tată-său o inimă bună, iubitoare de frumos și de adevăr. Ajutorul bănesc al boierului Mărescu, scutindu-l de nevoia de a munci spre ași câștiga existența, îi dăduse puțința de a-și cultiva talentul la vioară și de a-și împodobi mintea cu cunoștințe frumoase, dar îl împiedicase de a cunoaște realitatea vieții; și acum era silit să muncească pentru câștigarea ei, într-o lume în care însușirile lui sufletești nu erau de niciun folos, monede fără curs în piață.

Ce caută el într-o meserie în care însușirea de căpătâi era șiretenia?

Ce n-ar da să poată reîncepe învățătura altei meserii! A! dacă ar fi putut bănuî – în vremea când, după îndemnul stăruitor al Mărescului, se hotărâse să învețe Dreptul – amărăciunea sufletească și dezgustul

I. Al. Brătescu-Voinești

— Bine, silește-te și câștigă acest altceva, zicea Antonescu.

de care se simțea acum înecat, ar fi primit mai bucuros s-o curme cu învățătura și să urmeze meseria simplă, dar curată și cinstită, a dascălului Rizea, în strana bisericii din Pitești...

Adeseori vorbea cu ai lui:

— Mă mir că nu pricepi dumneata, un om așa de inteligent. Dar nu e meserie care să-ți producă frământări sufletești și care să te silească la scamatorii cu propria ta conștiință, ca asta. Nu e meserie care să-ți producă atâtea indignări. S-o comparăm cu meseria dumitale de doctor. Ai în fața dumitale un bolnav. Dacă i-ai ghicit boala, dacă ai fost chemat la timp, dacă organismul bolnavului nu e cu desăvârșire prăpădit și dacă îi dai doctoria prescrisă de știință, se produc în organismul lui reacții, operații chimice cârmuite de legi statornice, și bolnavul se vindecă. Așa e?

— Așa, răspunde doctorul Georgescu.

— E! la meseria noastră nu e așa. Vine un om la mine cu o pricină.

Are dreptate, dreptate evidentă și absolută. Îi studiez procesul, adun jurisprudență, doctrină, i-l pledez cât se poate de bine. Ar trebui să câștig; și cu toate astea îl pierz; pentru ce? pentru că aici hotărârea judecătorului nu se produce, ca în cazul dumitale, după o lege fizică, statornică, ci depinde de voința lui liberă, pe care, ca s-o cuceresc, nu e destul să am dreptate și să i-o fac evidentă; mai îmi trebuie și altceva, pe care nu-l am și-l are protivnicul meu, care-mi tăgăduiește dreptatea.

— Cum?

— Adaptându-te la mediu, ți-am mai spus-o.

— Îmi pare rău de dumneata, nene Alexandre!... Aduceți-vă aminte de afacerea lui Manolescu. Știți câtă dreptate avea. Am studiat și am pledat procesul cât nu se putea mai bine. L-am pierdut! Și știți pentru ce. V-am spus cum am întâlnit pe Berlescu ducându-se în sus cu o trăsură în ziua pronunțării hotărârii; v-am spus cum am întrebat pe birjar unde-l dusesse și cum mi-a răspuns că îl dusesse la judecătorul de ședință... Se poate ceva mai revoltător? Se poate altceva care să te ducă cu indignarea până la granițele nebuniei? Și bagă de seamă.

Întuneric și lumină 39

clientul ăla nu mai vine la mine cât o fi, și pățania lui, pe care o s-o istorisească tuturor, face ca nici alții să nu-mi vie. Și are dreptate, bietul om. El n-a venit la mine ca să-mi asculte pledoaria, el a venit ca să-i câștig pricina și i-am pierdut-o!

— Ma il a raison îl povero ragazzo, zicea Caselli.

— Negreșit că am dreptate. Caut în zadar ceva analog, care s-ar putea întâmpla în meseria unui doctor. A! uite: închipuiește-ți pe un prieten, pe un frate, care ți-e drag ca ochii și pe care-l cauți de o rană primejdioasă. Îl îngrijești, îl speli, îl pansezi, și merge spre bine.

Deodată vezi că rana se agravează. Tai, raclezi, cauterizezi, iei cele mai riguroase măsuri de antisepsie... zadarnic! Îi e rău, mâine mai rău, poimâine și mai rău. Te silești, te zbați, te frământați și simți că-l pierzi, fără ca să poți pricepe pricina răului și... deodată descoperi că îngrijitorul bolnavului, când pleci dumneata de lângă el, după ce i-ai spălat rana, i-o infectează dinadins cu puroi de la altul. Spune-mi dacă nu ți-ar veni să-l ucizi... Cât despre chestia adaptării la mediu, ce pretinzi dumneata, nene Alexandre? că puțința de a te adapta mediului e o dovadă de superioritate?

— Da.

— Ba nu.

— Ba da!

— Ba nu! Adaptarea la mediu e o condiție de existență la care se supun orbește plantele și animalele inferioare. Cu cât o ființă e mai sus pe scara viețuitoarelor, cu atât caută să se dezrobească de sub greutatea acestei nevoi. Omul seacă bălțile; omul spintecă munții și scobește tuneluri; omul primește să fie schingiuit și zice: „epur și muove!”, omul pune mâna pe bici și gonește zarafii din templu. Omul transformă mediul.

— Dacă poate, dacă nu...

— A, nu! pentru stima pe care ți-o port, te rog să nu-mi mai spui vorba asta... Pe urmă e altceva care mă... știu eu?... e gândul că permanența ticăloșiei sufletului omenesc e condiția existenței noastre.

I. Al. Brătescu-Voinești 40

— Aici n-ai dreptate, zicea doctorul. Tot așa și la meseria noastră:

permanența boalelor și a durerii e condiția existenței noastre.

— Da, și cu toate astea e o nuanță. Mai întâi, durerea, vezi, are rostul ei, slujește la ceva în lume; dar la ce poate sluji ticăloșia? Pe urmă, voi sunteți chemați să alinați, să vindecați durerea, nu s-o exploatați. Noi nu avem chemarea de a vindeca ticăloșia omenească;

dimpotrivă, o exploatăm. Uite, nu mai departe, alaltăieri seară – știe și nenea Mache, că era de față – mi-a venit un țăran de la Mandrești, țăran chiabur, se cunoștea după port. Avea a doua zi un proces la tribunal. Îl dăduse în judecată frate-său, cerând să împartă cu el cele douăzeci de pogoane de pământ rămase de pe urma lui tat-su; îl întreb dacă-l recunoaște de frate și-mi răspunde: „Da, mi-e frate, dar de ce să se scoale tocmai acum, după optsprezece ani de la moartea taichii?”

„Păi bine, zic, d-asta n-ai să te plângi dumneata. El

stăpânește ceva din avere?" „Păi cum? i-am dat un pogon”. „Are copii fratele dumitale?”

„Are”. „Câți?” „Șapte”. „Dar dumneata?” „Am și eu doi”. Zic, „Bine, nu e păcat, el cu șapte copii să stăpânească un pogon, și dumneata numai cu doi copii să stăpânești nouăsprezece? De ce nu vrei mai bine să le împarți cu el frățeste? să nu mai cheltuiți nici dumneata, nici el cu judecata, că costă o groază de parale. Mai bine ia-l, vino cu el la mine, să vă fac un act de împărțeală, să renunțe și el la venitul pământului pe ai optsprezece ani, că șade rău să vă mâncați între voi, frați ce sunteți”. După ce s-a gândit nițel, a plecat, zicând că o să vie cu fratesă u. Nenea Mache, care era de față, mi-a prevestit că n-o să mai vie, că o să-l ducă vreun samsar la altul și o să-i dea parale bune și o să-l aibă client doi-trei ani, în care vreme o să-i vie în curte de treizeci de ori, întotdeauna cu mâna plină de plocoane. Și așa s-a întâmplat. Asta a fost alaltăseară. Ieri l-am văzut la tribunal cu Beneș. Să-l fi auzit cu ce tărie tăgăduia frăția lui frate-său, un nenorocit trențaros pe care de-abia se ținea zeghea: „Nu-l cunosc! nu e frate cu mine. E crescut de suflet de taica!” Procesul s-a amânat peste șase luni, ca să-și dovedească creștinul frăția. Pe urmă l-am văzut pe omul meu într-un colț, se scobeia de parale. A venit în pragul camerei avocaților, a făcut

Întuneric și lumină baroului...

un semn cu capul. Beneș a trecut în odaia de alături. L-am auzit cum îi zicea: „Lasă, că am să ți-l aduc până i-o ieși părul prin căciulă, până s-o lipsi”; apoi s-a întors radios zornaind un fișic de patace... Și n-ar fi de mirare să câștige procesul. Cine știe ce forme scapă din vedere fratesă u!...

Nu, nu face de avocat, avea dreptate nenea Mache.

Și ceea ce-l mâhnește mai mult decât toate, mai mult decât greața nevoii de-a ieși grăbit după client și de a se precupeți pentru onorariu, e pierderea liniștii și a

seninătății de odinioară. Se simte nervos, supărăcios și – ce e mai dureros și mai dezgustător – își simte inima năpădită de ură și de invidie, el care nu cunoștea ce sunt aceste înjositoare patimi.

Purtarea față cu dânsul a lui Berlescu și a președintelui Zărnescu i-a aruncat în inimă sămânța lor.

Zărnescu – iată unul care se adaptase grozav mediului, dacă el, omul bun de odinioară, care în vremea vieții la Văleni n-ar fi fost în stare să vatăme pe nimeni, putea acum pe de o parte să-l întrebe cu un zâmbet prietenos: „Ce mai faci, Andreiaș-băiețaș.”, iar pe de altă parte să-l lovească de câte ori avea prilej.

Pe lângă pricinile neînțelegerii din trecut, au mai venit și alte împrejurări care au sporit-o. Într-o zi, Andrei pierduse un proces, a cărui dreptate era vădită tuturor. Nemaiputându-și stăpâni mânia, strigase în camera avocaților: „Ăștia nu sunt judecători, sunt slugi!”

Atunci se ridicase Vineanu, care-i fusese adversar:

— Nu e permis unui avocat să se exprime astfel!

— Ce, nu e permis să spui adevărul?

— Adevăr-neadevăr, nu știu, dar eu în calitatea mea de decan al

— Nu vreau să știu!

— ...am dreptul să observ pe avocații care se exprimă necuviincios la adresa...

— Nu vreau să știu!

— Am să-ți dau avertisment!

I. Al. Brătescu-Voinești

Se poate înțelege ce indignare l-a cuprins, auzind că „țârcovnicul”.

D-atunci pornise împotriva lui Andrei cel mai supărător război. A!

— Poftim!

Striga unul, striga și celălalt. În dreptul ușii se adunase lume, copiii din grefa de alături, arhivarul; și de

la unul la altul vestea ajunsese la

Zărnescu, care a chemat pe Vineanu să-i istorisească ce s-a întâmplat.

Îl făcuse slugă, pe el, căruia venerabilul Vineanu, cu barbă albă de patriarh, îi zicea în şedinţă: „De când avem distinsa onoare de a vă avea în capul justiţiei acestui judeţ...”

nu lovea cu sabia, să se cunoască; dar în fiecare zi împungea cu acul.

Şi are un judecător la îndemână nişte ace subţiri-subţiri, care nu lasă nici cea mai mică urmă. Acolo, în cuptorul „suveranei aprecieri, care scapă oricărui control”, coace judecătorul un cozonac mare, din care dacă n-o vrea să împărtăşească pe un avocat cu nicio firmitură, îl lasă pe drumuri; şi mai are un preşedinte şi putinţa de a face să fie vădit pentru toată lumea din sală care avocat îi e drag şi care nu. Unul intră la el de-a dreptul, altul va să aştepte: „Domnul preşedinte e ocupat”.

Pentru unul se găseşte în condică orice termen cere: „Ce termen vă convine?”; pentru altul termenul vine la rândul condicii: „Optsprezece noiembrie”. „Domnule preşedinte, optsprezece noiembrie vine peste şase luni, şi omul n-are ce mânca”. „Optsprezece noiembrie. Domnule grefier, strigă alt proces”. Unul e lăsat să vorbească în linişte, fără întreruperi; poate să facă zeflemele la adresa adversarului, şi e ascultat cu încordare; celălalt e ascultat cu silă, cu priviri aruncate în tavan sau cu şoapte către celălalt judecător ori e întrerupt: „Veniţi la chestiune...”

treceţi peste asta, cunoaştem... scurtaţi... avem încă zece procese”. Unuia, măcar că cere cuvântul pentru a treia oară, i se dă cu politeţe: „Poftiţi, aveţi cuvântul!”; celălalt dacă cere replica, i se răspunde scurt şi tăios: „Tribunalul e luminat”.

Şi iată acum că de purtarea preşedintelui se molipsesc şi ceilalţi funcţionari.

Mai deunăzi Ilieș, ajutorul de grefă, căruia Andrei îi ceruse frumos

Întuneric și lumină 43

un dosar, îi răspunde țipând: „Nu se poate. Citește regulamentul grefei!

La ora 3!”

A! ce val de sânge vâjâitor îi adusese în urechi răspunsul ăsta. Ăst

Ilieș era ajutor de grefă și în vremea când era el judecător - și fiind prins într-un rând că sfânțuia împricinații, se târâse ca o rămă dinaintea lui Andrei, luându-i mâna în mâinile lui veșnic innădușite și rugându-se să stăruiască să nu-l dea afară. Și uite acum cum îi vorbea. Și dacă se plânsese în camera avocaților, era acolo și Berlescu să-i răspundă:

„Ai început să suferi de mania persecuției”.

Cinismul ăstui om și zeflemeaua ieftină, întâmpinată întotdeauna de hazul tuturor, sub care își ascundea cu atâta meșteșug nulitatea, scotea din fire pe Andrei. De câte ori plecase de la tribunal nebun de mânie. Acum îl cunoștea perfect. Știa că, de două ori ales în parlament, nu deschisese o dată gura să spuie un cuvânt despre păsurile celor care-l trimisese acolo; că pentru dânsul deputăția nu era decât un prilej de gheșefturi, ca afacerea indigenatelor și a canalizării orașului, de care vorbea în șoapte toată lumea. Și ăst om necinstit, ignorant și netaientat îl pălmuia în fiecare zi cu o zeflema care-l înjunghia în inimă.

Adeseori, când n-avea procese, venea cu câte o carte la tribunal, cu gândul ca la plecare să iasă undeva la câmp și să citească. Pentru

Berlescu, Spencer era Laibăr și Nietzsche era Niță: și cum râdeau ăilalți, când îl întreba: „Iar ai venit cu Laibăr?”

Alteori, știind că Andrei era în odaia de alături și poate să audă, zicea unuia dintre avocați: „Mă, să întrebi

pe Rizescu, dacă zici că e citit, să ne spuie el nouă de ce fel de cireș erau tunurile lui Mihai

Viteazu, de cireș dulce ori de cireș amar?" Și toți se prăpădeau de răs.

Iacă azi. Andrei a pierdut un proces, în care de cealaltă parte a pledat Berlescu, și acum, în camera avocaților, istorisește unuia că la început venise la el clientul lui Berlescu, dar că-l refuzase văzând că n-are dreptate - și în hohote de răs, care fac să zbârnâie geamurile.

Berlescu îi aruncă în față cu cinism:

— Tot aceeași soartă aveai și dacă erai de ailaltă parte.

I. Al. Brătescu-Voinești

Și iată-l acum pe el, liniștitul, măsuratul de odinioară, venind acasă

— Andrei! Pentru numele lui Dumnezeu! Ești de nerecunoscut!

Atunci se liniștește deodată. Da, are dreptate Elena. Așa e. Uitase

— Vrei să ieșim nițel împreună, să ne plimbăm?

— Da, dar a venit adineauri o cucoană bătrână, care zicea că are

— Bravo, viu neapărat...

La șase vine femeia. E o cucoană bătrână, uscățivă, îmbrăcată în ea un nebun și spălându-se pe cap cu apă rece... apă rece... apă rece...

ca să-și gonească sângele care vâjâie și zvâcnește în urechi, pe când

Elena, speriată, îl dojenește:

că i-a făgăduit să nu mai vie așa acasă, să nu-i mai otrăvească și pe ei, să se întoarcă cu zâmbetul pe buze; și trecându-și mâna peste frunte ca să gonească cel din urmă rest de supărare:

treabă cu tine. A spus că se întoarce la șase. Dacă

vrei, așteapt-o. Eu mă duc nițel la Didi Urziceanu. Cum isprăvești, ia-l pe Radu și vino de mă ia, să mergem cu toții să ne plimbăm.

negru, pe cap cu o bonetă de dantelă tot neagră. Intră, se așază jos și începe să vorbească cu voce blândă și duioasă, oprindu-se din când în când:

— Uite la ce-am venit, cocoșelul maichii. Mă vezi, sunt bătrână, neputincioasă... Am venit la dumneata că am auzit că ești un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Eu n-am pe nimeni decât o nepoată, fata fi-mii, care e la azil la București... Din pensia răposatului, din ce-am mai câștigat și eu cu cusutul, pe la unul și pe la altul, și din vânzarea viei - c-am avut și eu o vie, zestre de la părinți, dar am dat-o că mi-o culegeau vecinii și nu puteam îngriji de ea și așa, am pus și eu deoparte, coconașul maichii, ban cu ban, Dumnezeu mă știe cum, să adun și eu o zestre Viorichii, nepoati-mii, când o fi să se mărite, să nu fie silită să ia pe cine i-o ieși-nainte... că acum, vezi, în ziua de azi, o fată fără zestre, mai bine să nu dea Dumnezeu - și așa, cu spargerile astea de se tot fac de la o vreme în oraș, singură cum sunt, mi-e frică, Doamne ferește! să nu vie și la mine... și nu mi-e de viața mea, dar mi-e de zestrea copiliței...

Întuneric și lumină 45

— Și câți bani aveți? întrebă Andrei.

— De! cocoșelul maichii, banul se prăsește dacă nu-l risipești... am douăsprezece bonuri de câte o mie... Și mi-a deschis și mie capul unul și altul că la ce să țin banii în bonuri? De ce să nu-i dau cu ipotecă, să iau o dobândă de zece ori de douăsprezece la sută?... Dar tot mi-a fost teamă să-i dau, să nu pierz zestrea și viitorul fetei... Și acum am auzit de dumneata că ești om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Și d-aia am venit să-ți spui că, dacă mi-ai găsi dumneata un loc bun și sigur, i-aș da după vorba dumitale... Și nu degeaba; te plătesc, cocoșelul maichii, cu

ce mă-i îndatora, și dacă are coconița ceva de cusut, bucuros o ajută...

Și văzând pe Radu, care intră îmbrăcat, gata de plecare: Aoleu! vin la maica, îngerașul maichii, ptu! ptu! ... ptu!... de când sunt n-am văzut așa copil frumos.

— Bine, cucoană dragă, zice Andrei, cu dragă inimă, o să mă căznesc să-ți găsesc un loc sigur...

— Sigur, coconașul maichii, să nu pierz viitorul fetei.

— Și când voi găsi, te înștiințez. Unde stai dumneata?

— Lângă Bărăție, cocoșelul maichii... o căsuță mică și roșie. Zinca

Sărdăreasa, mă cunoaște domnul Mache.

— Prea bine.

— Așa. Bună ziua. Dumnezeu să te bucure de copilaș. Și aplecându-se să mai sărute o dată copilul, pleacă...

— Mergem.

Își ia pălăria și o pornesc...

Pe strada Salcânilor, copilul zice:

— Tăticule, uite mămica, vine încoace cu un domn.

— Unde?

— Tocmai colo în capul uliței.

Andrei nu vede bine de departe. Peste câțeva vreme o vede și el:

vine iute-iute însoțită... de cine oare?... al de Beneș, colegul de avocatură al lui Andrei.

S-au întâlnit drept în poarta clubului.

— Bună ziua, Andrei.

I. Al. Brătescu-Voinești

— Bună ziua.

— Mi-a vorbit Caselli de tine. Cică ești un muzicant și jumătate.

Copilul se uită cu admirație la el. Ce elegant e! Haine civile, ghete

— Ia uite, mămico! unul mare, colo. A! ce mare.

— Da, răspunde Elena, fără ca să se uite.

— Eleno, ia te uită colo ce de nuanțe sunt în dealurile alea. Civit.

— Bună ziua.

— Veneam din colo și ți-am însoțit cucoana, care ieșea de la

Urziceanu. A! Ce mai faci, domnule Radu? Nu-mi zici bună ziua?

fumurii, mănuși roșii, pardesiul cu căptușeala de atlas pe mâna stângă, iar în dreapta, baston cu mâner de aur.

— Și unde vă duceți?

— Să ne plimbăm nițel afară din oraș.

— E! petrecere bună. Sărut mâna. La revedere.

Și învârtindu-și bastonul intră în club.

Andrei dă brațul Elenei și o pornesc.

E acolo, la marginea orașului, o punte peste gârlă, care duce înspre vii. De-o parte și de alta a drumului sunt sălcii, anini mari și tufișuri dese în care cântă privighetorile de la Paști până la începutul lui iunie.

— Ia auzi, mămico, ce frumos cântă privighetorile - și colo, și colo, și colo. Ai auzit cum a făcut aia? Clings! Clings!

— Da.

Ajunși pe punte, copilul arată peștii care se văd jos în apa limpede ca sticla. Sunt sute. Unii stau în loc ficși, la suprafață, alții înoată repede pe dedesubt, licărind ca niște scânteii argintii.

violet-închis, violet-deschis - și câte feluri de albastru! Uite albastrul ăla din fundul zării, ca fumul de țigară.

— Da.

— A! Dacă mi-o ajuta Dumnezeu să câștig ceva parale în lunile astea, să nu intrăm în vacanța mare fără un ban, ca anul trecut, cum m-aș duce și eu la vie la nenea doctorul, să-mi dăruiesc zece zile de repaus, de odihnă

desăvârșită... desăvârșită...

— Da.

Întuneric și lumină 47

— Dar ce ai tu? Nu ți-e bine? Ai ceva.

— Mă doare capul. Am stat acolo la Urziceanu lângă niște stânjenei, care miroseau așa de tare, încât m-a apucat capul îngrozitor...

— Vrei să ne întoarcem acasă?

— Ba nu, mai bine să ne plimbăm...

*

Printre avocați erau doi înscriși în barou în urma lui Andrei, băieți tineri, fără experiență, pe care Andrei îi privea cu sentimentul cu care te uiți la un portret al tău însuși de câțiva ani în urmă. Unul din ei e

Titu Vasilescu, cu care pleacă acum de la tribunal.

— Mergi spre casă, domnule Rizescu?

— Da.

— Mergem împreună.

Și iată-i mergând alături.

— Zău! ce dreptate ai dumneata, domnule Rizescu, când zici că ți-e silă de meseria asta. Mă uit la noi cum stăm dimineața pe sala tribunalului, ca tăietorii de lemne la București pe piața Sfântului

Gheorghe, așteptând să ne pice un împricinat în mână... Să stai să te cerți cu samsarii care forfotesec de colo până colo și întind clienții de mânecă.

— Așa e! răspunde Andrei.

După o tăcere, Vasilescu zice:

— Am văzut azi ceva!...

— Ce?

— Marinescu a făcut azi un act, prin care nevasta vindea bărbatului niște pământ. Lăsase actul pe masă. Din întâmplare mi-am aruncat ochii pe el. Văz: vânzătoarea: Maria P. Diaconescu; cumpărător: P.

Diaconescu. Când a venit să-și ia hârtiile îl întreb:

„Sunt rude părțile din actul acesta?” Zice: „Da, e nevastă-sa”. „Păi, zic, actul e nul, nevasta nu poate să vândă bărbatului”. Ei ce crezi c-a făcut?

— Ce?

— Zice: „Ti! bine că-mi atrăseși atenția. Mă duc să-l dau judecă-l. Al. Brătescu-Voinești

— La revedere.

— Ziceai că mergi acasă.

— Mi-am adus aminte că trebuie să merg într-un loc.

Și plecă. Unde? Nici el nu știe. Așa, înainte... unde-o fi... unde-o

A! acum își explică distracția ei de alaltăieri, când s-au plimbat pe torului de instrucție, că el nu pretinde să-i citești actul dacă părțile știu carte, și n-o să bage de seamă”. Și a băgat actul.

— Ei ași!

— Pe onoarea mea!

După o nouă pauză, Vasilescu urmează:

— Știi care mi se pare mie ăl mai imoral dintre toți?

— Berlescu?

— Nu, Beneș. Lasă că are în permanență trei samsari. Bine, aș mai înțelege să se slujească de samsari un începător, dar el, om cu stare, fost prefect... lasă că l-am auzit de nu știu câte ori înfricoșând pe martorii protivnicului și învățându-i ce să spuie... dar chiar în afară de meseria avocaturii... Moral lucru e să intri în casa omului, să profiți de prietenia lui, ca să-i furi cinstea și încă să te și lauzi, cum face el cu

Văleanu?... Îmi spunea Panțu mijloacele perfide pe care le întrebuința ca să întoarcă capul veri-sii. I le-a spus chiar ea. Zice că oriunde o întâlnea îi șoptea: „Unei femei tinere și frumoase îi trebuie un cadru demn de tinerețea și de frumusețea ei. Virtutea e o calitate negativă...”

Altă dată îi zicea: „Lumea tot vorbește că...”

A! poate să spuie de-acu Vasilescu ce-o vrea, că tot

nu-l mai aude

Andrei. Ajunși la o răspântie, îi întinde mâna:

nimeri... ah! numai de-ar fi un loc unde să-i piară din minte gândurile chinuitoare care-i sfredelesc creierii... E cu neputință! Elena lui la care se închină ca la o icoană! Mama lui Radu!

— Ei! Ei! păzește, păzește! strigă cât poate un birjar, care numai printr-o minune nu-l calcă.

punte, după ce i-a întâlnit împreună! Și nu e o săptămână de când la sindrofia de la căpitanul Toporanu ea era la pian, iar el îi întorcea foile

Întuneric și lumină 49

notelor, aplecat peste dânsa. Ticălosul! Desigur și ei îi cânta în urechi același cântec: „Virtutea e o însușire negativă...”

Ce nedrept e în presupunerile lui. Dacă ar ști el în ce chip demn și hotărât Elena a tăiat lui Beneș orice nădejde, chiar atunci, în ziua în care i-a întâlnit împreună. Dacă ar ști că neliniștea ei din ziua aceea era pricinuită numai de indignare și de eforturile pe care le făcea să nu-i spuie lui nimic, ca să nu-i sporească nemulțumirile... Dacă ar ști toate astea poate n-ar suferi chinul care-l face acum să întinză cât poate de gulerul care-l strânge de gât, îl înăbușe. Cu toate că, mai știi?

Împotriva astei otrăvi nu e leac. Atunci și-ar zice: „Da, a rezistat acum, dar o să poată rezista totdeauna?” Acum îi răsună în urechi cuvintele lui Beneș, auzite de atâtea ori în camera avocaților: „Femeile sunt ca perele: toate cad, totul e să știi să le culegi la vreme”, ori: „Dacă o femeie rămâne cinstită, e că sau e prea proastă, sau nu e deloc ajutată de împrejurări”.

Și ce rost avea să-i vorbească Vasilescu de nevasta lui Văleanu și de vara lui Panțu, dacă nu ca să-i deschiză lui ochii? Și iată că lucruri cărora nu dăduse odinioară nicio luare-aminte iau acum o însemnătate înspăimântătoare.

Acum își aduce aminte numele tuturor femeilor de care se vorbește că au avut legături cu Beneș... Compară îmbrăcămintea lui simplă cu eleganța desăvârșită a celuilalt, stângăcia – pe care i-o dă miopia și neaverea lui – cu grația și siguranța pe care o dau mișcărilor lui Beneș averea și conștiința izbânzilor lui. Cu ce gentilețe știe el să ofere șampanie cucoanelor la cofetărie și cu ce liniște știe să se scoale de la masa de cărți la care a pierdut câteva sute de lei...

Dar încet-încet, aerul curat, plin de miros de sulfină, în care umblă de mai bine de un ceas, primenește sângele, gonește otrava, îl liniștește, îi aduce gânduri bune. Nu, e o nebunie! Ce? nu cunoaște el mintea sănătoasă și inima cinstită ale Elenei? Nu e cea mai bună mamă ce se poate închipui? Nu! ochii ăia frumoși și limpezi, care nu au altă pereche pe lume decât ochii lui Radu, nu pot să înșele niciodată.

Ceasurile sunt aproape opt când se întoarce acasă, unde pe banca

I. Al. Brătescu-Voinești

— Dacă vreți Dumneavoastră, se poate, domnule Andrei, și plătesc

Sub boltă îl așteaptă Elena, îngrijată.

— Unde ai fost?

— M-am plimbat spre via lui nenea doctorul. Ce frumos era.

Își sărută copilul, o sărută pe ea, strângând-o cu putere la piept și de la poartă îl așteaptă Șerb Călugăreanu, un țăran chiabur din

Cărbuneni.

— Iar pentru afacerea aia ai venit? îl întreabă Andrei.

— Da, răspunde omul.

— Ți-am mai spus o dată că nu se poate. Pământul nu e al dumatăle, e al copiilor, și nu poți să-l ipotechezi dumneata.

bine.

— Haide, haide! ți-am spus: nu se poate! răspunde, Andrei intrând în curte și închizând poarta.

silindu-se să întoarcă înapoi un suspin care i se urcă în gâtlee.

— Iar te-ai supărat la tribunal? zice Elena.

— Nu, zău nu, răspunde el vesel.

Dar Elena simte și îi zice: „Bietul băiat; nu mai vrea să ne amărască și pe noi istorisindu-și neajunsurile”, și jucându-se cu mâna în părul lui:

— Las că am să-ți cânt ceva frumos după masă, să-ți treacă...

— Da, să-mi cânti...

— Tăticule, să-ți cânt eu ceva care-ți place ție. Am învățat-o într-adins pentru tine. Știi, partea aceea din Cavaleria: „Voi le sapete o!

mama...”

*

Au trecut două luni, două luni lungi, lungi, nesfârșite.

Îndoiala d-atâtea ori batjocorită și gonită, dar întoarsă tiptil pe căi piezișe în nopțile de nesomn, pune acum stăpânire pe sufletul lui cu brutalitatea și cu cruzimea unui cuceritor. Rezerva lui Beneș față cu

Elena, vădita lui ferire de a vorbi cu dânsa, el care mai înainte, de câte ori îi întâlnea, trecea strada ca să le strângă mâna - iau acum în

Întuneric și lumină 51

mintea lui înțelesuri chinuitoare. Teamă de a nu jigni pe Elena îl împiedică de a-i cere ei lămurirea acestei schimbări; iar ea pune neliniștea lui în socoteala lipsei de procese, care-i face să intre în vacanța de peste câteva zile mai săraci ca oricând.

Ce ticălos vierme e gelozia, dacă poate lăsa în sufletul soțului unei femei cinstite și bune ca Elena veninul gândurilor care-l împiedică acum să închidă ochii, venin

care-i aduce până și în gură un gust coclit, ca de otravă! Nu-i erau lui de ajuns zbuciumările din afară, de la tribunal? Nu mai departe, ieri, pe când vorbea cu unul, se întorsese

Berlescu și-i zisese: „Eu mă mir ce cauți aici dacă nu-ți place avocatura.

De ce nu te faci subșef la muzică? O sută cincizeci de lei pe lună, ăia sunt bani. Aud?” Îi răsună încă în urechi vorbele astea, care-l usturaseră ca o plesnitură de gârbaci peste obraz... Nu-i era de ajuns indignarea pe care i-o pricinuia în fiecare zi duplicitatea lui Zărnescu? Și pentru ce-și permiteau oamenii ăștia să se poarte așa cu dânsul, decât pentru că-l știau sărac? Dar cel puțin îi rămânea fericirea și liniștea căsuței lui, la care se-ntorcea ca la un liman, cum se întoarce corăbierul în port după o noapte vijelioasă... Și acum... a pierdut și fericirea asta!... Și ce să facă? Să se coboare la ticăloșia de a-și supraveghea, de a-și urmări pe Elena lui? E! și dacă s-o încredința că presupunerile lui sunt întemeiate, ce o să aibă de zis? Ce? n-are dreptate Beneș? Are dreptate, ticălosul! „Frumuseții și tinereții unei femei îi trebuie un cadru vrednic de ele”; și ce cadru face el tinereții și frumuseții Elenei?

Firea lui mohorâtă de om mâhnit și amărât? Bucățica de pâine de toate zilele? Pălăriile și rochițele alea de zece ori cârpite și prefăcute, la care priveau zâmbind femeile celorlalți? A! acum înțelege pentru ce nu vrea să meargă nicăieri sub pretextul că nu prea e bine. Acum pricepe ce trebuie să se petreacă în sufletul ei, când aude pe altele istorisind cum au petrecut la Constanța, ce frumos era la București la teatru, la curse ori la bătaia de flori.

Încă o noapte în care n-a închis ochii nici măcar o clipă; și acum slujnica, intrată în vârful degetelor ca să aducă apă, văzând că nu doarme, îl înștiințează:

I. Al. Brătescu-Voinești

— Domnule, te așteaptă un om afară.

Care Dumnezeu? Dumnezeu care îngăduie parodia de dreptate la

Călugăreanu, țăranul de la Cărbuneni, care se roagă de Andrei de atâta vreme să-i dea lui cu împrumut banii cucoanei Zinchii Sărdăresii.

— Faci rău că nu vrei, domnule Andrei... Da, așa e, nu e pământul

Se îmbracă pe tăcute, ca să nu deștepte pe Elena, și iese. E Șerb meu, e de la nevastă-mea; dar n-ai grijă; nu-și pierde femeia banii.

Nu-i iau decât pentru un an. Eu sunt om vrednic, și acum am o ocazie care cine știe când s-o mai ivi: o pădure mare pe care pot s-o iau pe nimic și din care pot câștiga mai bine de o sută de mii de lei. Sunt în stare să dau oricât pretindeți. Are douăsprezece mii de lei? iau eu zece și dumneata două.

Două mii de lei! Ce n-ar putea face cu suma asta? Cinci sute de lei

Elenei să se ducă la București cu Mama Tilda să-și cumpere tot ce-i trebuie; cu alți cinci sute și-ar putea mobila odaia în care e pianul și să împlinească dorința dată de atâtea ori visată și exprimată de Elena: „Știi.

Andrei, dacă ar da Dumnezeu să-ți meargă bine, ăla dintâi lucru pe care aș vrea să-l facem ar fi să mobilăm salonașul, să am și eu unde primi pe ale patru-cinci prietene la care mă duc”... Și ar putea chiar să plece cu Elena și cu copilul, să trăiască liniștit măcar două săptămâni undeva, departe de tribunal, de Zărnescu, de Berlescu, de toată atmosfera asta otrăvită, înveninată...

Andrei, nu face asta! Știi bine că Șerb Călugăreanu nu e un om muncitor, cum zice; chiar marea sumă pe care ți-o dă ca plată dovedește te că ia banii să-i risipească în petreceri desfrânate, cum și-a risipit toată starea lui. Andrei, riști fericirea și viitorul fetei frumoase cu codițele pe spate, pe care ai văzut-o deunăzi, Andrei, te vede

Dumnezeu.

a cărei desfășurare asistă zilnic la tribunal? Dumnezeu care nu numai că trece cu vederea netrebnicia unui om ca Berlescu, dar face ca toată lumea să se descopere cu respect înaintea lui? Ce! nu știe el că de atâția ani s-a hotărât de minister împărțirea la țărani a moșiei Păunești; că toate lucrările de plan și de parcelare sunt sfârșite și că de cinci ani.

Întuneric și lumină 53

În schimbul unei mituiri grase din partea arendașului, Berlescu împiedică împărțirea moșiei țăranilor rupti, hărtăniți, galbeni de foame și de mizerie, pe care îi vede în fiecare iarnă în curtea prefecturii, veniți să cerșească un pumn de porumb stăpânirii? Dumnezeu care-i trimite în fiecare zi câte o amărăciune și care îngăduie să i se răpească până și ultima comoară, ultimul liman, ultimul balsam!!...

— Da, a murit.

*

— Cuconășul maichii, scoate-mi un ghimpe de la inimă. Toată noaptea n-am dormit. Adevărat să fie ce am auzit, c-ar fi murit Șerb?

E adevărat. Andrei o știe de acum o săptămână, de când s-a întors din călătorie. În vremea asta a putut să-și făurească liniștea cu care acum răspunde cucoanei Zinchii.

— Vai de mine, maică! Ce mă fac eu cu ipoteca mea?

— Cum ce te faci? Dumitale nu-ți era dator Șerb, îți e datoare moșia. A murit el, plătesc moștenitorii. N-or vrea să plătească? Scoatem moșia în vânzare, care face de trei ori atâta.

— Păi, maică, mi-a spus un vecin că i-a spus un om de la munte, d-acolo de unde e Șerb, că pământul pe care mi l-a zălogit mie n-ar fi al lui, c-ar fi de la nevastă.

Cum perdelele sunt lăsate, lumina cenușie a odăii în care se găsesc împiedică ochii bătrânei de a vedea

schimbarea feței și tremurarea mâinilor lui Andrei. Cu o voce străină pe care parcă nu și-o recunoaște, răspunde:

— Te ieși după o vorbă aruncată așa de un om din lume, ca să te frământați degeaba... E al lui pământul... Am cercetat eu înainte de a te sfătui să-i dai banii.

— Dumnezeu să-ți dea bine, cocoșelul maichii. Nu știi ce ghimpe înveninat îmi scoți de la inimă... De, ce să faci cu pustia de frică? Dar mă gândeam eu că nu se poate... că dumneata ești un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Și-ți mulțumesc că mi-ai risipit grija c-o vorbă bună.

I. Al. Brătescu-Voinești

— Da, frumos de tot...

În curte coana Zinca întreabă:

— Ai fost bolnav, maică, ori de oboseala drumului? c-ai mai slăbit.

— ...

— Ați fost de v-ați plimbat, cuconașul maichii.

— Da.

— Ați fost departe?

— Am fost pe la Brașov, pe la Sibiu, și ne-am întors pe valea Oltului.

— Frumos! Eu nu m-am putut învrednici să mă duc niciodată, dar îmi spunea bietul răposatul că e grozav de frumos la Brașov și prin munți.

ești tras la față.

— Acum, de-o săptămână, de când m-am întors, nu prea mi-a fost bine...

Și luându-și rămas bun, bătrâna pleacă vorbind singură... În tăcerea serii care se lasă, se aud unele vorbe: „cinstit... cu frica lui Dumnezeu...”

Da, cu frica lui Dumnezeu, și o frică grozavă, care l-a împiedicat să guste toată fericirea călătoriei în locuri frumoase, întovărașit de drăgălășia Elenei și a copilului; o frică grozavă, care o să-i mănânce și cel din urmă dram de liniște sufletească și care o să-l mistuie, încât toți au să se

mire: „Cum a îmbătrânit Rizescu, și numai acum, de curând, de vreo câteva luni!”

*

A trecut un an. În vremea asta a avut două momente în care se miră că nu și-a pierdut judecata. Unul, cel mai grozav, a fost când a aflat de la arhiva tribunalului că moștenitorii lui Șerb Călugăreanu au pornit proces de anulare a ipotecii și când i s-a părut că tăierea răsuflării ce simțea era pricinuită de năruirea întregii clădiri a tribunalului peste dânsul...; al doilea a fost când i-a venit cucoana Zinca cu citația. În răstimpul trecut de la aflarea despre pornirea procesului până la darea citației în primirea bătrânei avusese vreme să culeagă niște informații care-l mai liniștiseră.

Întuneric și lumină 55

A putut dar îndura zbuciumarea pe care i-o pricinuia spaima și durerea bătrânei.

Venise liniștită, cu citația în batistă.

— Mi-a adus azi un om de la tribunal hârtia asta și a lăsat-o în mâna slujnicei, că eu eram dusă pentru un parastas la cimitir, cuconașul maichii. Eu zic că-mi pune în vedere c-a murit Șerb. Ia vezi dumneata.

Când a auzit pe Andrei zicând: „Ce șarlatani! Încearcă marea cu degetul, s-o prinde ori nu s-o prinde? Te cheamă în judecată, ca să strice ipoteca”, a închis ochii și s-a făcut la față cu turta de ceară; dar tăria de convingere cu care îi zisese Andrei: „Să n-ai grijă, cucoană

Zinco, sunt eu aici ca să te apăr”, și mai ales iluziile de existența dreptății, ce poartă în suflet mai toate femeile, o făcuseră să-și deschiză ochii, să ia și dânsa mâinile lui în mâinile ei tremurătoare și să-i zică:

— Da, sufletul maichii, să mă aperi... să aperi norocul... și viitorul...

și cinstea fetei... să le aperi, sufletul meu... că eu aș muri... Se oprise ca să-și șteargă ochii... Și ce s-ar face ea

singură... frumoasa maichii...

un copil... fără sprijin... fără un ban... pe drumuri, ca fetele lui

Nisipeanu...

*

Acum e mai liniștit. Muzica de care s-a reapucat cu patimă îi aduce un ritm egal în mersul sângelui și ordine în judecată – și are mare trebuință de ordine în judecată...

A fost la Cărbuneni, unde s-a încredințat cu ochii lui cum stau lucrurile... De nenumărate ori și-a spus sie însuși pricina și s-a încredințat c-o s-o câștige... A lăsat Călugăreanu doi moștenitori: un băiat de douăzeci și patru de ani și unul de șaptesprezece – și a rămas de pe urma lui, ca avere a sa proprie, casa și ograda de două pogoane. De la moartea tatălui, băiatul cel mare, care era băgat la o prăvălie din

Ploiești, s-a mutat în casele tatălui său, pe care le-a stăpânit și le stăpânește și acum; a vândut prunele și fânul din livele, a luat banii care s-au găsit asupra tatălui său, patru mii de lei. A declarat el că renunță la moștenire, dar aia nu se prinde, să declari că renunți și să

I. Al. Brătescu-Voinești

Da, așa ar fi, dacă protivnicul cucoanei Zinchii ar fi un bătrân

Zadarnic se frământă Andrei cu deznădejde. Zadarnic, cu toate stăpânești... prin urmare el răspunde de datoria tatălui său, nu numai cu ce a moștenit de la el, dar și cu averea moștenită de la mamă-sa. Și ce bine a făcut că a chemat și el în judecată pe moștenitori ca să-i plătească banii împrumutați și că a cerut și înființare de sechestru pe partea de avere a băiatului vârstnic, rămasă de la mamă...

I se pare limpede ca lumina zilei, și inima lui, plină de dorința nemărginită de a câștiga procesul, îi făurește iluzii. Ce? Când o auzi tribunalul cum spun martorii găsiți la Cărbuneni și pe care o să-i aducă la înfățișare, oameni

bătrâni, doi dintre cei care au cumpărat prunele și fânul, alți trei care erau de față când s-au numărat banii găsiți la

Șerb, patru mii de lei luați de băiatul vârstnic, n-are decât să deschiză gura ca să câștige procesul...

neputincios ca dânsa, cu locuință la două poștii de Cărbuneni – dar protivnicul ei e un băiat ager la minte și la mișcări, chiar d-acolo din

Cărbuneni, dintr-un sat cu martorii; așa ar fi, dacă avocatul băiatului ar fi un avocat naiv, nepriceput ca dânsul – dar adversarul lui e

Vineanu, adânc cunoscător nu numai al codului, dar și al tuturor regulilor „de tactică și de strategie”... Și iată că în ziua procesului are certificat de la primăria din Cărbuneni, care sună ritos că băiatul vârstnic „n-a stăpânit niciun moment averea rămasă pe urma defunctului său părinte Șerb Călugăreanu”... și iată că și martorii nu știu nimic, se miră de ce i-a „prepus” martori; abia doi care îngână fără convingere că da... l-au văzut și pe băiatul ăl mare prin casa lui Șerb, dar dacă stăpânește ori nu...

protestările lui Vineanu de a lăsa ca întrebările să se facă de „onor tribunal”, se apropie el de martor și-l întreabă privindu-l în ochi: „Nu mi-ai mărturisit dumneata mie, pe bătrânețile dumitale, că erai de față când s-au numărat cei patru mii de lei găsiți la Șerb și că i-a luat dumnealui?”, martorul răspunde cu tărie: „Ferească Dumnezeu!”

Are dreptate tribunalul să hotărască anularea ipotecii, rămânând

Întuneric și lumină norocul... fără sprijin... fetele lui Nisipeanu”.

ca creditoarea să se despăgubească urmărind casă, casa care nu face nici două mii de lei...

Bătrâna n-a înțeles cum s-a rostit tribunalul. Ședința fiind suspendată, e îmbrâncită până la ușă de lumea care dă năvală să iasă. Acolo se îndură s-o lumineze aprodul,

care-i strigă la ureche:

— Ai pierdut, cucoană. Ți s-a anulat ipoteca.

Ea cade pe banca de lângă ușă, vorbind fără șir:
„Viorica... viitorul...

Și văzând pe Andrei, care iese, îi zice cu mâna dreaptă întinsă a blestem:

— Dumnezeu să-ți plătească și să te miluiască.

El pleacă, coboară scara și repede cotește pe după tribunal; pe-acolo ajunge iute la zăvoiul din marginea orașului, unde e o fântână cu un șipot de apă rece ca gheața. Ajuns, își smulge gulerul și legătura de la gât, le bagă în buzunar, se apleacă și pune capul în bătaia apei. Aaa!

ce bine face răceala asta care-i curge în creștet! Cum potolește zvâcneala din tâmple și zgomotul din urechi... Multă vreme stă așa; apoi se scoală, se șterge și pornește prin zăvoi spre punte...

*

Atâta vreme de când umblă întruna și nici frumusețea locurilor prin care a rătăcit, pline de miresme și de cântece de greieri, cu orizontul ăla frumos de dealuri verzi și de munți cu atâtea nuanțe de albastru, nimic nu i-a putut goni din auz sunetul propriilor lui cuvinte spuse odinioară doctorului: „Avem fiecare mintea și puterea noastră, și dacă nu le întrebuițăm într-un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria că intervine o minte și o putere mai mare...”

Cu ele în urechi a plecat de la tribunal acum patru ceasuri și tot cu ele în auz intră acum în strada Speranței...

Ce înseamnă asta?... Lume adunată la poartă? Copii spânzurați pe uluce? Grăbește pasul după ritmul bățăilor inimii. În curte îl întâmpină nenea Mache:

— Nu e nimic, nu te speria, nu e nimic.

I. Al. Brătescu-Voinești

El îl îmbrâncește și intră în sală. Acolo îi iese înainte

Antonescu.

— Ce s-a întâmplat? îl întreabă Andrei cu o voce stinsă.

În locul lui Antonescu răspunde glasul doctorului din odaia de alături:

— Nu așa. Ridică-i capul mai sus, mai sus.

Aceste vorbe aduc în mintea lui lumina orbitoare a unui trăsnet.

Dă năvală în ușa odăii de culcare, care se bate de perete... Într-o privire de-o clipă vede tot: Elena leșinată... doctorul... două femei... sticle...

ligheanul plin de sânge și copilul!!... Vrea să înainteze, dar nu poate și, scoțând un răcnet înspăimântător, ca de uriaș înjunghiat, se năruie în pragul ușii...

*

— Fraților, zice Urziceanu intrând în camera avocaților, să vă spui o veste tristă; a înnebunit bietul Rizescu.

— Tocmai ce le spuneam eu, adaugă altul.

— Da, întâlnii chiar acum pe doctorul Georgescu; venea d-acolo;

plângea săracul. Copilul scapă, e în afară de orice primejdie.

— Eu, zice Berlescu, întotdeauna îmi ziceam că are s-o sfârșească așa omul ăsta. Ce era mania aia a persecuției de care suferea?...

59 Întuneric și lumină

V-RCOLACUL

Una din cele mai plăcute fizionomii ale orașului e conu Costache.

Cei de-o vârstă cu el spun că are aproape șaptezeci de ani, dar traiul fără necazuri pe care l-a dus, stăricica frumoasă, nevasta iubitoare ca o soră, doi copii ajunși bine și mai ales firea lui bună l-au păstrat voinic, sprinten la

mișcări și vioi la minte, de nu-i dai nici cincizeci de ani.

Istorisește cu un farmec și cu un haz care-i adună împrejur galerie, de câte ori deschide gura să spuie câte una, și fiind un om umblat prin străinătate, și mai fiind și vânător, știe fel de fel de comedii.

Ăst om bun ca pâinea, totdeauna zâmbitor, care parcă răspândește dintr-însul valuri de veselie, devine acru și stifos de câte ori s-o întâmpla să-i meargă rău la preferanță, singurul, dar zilnicul joc de cărți pe care-l joacă. Și nu se supără de zgârcenie, că nu e zgârcit, dimpotrivă, e larg la mână, dar așa e firea lui.

Cum s-o întâmpla să intre de două ori pe rând și l-or necăji și partenerii, se supără foc. Toate îi par rele: dulceața acră, cafeaua prea dulce, apa prea rece, lampa prea mică, tibișirul neascuțit; țipă la băiatul care-l servește; schimbă scaunul că scârțâie; trânteste cu pumnii în masă de sar sfeșnicele; aruncă celor care fac haz priviri de ucigaș peste ochelari – mă rog, o supărare grozavă, toată supărarea de care e în stare un om care n-a avut alt pe ce să și-o cheltuiască.

Partenerii îl cunosc și știu că la cinci minute după sfârșitul partidei, ăst om o să devie iar bunul, plăcutul și hazliul conu Costache.

Dacă stai lângă el, când o juca preferanță, să te scoli cum o intra o dată, să n-aștepți să-ți zică: „Mai scoală-te, neiculiță, că m-ai uscat!”

I. Al. Brătescu-Voinești

Astă-seară e sindrofie la prefectul. În salon dansează domnișoarele;

În vremea asta o cucoană bătrână se apropie. E moldoveancă.

— Îs frumoase grâiele, coane Costache?

Zisese într-o zi, după două intrări, unuia cu care chiar atunci făcuse cunoștință și care nu se urnea de lângă dânsul:

— Iartă-mă, domnule, dar eu cred în vârcolaci. Țsta e joc și de fizionomie. Eu d-abia pot să-mi compui fizionomia mea, p-a dumatile nu pot s-o compui. Mută-ți, te rog, scaunul mai așa. Mersi. Nu te supăra.

D-atunci, celor care fac galerie la joc le-a rămas numele de vârcolaci, și în odaia unde joacă conu Costache mișună vârcolacii că, dacă-i merge bine, e grădină și-l ascultă cu drag – dacă-i merge rău, trec din apropierea lui și fac haz de cum se supăra.

În alte odăi, partide de cucoane; aici masa de prefă, unde joacă conu

Costache cu alți trei, între care procurorul, jucător șiret, care are un dar deosebit de a-l scoate din răbdări; împrejur, galerie numeroasă.

Conu Costache pierde; e foc, dar se stăpânește, nu-și poate da drumul supărării – alături sunt cucoanele. Ceilalți sunt pe la mijlocul talonului, el abia a scos șase și e intrat în căsuță cu treizeci...

mama doctorului Ionașcu. Ia un scaun și se așază lângă conu Costache, cu liniștea și seninătatea bătrânilor, care nici nu văd, nici nu prea aud bine... Și stă.

Din când în când pune, cuminte, lui conu Costache câte o întrebare, care se potrivește peste turbarea lui ca untdelemnul peste jărat.

— Ce frumos trebuie să fie la moșie la mata acu, coane Costache.

— Frumos, coană Raluco, răspunde el, silindu-se să zâmbească – și se mai scrie cu 18 în căsuță.

— Merji adese, că-i tari în apropiere.

— Am fost și azi, coană Raluco.

Nu se poate descrie deosebirea dintre liniștea cu care coana Raluca își numără mătăniile și furia cu care conu Costache face cărțile.

— F... f... frumoase, coană Raluco, răspunde el, băgându-și mâinile între gât și cămașă și trăgând cât poate

ca să-și lărgască gulerul...

Întuneric și lumină scrie adunate la un loc: 94, cu cifre de-o palmă.

...Joc închis, procurorul îl joacă de sub as, conu Costache intră de două ori la șapte carale.

— Ai până acolo o șose tari bună.

— D... d... da, coană Raluco.

E o minune cum batista nu-i ia și pielea de pe frunte; așa și-o șterge de cu furie. Partenerii și galeria râd pe înfundate; și procurorul nu-l slăbește deloc, îl vede înfuriat, îl licitează cu nimic în mână și-l lasă tocmai la vreme ca să intre de câte două ori... și în vremea asta întrebările coanei Ralucii pică una câte una ca boabele mătăniilor. Ea nu aude cum pârâie cărțile, nici locomotiva din gâtul lui conu Costache, ea nu vede nici necazul lui, nici veselia celorlalți.

— Dar pădurea cea frumoasă di pl dreapta s-o tăiet, coane Costache?

— S... s... s-a tăiat, coană Raluco, răspunde el uitându-se în tavan și greblându-și tâmplele.

Ajută - intră; zice joc - găsește regulat talon două trefle care nu-i trebuie. Așa potriveală de carte, făcută parcă într-adins, nu s-a mai văzut. Să te căznești s-o pui cu mâna, n-ai putea. Regulat morișcă; unul taie la carale, ălălalt taie la pici și din opt jocuri ghintuite se alege cu cinci. Bunăoară acum un as și un mariaj tăiate. Intrare patruzeci și opt!

— Dar lăcușorul șela din stânga mai este, coane Costăchel?

— M... m... mai este, coană Raluco.

Vâjie pe postav periuța cu care șterge șirul întreg de intrări și le

— Dar, mă rog matale, hanu...

Conu Costache se întoarce cu scaun cu tot:

— Coană Raluco, mâine după-amiază merg la moșie

cu nevastă-mea - trecem să te luăm și pe dumneata. Așa o să poți vedea cum s-a tăiat pădurea din dreapta; o să poți vedea cum umblă cocostârcii pe lacul din stânga; o să poți vedea cum s-au reparat podiștele; o să poți vedea cum s-a înnoit hanul de la barieră; o să poți vedea ce case

I. Al. Brătescu-Voinești 62

frumușele și-a făcut Ioniță Andreescu de la Ulmi; o să poți vedea ce rezervoare mari a așezat lângă șosea fabrica „Aurora”...

Coana Raluca a înțeles și se depărtează, numărându-și mătăniile;

acum o fi în a treia odaie, și conu Costache urmează, pe când toți se prăpădesc de râs:

— ...o să poți vedea cum s-a șters numărul de pe piatra de la kilometrul 76; o să poți vedea cum au spart băieții cu pietre candelile de la stâlpii de telegraf; o să poți vedea cum sâsâie găscanii când trece trăsura; o să poți vedea...

Și întorcându-se către partenerii care râd cu lacrimi:

— Teribil vârcolac!!!

63 Întunerice și lumină

PUIUL

Sandi, să ascuți pe mămica

Într-o primăvară, o prepeliță aproape moartă de oboseală - că venea de departe, tocmai din Africa - s-a lăsat din zbor într-un lan verde de grâu, la marginea unui lăstar. După ce s-a odihnit vreo câteva zile, a început să adune bețișoare, foi uscate, paie și fire de fân și și-a făcut un cuib pe un moșoroi de pământ, mai sus, ca să nu i-l înece ploile; pe urmă, șapte zile de-a rândul a ouat câte un ou, în tot șapte ouă mici ca niște cofeturi și a început să le clocească. Ai văzut cum stă găina pe ouă? Așa sta și ea, doar că ea în loc să stea în coteț, sta afară în grâu; și ploua, ploua de vărsa și ea nu se mișca, ca nu cumva să pătrună o picătură de ploaie la ouă. După trei săptămâni

i-au ieșit niște pui drăguți, nu goi ca puii de vrabie, îmbrăcați cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau șapte gogoși de mătase, și au început să umble prin grâu după mâncare. Prepelița prindea câte o furnică, ori câte o lăcustă, le-o fărâmițea în bucățele mici, și ei, pic! pic! pic! cu cioculețele lor, o mâncau numaidecât. Și erau frumoși, cumiști și ascultători; se plimbau primprejurul mamei lor și când îi striga:

„Pitpalac!” repede veneau lângă ea. Odată, prin iunie, când au venit țăranii să secere grâul, ăl mai mare dintre pui n-a alergat repede la chemarea mă-sii, și cum nu știa să zboare, haț! l-a prins un flăcău sub căciulă. Ce frică a pățit când s-a simțit strâns în palma flăcăului, numai el a știut; îi bătea inima ca ceasornicul meu din buzunar; dar a avut noroc de un țăran bătrân, care s-a rugat pentru el:

I. Al. Brătescu-Voinești

Și așa trăiau acolo liniștiți și fericiți. Din seceratul grâului și din

„Nero! înapoi!” s-a auzit un glas strigând. Puii n-au priceput; dar

— Lasă-l jos, mă Marine, că e păcat de el, moare. Nu-l vezi că de abia e cât luleaua?!

Când s-a văzut scăpat, fuga speriat la prepeliță să-i spuie ce-a pățit.

Ea l-a luat, l-a mângâiat și i-a spus:

— Vezi ce va să zică să nu mă ascuți? Când te-i face mare, o să faci cum ăi vrea tu, dar acum, că ești mic, să nu ieși niciodată din vorba mea, că poți să pățești și mai rău.

ridicarea snopilor se scuturaseră pe miriște o groază de boabe cu care se hrăneau și, măcar că nu era vreo apă prin apropiere, nu sufereau de sete, că beau dimineța picături de rouă de pe firele de iarbă. Ziua, când era căldură mare, stau la umbră în lăstar; după-amiaza, când se potolea vipia, ieșeau cu toții pe miriște; iar în nopțile răcoroase se adunau grămadă, ca sub un cort, sub aripile

ocrotitoare ale prepeliței.

Încet-încet puful de pe ei s-a schimbat în fulgi și în pene, și cu ajutorul mamei lor au început să zboare. Lecțiile de zbor se făceau dimineța spre răsăritul soarelui, când se îngâna ziua cu noaptea, și seara în amurg, căci ziua era primejdios din pricina hereților, care dădeau târcoale pe deasupra miriștii.

Mama lor îi așeza la rând și îi întreba: „Gata?” „Da”, răspundeau ei. „Una, două, trei!” Și când zicea „trei”, frrr! zburau cu toții de la marginea lăstarului tocmai colo lângă cantonul de pe șosea și tot așa îndărăt. Și mama lor le spunea că-i învață să zboare pentru o călătorie lungă, pe care trebuiau s-o facă în curând, când o trece vara. „Și o să zburăm pe sus de tot, zile și nopți, și o să vedem dedesubtul nostru orașe mari și râuri, și marea”.

Într-o după-amiază pe la sfârșitul lui august, pe când puii se jucau frumos în miriște împrejurul prepeliței, aud o căruță venind și oprindu-se în drumeagul de pe marginea lăstarului. Au ridicat toți în sus capetele cu ochișorii ca niște mărgele negre și ascultau.

mama lor, care înțelesese că e un vânător, a rămas încremenită.

Scăparea lor era lăstarul, dar tocmai dintr-acolo venea vânătorul. După

Întineric și lumină 65

O clipă de socoteală, le-a poruncit să se pitulească jos, lipiți cu pământul, și cu niciun preț să nu se miște.

— Eu o să zbor; voi să rămâneți nemișcați; care zboară, e pierdut.

Ați înțeles?

Puii au clipit din ochi c-au înțeles și au rămas așteptând în tăcere.

Se auzea fâșâitul unui câine care alergia prin miriște și din când în când glasul omului:

— Unde fugi? înapoi, Nero!

Fâșâitul se apropie - uite câinele: a rămas împietrit cu o labă în sus, cu ochii țintă înspre ei.

— Nu vă mișcați, le șoptește prepelița și se strecoară binișor mai departe. Câinele pășește încet după ea. Se apropie grăbit și vânătorul.

Uite-l: piciorul lui e acum așa de aproape de ei, încât văd cum i se urcă o furnică pe carâmbul cizmei. Vai! cum le bate inima. După câteva clipe prepelița zboară ras cu pământul, la doi pași de la botul câinelui, care o urmărește; vânătorul se depărtează strigând: „Înapoi! înapoi!” Nu poate trage, de frică să nu-și împuște câinele; dar prepelița se preface așa de bine că e rănită, încât câinele vrea cu orice preț s-o prindă; iar când socotește ea că e în afară de bătaia puștii, zboară repede spre lăstar.

În vremea asta puiul ăl mai mare, în loc să stea nemișcat ca frații lui, după cum le poruncise mă-sa, zboară; vânătorul îi aude pârâitul zborului, se întoarce și trage. Era cam departe. O singură alică l-a ajuns la aripă. N-a picat, a putut zbura până în lăstar; dar acolo, de mișcarea aripii, osul - la început numai plesnit - s-a crăpat de tot, și puiul a căzut cu o aripă moartă. Vânătorul, cunoscând desimea lăstarului și văzând că trăsese într-un pui, nu s-a luat după dânsul, socotind că nu face truda de a-l căuta prin lăstar.

Ăilalți pui nu s-au mișcat din locul unde-i lăsase prepelița. Ascultau în tăcere. Din când în când se auzeau pocnete de pușcă și glasul vânătorului strigând „Apporte!” Mai târziu căruța s-a îndepărtat înspre vânător pe drumeagul lăstarului; încet-încet pocnetele și strigătele s-au pierdut, s-au stins, și în tăcerea serii care se lăsa nu se mai auzea decât

I. Al. Brătescu-Voinești

— Unde e nenea?

— Nu știm, a zburat.

Atunci prepelița disperată a început să-l strige tare,

mai tare, cântecul greierilor; iar când s-a înnoptat și răsărea luna dinspre

Cornățel, au auzit deslușit glasul mamei lor chemându-i din capul miriștii: „Pitpalac! pitpalac!”

Repede au zburat înspre ea și au găsit-o. Ea i-a numărat: lipsea unul.

ascultând din toate părțile. Din lăstar i-a răspuns un glas stins: „Piu!

piu!” ...

Când l-a găsit, când i-a văzut aripa ruptă, a înțeles că era pierdut;

dar și-a ascuns durerea, ca să nu-l deznădăjduiască pe el...

D-atunci au început zile triste pentru bietul pui; se uita cu ochii plânși cum frații lui se învățau la zbor dimineața și seara; iar noaptea, când ailalți adormeau sub aripa mamei, el o întreba cu spaimă:

— Mamă, nu e așa că o să mă fac bine? Nu e așa c-o să merg și eu să-mi arăți cetăți mari și râuri, și marea?

— Da, mamă, răspundea prepelița, silindu-se să nu plângă.

Și a trecut vara. Au venit țăranii cu plugurile de au arat miriștea;

prepelița s-a mutat cu puii într-un lan de porumb de alături; dar peste câtăva vreme au venit oamenii de au cules porumbul, au tăiat cocenii și au întors locul; atunci s-a mutat în niște pârloage din marginea lăstarului.

În locul zilelor mari și frumoase au venit zile mici și posomorâte, a început să cadă brumă și să se rărească frunza lăstarului. Pe înserate se vedeau rândunici întârziate zburând în rasul pământului, ori pâlcuri de alte păsări călătoare, iar în tăcerea nopților friguroase se auzeau strigătele cocorilor, mergând toate în aceeași parte, către miazăzi.

În inima bieteii prepelițe era o luptă sfâșietoare. Ar fi

vrut să se rupă în două: jumătate să plece cu copiii sănătoși, care sufereau de frigul toamnei înaintate, iar jumătate să rămâie cu puiul schilod, care se agăța de ea cu disperare. Suflarea dușmănoasă a crivățului, pornită fără veste într-o zi, a hotărât-o. Decât să-i moară toți puii, mai bine

Întuneric și lumină

— Nu mă lăsați! Nu mă lăsați!

numai unul - și fără să se uite înapoi, ca să nu-i slăbească hotărârea, a zburat cu puii zdraveni, pe când ăl rănit striga cu deznădejde:

A încercat să se târască după ei, dar n-a putut, și a rămas în loc, urmărindu-i cu ochii până au pierit în zarea dinspre miazăzi.

Peste trei zile, toată preajma era îmbrăcată în haina albă și rece a iernii. După o ninsoare cu viscol, urmă un senin ca sticla, aducând cu dânsul un ger aprig.

*

La marginea lăstarului, un pui de prepeliță, cu aripa ruptă, stă zgribulit de frig.

După durerile grozave de până adineaori, urmează acum o piroteală plăcută. Prin mintea lui fulgeră crâmpie de vedenii... miriște...

un carâmb de cizmă pe care se urcă o furnică... aripa caldă a mamei.

Se clatină într-o parte și într-alta, și pică mort, cu degetele ghearei împreunate ca pentru închinăciune.

I. Al. Brătescu-Voinești 68

DOUĂ SURORI

Cunoștința s-a făcut într-o zi de toamnă, când copilul casierului - speriat de o trăsură, care era aproape să-l calce - a dat fuga în curte la Elena, în poalele ei. De multe ori vrusese ea să intre în vorbă cu copilul, dar îi lipsise prilejul; acum însă îl luă în brațe, îl duse în casă, îi dete să bea apă ca să-i treacă de spaimă și, fiindcă era vorbitor ca

un om mare, măcar că spunea vorbele pe jumătate, îl mai opri câtva cu dânsa. Copilul, foarte apropiat, îi răspunse la toate întrebările, spuindu-i că-l cheamă „Nitu”; că e de cinci ani; că semnul din frunte e o bubă făcută de mama de la Caracal, și că iubește pe tata mult, mult.

„Până la tâg”, ceea ce dânsa pricepu numaidecât că însemna: până la gât.

Cu întrebări de ale ei, cu întrebări de ale lui, s-a întârziat; iar când casierul, trecând de la slujbă, se opri mirat că-și vedea copilul în brațele ei la fereastră, Elena se coborî din casă, îi ieși înainte la poartă și îi povesti întâmplarea cu trăsura. El îi mulțumi cuviincios, își luă copilul și se despărțiră...

A doua zi copilul cere să meargă la „Coca-mică”, nume scornit de el Elenei, și care trebuie să-i fi venit de la vorba „coconiță”. Casierul îl trimite cu servitoarea; iar seara, când copilul cere din nou, îl duce el însuși.

Negreșit, întâia întâlnire ar părea grea, mai cu seamă când îi lipsește și mijlocul obișnuit de scăpare: spunerea numelor; căci ea știe că el e casierul județului, Iosif Dănescu, precum știe și dânsul că pe ea o cheamă domnișoara Elena Cioranu.

Întuneric și lumină dat cu...

Sunt însă împrejurări care le vin în ajutor. De două luni de când el locuiește peste drum, o salută întotdeauna ducându-se sau întorcându-se de la slujbă; și-au și vorbit de două ori, la casierie, cu prilejul plății pensiei pe lunile august și septembrie; și apoi nici el, nici ea nu au dedesubtul vorbelor ce și le spun alte gânduri pe care ar trebui să le ascundă.

— Domnișoară, Nicu, copilul meu, cere să vie la dumneata.

Ea zice: „Da?”, ia copilul în brațe, îi scoate pălăria și, văzând că tatăl e cu mâna tot pe clanța ușii, îl poartă printr-o întrebare:

— Pofțiți să ședeți?

El se așază.

Dacă ori unul ori altul s-ar gândi să producă vreun efect deosebit asupra celui alt, și-ar alege vorbele și s-ar tulbura; dar așa, se rupe gheața de îndată și se trezesc vorbind despre igrasia odăițelor în care locuiește el peste drum, despre neîngrijirea caldarâmurilor orașului, despre frumusețea aleii de tei care duce de la pod la mănăstire – parcă s-ar cunoaște de când lumea.

A treia zi casierul înțelege pentru ce Elena l-a întrebat în ajun cine a făcut paltonașul copilului, când vede că acum paltonul are un guler de imitație de astrahan și la marginea mânecilor reveruri de aceeași stofă.

Și negreșit aceasta face a doua întâlnire și mai ușoară.

— Domnișoară, am venit să-ți mulțumesc pentru osteneala ce ți-ai

— A! nu e nicio osteneală, domnule; dimpotrivă, o petrecere.

El se așază de îndată.

— Adevărat, zău, trebuie să ți se urască. Nu te duci niciodată, nicăieri.

— Mai de mirat e de dumneata. În ceasurile în care nu ești la slujbă, ești totdeauna acasă.

— Eu... e altceva... Mi-e greu să fac cunoștințe noi... De când sunt aci, de două luni, nu pot să zic... cunosc câtăva lume... dar numai din vedere, din treburile care-i aduc la casierie.

I. Al. Brătescu-Voinești 70

— Bine, dar sunt altele... Avem un club, cofetărie, o cafenea în care se poate duce orișicine.

El o privește și i se pare că acest chip cu părul dat în sus, dezvelind toată fruntea mare, sub care strălucesc doi ochi negri, fără a fi frumos, are un farmec deosebit, și că tot deosebită e și limpezimea glasului ei.

Adevărul e că atât din vorba cât și din întreaga înfățișare a Elenei lipsesc micile asprimi, micile ascuțimi nelămurite, care dau ceva ridicol fetelor rămase bătrâne.

Acum, când el îi răspunde că nu-i prea place să se ducă în lume, că firea lui îl îndeamnă mai mult să stea acasă, cu socoteli, cu jurnale, e rândul ei să-l privească cu dorința de a citi în fața lui cât adevăr e în cuvinte.

E lipsită de experiență, totuși ghicește că spune adevărul; și de altminteri seriozitatea cu care vorbește și părul lui încărunțit sunt puternice îndemnuri ca să-i dea crezământ...

Așa s-a început prietenia dintre casier și Elena: din dragostea copilului pentru ea.

Azi el știe din gura Elenei că ea e fata lui Răducanu Cioranu, omul cel mai bogat într-o vreme, dar și cel mai nesocotit risipitor, vestit pentru chefurile și vânătorile lui, așa de vestit încât la moartea lui să vândut toată averea și nu le-a rămas decât căsuțele astea în care stă și pensia de 190 de lei pe lună. Tot din gura Elenei mai știe casierul că mama ei era o femeie bună, care - cât a trăit tată-său - a suferit de traiul pe care-l ducea el, iar după moartea lui, de lipsa în care o lăsase.

Seară cu seară prietenia lor crește. Niciunul, nici celălalt nu se gândește la judecata lumii. Despre judecata cărei lumi să-i pese ei?

Despre judecata orășenilor, care cât timp le era casa în sărbătoare dădeau năvală la petreceri; iar de când au rămas aproape pe drumuri nici nu vor să mai știe de ele; dovadă moartea mamă-sii, la care n-au venit decât câteva bătrâne și câțiva credincioși? Or, iar să-i pese de judecata acelora care-i aruncaseră fără cercetare o învinuire nedreaptă pentru greșelile alteia?

El mai puțin nu se gândea la părerea lumii, de la care suferise atât în singura dată când încercase să intre într-însa.

71 Întuneric și lumină

*

E o lună de când s-au împrietenit. Copilul are rufăria întreagă făcută de mâna Elenei, cu o cheltuială ridicol de mică. În schimb ea a primit un dar frumos și folositor: o mașină de cusut.

Dar iată că într-o seară, măcar că vremea e bună, sună șapte ceasuri, și ei nu vin: sună opt, și ei tot nu vin. Elena trimite pe slujnică să întrebe nu cumva e bolnav copilul... ori el? Slujnica se întoarce. Nu sunt bolnavi. Nicio altă explicație; niciun alt răspuns.

Atunci Elena intră în casă tristă. „Trebuie să fi aflat”, își zicea ea;

și e neliniștită, nu poate să doarmă până noaptea târziu, când – fără să înțeleagă cum – se simte îmbărbătată și își zice că mai curând ori mai târziu tot ar fi trebuit să afle; că a doua zi are să i-o spuie ea însăși ca să scape de o așa de grea povară. Da, are să i-o spuie negreșit mâine, seară. Dar dacă n-ar mai veni deloc?...

A doua seară casierul vine, dar se cunoaște că știe ceva.

E afară aceeași liniște plăcută a orașelor de provincie, întreruptă la răstimpuri rare de un lătrat de câine ori de un fluier de vardist;

Înăuntru aceeași căldură potrivită; ca în alte dăți copilul se joacă între ei cu o carte mare cu chipuri; ca în alte dăți tăciunii se dărâmă în sobă cu izbucniri de scânteii roșii; și cu toate astea el se încurcă la citit, ea se încurcă la lucru. Se vede bine că e ceva la mijloc.

Deodată Elena, aducându-și aminte de hotărârea din noaptea trecută, se întoarce către dânsul și, fără altă pregătire:

— Ai aflat ceva despre soră-mea.

Aflase în adevăr; ușor se găsește cineva care să-ți dea lămuriri și despre ce vrei și despre ce nu vrei să știi; dar el

se așteaptă așa de puțin la o mărturisire, încât rămâne aiurit. Într-un târziu o întreabă:

— E adevărat?

— Da, adevărat. A! dar dacă ai ști...

Și începe a-i spune pe larg toate câte le ținea ascunse, dezvinovățirea ei... Toate strâmtorile pe care și le impusese numai și numai ca s-o poată ține într-un pension din București, aceeași rochie purtată

I. Al. Brătescu-Voinești

— Cine e ăsta, Cocă-mică?

Ea se apleacă să vadă gravura arătată de copil.

— Ăsta? Un împărat, dragă... Vacanțele erau o sărbătoare neîntre

— Dar ăsta cine e, Cocă-mică?...

— Tot un împărat, drăguță, răspunde ea.

Apoi urmează povestind boala ei, care a ținut mai bine de o lună.

— Și ofițerul nu vrea s-o ia?

Ea tace. Va să zică nu știe tot? Dar nici ea nu-i poate spune că de de doi ani neînterupt și rușinea de șalul și de giuvaiericalele puse la loterie, ca să poată împlini ratele la timp.

ruptă pentru mine. Bătrână eram de 26 de ani? Și când ieșeam cu dânsa pe uliță - ea îmbrăcată cu îngrijire și frumoasă, eu așa cum sunt - cine nu ne-ar fi cunoscut ar fi crezut că nu suntem surori, ci că sunt slujnica ei... Pe urmă, după ce pleca, zile lungi și triste, tresăriri deodată din somnul cel mai adânc: „Ce-o fi făcând Sofia?” și apoi zvârcoliri până la ziuă... pentru un răspuns care întârzia...

acum patru ani, în luna lui iulie; dragostea soră-sii din vremea aceea cu un militar; cât a fost de târziu când a putut să se coboare din pat;

scena de tălmăcire pe care n-are s-o uite niciodată, în care soră-sa își dăduse pe față toată ușurința ei, sporită în mai rău la pensionatul din

București. Stăruințele sale pentru mutarea lui, fuga soră-sii după dânsul, rușinea de judecata lumii, care le cuprindea pe amândouă sub aceeași firmă batjocoritoare: „fetele lui Cioranu”...

Se oprește câțva pentru a cere ajutorul batistei, ca să poată vedea o floare din perete, pe care o privește de câțva vreme cu stăruință.

— Și nu mai știi nimic de dânsa? îndrăznește el să întrebe.

Ba da... În fiecare lună îi trimite regulat jumătate din pensie. S-au mai văzut de câteva ori: chiar în anul acesta la Paști; dar parcă nu mai era soră-sa... Era o străină frumoasă și elegantă, a cărei plecare – după cinci zile de sedere cu o vădită silă – în loc s-o întristeze, parcă a bucurat-o.

mult a fost înlocuit cu altul, și urmașul, la rândul lui, cu altul; că la

Întuneric și lumină 73

fiecare două-trei luni, primește aceeași înștiințare: „M-am mutat. Numi mai scrie pe adresa cutare, trimite-mi banii aici, strada cutare”...

Casierul ghicește ce nesocotită i-a fost întrebarea, deschide și închide de câteva ori jurnalul fără niciun cuvânt; apoi, simțind ce dureroasă trebuie să fie pentru Elena tăcerea care se prelungește, începe s-o mângâie, cu vorbe simple, așa cum se pricepe el:

— Trist... da... foarte trist, domnișoară, dar de... trebuie să te mângâi și să te gândești că dumneata ești cu inima împăcată, că dumneata ți-ai dat toate silințele... Așa e lumea asta... și iar să te mai gândești, domnișoară, că nu ești numai dumneata nenorocită pe lumea asta...

Elena tace.

— Unul una, altul alta... fiecare are necazurile și neajunsurile lui.

Uite eu, câte am suferit și eu... Doisprezece ani n-am

visat altă fericire decât să pui capăt vieții de urât și de singurătate pe care o duceam.

Ajunsesem să-mi fie silă de casa unde nu era nimeni să mă întâmpine cu o vorbă bună... Și dacă m-am însurat, peste ce-am dat? peste o femeie cu trupul și sufletul legat de lume. Mi-era urât singur, acum îmi era groază... Neorânduială într-ale casei, certuri, vorbe rele. Și împotriva bietului copilașului ăstuia dușmănie pentru că știa că-mi era drag...

Fără să vrea, ochii Elenei se îndreaptă către semnul din fruntea copilului...

— Da, domnișoară... semnul acela e de la dânsa. Într-o seară ne întorceam de la o sindrofie - eram silit s-o însoțesc în toate serile;

sindrofii de rând, cu clevetiri și jocuri de cărți, care întotdeauna se sfârșeau prin certuri și prin vorbe rele... Pierduse... se certase; când ne întorceam, copilul plângea... Ea voia să-l potolească, dar se vede că mângâierile îi erau aspre de supărare; atunci, văzând că nu tace, îl împinge cu furie, el se împiedică de covor și cade cu capul de colțul sobei... Cinci zile am crezut că moare... Și uite așa, domnișoară, patru ani de canon. Și vezi, nu aș fi scăpat nici acum singur, fără ajutorul unui băiat de ispravă, președintele tribunalului de acolo, din Caracal.

I. Al. Brătescu-Voinești

Și în vremea asta copilul face progrese minunate, că e așa de cu sprijinul căruia divorțul a târăgănit mai puțin, și copilul mi-a fost dat mie... E... așa e lumea, și omul va să se mângâie și să nădăjduiască în alte zile mai bune.

Din seara aceasta știau unul despre altul tot ce puteau ști. Casierul are să vie mai cu drag și Elena mai cu drag o să-l primească. El o să-și aducă și de lucru: socoteli de verificat, în timpul ce ea va coase ceva la mașină.

deștept, iar Coca-mică așa de bună profesoară! A

învăţat lunile anului, zilele săptămânii, câteva poezii mici; şi numără până la o sută; şi are o placă pe care ştie să facă câteva slove cu degetele lui nesigure de cinci ani. Ieri a arătat că ştie pe sărite literele până la l; azi spune Tatăl nostru cu o singură greşelă, la cuvântul „izbăveşte”, pe care nu-l poate spune; mâine, după îndemnul Cochii-mici, o să se așeze frumos în fața lui tată-său și, luându-și degetul arătător de la o mână în cealaltă mână, o să înceapă:

„Eu sunt mic, tu fă-mă mare;

Eu sunt slab, tu fă-mă tare”.

Cu așa nimicuri trec trei ceasuri ca trei clipe.

Că vremea nu stă în loc, ca să asculte cu Elena gazeta citită de casier, nici să se bucure cu amândoi de progresele copilului; ci vremea zboară și se trezesc că ceasornicul bate zece.

„A! deja”... zic amândoi... El se îmbracă, ea îngenunche să îmbrace copilul și nu uită nimic: gulerul paltonașului bine ridicat, băsmăluța bine legată împrejurul gâtului. Apoi, după ce sărută copilul, se scoală, întinde mâna casierului și se despart:

— Mâine, cu bine...

*

Miercuri, în ajunul lui Sfântu Niculae, pe la patru după-amiază.

Elena tocmai învăța pe copil să-și scrie numele întreg, când s-a oprit la poartă o trăsură, care aducea pe soră-sa de la gară.

Ar trebui s-o primească mirată și rece, ca la celelalte venituri; dar de

Întineric și lumină 75

O lună încoace așa i s-au schimbat toate simțirile și s-a adunat în inimă atâta trebuință de a mângâia și de a fi mângâiată, încât văzând pe sorăsa îi aleargă repede înainte: „Sofio!” Căci la urma urmei e soră-sa, cu zece ani mai mică decât dânsa, aproape copilul ei, soră-sa care a

supărat-o, dar acum parcă nu mai e dânsa care a plâns și s-a chinuit, parcă e alta.

— Sofio! și o cuprinde în brațe, o sărută și plânge.

Sofia, văzând astă primire la care nu se aștepta, se găsește numaidecât în apele ei; spune că a ținut să-i facă o surpriză, că-i era dor, al

grozav de dor; și văzând copilul:

— Al cui e copilașul ăsta?

Elena arată servitoarei unde să așeze cufărul Sofiei

— Țațo, al cui e copilașul ăsta?

— Al unui vecin.

— Care vecin?

— Al casierului.

— O! Ce drăguț e! Vino la mama, puiule.

Îl ia în brațe, îl dezmiardă; repede găsește cheia și scoate din cufăr câteva bomboane. Dragostea Sofiei pentru copil apropie și mai mult pe Elena de dânsa. Copilul arată toate câte le știe: „Ianuae, febuae”.

„Un copil odată mic ca dumneata”, numără, arată cum face popa când vine cu botezul... Sofia și Elena fac haz; ceasornicul bate cinci - casierul e în pragul ușii.

Nu se mai poate înlătura întâlnirea. După o foarte scurtă socoteală.

Elena se scoală:

— Soră-mea Sofia - domnul Iosif Dănescu, casier.

Sofia se uită de la unul la altul; dar surâsul început la vederea lui îi piere de pe buze când vede fața serioasă a Elenei, cu o dungă între sprâncene, care îi dă un aer de desăvârșită cinste.

În seara aceea casierul nu vine, a doua zi însă e sărbătoarea așteptată de atâta timp, e ziua copilului. S-ar putea să n-o petreacă împreună? De nu s-ar duce, Elena și-ar închipui că o socotește părtașă la vinovăția soră-sii. Nu e vorbă, că pentru dânsul nu trebuie cuvinte

I. Al. Brătescu-Voinești 76

ca să-l hotărască a merge; așa face de mai bine de o lună, acum i-ar fi greu să poată face altfel.

E o adevărată sărbătoare a doua zi, de când vin până pleacă. Iată surpriza costumului de marinar lucrat în ascuns pentru copil. Sunt toți de părere că-i șade de primejdie. Sofia mai ales nu-l mai lasă din brațe.

Trebuie să-i repete iar toate flecușetele spuse ieri; și rîd în cor, și se bea, în sănătatea lui, vutca făcută de mîna Elenei, pe când Sofia cântă la clavir semnalul de urare. Au fiecare cuvinte deosebite pentru a fi veseli.

Aflarea acestui străin în casă îndreptățește pe Sofia să apropie pe

Elena de dînsa pe drumul vinovăției. Și dacă e așa (că nu se poate să fie altfel), n-o să mai aibă de acum nici rarele muștrări și licăriri de părere de rău, făcute din compararea vieții ei cu a soră-sii. Parcă asta e sfîntă? Parcă ea nu petrece? Negreșit, mai puțin decît ea; dar e și mai urâtă și mult mai mare, și apoi copilașul, care înseninează casa;

O idilă a soră-sii și dînsa surprinzându-i în flagrant delict! Astea au farmecul noului și neașteptatului; sunt atâtea lucruri de care o să facă haz la București, istorisindu-i actualului. Și cine știe, poate de rîndul viitor a să-l aducă și pe el.

Casierul ar putea să fie serios și ursuz? Ce ar semăna? Lasă că e ziua copilului; dar mai întîi ar fi de-a dreptul necuviincios, și nu numai față cu Sofia, căreia trebuie să-i dea să creadă că nu știe nimic, ci chiar față de Elena, s-ar cuveni să-i arate că a mai uitat din greșelile Sofiei.

Elena asemenea e veselă de recunoștință pentru purtarea casierului cu soră-sa, de dorința de a nu-l trăda în prefacerea lui că nu știe nimic

— Și mai ales de nevoia de iertare și de mîngâiere adunată încet-încet în vremea din urmă.

Drept e că acestea sunt cuvintele de la început; mai târziu nu mai au trebuință de ele, căci se răspândesc din Sofia valuri-valuri de veselie și de încântare. Ce grație în cele mai neînsemnate mișcări! Ce vioiciune sclipitoare în ochi și ce măiestrie în mânuirea vocii! Ce perfecție de gust în alegerea rochiei aproape albă, cu câteva funte în care se amestecă roșu-închis, violet-închis, verde-închis, și care, totuși, departe

Întuneric și lumină 77

de a părea încărcată, pare simplă și-i dă un aer de pasăre rară din țările calde! Știe atâtea glume hazlii, mângâie copilul așa de frumos, cântă la pian atât de bine! Toate acestea sunt nimicuri încântătoare, mai ales pentru casier și pentru Elena, provinciali nepricepuți. Ei nu-i găsesc niciun cusur, ci sunt fermecați de drăgălășia Sofiei, care a dăruit oricui o sfială și i-a adus în apele lor.

Seara, după ce casierul pleacă, Sofia se apropie de soră-sa:

— Ce e cu omul ăsta, țațo?

A! cum și-ar deschide inima Elena; dar într-o clipă își face în minte nenumărate judecăți. Ar înțelege-o Sofia, când n-are la îndemână o poveste de dragoste cum i-ar plăcea ei? Ce să-i spuie? Viața lor tihnită, rămasă aceeași din prima zi până acum? Dar, ori n-ar crede-o, ori, dacă i-ar da crezământ, ar întâmpina-o cu hohote de râs.

De aceea, când Sofia își repetă întrebarea, Elena îi răspunde seriosă:

— Nimic.

— Cum nimic?

— Nimic.

Și se despart să se culce; Elena, tristă că n-are cui să se destăinuiască.

Sofia, înciudată și hotărâtă să descopere adevărul.

*

În seara celei de a cincea zi de la venirea Sofiei,

casierul se întoarce acasă trist. Parcă n-ar mai fi el, cel care până acum în fiecare seară mulțumea în gând cui îl adusese în acest oraș, unde dăduse peste o femeie bună, care-i ținea de urât și-i îngrijea copilul ca o mamă.

Din toate socotelile ce-și face și-și desface, încheie că e nenorocit, că traiul ce-l duce e fără noimă.

Zadarnice îi sunt încercările de a adormi; nu-l lasă o vedenie care i se ține cu îndărătnicie înaintea ochilor.

E o singură ființă făcută din două. Iată: un trup mlădios... o rochie simplă numai cu trei funte de culori vii, dar închise... dintr-un cuib de dantele iese o mână albă ce se întinde către dânsul... din alt cuib

I. Al. Brătescu-Voinești

Și ce bine se pricepe Sofia!

de dantele un gât încântător... Și iată chipul... E trupul și chipul Sofiei, cu gura ei ispititoare, cu nasul ei puțin cam ridicat... Doar la frunte nu seamănă; fruntea e largă, părul negru dat în sus... fruntea Elenei cu dunga dintre sprâncene, care-i dă un aer de desăvârșită cinste.

Ce nedeslușite lucruri știe el despre astă femeie! Parcă a greșit odată și seriozitatea ce acum îi vede pe chip trebuie să-i vie din remușcare pentru vina ei... și pentru supărarea adusă unei surori bune a ei... și parcă sora ei ar fi ea însăși.

Închide ochii, o vede învățând pe copil poezii, ori cosând cuminte la mașină - și ar vrea s-o vadă mereu așa; închide ochii iar, o vede râzând cu hohote la pian, ori ciripind în joc cu copilul ca o pasăre zburdalnică - și așa ar vrea s-o vadă întruna; iar când n-o mai poate vedea nici într-un fel, nici într-altul, se așază pe pat și chinuiește colțul perinei.

Vezi că și Sofia, ca să descopere ce e între el și soră-sa, a întrebuințat față de dânsul toate meșteșugurile, urmărind pe chipul Elenei efectele văditei robiri a prietenului ei.

Dacă nu sunt de ajuns îngenuncherile pe covor pentru a se juca drăgălaș cu copilul, ea știe și să vorbească cu glasul tremurător de

„Farmecul dureros al micilor lucruri neînsemnate care aduc aminte o viață atât de iubită!... și pentru totdeauna pierdută”... Iar când o așa scenă începe a-și produce efectul, Sofia știe să-l facă să crească, așezându-se la pian și cântând emoționată.

„Vezi rândunele-e-e se duc.

Se scutur frunzele de nu-u-u-o.

Se-așterne bruma peste vi-i-i-i.

De ce e-e nu vii? de ce e-e nu vii?”

Elena pregătește ceaiul în sufragerie și-l pregătește cam de mult.

Despre câte n-a avut Sofia vreme să vorbească casierului? Despre multe... și între altele despre dezgustul ce-i inspiră viața zgomotoasă a Bucureștiului, despre valurile de dor ce-i năpădesc în inimă și o cheamă aci în provincie.

Întuneric și lumină 79

— Ah! cum vă invidiez. Poftim: niciun zgomot... o tăcere așșșș de dulce... la casa ta... cu cei care-ți sunt dragi... îngrijind un copil adddorabil, în care ți-ai pune tttoată nădejdea, tttoată viața.

Le spune așa de bine! Negreșit, un bucureștean rafinat ar ști să-și dea bine seama că joacă pe sentimentală; dar micile nuanțe, vizibile pentru un cunoscător, nu le poate vedea Iosif Dănescu; ba dimpotrivă, tocmai părțile care ar dovedi că Sofia se preface sunt pentru casier dovezi de sinceritatea ei.

Și ce ușor i-ar fărâma toată această clădire de prefăcătorii, întrebând-o de ce n-a păstrat aceste fericiri pe care le-a avut – și de ce le-a dat cu piciorul, nesocotind sfaturile Elenei! Dar acum e prea târziu;

O privire caldă, un glas duios și o mână ispititoare, ce

se întinde peste masă, scot din fire pe un om hotărât și rece; cum n-ar îmbăta pe un om fără voință ca dânsul?

De unde să ia el puterea de a se împotrivi? De nicăieri. Pe când, din ochii negri plecați către dânsul, ia puterea de a cuprinde în mâinile sale mâna arzătoare a Sofiei și de a o acoperi cu sărutări pătimașe.

Sofia își lasă capul pe umărul lui, apoi deodată se zbate ca să-și scape mâna... În ușa deschisă de perete stă nemișcată Elena. E așa de albă... iar cuta dintre sprâncene atât de adâncă...

*

Nu i s-a întâmplat niciodată cititorului să răstoarne în salon o tavă, ori să scape un cuvânt necuviincios; și pentru o astfel de greșală mică nu s-a zbatut până la ziuă mușcându-și mâinile de necaz și de rușine?

I s-a întâmplat?

Atunci o să înțeleagă chinul casierului din noaptea aceea; o să înțeleagă de ce stinge și aprinde de zece ori lampa, fără izbânda de a goni din minte dureroasa scenă pe care n-are s-o uite niciodată. A! și cu ce asprime se judecă: „Nebun, netrebnic”; nu sunt cuvinte aspre pe care să nu și le adreseze; că i-a fost destul o clipă să vadă pe Elena în pragul ușii, pentru ca să se dezmeticească din beția produsă de farmecele Sofiei. Acum se miră cum n-a murit de rușine! Cum o să-l

I. Al. Brătescu-Voinești 80

judece Elena? Ce neadevăruri nerușinate o să socotească ea destăinuirile despre nenorocirile lui trecute și despre firea lui?

Nu e de niciun folos să rupă nasturii cămășii care i se pare că-l strânge la gât, că de pe inimă nu pierde greul clipelor cât a mai stat acolo după surprindere. Inima rămâne grea de rușine și strivită de răceala privirii, mâinii și glasului Elenei la despărțire.

Nu! n-a putut fi decât nebun; nu e altă lămurire; căci

iată: asta e

Sofia și asta Elena. Despre cea dintâi știe bine că e o femeie pierdută, iar despre a doua nu e el încredințat prin el însuși că e cea mai bună, cea mai harnică și cea mai cinstită femeie din câte și-a putut închipui?

Nu știe cât a suferit de nedreapta învinuire a lumii? N-o cunoaște de atâta timp; și în vremea asta nu i-a îngrijit dânsa de copil ca o mamă?

Nu era dânsa întruparea visului visat atâția ani în vremea când trăia singur? O femeie bună, care să-l întâmpine cu o vorbă bună în pragul ușii, căreia să-i placă ce-i place lui: liniștea și odihna casei; să urască ce urăște el: dezbinarea și dușmănia zgomotoasă a lumii? Până mai ieri nu-și făcea el cu mulțumire și cu bucurie planul de petrecere a sărbătorilor numai cu dânsa, femeie blândă și iubitoare de copil? Și acum s-au dus toate!... A pierdut prietenia femeii cu glas mângâietor, cu ochi mângâietori, cu fruntea... Ah! fruntea ei și cuta adâncă dintre sprâncene...

Și iată că acum, cu prilejul muștrărilor, își dă seama de cât loc i-a cuprins în inimă prietena neprețuită, care până ieri îi zicea blând:

„Măine, cu bine”, și care astă-seară, rece, i-a zis: „Adio!”

Liniștea de afară, care altă dată îi plăcea atât de mult, acum îl supără, îl chinuiește; parcă o ființă vie ar face-o cu tot dinadinsul, ca să nu-i poată pieri lui din minte nici atât din gândurile care-l dor.

Numai cu sutimile numărului de pași făcuți între sobă și fereastră s-ar putea socoti de câte ori i s-au întors în minte aceleași și aceleași gânduri, până când zgomotul unei trăsurii, oprită peste drum, vine să-l trezească. Ridică perdeaua... Afară se îngână ziua cu noaptea și ninge... De atâta veghe abia poate vedea, ca prin vis, o trăsură, un birjar care potrivește un cufăr pe capră, o femeie care se

urcă. Lasă per întuneric și lumină 81

deaua... Îi cade sub mână un petic de hârtie pe care-l mototolește, nu pentru că a văzut pe Sofia plecând, ci pentru că și-a adus aminte că va trebui să iasă din casă, că n-are decât o singură ieșire și că o să fie silit să treacă pe sub ferestrele Elenei. Se mai poate aceasta de acum încolo? Nu! Dar mai bine ar muri decât să mai dea ochii cu dânsa. Nu se mai poate! Și, într-o clipă de nesocotință, își ia hotărârea de a se muta.

*

Cu mult mai tare decât dânsul e Elena, cu toate că ei nu i-a trebuit o astfel de întâmplare pentru a-și da seama de dragostea ei pentru casier.

Să iubești pentru întâia dată într-o viață de treizeci de ani – și nu din orbirea patimii, ci din încredințarea socotită că dintre toți oamenii acesta este cel mai vrednic de iubirea ta; să fii atât de dezlegată de lume, încât să n-ai pe nimeni căruia să te destăinuiești; să-ți faci o sărbătoare din gândul că odată și odată poate îți va sosi ziua fericită a mărturisirilor... și apoi să surprinzi pe acela în numele căruia te închini dând alteia semnele iubirii la care năzuiai în tăcere!...

O alta s-ar fi trădat măcar printr-un gest. Elena însă e atât de stăpână pe sine! Liniștită s-a arătat față de ei, liniștită mai apoi față de soră-sa în scena de explicație, din care a ieșit hotărârea Sofiei de a pleca; iar mai târziu, în odaia de culcare, Elena n-a umblat cu neastâmpă r, nu s-a zbatut cu disperare până la ziuă, ca fostul ei prieten.

Numai cine ar fi citit dincolo de liniștea ei ar fi putut ghici, din patima cu care a îmbrățișat copilul la plecare, ce gol dureros avea în inimă. Știa ea bine că-l îmbrățișa pentru cea din urmă oară, înțelesese deslușit că vinovatul nu va mai da ochii cu dânsa.

*

„Ei! lume nouă!... lume nouă!...”

E strigățul cu care casierul e întâmpinat la intrarea sa în localul clubului civililor. Vin toți să-i strângă mâna, că e singurul om din tot

I. Al. Brătescu-Voinești

De trei zile de când s-a mutat de peste drum de Elena nu mai are

Ce-i pasă lui de opiniile politice ale domnului Dincă Micșuneanu.

Și ce-i mai pasă, iar, dacă în celălalt colț, vreo câțiva alți stimabili se

Iată dar cu ce a schimbat, dintr-o nebunie, liniștita lui fericire: cu orașul împotriva căruia nu au nimic rău de spus, și nu e unul care să fi mers cu vreo treabă la casierie și să nu fi rămas mulțumit de graba și de bunăvoința casierului pentru a-l sluji. Un singur lucru se spunea până acum, anume că prea era retras de lume, prea era ursuz; și iată că face ruptoarea, vine la club. Și vine din toate părțile același strigăt:

„Ei! lume nouă!... lume nouă!...”

Dacă ar ști ei că din hotărârea lui de a veni la club nu se cuvine nicio parte dorinței de a se împrieteni cu dânșii!

astămpăr, nu-și mai găsește loc. Și parcă într-adins afară e o vreme nesuferită, o lapoviță care-l omoară. Că, dacă ar fi frumos, ieșind de la slujbă s-ar duce să se plimbe pe șoseaua mănăstirii până la vremea mesei și după-masă; dar așa, e silit să vie acasă. Casă friguroasă, lucrurile rău așezate. Îl supără silințele servitoarei de a le așeza pe placul lui; îl necăjește până și copilul. N-a fost astă-seară de o asprime ce nu și-o știa, când i-a cerut iar să-l ducă la Coca-mică?

Nu de dragul celor ce găsește acolo, ci de dorința de a fugi de el însuși a venit la club, iar acum se miră de ce a făcut-o.

care (chiorul printre orbi) explică într-un colț onorabililor Petrică

Marinescu, Ioniță B. Matei și Nicolae Posic că „astea... taxiele, care asta... vin de se pun pe popor, fac, mă-nțelegi?... cum să zic?... stai că-ți spun acum”...

Ori ce-i pasă dacă completul tribunalului joacă fierber cu un băiețaș, fecior de bani-gata (pe socoteala ăstuia din urmă)?...

Întreabă cu îngrijire ce catastrofă politică sau economică se pregătește, de vreme ce Nicu Racu s-a hotărât să consume o cafea turcească cu rom?

O sindrofie de străini nepăsători. Ce poate avea el cu dâșii în afară de treburile casieriei? Și fiindcă nu-i mai place casa lui (că nu-i mai

Întuneric și lumină 83

place), trebuie să înceapă iar traiul de câine hârbar, ca în vremea de care-și aduce aminte cu groază.

— Ei! lume nouă.

E prefectul care, intrând, dă cu ochii de casier.

— Ce mai faci? În sfârșit, te-ai hotărât să ne faci onoarea... Ei! ce bine îmi pare! Știi să faci ceva?... Ce știi? Panțarolă știi?

Știe. Și asta îi aduce aminte vremea în care a învățat-o: sindrofiile fostei lui soții.

Prefectul interpelează pe alți tovarăși:

— Antonescule, faci o panțarolă?

Antonescu asta aștepta:

— Doctore Fana, faci o panțarolă?

Și încep să joace panțarola. Dar gândul lui nu e acolo, ci la prietena pierdută. Și pierdută pentru cât? Pentru o lună, pentru un an? Nu, pentru totdeauna. Căci acum s-ar putea să mai dea ochii cu dânsa?

Adică s-ar mai putea?...

Se cere treflă, el joacă pică.

— Unde ți-e gândul, casierule? îl întreabă intim prefectul.

Unde să-i fie? Aici. Și ca să dea și el o explicație,

spune că nu e obișnuit cu aceste cărți. În clipa aceea se gândea cât de aspru fusese cu copilul.

Partida urmează din ce în ce mai încordată pentru ceilalți. Numai el nu se poate ține de dânsa.

Se cere cupă, el taie cu treflă.

— A! pardon, am cupă.

— Ei! zice prefectul, ce să ne mirăm noi? Parcă nu știm?

Ceilalți zâmbesc, fac haz. Casierul se apără:

— Mă doare capul foarte rău.

— Ei aș! nu mai spune. Știm noi unde te gândești. Parcă noi trăim sub pământ ca dumneata?

La sfârșitul partidei, casierul se folosește de prilejul că la masa completului tribunalului se iscuse o ceartă, în care se amestecă toată lumea, se dă pe lângă prefect:

I. Al. Brătescu-Voinești 84

— Vă rog să mă iertați. Mă doare grozav capul. Nu mai pot urma jocul.

Și iese.

Iată-l acum cu ce dușmănie lovește pietrele cu bastonul, închipuindu-și că ar lovi pe prefect pentru cuvintele lui. Și ceilalți făceau haz, ticăloșii! Adică de ce ticăloși? Nicidecum? Ticălos e el, căruia nu-i mai rămâne nici puțința de a face să înceteze bârfelile lumii, că desigur toți or fi bârfind. Și acum despărțirea lor, care n-o să întârzie de a fi aflată, o să le fie o dovadă mai mult... da, o dovadă mai mult.

*

Tată-său e dus la casierie, slujnica spală în cuhnie, și el stă singurel la fereastră, privind fulgii de zăpadă care se cern încetișor de sus.

Nu mai pricepe nimic. De patru zile nu mai merge la Coca-mică.

Dar de ce? Parcă Coca-mică nu e bună? Ba e bună... Tată-său e supărat mereu. Aseară l-a împins și a ieșit

trântind ușa; pe urmă noaptea târziu era îmbrăcat, cu pălăria în cap; în genunchi lângă pat îi săruta mâna...

Adică de ce s-a mutat de lângă Coca-mică?... acolo era peste drum...

se ducea numaidecât... dar aicea e departe... departe... parcă el nu știe unde e?...

E așa de trist lucru seriozitatea unui copil!

Vrăbiile care ciripesc lângă geam nu-l mai distrează ca de obicei.

Cu coatele rezemate de pervazul ferestrei și cu capul în mâini stă și-și face în creierașul lui socoteli de om mare, de cum ar merge la Cocamică:

drept, drept înainte până la cârciuma lui „Nitulae”; pe urmă la stânga și pe urmă iar drept și pe urmă e un plop mare; ăla e plopul de la Coca-mică. Dar Maria nu vrea să-l ducă... i-a spus tata să nu-l ducă, și paltonul e în dulap, și dulapul nu poate să-l descuie.

Atunci, jumătate cu judecată, jumătate fără judecată, copilul iese binișor din casă și o pornește fără palton și fără pălărie. Întâi merge încet; apoi începe să alerge, parcă l-ar goni cineva.

Elena, care era la fereastră, când îl vede dă un țipăt și-i iese înainte speriată.

— Cum ai venit?

Întuneric și lumină 85

— Sin... gur, abia poate el răspunde gâfâind.

Ea îl ia în brațe, îl duce în casă ca în ziua dintâi, veselă că-l vede, îngrijată că a venit numai așa.

„Doamne! de n-ar răci!” Și îl îmbracă în șalul ei, îl apropie de sobă, pe când el îi spune pe neîntrebate toate câte le știe și din care Elena simte și înțelege toată rușinea și căința casierului. Apoi, reîncep amândoi lecția întreruptă de patru zile, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

Sunt plânsete când, înainte de cinci ceasuri, vrea să-l trimită acasă.

Dar e așa de înțelept! Când Elena îi spune că, dacă o iubește, să plece acasă, copilul își curmă deodată plânsul, se lasă să-l îmbrace cu hainele aduse de slujnică și pleacă.

Nu-l așteaptă muștrări acasă; dimpotrivă, tată-său îl cuprinde în brațe, îl sărută, îl dezmiardă, privindu-l cercetător, parcă ar vrea să vadă pe dânsul urmele mângâierilor Elenei, și-l întreabă iar; dar ce poate să-i spuie copilul? Un om mare, trimis acolo, nu i-ar fi putut aduce răspuns deslușit de ce gândește Elena despre dânsul...

*

Știuta și străvechea comedie, care ține de când lumea și cât lumea o să ție... Au jucat-o mii și mii de neamuri înainte; și împărații cârmuitori de lumi în palaturi și robii nemernici în lanțuri, și înțelepții, și nerozii, dar farmecul nu i l-au secăt; a mai rămas câțva și pentru bietul casier, care de câteva zile își aduce singur copilul până aproape de casa

Cochii-mici.

E dureroasă și ridicolă tot într-o vreme iubirea unui om în toată firea, care a alergat azi orașul întreg ca să găsească vreo câteva micșunele degerate, pe care le trimite prin copil stăpânei gândurilor lui...

*

Elena iese însăși, pentru a duce copilul acasă. Nu sunt încă nici cinci ceasuri... Casierul nu s-a întors, iar ulițele sunt pustii... afară e înserat, n-are cine s-o vadă.

I. Al. Brătescu-Voinești 86

Dar după ce a dus copilul până la ușă, când se întoarce și vrea să iasă din curte, se găsește față în față cu un om, care a urmărit-o și acum o oprește:

— Ah! iartă-mă, iartă-mă!... Am fost un ticălos... un ticălos... Iartă-mă...

Ea se dă înapoi spre ușă...

Elena e într-un jeț, cu mâna stângă peste ochi, cu

mâna dreaptă în mâinile casierului, care stă în spatele jețului aplecat într-o atitudine de umilință... și nu îndrăznește să-i sărute mâna.

87 Întuneric și lumină

DIN CARNETUL UNUI JUDECĂTOR

Grea meserie e aceea de judecător pentru unul care pricepe înseamnă tatea misiunii lui și pe care-l interesează direcția mersului stărilor sufletești ale oamenilor.

Are un judecător două feluri de lucrări de făcut: unele, ca să întrebuințeze termenul tehnic, scornit probabil în bătaie de joc, grațioase, pe care le îndeplinește în camera de chibzuire, în lipsa părților; și altele conțențioase, procesele.

Cele dintâi sunt de o banalitate, de-o secăciune ce nu se poate pricepe până nu ți-ai făcut creierul cenușă lucrând la ele. Autentificările de acte de vânzare, de împrumut, de închiriere, de tovarășie, chemări în judecată, conturi de epitropii, procese-verbale de ale primarilor, subprefecților, portăreilor – toate scrise într-un stil grețos, impersonal, mort și neînsemnat ca o para ștearsă. Oricât le-ai stoarce, nu poți scoate din ele un dram de judecată generală.

Al doilea fel de lucrări sunt procesele. Acestea nu sunt lipsite de interes, dar au o dureroasă înrâurire asupra firii judecătorului.

Vecini care se mănâncă între dânșii pentru un deget de pământ, tovarăși care se înșală unul pe altul, rude care duc ani întregi judecată cheltuind o mie ca să câștige o sută, frați care, măcar că au trăit alături, își contestă frăția, zilnica deflare a unor oameni care vin urâțiți, cu venele gâtului umflate de grija pierderii sau câștigului unui lucru adeseori neînsemnat, gândul că nici acolo acasă nu poate unul să iasă pe prispa casei lui, fără ca să nu aducă în tâmplele celui alt un vârtej de sânge clocotitor, toate astea sădesc încet în sufletul judecătorului

I. Al. Brătescu-Voinești

Câte inechitați strigătoare e silit judecătorul să săvârșească pentru un dispreț și un dezgust de oameni, care-l pot duce la o desăvârșită mizantropie.

Și apoi, de câte ori simte bine că dreptatea nu e de partea celui care totuși trebuie să câștige procesul?

Știe bine că unul căruia i s-a luat pe nedrept pământul de către un altul nici n-are, nici nu-i vine să dea unui avocat cât i se cuvine; că data mai totdeauna vine însoțit de un avocat slab; că, dimpotrivă, împilătorul – făcându-și socoteala că, chiar de-ar da jumătate din lucrul luat pe nedrept, tot rămâne în câștig cu cealaltă jumătate – vine cu un avocat bun, talentat, cunoscător profund al codului, al tuturor piedicilor și curselor, de care-și ferește cu grijă clientul și pe care le întinde cu măiestrie în întuneric sub pașii protivnicului.

respectarea legii și de câte ori rămâne cu inima strivită de pasul greoi al principiului triumfător!

Răsfoiesc un carnet în care treceam note aproape zilnice, în vremea când eram judecător.

Ici și colea siluete și mutre de împricinați; câteva depoziții hazlii de martori; crâmpie de procese-verbale: „repezindu-se la el cu forță majoră îl insultă de mama sa Sevastița, română, majoră, domiciliată în aceeași comună”.

Încolo, reflecții aspre. Dar adevărate la adresa avocaților și gânduri de o amară mizantropie.

Abia următoarele câteva bucățele interesante:

*

Substitut la Pitești. Un țăran bătrân, care umblă în cărje, intră în cancelarie tainic, închide ușa binișor, uitându-se împrejur, se apropie și sprijinindu-se de masă, întreabă încet și serios:

— Ce s-a făcut, taică, cu jalba mea?

— Care jalbă?

— Jalba mea, cu ăla dă mi-a fermecat picioarele, dă

mi le-a betejit.

— Care ăla?

Întuneric și lumină 89

— Ce, nu știi? Aaa! stăi să-ți spui.

Și începe să istorisească, cu intonații convingătoare.

— Ghinisem la târg - acu la Crăciun se-mplinește anu - să târguiesc câte ceva și să mă-ntâlnesc cu gineri-miu, că am un ginere la Valea Corbului, colea. Așa, mă-ntâlnesc eu cu gineri-miu, vorghim noi ce vorghim, bem noi ce bem, ne târguim noi niște alea, de! ca rumânu care ghine la târg, că mai mult d-aia ghinisem, și la urmă ne despărțim pă colea, pân' dreptu cazărmii. Plec eu. Când să ies din oraș, taman amurgea așa, și era un ger de mama focului și-o sprânceană roșie încolo peste dealuri, și eram nițel cam băut... Așa, mă pomenesc cu un ăla mic, zice: „Ia-mă și pă mine în căruță până mai încolo, mă neică”; un ăla mic, și unde tremura dă frig dă era rebegit, că era un ger, maica ta, Doamne!... Și nu era rumân, era altă nație, că vorghea altă limbă. Și-l urc, taică, în căruță. Acu, eu nu știu cum am făcut, c-am adormit și când m-am trezit mai încolo, ce să văz, vericule? era plecat peste picioarele mele și mi le descânta, mi le fermeca în limba lui, că nu era rumân, era altă nație, că vorghea altă limbă. Eu dacă am văzut așa, mi-am făcut cruce, și el s-a dat jos pe la spatele căruței. Era lumină ca ziua și l-am văzut cum se ducea pe zăpadă, încolo, până a intrat în pădure. Când am ajuns acasă dinspre ziuă și-am dat să mă dau jos din căruță, pace; nu puteam și nu puteam. M-a dat jos nevasta cu un alt rumân. Pasămite el îmi betejise picioarele. Și să zici c-a dat cu paru' ori cu ceva, ași! cu vorba, numai cu vorba; și nu era rumân, era altă nație, că vorghea altă limbă. Și m-a învățat un conțiliu de la noi ca să-l dau în judecată și mi-a făcut și o țâr de jalbă aici și zicea că-mi ghine cetate.

— Du-te acasă, moșule, că s-a pornit citația, o s-o primești.

— Aşa? Să trăieşti, taică, mă duc.

Pleacă foarte vesel, săltându-şi zeghea pe umeri.

Afară la uşă râde şi spune aprodului:

— Hî-hî! îmi vine cetate. Mi-a spus domnu' pricoror.
Mă duc. Şi vezi, nu era rumân, era altă naţie.

I. Al. Brătescu-Voineşti 90

*

Tatăl e dat afară din cancelaria procurorului, unde rămâne numai fii-sa, ca să istorisească cum s-a întâmplat faptil.

E foarte frumoasă, plânge şi spune:

— Eram cu ghitelile la câmp, când mă pomenesc că ghine şi intră în vorbă cu mine; după ce mai stă ce mai stă, văz că bagă deştele în gură şi şuieră o dată. Eu zic: „Ce faci, mă Voicule? de ce şuieri?...” Şi numai mă pomenesc că ies din pădure alţi doi flăcăi tot din sat de la noi şi vin şi pun mâna pe mine şi mă ia şi mă târăşte în pădure tocmai la ulmul lui Nichita... M-am zbătut eu... am ţipat... am dat să muşc, da’

pe urmă nu mai ştiu, că dacă m-am trezit, şedea lângă mine... Tocmai pe urmă am văzut eu...

E trecută în odaia de alături unde o examinează doctorul, al cărui glas se aude dictând grefierului: „... Coruncule mirtiforme... urme de violenţă pe părţile externe... externe, nu interne... vânătăi provenite prin lovire...”

— Fapt recent petrecut ieri, zice doctorul intrând.

Procurorul, care s-a plimbat de-a lungul odăii, porunceşte aprodului să aducă pe inculpat. E un flăcău voinic, brun, cu gene lungi, cu ochi sclipitori. Cum intră e înhăţat de piept de procurorul care-l suceşte, îl zguduie, îl răsucesce şi-i strigă:

— Cum ai făcut, tâlharule, să necinsteşti fata? hai?

Flăcăul se pierde; dar când îl lasă din zgduit, se reculege.

— Cu voia ei, domnule procuror; nu mă omorâți... zău! cu voia ei.

Să nu mai apuc să calc iarbă verde.

— Cum cu voia ei, tâlharule?

— Cu voia ei. Ea m-a chemat. A trimis p-o vară a ei de mi-a spus că m-așteaptă la marginea pădurii; și dac-am văzut, m-am dus și am găsit-o. Și așa e, dar cu voia ei, nu cu sila, cu voia ei.

— Dar vânătăile de pe trup tot cu voia ei le-ai făcut, măi tâlharule?

— Alea tat-su i le-a făcut, tat-su și frati-su al ei. A bătut-o de ziceam c-o omoară. A scăpat-o maica. I-a dus și rachiu s-o tragă mă-sa că ziceam că moare.

Fata e adusă și confruntată.

Întuneric și lumină 91

— Ia auzi, fă, ce zice ăsta, cu voia ta.

— Minte! minte! care cu voia mea? Minte!

— Minț eu, fă Ilinco?

— Minți! Minți!

— Fă Ilinco, gândește-te ce faci. Mă bagi la pușcărie și e mai mare păcatu'. Dă frica lui tat-su spune așa, domnule procuror, că îi e frică.

Da' nu-ți mai fie frică, fă, că aici suntem naintea domnului procuror și n-are ce-ți face...

— Cu sila! Minți! repetă fata, neridicând ochii.

Parcă e o fiară și totuși frumoasă foc.

— Minț, ai? n-ai trimis tu pă Sanda, pă var ta să mă cheme, fă? Nu mi-ai dat tu ștergaru ăsta? Dă la cine e ștergaru ăsta? Dă la cine ai tu inelul ăla din deșt, ai? Nu ți l-am dat eu?

Fata se dă înapoi lângă fereastră.

— Nu veniși tu numai cu mine la Drăgaică de la târg de la Dragoslavele, singuri amândoi în poștalion, și nu ne-am iubit? Spune, fă, că-ți faci păcat, și mă bagi în pușcărie pe degeaba, spune, de!...

— M... m... minți!

— Astea ți-a fost vorbele? Astea ți-a fost făgăduielile?
Și încă mi te mai jurai lângă crucea din valea Velinașului...

Fata s-a învelit în perdeaua ferestrei și plânge, plânge cu hohote:

— Voicule, mă omoară taica... V... Voicule, mă omoară taica.

*

Inculpatul e dat în judecată pentru că a bătut crunt pe o femeie, care voia să-i ducă la oborul de gloabă vitele prinse în holdele ei.

„... Fractura cubitusului și radiusului mâinii drepte... două luni de incapacitate de lucru...” zice certificatul medical.

Martore de fapt: muma, cumnata și o vară a inculpatului, femei care au sărit împreună cu dânsul să scape vitele.

La înfățișarea trecută s-au ascultat fără jurământ mama și cumnata.

Au răspuns că nu știu nimic. Azi e de ascultat vara.

Înainte de a fi adusă martora, se întreabă inculpatul.
Răspunde cu

I. Al. Brătescu-Voinești

În vremea asta inculpatul se sucește de colo până colo, parcă l-ar tărie că nu e adevărat, „nu știe la sufletul lui”; pe reclamantă trebuie s-o fi bătut bărbatu-său, care se îmbată în toate zilele și acum aruncă vina pe el, fiindcă se găsesc în prigonire pentru un pogon de pământ și ca să-și scape pe bărbatu-său.

Avocatul inculpatului face semne de aprobare din cap. E foarte mulțumit de răspunsul clientului său.

Vine martora.

E galbenă, se codește, ține crucea numai cu vârful degetelor, îngână jurământul cu gura jumătate; se închină pe dos, de jos în sus.

Judecătorul către martoră:

— Ia seama! Ai jurat pe sfânta cruce, înaintea lui Dumnezeu, care vede și știe toate, că ai să spui numai adevărul. Legea te pedepsește dacă s-o dovedi c-ai jurat strâmb, dar înainte de lege să te gândești la

Dumnezeu, care nu doarme și care te lovește când cu gândul nu gândești, în ce ți-e mai drag. Dacă vei spune minciuni și ți s-o întâmpla pe urmă vreo urgie, degeaba o să te închini, degeaba o să te bocești.

Să-ți aduci aminte de jurământul de astăzi!

lua cu frig, își strânge mereu cojocul la sân. Întrerupe pe judecător:

— Stai! a mințit maica și cumnată-mea Manda. Eu am bătut-o

(către vară-sa care și-a pierdut cu desăvârșire cumpătul): spune drept.

Zino! Cum ne-am dus să luăm ghitele... cum a dat să ne oprească...

cum am lochit-o, cum am pisat-o... (își strânge cojocul la sân) ... spune drept... spune tot...

Se oprește, se uită rușinat în dreapta și în stânga la lumea din sală, pe urmă lasă capul în jos și, răsucindu-și căciula, zice simplu:

— Îmi sunt acasă amândoi copilașii bolnavi de anghină în gât.

*

La Curtea cu jurați.

Tudose Petre și Marin Petre, amândoi flăcăiandri, unul de 19, celălalt de 17 ani, au omorât pe Lixandru Anghelina Văduva.

E obicei la țară ca în noaptea Moș-ajunului băieții să se adune la

Întuneric și lumină 93

unul dintre dânșii și să vegheze până spre ziuă, când pleacă cu colindețele. Fiecare dă gazdei un ban de zece,

pentru băutură și pentru gazul ce se arde. Se cheamă banul de lumină. S-au adunat de rândul ăsta la Lixandru. Tudose și Marin i-au cerut să le mai dea ceva de băutură, dar Lixandru s-a împotrivit, văzându-i cam trecuți. Ceartă;

bătaie. Dacă nu l-ar fi lovit de la început cu ciomegele în cap, Lixandru ar fi putut da cu amândoi de-a azvârlita. Era cel mai voinic flăcău din sat. Doctorul se miră în visum et repertum cum a mai putut trăi cu toate oasele capului fracturate și cu așa meningită traumatică.

Amândoi acuzații, albiți la față de cele trei luni de prevenție, stau nătângi, buimăciți de privirile îndreptate către dânșii; nu știu unde să-și ție mâinile. Îndărătul lor, Tinca, mama lor, plângând cu mâna peste gură.

Dincolo, partea civilă, mama mortului. E cu părul zbârlit, cu privirea rea și rătăcită.

Președintele, adresându-se ei:

— Dumneata ești Anghelina Văduva, mama mortului?

— Eu.

— Te constitui partea civilă? Cu cât?

Anghelina se uită de jur-împrejur. N-a priceput.

— N-auzi? cu cât te constitui partea civilă?

— Ce e aia?

— Câte parale ceri?

Anghelina vorbește repede, cu vrăjmășie și cu disperare:

— Ce? bani? Să mi-l plătească pe Lixandru al meu în bani? Ce să fac cu ei? N-am ce face cu ei; că atâta am avut, pe Lixandru, și mi l-au mâncat câinii ăștia; că uite așa i se scurgeau creierașii lui pe nas și nu mai știa să zică nici „maică”; numai arăta cu mâna la cap... N-am ce face cu banii, da' să mi-i băgați în pământ, unde mi s-a dus Lixandru meu, să iasă d-acolo când o ieși Lixandru meu...

Întorcându-se către acuzați, vede pe Tinca, mama lor, care plânge în tăcere.

I. Al. Brătescu-Voinești 94

Anghelina își trece mâna peste ochi, schimbă tonul și cu o voce groasă și duioasă:

— Or mai bine nu, că decât să pătimească și mă-sa lor ce pătimesc eu...

Își acoperă fața cu mâinile și cu un strigăt de sfâșietoare deznădejde:

— Aaah! Tinco! Și drag mi-era să am și eu flăcău la coasă.

95 Întuneric și lumină

UN OM

Scâârț! Se deschide poarta și intră, cine? A! minunat! în sfârșit, o să pot afla cine e figura asta nouă pe care o văd de vreo câțeva vreme în oraș. De la poartă până la chioșcul în care stau e o bucată bună.

Vine încet, cu pași mărunți, cu ghiozdanul la subsuoară, făcându-și vânt cu pălăria și oprindu-se din când în când ca să admire florile. E

Îmbrăcat curat și cuviincios, dar nu-l poți privi fără să-ți vie să zâmbești, pentru că e o nepotrivire nespus de hazlie între micșorimea lui, figura lui gravă - păr alb și creț cu cărare la mijloc, barbișon și mustăți ca zăpada, mutră de ambasador - și umblatul pe jos cu un cogeamite ghiozdan la subsuoară.

M-a văzut. Se oprește în pragul chioșcului.

— Salut cu respect. Aveți de plătit două trimestre: ianuarie și aprilie.

— ...

— Eu sunt agent de percepție. Nu v-aș supăra, dar mă silește receptorul.

— Și cât e de plată?

— Optzeci și patru de lei.

Își pune pălăria pe scaun, iar pe masă ghiozdanul cât toate zilele, pe care-l deschide ca să caute condica de recipise și caută, caută desfăcând una câte una hârtiile. În sfârșit, a găsit-o.

— Mă rog, nu s-ar putea să plătesc numai un trimestru?

— Cum să nu! Să vă scot chitanța pentru un trimestru?

— Da.

Îl poftesc pe scaun și-i întind călimara. El stă, își pune ochelarii.

I. Al. Brătescu-Voinești

— Rai aveți aici, nu altceva.

Apoi după o lungă tăcere:

— Frumos orașel.

— Dumneata nu ești d-aici?

— Nu. Eu sunt bucureștean.

— Păi cum de-ai ajuns aici agent de percepție?

— Păcatele omului - altfel ce-o să zic? -, dar n-am cuvinte să

— Eu n-am fost totdeauna așa cum sunt azi. Am fost negustor.

care-i desăvârșesc înfățișarea de diplomat bătrân; și începe să scrie tacticos, aplecând capul când la dreapta, când la stânga.

Grozav aș vrea să știu cine e omul ăsta. Chem servitoarea.

— Na, trimite să schimbe hârtia asta și, până s-o întoarce, să ne aduci două dulceturi.

Bătrânul ridică ochii de pe condică și mi-aruncă o privire plină de recunoștință; apoi, după ce a sfârșit de scris recipisa, în josul căreia și-a pus iscălitura complicată cu fel de fel de rotocoale și de puncte, începe să-și facă vânt cu pălăria, uitându-se de jur-împrejur.

mulțumesc și pentru bucățița asta de pâine.

— Ești însurat?

Suspină adânc.

— Da.

— Copii ai?

— Nu, am avut.

După o lungă pauză, în care vreme și-a luat dulceața, descoperind că printre celelalte hârtii de slujbă care-i umflau ghiozdanul era și o gazetă în care era învelită o cămașă curată și scrobită, am înțeles că fac rău cercând să-l silesc la destăinuiri. Dar el și-a pus paharul jos și a început încet, simplu, fără umbră de emoțiune în glas ori în mișcări:

Prăvălie ca a mea n-avea decât Stancu Becheanu și cu mine. Îmi mergea bine; dar mi s-a întâmplat de mi-a murit băiatul de tifos... băiat mare, șaisprezece ani, voinic, premiul întâi până-ntr-a cincea gimnazială.

M-am îmbolnăvit și eu tot de tifos, boală grea, mai eram și cu inima friptă... Am scăpat, dar nu mai mergea, am rămas cu o slăbiciune

Întuneric și lumină 97

la cap... Negustoria e grea, va să ai mintea ascuțită, a început și concurența. Am lichidat-o... mi-a rămas patruzeci de mii de lei!

Păcatele omului! Atunci m-au luat ăsta, cum îi zice... ei! bată-l să-l bată, d-a ținut axizele Craiovei... Și m-a luat și pe mine tovarăș. Ce să-ți mai spun și cum să-ți mai spun? A dat faliment și am rămas pe drumuri...

D-atunci, mă cunoștea unul și altul, mi-a dat așa câte o slujbuliță la percepție, la vămi, iar la percepție. Acum mi se suprimase postul și m-a numit aici... Ale vieții... dar nu-mi e de mine. Bărbat, cu slujbă, cu alergătură, mai te distrezi, mai uiți... dar nevastă-mea... iartă-mă

Doamne și nu mă pedepsi! i-am prăpădit zestrea ei, două mii de galbeni. Și să ajungă ea, femeie cumsecade, pension, franțuzește, nemțește, mai rău ca o slujnică, acum la bătrânețe... asta e buba vieții mele. Și să zici măcar o dată o vorbă de cărteală la ea... Niciuna!

Singură gătește, singură mătură, singură muncește ca o slugă. Iartă-mă Doamne și nu mă pedepsi!... Vrea să și

spele. Zic: „Asta nu, prea îmi încarc sufletul; mai bine mă las eu de tutun”. De douăzeci de ani, tot trențele alea le cârpește, le înnădește, aia crescută în belșug. Eu ce să-i fac? că eu n-am leafă: remiză. Pe aprilie, acum la Paște, mi-au venit 27 de lei... D-aia zic, aștept și eu sfârșit creștinesc și dacă ar vrea

Dumnezeu și Maica Precista să murim amândoi odată. S-o lași așa...

singură... Săraca!...

A venit servitoarea cu banii. Își primește 42 de lei, își ia ghiozdanul la subsuoară:

— Salut cu respect, și Dumnezeu să vă dea bine. Noi, perceptorii, nu prea suntem primiți cu dulceață și cu cafea.

Se duce încet, cu pași mărunți și măsuțați. Aproape de poartă e o loază cu mixandre frumoase. Se oprește, le admiră, se uită înapoi, se codește și, în sfârșit, se întoarce cu pălăria în mână.

— Uite ce e. Nu vă supărați. Dați-mi voie să rup și eu două mixandre.

Noi n-avem unde pune flori, o odăiță, curte nu, nimica nu... Și grozav îi plac mixandrele nevستی-mii.

I. Al. Brătescu-Voinești 98

MICROBUL

Patru copii avea cancelaria parchetului curții: trei bacalaureați, și anume: Lipescu „Nababul”, numit așa pentru că era foarte bogat;

Tomaidi, zis și „Grecușorul”; Ionescu, supranumit „Musicus”, pentru că avea darul de a cânta frumos, și, în sfârșit, un nebacalaureat, Iorgu

Popescu, poreclit „Microbul”.

Gălbeneala feței acestuia din urmă îi câștigase din partea lui

Tomaidi porecla de „Floarea dovreacului”, iar micimea și urâtenia lui făcuseră pe Nababul să-i zică într-o zi „Microbul”; și pentru că acest nume avea, pe lângă

asemănarea cu dânsul, și meritul actualității, așa-i rămăsese porecla. Trebuie recunoscut Nababului că avea talent la născocirea poreclelor, căci în adevăr nu s-ar fi putut găsi una mai nimerită pentru Iorgu Popescu, strâmb și prăpădit cum era.

Musicus, căruia îi plăcea latineasca și care susținea că ar fi descoperit uneori în ochii lui Iorgu Popescu o lumină blândă și tristă, propusese într-un rând să i se completeze numele în „Microbus melancholicus”;

dar această moțiune a fost respinsă după stăruințele Nababului, care nu voia să-și micșoreze meritul originalității printr-o colaborațiune.

Vârsta Microbului era, pentru cei trei studenți în Drept, obiectul unei perpetue controverse.

Tomaidi, întemeindu-se pe lipsa de mustață, pe pipernicia trupului și pe ascuțimea vocii, susținea că are cel mult cincisprezece ani; iar disproporția dintre cap și trup, creșturile de pe frunte și de pe lângă ochi, seriozitatea și mai ales oboseala zugrăvită pe întregul lui chip

Întuneric și lumină 99

erau cuvintele care făceau pe Nababul și pe Musicus să pledeze pentru părerea că are cel puțin treizeci.

Acum, este adevărat că Microbul venea la nouă dimineața și ieșea la șase după-amiază, pe când ceilalți veneau la unsprezece și ieșeau la trei; este adevărat că lucra mai mult și mai bine decât toți; este adevărat că fără dânsul lucrările cancelariei n-ar fi putut fi la zi; dar aceste considerațiuni erau de o prea mică importanță, pentru a-l fi putut pune la adăpostul batjocurii veselilor săi colegi.

Și apoi „micile lor glume” erau atât de hazlii, încât nici chiar șeful cancelariei nu se putea împiedica de a lua parte la veselia lor.

Cum era bunăoară să se stăpânească de răs când îl vedea căutând cu disperare, prin buzunare, pe sub masă, pe sub dosare, cheia de la sertarul mesei, în care îi era

închis dejunul, o bucată de pâine și o uscătură oarecare? Faptul că Microbului îi era rușine să mărturisească ce avea în sertarul mesei îl împiedica să spuie ce căuta, cu toate deseale întrebări ale Nababului, în buzunarul căruia era cheia. Și așa dejunul i se amâna întotdeauna, până când din întâmplare, Musicus, ajutându-l la căutat, găsea o cheie printre hârtiile de pe masă.

— Dacă ești prost și nu știi să cauți.

Cum era iar să nu râdă când s-a lăsat Microbul de tutun, și când ceilalți îi trimiteau rotocoale de fum, care-l făceau să înghită în sec și

„Să-i vie ameteți”, cum zicea el, rugându-se să-l lase în pace? Scena cea mai frumoasă era când se întorcea cu banii de la Finanțe. Atunci să-i fi văzut râzând cu lacrimi când îl vedeau intrând pe ușă speriat, parcă-l urmărea cineva, în mâna dreaptă ținând strâns pachetul cu hârtii și cu mâna stângă peste buzunarul cu argint.

Tomaidi învățase să-l imiteze de minune; și adesea îl auzeai pe

Musicus:

— Tomaidi, ia fă pe Microbul întorcându-se de la minister.

Tomaidi își ia pălăria și iese, cerând mai întâi scuze pentru faptul că nici hainele, nici pălăria lui nu au „acea înfățișare de respectabilă bătrânețe a hainelor și pălăriei Microbului”. Apoi deodată deschide ușa cu zgomot, intră speriat, parcă l-ar urmări cineva, cu mâna dreaptă

I. Al. Brătescu-Voinești

— Bravo! bravo, Tomaidi! admirabil!

ținând strâns un pachet de hârtie, iar cu stânga peste buzunarul pantalonilor. Vine până la masa șefului... pune hârtiile jos... scoate banii din buzunar, tot timpul cu capul aplecat spre dreapta, tot timpul tremurând. Începe să numere... se încurcă... începe iar... iar se încurcă...

Îi cade pălăria... se întoarce repede la dreapta,

crezând că vrea să-l fure cineva... se necăjește că-i lipsește o hârtie, pe care o găsește sub dosar...

Iar Tomaidi, ca să completeze scena, imită și pe Lipescu. Se face că primește din mâna Microbului patru hârtii, pe care le apucă cu două degete la un colț, suflă peste ele și le scutură cu bobârnacul.

— Bravo, Tomaidi, admirabil!

*

Atitudinea celor trei copişti bacalaureați față cu colegul lor nu trebuie să surprindă pe nimeni. Fenomene analoage se observă și la câini. Câțelul cel mai mic, dacă trece țațoș și isteț, este lăsat să-și urmeze drumul în pace; îndată însă ce va călca umilit, strecurându-se pe lângă zid și căutând să treacă nevăzut, este înhățat și hărțuit până la sânge. Iar dacă și câinii se poartă așa cu cei slabi, cum erau să se poarte altfel acești trei tineri, care nu erau decât oameni și încă bacalaureați, cu Microbul, care toată vremea parcă era rebegit de frig, parcă voia să treacă nebăgat în seamă, parcă se ferea să nu-l lovească cineva în cap.

*

— Priviți, domnilor, zice Tomaidi cu un ton profesoral, profitând de un moment în care șeful cancelariei lipsește, și ținând cu cleștele de la sobă un șoșon. Aceasta este o piesă de cea mai mare însemnătate. Unii dintre dumneavoastră vor crede, poate, că este o cutie veche de sardele;

alții vor crede că sunt rămășițele unei serviete de avocat; alții... Ei bine, nu, domnilor! Aci, în fața dumneavoastră, aveți unul din șoșonii cu care Anibal, pe o iarnă viforoasă, a trecut Alpilor înaintând spre Roma.

Întuneric și lumină 101

— Microbule, adăugă Musicus, du-i lui Tocilescu. Îmbogățești

Muzeul Național și te îmbogățești și pe tine.

Cine râde cu zgomot, răsturnându-se în scaune? Bacalaureații. Cine e surprins în picioare de procurorul general? Microbul, care se dusesese să-și ia șoșonul rămas în mijlocul odăii.

— Ce e asta? Ce e aici? Cârciumă? Și procurorul vorbește cu o iuțeală amețitoare.

— D... d... domn...

— Nu vreau să știu nimic. Atâta lipsă de cuviință pentru localul în care te găsești nu s-a mai văzut. Te anunț că a doua oară când te-oi mai prinde făcând zgomot aici lângă cabinetul meu, te dau afară imediat.

Și, silabisind încă o dată cuvântul „imediat”, procurorul reintră în cabinetul său, trântind ușa.

— Așa-ți trebuie, Microbule, dacă nu stai la un loc.

*

A doua oară s-a întâmplat peste câteva zile.

— Domnule, zice Nababul, nu mi-ar fi necaz; dar după ce e urât, mai e și posac. Parcă i s-au înecat corăbiile cu sacâz.

Microbul își ridică fruntea plecată peste un rechizitor și, privindu-l țintă în ochi:

— Domnule Lipescu, lasă-mă, te rog, în pace. Eu nu-ți spui dumitale nimic, niciodată.

Sunt întrerupți de un procuror de secție, care trece în cabinetul procurorului general.

Microbul începe iar să scrie, dar azi e o zi nenorocită; Nababul nu-l lasă.

— Păi atât ți-ar mai lipsi, să-mi spui ceva, și apoi ai vedea tu.

Microbul își lasă condeiul jos și-l privește tremurând. Neapărat, azi trebuie să fie o zi nenorocită, de nu poate fi răbdător.

Musicus propune să fie botezat „Microbus furiosus”. Și ei încep să râdă, și râsul e o boală lipicioasă: se ia de la unul la altul - de la unul

I. Al. Brătescu-Voinești

— Stârpitură, îi fi amoretat de ești așa țăfnos?

Foarte bine! mai caută; trebuie să mai știi și altele.

— Musicus, teoria care o citeam. Desigur unul din părinți a fost

Așa!...

Și acum zadarnic te-ncerci, Microbule, să-ți iei condeiul picat din

— Ticălosule!

Ușa cabinetului se deschide, intră procurorul general și alți doi la altul, până la aprodul cancelariei, care râde lângă ușă, ca prostul, cu mâinile peste gură.

El își ia iar condeiul și scrie.

— Tomaidi, uită-te bine la el. Să știi să ni-l faci, când ți-om cere, pe „Microbus furiosus”. Ei, bată-te să te bată! Zi, ai și furii dumneata?

Bromură de potasă. Ori n-ai cu ce! Vin diseară la mine să-ți dau parale și o să profit de ocazie ca să-ți dăruiesc și o cravată pembe, să te mai deschizi la față.

— Domnule, lasă-mă în pace, strigă Microbul, ridicându-și capul.

Nu e o picătură de sânge în fața lui, nici în buzele lui tremurătoare.

Tot e dus la inimă, ale cărei zvâcnituri se simt în masa de care stă rezemat cu pieptul.

Dar e scris într-o carte, din care nu se poate șterge nicio literă, că azi e sorocit sfârșitul.

Haide, Nababule, supără-te de acest ton amenințător pe care nu i-l cunoșteai. Dă-i înainte.

beat în momentul concepțiunii.

mână.

El îl ia, dar în loc să scrie, spintecă cu el de sus până jos hârtia dinaintea lui și, ridicându-se în picioare, strigă:

procurori de secție. Microbul pune mâna pe călimări, le ridică, răspândind cerneala peste masă și peste hainele

unuia din procurori, și le aruncă din toate puterile...

Călimările trec pe lângă capul Nababului și, izbind zidul, se fac țândări... El se repede de la locul lui... se împiedică de un scaun și cade.

Întuneric și lumină 103

se ridică și urmărește pe Nabab... Unul din procurori îl prinde, dar el se zbate... își rupe haina și strigă... și înjură, cu ochii tulburi și rățăciți.

Apoi, când ultimul rest de putere s-a dus, cade moale ca o cârpă, cu glas stins:

— Nu știu ce mă doare... Nu știu ce mă doare...

*

Însoțit de câțiva prieteni, Musicus merge la „Luther”, să joace popice. Ajunși pe podul care trece peste linia ferată și fiind seară, se opresc câtva ca să privească aspectul încântător al gării.

Sute de lumini de toate culorile: aici în apropiere perechi-perechi de ochi mari roșii; mai încolo alte lumini mai mici – și verzi și galbene

— Care se apropie, se depărtează, se încrucișează, mișcându-se neconținut; iar colo în fund un lanț de stele mici și dese. Nu e pe tot cerul o constelație mai frumoasă.

Dar de cealaltă parte a podului o umbră stă rezemată de parapet.

O femeie? Musicus se apropie s-o vadă...

— Haide. Nu mai vii? îi strigă de jos prietenii, care s-au coborât.

— Duceți-vă înainte. Vă ajung, le răspunde el, deodată încremenit.

Nu era o femeie: era Microbul, fără pălărie, fără cravată, cu ochii pironiți spre o lumină care se apropia.

— Ce ai? Ce cauți pe-aici?

— Ce am? Vrei să știi ce am? Vino să-ți arăt ce am.

Apucându-l de mână, coboară scara. Și Musicus se lasă să fie târât.

O clipă îi trece prin minte bănuiala că vrea să-l atragă într-o cursă și să-și răzbune; dar nu se poate opri de a-l urma, mânat de o putere nepricepută.

O uliță la stânga, o uliță la dreapta și se opresc în fața unei case mici, frumoase și curate, cu o grădiniță în față, neavând nicio înfățișare de înrudire cu Microbul.

O intrare strâmtă care servă și drept bucătărie. La stânga o odăiță mică, albă, luminată, la dreapta o altă odaie mai măricică, în care sunt trei fete, cea mai mare ca de zece ani.

I. Al. Brătescu-Voinești 104

Într-un pat, o femeie paralytică, prăpădită, care, cum îi vede, începe a plânge:

— D... de cel... 1... - au dat afară? Spune-le, domnișorule, să vie să mă omoare. Să vie acum...

Întrebați pe Musicus ce a făcut când a aflat că erau surorile și mama

Microbului, de care el îngrijea singur, scriind copii până la ziuă, ca un rob, la lampa din odaia vecină?

Întrebați pe Musicus cum erau șoșonii Microbului în acea seară?

L-a trimis cu ei la muzeu?

Ori - văzând că Microbul, în loc să puie mâna pe un cuțit să-l omoare, plângea în tăcere cu capul rezemat de o sobă rece - a îngenucheat el lângă pat și a luat să sărute mâna bătrânei paralytice?

105 Întuneric și lumină

INSPECȚIE

De opt zile nu scădeau zgomotul și învălmășeala în compania a II-a, de focul inspecției, „inspecție de dom colonel”, care era să fie joi.

Plesneau palmele ca bicele în ajunul lui Sfântu Vasile, și de ai fi stat mai departe, ți s-ar fi părut că bate saltelele în companie: și erau palme-n față, pumni în piept și în spate.

O inspecție de colonel nu-i lucru de glumă, și sergentul-major se jurase să-i radă mustața, dacă nu l-o omorî pe ăl de-o ieși cu ceva rău la inspecție: „Mai bine să-și ia lumea-n cap de pe acum”.

Din ziua aceea nu mai încetau „Dumnezeii, Cristoșii, îngerii, luceferii și porumbițele negre, care cântă deșteptarea pe catapeteasma cerului”, din gura gradelor, toți ovrei din fundul Moldovei, după cum îi arătau numele: Calman, Faibici, Pobliker Avram, Rozman Nathan.

Haimovici Hună, Katz Leiba. Și nu era curățenia efectelor și a munițiilor, nici instrucția care ametea pe bieții soldați, ci teoria „grea di foc”, mai ales explicată de cine o pricepea mai puțin: „Să se lupte cu bărbăție și cu abnegațiune”.

— Trăiți, dom căprar Faibici!

— Ce e?

— Și va și dzică abnegațiuni?

Iar interpelatul Faibici explică, strâmbându-se ca și cum ar vrea să ridice un munte, că „abnegațiune este asta... ăla... cum să zic?... când adică cineva... în sfârșită, abnegațiune... ab-ne-gați-una!...”

Soldații au priceput de n-ai văzut; iar cel care nu pricepe, capătă.

„Pentru că nu are bunăvoință”, patru teci de baionetă, în urma cărora e pe deplin lămurit.

I. Al. Brătescu-Voinești

Cei slabi la instrucție fac mânuirea armei lângă ușa de intrare.

Au făcut bieții creștini bătăture în palme trântindu-le de arme, și

O! de-ar putea să zugrăvească un pictor jalea idioată din ochii

„Maiorul are... are... maiorul are...”

E soldatul A Mărinii Ion, venit de două zile, un țigan recrutat

— Lungu Ion! spune tu: ce are maiorul?

Lungu Ion, un japlan de două ori mai înalt decât A Măriini și isteț

În alt colț al camerei, Rozman Nathan explică la câțiva, după livret, că fiecare soldat are drept la elementele următoare:

„O mie o sută treizeci de grame de pâine”; și toți zic în cor: „O mie o sută treizeci di grami di pâni”; „Șapte sute de grame de pesmeți”; și iar zic cu toții în cor: „Șapți șuti di grami di pesmeț”; până la cel din urmă element: „șăsi centilitri di rachiu, tăria paisprece grații”, după care o iau iar de la început: „o mie o sută treizeci di grami di pâni...”

Ciofu Ion are drept, după fiecare citire, deși asta nu e trecut în livret, la cinci-șase ghionți în fâlcii, pentru că nu zice tare.

comandați de Pobliker, care le explică fiecare mișcare, ridicând glasul treptat, ca să ridice arma cu așa tărie în sus, „încât să ți se pară... că dacă n-ai apuca-o cu mâna stângă! ar zbura în sus! ar trece prin tavan!

și s-ar duce în slava cerului!”

Pobliker tot îi bate - „nu l-ar mai răbda Maica Precista!”, cum zice

Coțofrea - pentru cuvântul că sunt moi: „moale, băiete, moale!”

recruților pe care îi bate sergentul Haimovici, pentru că nu pot ține minte „ce are generalul”, ori „cine comandă corpul al 2-lea de armată!”

Pe banca lungă pe care stau ghemuiți unul într-altul, triști și prostiți de frică, îți aduc aminte puii golași de porumbel.

Împotriva legii, neavând decât 18 ani, slab, cu ochii bolboșați și plini de lacrimi și stângaci în tunica cu mâneci de-o palmă mai lungi decât brațele lui.

cum n-a mai fost recrut, după spusa aghiotantului îmbătrânit în armată, răspunde ce are maiorul, în urma

căruia răspuns sergentul

Haimovici îi poruncește să dea lui A Mării două palme, ca să nu mai

Întineric și luminează în cameră, să stupi pl gios, or să zvârli capt-i di sigare...

uite; - și de frică să nu le capete el, Lungu dă două palme țiganului, care le rabdă și trece la loc, amețit, cu fața aprinsă, cu ochii roșiți.

Și fac un zgomot asurzitor, un balamuc întreg, o învâlmășeală care te amețește, atâtea trosnete de palme și atâtea glasuri care spun în același timp:

— Duc arma-n sus cu mâna dreaptă până în dreptul ochilor, o prinz cu cea stângă, de sub înălțător...

— Când ți-oi da una zici că n-ai noroc!...

— ...Nu îngădui pl nimini să-și scut re ciubot-le di colb ori di omăt

— Nu mai fac, trăați dom căprar, iertați-mă, așa vă rog...

— Iar pl guler și pe manșetri, brodați în chip din frunzi di stijar...

Din colțul în care stă, despărțit de toți cei ce-l înconjoară, Ionescu

Teodor, bacalaureatul companiei, privește cu băgare de seamă tot ce se întâmplă împrejurul lui, căci vrea să descrie, într-o scrisoare, unui prieten al său, inspecția.

Din părinți săraci, n-avea ca să se întreție în București decât două meditații, care abia îi aduceau suma de nouăzeci de lei pe lună, din care trebuia să plătească mâncare, casă, luminează și în sfârșit toate nevoile pe care trebuie să le împaci, ca s-o poți duce de azi până mâine;

— Când într-o zi un ordin, care suna că bacalaureații să fie încazarmați, îl făcu să-și piardă meditațiile, iar de atunci dormea și mânca la cazarmă.

În primele zile de revoltă, căuta să se împotrivească tuturor prostiilor la care i se porunceă să se supună

orbește; în urmă însă, încet, încet, se obișnuise și privea cu ochi firești toate câte i se întâmplau. Și i se întâmplaseră atât de multe!

Așa, într-o zi, trimis ordonanță la un general din garnizoană, trebuise să rabde și să nu sufle, când doamna generalului i-a întins cizmele: „Băiete, fă astea”; iar la codeala lui, către fie-sa: „Regardezmoi quels yeux d’idiot il fait”.

Altă dată maiorul, „un reglement ambulat”, cum își zicea singur.

I. Al. Brătescu-Voinești

Își pusese inima toată în scrisoarea aceea în care arăta nenorocita

Eu nu m-am sculat, ci, din patul de deasupra, în care eram culcat, l-a înjurat și lovit în front, pentru că „ticălosul” călca în tocuri, pe când în reglement stă scris să calci pe talpă.

Dar scrisoarea... scrisoarea adresată colonelului!... Un adevărat model de scrisoare înțeleaptă – nicidecum în stil milităresc, căci cum zicea la început: „Nu știu să scriu, domnule colonel, decât cum scrie un om cinstit și rațional unui alt om cinstit, rațional și mai în vârstă decât dânsul...”

lui stare, cu rugăciunea de a-i lăsa libere ceasurile în care să-și poată da lecțiile.

Fusese chemat la cancelarie a doua zi și, pentru lipsă de cuviință, pedepsit cu patru zile de arest, urcat în urmă la șase, pentru că, ieșind, trântise ușa, strigând: „Am stricat orzul pe găște”.

Și altele... și câte!...

E unu după miezul nopții, și în companie dorm toți, afară de schimbul al doilea, care se plimbă printre paturi, cu pași rari și zgomotoși în tăcerea nopții, și de bacalaureatul Ionescu, care scrie prietenului său Genuleanu, inspecția de cu ziuă.

A stat multă vreme în fața hârtiei albe, neștiind de

unde să înceapă, până când atâtea câte avea de spus s-au așezat, s-au grupat, s-au clasat;

Iar acum îi zboară condeiul pe hârtie, cum se întâmplă întotdeauna când ai multe de scris:

„... fericit dacă aş putea să ți le scriu pe jumătate de cum le-am văzut. Ca să încep cu începutul, trebuie să-ți spui că nu era decât două după miezul nopții, când nu mai dormea niciun soldat, deșteptați de gurile și tecile de baionetă ale sergenților Katz Leiba și Rozman Nathan, amândoi ovrei cu tipuri clasice. Cel dintâi, cu trupul lung, cu fața lungă, cu nasul lung, adevăratul tip de „ovrei fără dughiană”, cum zic soldații;

cel de-al doilea, fără un fir de gene, scurt și pe atât de gras și rotund, pe cât cel dintâi e de slab și de osos: „ovrei cu dughiană”.

mă sileam să-mi întipăresc bine în minte toate scenele comediei ce avea să se joace. Nu mi-a scăpat nimic din vedere: nici învălmășeala bieților

Întuneric și lumină 109

oameni, amețiți încă de somn, nici strigătul ascuțit al gradelor, nici înjurăturile, nici bătăile... nu mi-a scăpat nimic; dar pas să le descrii, când dau toate năvală la vârful condeiului.

Nu, eu sunt încredințat că, dacă tu, sau eu, sau orice om cu toată mintea, ar fi știut că e foc în odaia vecină, n-ar fi dat mai mult zor decât toți oamenii aceștia; și dacă în nicio altă împrejurare, apoi în aceasta m-am încredințat de adevărul proverbului: „graba strică treaba”, la vederea atâtor ciocniri între oameni, atâtor cizme, perii, baionete, căzute din mâini, nefind bine apucate, din grabă, atâtor răsturnări de cutii de vax peste „efecte” spălate și albite ca fuiorul, și atâtor lovituri căpătate, pe nedrept, tot din grabă.

Cum ți-ai putea tu face o idee de cele ce s-au întâmplat azi-noapte, dacă celor, ce-ți scriu, înșirate și

spuse, le lipsește viața și efectul ansamblului. Trebuie să vezi în același timp, dintr-o singură privire, cinci-șase soldați în cămăși, așezându-și efectele pe paturi în ordinea prescrisă de reglement; alți opt-nouă, în deosebite poziții, văcsuind cizmele; alții măturând îndoți printre paturi; șapte-opt frecând cu furie baionete ori nasturi, pentru ca să-i facă „luceafăr”; alți câțiva

„Înseriind” cămăși, cearșafuri, pântecare, mănuși: „garnitura de serviciu, G.S., anul atâta, luna atâta, matricolul atâta, seria atâta”.

Trebuie să vezi pe caporalul magazioner, în fața unui lighean plin cu cărbuni, în care sunt înfipite tiparele de litere și cifre pentru însemnarea cizmelor; iar împrejurul lui zece soldați, nerăbdători ca să le vie rândul.

Să mai vezi pe fruntașul Toma Gheorghe, bărbierul companiei, răzând pe un biet creștin, care nu i-a făcut nimic și care, sub jupuirea briciului, cu care au mai fost rași încă patruzeci înaintea lui, se strâmbă de crezi că-i smulge părul fir cu fir; pe când bărbierul, un mucalit, îl consolează în râsul celor dimprejur: „ceasu’ rău, băiețș; ce vrei să faci?

ceasu’ rău”.

Să mai auzi și fâșâiturile periilor, tăcăniturile armelor, pocnetul deschis și cinstit al palmelor, bufnetul mut și înfundat al pumnilor, înjurăturile doveditoare de-o bogată imaginație și de-o minuțioasă

I. Al. Brătescu-Voinești 110

cunoștință într-ale lucrurilor sfinte, ale celor care dau, și sughițul, oftatul sau vaietul celor care primesc; și atunci o să ai o deplină idee de ce va să zică o pregătire de inspecție de „dom colonel”.

Trei ceasuri, de când, la marginea paturilor, pe două rânduri, unul la dreapta și altul la stânga, stau soldații în „repaus pe loc”.

Pe-o masă de o parte, aproape de ușă, sunt așezate

registrele companiei: „de detaliu, de pedepse, de soldă”, toate; iar pe paturi, într-o ordine perfectă, munițiile oamenilor complete și îngrijite ca de inspecție; nu lipsește nici unuia nimic: cuțit, furculiță, foarfece, rufărie, curelărie – „tăți șeli” – cum zic ei, toți moldovenii.

Afară e un soare frumos de primăvară, care, intrând prin cele șase ferestre ale companiei, face șase fâșii de lumină, în care se joacă grăunți sclipitori de praf.

Ar fi o frumusețe curățenia camerei și ordinea care domnește în toate câte-ți vede ochiul, dacă ai putea uita cum s-au făcut și cu prețul a câtor necazuri!

— A! dar ce face colonelul? Sunt ceasurile nouă și n-o să mai aibă vreme să inspecteze.

— Atât mai bine! o să-i dea rasol.

Vorbește căpitanul cu locotenentul, pe când soldații își schimbă picioarele de oboseală, rezemându-se când pe dreptul, când pe stângul.

Sergentul-major raportează căpitanului că ordonanța domnului sublocotenent n-a venit.

— Cum se poate?! Unde e sublocotenentul? Și zărind pe sublocotenent, începe un țipăt, un răcnet, de-ai fi crezut că o să-i vie ceva:

— Domnule! Întotdeauna neglijent! O să mă omori!... o să mă omori!... Unde-ți e, domnule, ordonanța?...

— De unde vrei să știu eu, domnule căpitan?

— Cum?!

Noroc că a țipat așa de tare încât s-a înecat, căci poate mai ținea așa încă cine știe câtă vreme. Un soldat, trimis în goană, a adus ordonanța în cinci minute.

— Unde ai fost? îl întreabă locotenentul.

Întuneric și lumină 111

— Să trăiți, domnule locotenent, m-a ținut cucoana, mama lui dom

sublocotenent.

Am numărat într-adins câte palme i-a dat

locotenentul: patruzeci și trei! În sfârșit, la zece fără câteva minute, după o așteptare în picioare de atâtea ceasuri, căpitanul, care ședea lângă ușă, strigă: „La rând, drepți!”

Colonelul!... A!... ba nu... locotenentul-colonel vine să ordone căpitanului să dea drumul oamenilor... Colonelul nu poate veni...

Inspecția va avea loc după-amiază, de la două la patru.

Să nu-ți închipui, dragul meu, că nascocesc ceva din capul meu sau că ți-am spus până acum măcar un cuvânt neadevărat; trebuind să întorc pagina, recitii ceea ce am scris și mă încredințai că indignarea mea nu a exagerat nimic.

Acum, îți închipui poate că, la venirea colonelului după-amiază, când soldații erau gata pentru sosirea lui de două ceasuri, s-au petrecut lucruri grozave. Cum te-nșeli! Ridiculus mus.

A intrat în cameră, cum intră orice om în orice cameră, cu deosebire că, la pășirea pragului, căpitanul a strigat cât l-a ținut gura: „La rând, drepți!”

Colonelul, foarte frumos bărbat, însoțit de un câine și mai frumos.

„Basta a lui dom colonel”, și urmat de căpitanul, a mers până în fundul odăii lungi, până în dreptul sobei model Crăiniceanu, s-au întors până în celălalt cap al odăii, în dreptul altei sobe model Crăiniceanu; a mers așa de patru ori de la o sobă la alta, privind când pe dreapta, când pe stânga și, având neconținut la doi pași în urmă pe căpitan, care se ținea după dânsul ca acul busolei după nord.

Era atâta tăcere și atât de încremeniți stau oamenii, încât – n-o să mă crezi – Basta a rămas în loc, s-a uitat la dreapta, s-a uitat la stânga și s-a tras înapoi înfricoșat și urlând.

La mijlocul celei de-a patra preumblări între cele două sobe model

Crăiniceanu, colonelul s-a oprit în dreptul toboșarului Bisoc Anton, i-a dus mâna la cravată și, fără nicio efortare, i-a scos gulerul până

I. Al. Brătescu-Voinești

Te rog, răspunde-mi că eu am dreptate, că ei sunt nebuni, pentru deasupra capului și i-a dat drumul. În tăcerea odăii, parc-ar fi căzut un bolovan!

S-a mai oprit colonelul în dreptul lui Coțofrea, pe care l-a întrebat datoriile plantonului și ce este jurământul, întrebări la care Coțofrea a răspuns ca un fonograf, dar de vreo două sute de ori mai tare.

Și s-a mai oprit colonelul în dreptul lui Biguci Vasile, care n-a știut să răspundă la întrebarea: „Ce să dă în primire unei sentinele?” – după care nerăspuns, colonelul s-a mai preumblat o dată de la o sobă la alta, și-a fluierat câinele și a ieșit urmărit de privirile a 90 de oameni împietriți.

Asta a fost inspecția! Iată acum sfârșitul ei:

Sergentul-major a explicat lui Biguci că unei sentinele i se dă în primire onor, foc și zgomot, și pentru ca să le poată mai bine ține minte, după ce i-a spus că onor n-are la îndemână, i-a dat vreo zece palme, întrebându-l, după fiecare, dacă a văzut foc și dacă a auzit zgomot.

A! mă-nțelegi tu, dragul meu, că dacă râz e pentru ca să nu plâng, că dacă-ți scriu pe un ton glumeț, e pentru că nu găsesc tonul destul de trist, în care să-ți pot scrie ticăloșiile văzute. Da, au fost bătuți, înjurați, hărțuiți opt zile de-a rândul, pentru atâta cât citiși.

a-mi scoate din minte bănuiala că poate au dreptate ei, care sunt mai mulți și că atunci nebunul sunt eu.

Trebuie să fie târziu, căci s-a schimbat de mult schimbul al doilea.

Îți scriu cu geamurile deschise peste un tablou de o

frumusețe uimitoare. De aici, de la înălțime, se vede tot Bucureștiul, atât de zgomotos ziua și acum atât de tăcut, încât se aude o cucuvaie plângând dincolo de gârlă, la vechiul spital militar. E o lună pe cer cum parcă niciodată n-am văzut, pentru că poate niciodată nu m-am găsit într-o stare sufletească mai ciudată decât aceea în care mă găsesc acum: simt că mă înnebunește liniștea, cumințenia și regularitatea cu care se mișcă atâtea mii de lumi imense care strălucesc în sus, puse alături de zgomotul și de învâlmășeala de acum douăzeci și patru de ceasuri a acestor furnici care dorm.

Întuneric și lumină

Te las, nu știu de ce-mi vine să plâng.

Dorm... și recrutul A Sandi Ioan Văduva zâmbește visând... Cine știe?... poate visează vreo stație mică de drum-de-fier din fundul

Moldovei... Un tren care pornește cu dânsul... pe peronul gării o femeie bătrână plânge, fâlfâind în mână un ștergar alb... toate astea, văzute într-un apus de zi de vară.

Teodor”.

I. Al. Brătescu-Voinești 114

NEAMUL UDREȘTIOR

În județul Dâmbovița nu e nimeni care să nu fi cunoscut pe conu

Costache Adrescu; dar cred că or fi și în București puțini care să nu-l fi văzut, căci până în vremea din urmă venea de două ori pe lună să-și ia baia rusească.

Conu Costache Adrescu...

„Nepotul lui Mihai Viteazul!”

Cine l-a văzut fără ca să fi întors ochii după dânsul, ca să-i admire capul de cronicar bătrân, dar mai cu seamă ca să se mire de ciudățenia îmbrăcăminții lui de pe alte vremuri: jumătate de joben, cum se purta acum 25 de ani, surtuc lung până la genunchi și pantaloni ca oul de rață?

Conu Costache și ciudata lui soră, Luxița, care nu s-a

măritat, ci a rămas fată bătrână, erau copiii lui Negoită Adrescu, boier de baștină din Târgoviște, care a murit pe la opt sute cincizeci și doi, și pe care l-a moștenit numai fiul, fetele neavând drept de moștenire după legiuirea de pe atunci; măcar că și de ar fi avut drept, nu s-ar fi gândit să și-l ceară cucoana Luxița, care se închina la frate-său, și care, fiind mai mare decât dânsul, îi ținuse și loc de mamă.

Negreșit, n-a fost totdeauna bătrân conu Costache.

În vremea în care începe această istorisire, pe la anul 1864, era un om de 38 de ani și trăia împreună cu soră-sa, iarna la Târgoviște și vara la moșia sa Udrești din apropierea orașului.

„Nepotul lui Mihai Viteazul” nu era un titlu de rudenie pretins de conu Costache, ci o poreclă scornită de lume pentru îndeletnicirile lui.

Conu Costache n-avea de ce să vrea să fie nepot lui Mihai Viteazul.

Întuneric și lumină 115

că avea în sipetul lui cu hrisoave, la care nu umbla decât el, act în regulă în care se pomenea de neamul lui și de moșia lui Udrești, cu o sută de ani înainte de Mihai Viteazul.

Dar îi plăcea omului să-și urmărească moșii și strămoșii din trecut și să descopere toată „funia neamului Udreștilor”. Și cu alergătură, cu cheltuială, cu strădanie și cu stăruință, găsisese fel de fel de lucruri folositoare, nu numai pentru ce le aduna el.

Încetul cu încetul, casa lui se prefăcuse într-un fel de muzeu. Avea copii în ulei după pisanii de biserici din județ: după pisania și după portretele ctitorilor bisericii Stolnicu din Târgoviște, clădită întâi de lemn, înainte de 1600, de stolnicul Stoica Adrescu; după pisania și portretele ctitorilor bisericii din Petreștii-Patruzeci-de-Cruci, clădită iar de un Adrescu, și mai avea sumedenie de acte, în care, după formula iată și martori așază domnia mea, pe lângă

numele lui

Mihalcea comis, al lui jupân Costandache vei postelnic, urma și numele lui jupân Adrescu. Drept e iar că e greu să vezi pe un om scotocind mereu hârtii vechi, buchisind toate pietrele de la biserici și luând copii de pe ele, fără să-ți vie nu știu cum; și d-aia și lumea trebuie să-i fi scornit porecla.

Dar în afară de această nevinovată slăbiciune, mai rar om de ispravă și cu scaun la judecată ca conu Costache; puteai să-l judeci după cum își vedea și-și îngrijea singur de moșie: pahar, nu altceva.

Cucoana Luxița, soră-sa, da, asta era cam „paraxină”, dar și ea avea paraxenii nevinovate. Întâi avea patima curățeniei. Să nu fi văzut bob de praf că era comedie. Toată ziulica, de când răsărea soarele până apunea, nu făcea decât să sufle, să șteargă, să directice și să frece lucrurile de prin casă, ori să plivească frunzele uscate pe la florile din pridvor. Un lucru nelalocul lui o îngheța și o necuviință de muscă pe o oglindă o omora.

Pe urmă mai avea cucoana Luxița o cumplită groază de căsătorie;

și ce e mai greu de lămurit, e că groaza ei nu era pornită din ură împotriva bărbaților, ci din lipsă de stimă pentru femeii. Numai ea ar

I. Al. Brătescu-Voinești

Această căsătorie s-a mai făcut din îndrăgostirea lui de dânsa de

Din multe ițe se împletea legătura căsniciei lor, dar cea mai tare a fi putut spune de unde și cum ajunsese la așa stare sufletească; dar n-a spus niciodată.

Cât a plâns și cât s-a frământat ea la '67, când s-a însurat fratesă u, numai Dumnezeu știe, și s-ar fi dus la mănăstire decât să urmeze a trăi în casă cu dânsul după sosirea cumnată-sii, dacă frumusețea și mai ales înfățișarea împărătească a Sașinchii n-ar fi încremenit-o.

Sașinca Rupiński era nepoata de frate a colonelului Rupiński, fost aghiotant al lui Vodă Alexandru Ghica, și n-a adus zestre conului

Costache decât frumusețea ei și legături de rudenie cu toate neamurile boierești din București; starea o risipise tată-său în cărți și în petreceri care au rămas de pomină.

Această căsătorie s-a făcut după stăruințele lui Alecu Moroianu, prefectul de pe acea vreme, care era cam rubedenie cu Sașinca, și tot dânsul este cel care o făcuse să înțeleagă că dacă Adrescu n-avea înfățișarea și apucăturile lumii elegante în care trăia dânsa la București, numai în mâinile ei frumoase sta meșteșugul de a și-l preface așa cum și-l dorea.

la întâia vedere. Om trecut de patruzeci de ani, prin urmare în vârsta în care începi să pricepi că ai să pieri și toată firea ta se împotrivește, om simplu și fără farmece, încurajat în drumul dragostei de o ființă plină de farmec.

fost tot a care nu se poate nici vedea cu ochii, nici pricepe cu mintea, voința celui care trimite cu o pornire vijelioasă una către alta două inimi care se deosebesc ca focul de apă...

Căsătoria lui conu Costache cu nepoata aghiotantului domnesc, crescută în București, în legătură cu Curtea, și ajunsă la Târgoviște, a mers bine câțeva vreme. Frumusețea și înfățișarea ei mândră, neamul din care se trăgea impuseseră lumii, iar conu Costache își deschisese casa și prin petreceri pe care le țin minte târgoviștenii, își dădea toate silințele să facă pe nevastă-sa să uite că nu mai era în București.

Neînțelegerea a început la vreo patru ani.

Întuneric și lumină 117

Erau în casa lor atâtea lucruri pline de valoare pentru conu Costache și pentru soră-sa, străine și lipsite de orice preț pentru Sașinca;

atâtea lucruri dragi lor și nesuferite ei; mobilele casei, tacâmurile, trăsura și hamurile, toate, până și înfățișarea prea prietenoasă a slugilor, a Smarandei bucătăresei, a lui Pârvu vizitiul, a lui Iordache feciorul... Și fiindcă nu se pot preface fără supărare și fără suferință obiceiuri trăite patruzeci de ani și moștenite mai dinainte de la părinți

— Sașinca s-a încredințat curând și că frumusețea ei era mai slabă decât ele, și că nici starea bărbatului său nu era destul de mare, ca s-o ajute la îndeplinirea schimbărilor pe care voia să le întemeieze.

S-a mai întâmplat că descoperirea neașteptată de straturi de cărbuni și de izvoare de păcură în împrejurimile Târgoviștei ridica neconținut deasupra oamenii de jos, care n-aveau nici hrisoavele lui conu Costache, nici vreun aghiotant domnesc în neam. În puține orașe ca în Târgoviște s-a întâmplat ca mulți culcați în ajun săraci să se trezească a doua zi bogați și scoși, printr-o avere nevisată, dintr-o desăvârșită umilire. Amestecarea în luptele politice iarăși adusesese în slujbele de seamă ale județului oameni care până atunci se strecurau nebăgați în seamă.

Conu Costache, cu totul adâncit în treburile moșiei și în cercetările lui, nesimțindu-și în suflet nicio tragere de inimă pentru politică, putuse privi nepăsător la aceste schimbări. Nu tot așa le privea nevastă-sa, care vedea în fiecare ridicare a altora o coborâre a lor înșile. Daceea nu contenea cu îndemnurile stăruitoare pe lângă soțul ei să-și arendeze moșia și să se vâre în politică. Dar el se împotriva, nu cu strigăte la strigătele ei, ci cu blândețe.

— O să mă bagi în mormânt cu nepăsarea dumitale! striga ea. Nu vezi cum îți trec toți înainte? Trezește-te! Trezește-te odată! urlă târgul de ropotul alegerilor, și dumneata stai de silabisești hrisoavele, ardelear focul!

— Nu sunt făcut eu pentru astea, Mico.

Așa îi zicea el, măcar că era cu două-trei degete mai înaltă decât el.

I. Al. Brătescu-Voinești

A fost odată o scenă și a din urmă.

Era în vreme de alegeri și se alesese deputat Ionescu, fiul lui Iancu

Cucoana Luxița nu zicea nimic, tăcea, neștiind cum să împace mila pe care i-o făcea nefericirea lui frati-său cu mulțumirea că avusese dreptate de a-l îndemna să nu se nsoare.

Mălăeru. Urla în adevăr târgul de urale și de lăutari.

În vremea asta conu Costache dăduse în mâna unui țăran de la munte peste o carte de judecată din anul 1656, dată de mai mulți boieri, printre care era și jupân Radu biv-vel logofăt Adrescu.

În odaia lui dinspre grădină, cu o lupă în mâna dreaptă și cu hârtia în a stângă, sorbea scrisul cu ochii:

„1656, Martie 25. Adică noi boiarii judecători jupân Preda Brâncoveanul, biv-vel dvornic, jupân Preda Bucșanul, biv-vel logofăt, i jupân

Radu biv-vel logofăt Adrescu, i Pătru vornic, i Iașcu sluger Știrbei, i

Manole vel-postelnic, datam Cartea noastră de judecată părintelui popii

Irimie ot Staia petca ot Târgoviște și coconilor lui, ca să se știe când au fost în zilele răposatului Matei-Voevod, că hagi Constantin Zălariul ei au fost cerșut de la Domn un vad de moară milă în iazul de la tunărie de și-au făcut o moară”.

Ca o moară a umblat gura Sașinchii, care a intrat vijelie, indignată până în fundul firii ei, de alegerea pe care o sărbătorea orașul în strigăte ce se auzeau prin fereastra deschisă.

Nu e bine să vă spui toate câte i le-a strigat lui conu Costache nevastă-sa, pentru că se alesese băiatul

Mălăerului.

...Numaidecât trebuia să-și arendeze moșia și să-și lase la o parte

„Terfeloagele”, că dacă nu, pleacă...

Nu se aștepta la răspunsul categoric: „Nici mort nu mi-oi da eu moșioara pe mâini de arendaș. Fiecare cu rostul lui pe lume!” Iar când s-a repezit să rupă hârtiile îngălbenite, care stau pe masă dinaintea lui, s-a îngălbenit și el ca ele, s-a ridicat și i-a strigat și dânsul: „Mico!”

cu o încruntare de sprâncene și cu o asprime care au făcut-o să lase hârtiile jos și să iasă dreaptă, rece și mândră pe lângă cucoana Luxița, care sta încremenită în ușa.

Întuneric și lumină 119

Biata cucoana Luxița! neputând să-i facă ei nimic, și-a vărsat focul pe lucrurile din casă, pe care le-a șters, le-a frecat și le-a răsfrecat de ai fi zis că vrea să le jupoaie.

Două luni și dureroase luni de zile a întârziat împăcarea acestei certe; dar a sosit peste două luni, aducând în firea Sașinchii o vădită domolire, iar în sufletul lui Costache și al cucoanei Luxiței o bucurie fără de margini.

E lesne de înțeles cum i s-au tăiat picioarele boierului Adrescu și cum s-au înseninat toate împrejurul lui - el care nici că se însurase decât cu gândul și cu nădejdea asta.

Se poate înțelege și schimbarea Sașinchii. Îi venea un copil - și avea încredințarea că era să fie băiat - un copil pe care era să-l crească numai ea, și din care avea să facă ce în zadar se încercase să facă din bărbatu-său.

— Niciodată, zicea ea lui Adrescu în ziua destăinuirii sarcinii, niciodată n-o să-ți mai fac un reproș. Vezi-ți cum vrei de moșie și de hrisoave, dar să știi că pe copil o să-l cresc eu, numai eu, așa cum oi vrea eu.

Și a primit conu Costache această învoială prin care își cumpăra liniștea căsniciei...

Cucoane Costache!... Cucoane Costache!

Spun popii din Târgoviște că nu e biserică din oraș la care să nu fi dat acatiste ca să-i facă nevasta băiat, iar când în noaptea nașterii s-a încredințat cu ochii lui că băiat era, a căzut pe un scaun, unde a răs și a plâns, până când l-a frecat soră-sa cu oțet de trandafiri pe tâmpile și i-a dat să bea apă.

S-a făcut un botez ca-n basme: dar cu prilejul botezului a simțit pentru întâiași dată boierul ce scump târg făcuse. Nimic nu putuse îndupleca pe Sașinca să puie copilului alt nume decât a vrut ea.

Și se rugase umilit bietul conu Costache:

— Lasă, Mico, să-l botezăm Negoită, ca pe tata.

Dar trebuia să fie nebună ca să primească. Auzi, Negoită! Ei ași!

I. Al. Brătescu-Voinești

— De unde ți-a mai venit, maică, tusea asta?

Răspundea scurt și hotărât:

— De la Macmazela.

Avea și dreptate, sărăcuțul, să n-o poată suferi. Cu câtă caznă

Raoul; și l-a botezat un văr al ei, venit înadins din București, și i-a pus numele Raoul, Raoul Adrescu...

Când s-a făcut copilul de doi ani, i-au adus guvernantă franțuzoică din Savoia. Întâile săptămâni nu putea copilul s-o suferi; cum se apropia, plângea de ți se rupea inima și fugea în brațele doicii ori în ale cucoanei Luxiței. Se nimerise că era bolnav de tuse rea, și într-atât ura pe guvernantă, încât când îl întreba cucoana Luxița după câte o criză de tuse:

Învățase el cele o sută, două de vorbe pe care le știa, și acum trebuia s-o ia de-a capu', să nu zică „portocală, cufurliță, focor”, ci orange, fourchette, tapis...

Dar cu ce nu se obișnuiește omul, mai cu seamă dacă o ia de mic?

Încetul cu încetul s-a apropiat de ea ca de când lumea și a învățat să vorbească ca un pui de franțuz și-i turuia gurița de poezii franțuzești.

Când era de cinci ani și s-a dus Sașinca cu dânsul la București, s-au înnebunit de el rudele ei. „Mă, francezule!” îi ziceau toți mâncându-l în sărutări. Frumos copil! De-o frumusețe străină, care aducea aminte de copiii din tablourile lui Velázquez.

Când a împlinit șapte ani l-au băgat în pension la București, prilej pentru Sașinca de a sta mai mult acolo decât la Târgoviște; iar după ce și-a isprăvit clasele primare, cu toate strașnicele împotriviri ale lui conu Costache, tot a biruit ea și l-au trimis, împreună cu copiii lui

Moroineanu, ai lui Vinescu și ai altor bogătași din București, la Paris, unde trăia o mătușă a Sașinchii, care-l scotea din pension duminica, sărbătorile și vacanțele mici.

*

Au trecut ei anii de la facerea lumii; cum erau să nu treacă zece ani de la plecarea copilului la Paris?

Întuneric și lumină 121

În vremea asta s-au petrecut multe în lume și câteva și în casa lui

Adrescu.

După stăruințele neașteptate ale nevesti-sii, s-au mutat la moșie, cu lucruri, cu slugi, cu tot rostul, afară de casă, pe care a vândut-o.

Cu banii prinși și-a mărit și și-a îmbunătățit casele de la moșie.

Ce a făcut pe Sașinca să se învoiască, ba să ceară mutarea la moșie, e greu de priceput. Poate că fiind casele moșiei la zece minute de gara

Văcărești, se știa cu o jumătate de poștie mai aproape de București;

poate că vrea să plece dintr-un oraș în care nu mai

era întâia; poate că din pricina veninului pe care i-l făcea zilnica „ridicare a noroadelor”, cum zicea ea. (Faptul e că hotărârea ei a venit odată cu numirea ca prefect la Dâmbovița a lui Istrătescu; căci ce-i păsa ei de învățătura și meritele recunoscute de toată lumea ale noului prefect, când știa că era feciorul fostului pantofar al casei lor din București...)

Greu de zugrăvit prin cuvinte frumusețea moșiei Udrești. Va să meargă cineva să vadă cu ochii moșioara asta, cu casele bătrânești, cu streșină ieșită, cu pridvor de jur-împrejur, stăpânind din culmea din malul Ilfovețului toată preajma; trebuie să vadă din pridvor priveliștea încântătoare care se desfășură: spre miazăzi, lanuri de grâne, printre care șerpuiește ca o panglică argintie Ilfovețul, până-n fundul zării unde se pierde în fumuri albastrii, iar spre miazănoapte, aproape tot șirul munților Munteniei, de la Negoiu până la munții Buzăului, ca niște spinări de vite uriașe care dorm în marginea zării.

Când o vedea cineva dichisurile de la hanul așezat pe șoseaua

București-Târgoviște, curățenia liniei satului care duce de la han la casele moșiei printr-o alee de duzi, moara de pe Ilfoveț, heleșteul, biserica bătrână de alături de casă, dichisurile și acaretele curții, când o mai vedea și hârtiile vechi ale moșiei, păstrate de conu Costache, atunci o să priceapă dragostea lui fără de margini pentru ea și atunci o să priceapă și ce fel de om era.

Ce vă spui eu, om cu scaun la judecată conu Costache. În afară de nevastă-sa îl mai îndemnaseră și alții să intre și el în politică și le răspunsese: „Eu fac politică la Udrești”; iar când nevastă-sa îi vorbea

I. Al. Brătescu-Voinești 122

cu un amestec de admirație și de părere de rău de cutare care ținuse un discurs tipărit în toate gazetele, el scutura din cap și zicea: „Ce-am făcut eu aici, face mai-mai

cât discursul lui". Și făcea mai mult.

După ce și-a hotărnicit moșia toată, o mie treizeci și patru de pogoane cu pădure cu tot, afară de a oamenilor, s-a pus să hotărnicească pământurile țăranilor, și nu cu judecata, altfel, mult mai frumos.

A chemat la el pe toți locuitorii împrăștiți pe moșia lui; i-a întrebat dacă vor să-și hotărnicească și ei locurile; le-a făcut socoteală până tr-o para cât l-a ținut pe el judecata hotărniciei; le-a arătat câtă vreme s-a judecat și le-a cerut să-i dea lui jumătate din cât a cheltuit el, și să le-o facă el.

După ce s-au învoit, a început. Pentru stabilirea hotarului chema pe amândoi vecinii.

— Care e hotarul, Predo?

— Uite ăsta, boierule.

— ăsta e, Marine?

— ăsta, boierule.

— Bine.

Și pe linia arătată de amândoi vecinii, din trei în trei stânjeni, a făcut gropi și a sădit un dud și un prun, un dud și un prun: prunii pentru țuică, duzii pentru viermii de mătase. Unde era cârâială ori prigonire, „mai lasă, tu; mai dă, tu”, a stăruit de i-a împăcat. Și așa toată moșia țăranilor a ajuns grădină de grădină; iar avocații puteau să se topească de dor de împricinat din Udrești și tot nu puteau; că dacă ajungeau și ei la vreo ceartă ori la vreo neînțelegere (că oameni erau), nu dădeau fuga cu jalba la judecătorie, îi judeca conu Costache în pridvorul casei și i se supuneau fără crâcneală, că le era rușine și de el și de popa Iosif, și de bătrânii satului, care au trăit și-au vânătorit cu boierul Negoită Adrescu.

La Udrești să fi poftit să vedeți sat model. Garduri frumoase cu streășină, căsuțe curate, curți cu grădinițe de flori și de zarzavaturi, despărțite de oborul în care stau vitele, și vite bune, din prăsila vitelor lui conu Costache,

iar câinii ținuți în lanț, lăsați slobozi numai noaptea.

Întuneric și lumină 123

Nu era casă fără patru-cinci stupi de albine, nici femeie în sat care să nu crească viermi de mătase; precum nu era bărbat care să nu fi învățat să altoiască în frunză și în lemn; iar din păpurișul de la heleșteu și din răchita de pe malul Ilfovețului făceau oamenii rogojini și coșuri de te minunai.

Cum era conu Costache judecătorul satului, așa era coana Luxița doftoreasa și spițereasa satului. Avea spițerie în regulă și pe lângă doftoriile aduse de la târg, mai făcea ea fel de fel de leacuri, de veneau să-i ceară și oamenii de prin satele vecine. Și era doftoreasă bună, că meșteșugul ei ăl mare îi venea din pornirea ei pentru curat.

La curte, pe lângă grădină deosebită pentru pasări, pentru poame, pentru zarzavat, pe lângă grajd, șopron, magazii, mai era și o magherniță mare făcută înadins pentru creșterea viermilor de mătase. De ei îngrijea cucoana Luxița cu femeii care făceau clacă. Aici la îngrijitul viermilor se desfășura în plin trebuința curățeniei. Frunza de dud trebuia ștearsă foaie cu foaie; de zece ori trebuia să se spele pe mâini femeia care intra cu dânsa la schimbarea viermilor și tot îi găsea cusur, că dacă vedea a doua zi vreunul mahmur, era vina Casandrei ori a

Mandei, care nu se spălase bine.

Păcat că n-ați văzut-o și n-ați auzit-o pe cucoana Luxița vorbind cu toate lighioanele din curte, până și cu viermii. Unui vierme căzut de pe patul lui îi făcea o dojană lungă. „Nu ți-e rușine obrazului!

Sâcâitule! N-ai destul loc, hai! Ai plecat-o la spațir. Poate că nu-ți place aici că e la țară. Oi fi din sămânță de București. Să te mai prind eu jos, că-ți dau eu București...”

Ați priceput, pe lângă vierme, în cine mai voia să bată cucoana

Luxița. Și avea dreptate.

Nenorocită fire a Sașinchii. Cum or fi făcuți oamenii cărora le place minciuna și le e silă de adevăr? Înoată de jur-împrejur în fericire închipuită; nu le plac florile vii și admiră florile de cârpă; rămân nepăsători la durerea din preajma lor și se înduioșează la citirea unei nenorociri petrecute la marginea lumii. Așa era Sașinca. Se scutura de viața curată, liniștită și fără prihană, pe care ar fi putut-o duce aici

I. Al. Brătescu-Voinești 124

și se topea după viața zgomotoasă, frământată, plină de minciuni și de intrigi pe care o ducea la București între rudele ei. Nici două luni încheiate din an nu sta ea la țară, nici măcar vara, pe care și-o petrecea cu băiatul la Sinaia.

Cum se învoia conu Costache cu felul ăsta de viață? Se învoia ca toți oamenii buni și slabi, care mai ușor pier decât să se scuture de răul care-i doboară. Lua de la moșie douăzeci până la douăzeci și două de mii de lei pe an - nu cheltuia nici două pentru trebuințele lui și era bucuros să dea restul pentru copil la Paris și pentru dânsa, numai ca să-și poată vedea în tihnă de moșie și de hârtiile lui. Și cu vremea patima lui crescuse; după „funia neamului lui”, a venit funia neamurilor afinilor, după a afinilor a străinilor de numele cărora dăduse în acte alături de al Udreștilor.

Pe nesimțit s-a adunat în rafturile dulapului lui material mult, care-i da de lucru și din care putea face o întreagă arhondologie. Avea caietecaiete, opise alfabetice cu trimiteri: „Vezi sertarul A, actul însemnat cu roșu numărul 8”.

Mai mult fără voie ajunsese el aici, în parte însă și cu voie.

Erau ceasuri în care-l năpădeau gânduri dureroase cu privire la

Raoul, care-și sfârșise liceul și acum nu mai făcea nimic la Paris; și încerca să-și tămăduiască durerea pe care i-o pricinuia depărtarea sufletului copilului său de al lui,

adâncindu-se din ce în ce în căutări și în cercetări obositoare.

Bietul conu Costache! n-a spus nimănui, nici soră-sii, ce simțea de la vacanța din urmă când a venit fiu-său, străin, elegant, frumos ca un heruvim, care n-a avut pentru moșia strămoșilor lui decât o vorbă spusă din vârful buzelor. Din pridvorul caselor, uitându-se de jur-împrejur, zisese: „tiens! c' est gentil”, iar după trei zile plecase cu măsă la Sinaia, iar de acolo de-a dreptul la Paris.

*

Ani de urgie pentru agricultori. Ger la înfloritul pomilor; secetă în vremea când pământul moare de sete și potopuri de ploi nesfârșite care îmbrăcau în jale câmpiile până atunci pline de fâgăduințe de belșug.

Întuneric și lumină 125

Îndeosebi peste moșia Udrești au trecut doi ani răi, cum n-au apucat bătrânii. Nimeni n-a pomenit Ilfovețul revărsat, prefăcând în prund de gărlă toată lunca de grâu în ajunul seceratului; nimeni n-a pomenit grindină să omoare vitele și copiii pe câmp și să prefacă țarina în bătătură.

S-a văitat țara toată de urgie, s-a văitat și conu Costache nevestisii, pe care a făcut-o să înțeleagă că nici ea nu mai putea duce viața risipitoare de până atunci, nici copilul nu mai putea sta degeaba la

Paris; iar când i-a pomenit ea, după cum o îndemnaseră rudele din

București, de „înlesnirile și avantajele creditului”, așa s-a schimbat la față, încât n-a mai îndrăznit să-i pomenească...

Au durut-o strâmtoarele pe care a trebuit să le îndure, dar a tăcut, văzând că erau împărțite de toți ai ei.

La sfârșitul anului s-a întors și Raoul de la Paris. De trei ani isprăvisise bacalaureatul și nu putuse da un singur examen de Drept.

Cu trecerea de care se bucurau neamurile mamei sale, după ce a scăpat de armată ca debil, a fost numit slujbaş la Ministerul de Externe:

câteva ceasuri pe zi, care nu-l puteau stânjeni de a urma și cursurile

Universității din București.

*

Cine nu l-a cunoscut pe Raoul Adrescu, nepomenit de frumosul și de drăguțul Raoul, copilul răsfățat și, cum ziceau dările de seamă ale gazetelor highlife-ului, „le boute-en-train de la haute volée Bucarestoise!”

A fost bal în lumea mare, ori pavană la palat la care să nu danseze el cu o grație fermecătoare? A fost comedie în care să nu joace cu un talent desăvârșit? Delicatețea lui feminină, vocea lui dulce cu care fredona, acompaniindu-se la pian, nenumăratele cântece franțuzești pe care le știa, colecția nesleită de poezii și de anecdote pe care le recita ori le istorisea cu un talent și cu un har neîntrecut, sumele de bani pe care le risipea cu nepăsare împăratească făceau să fie smuls de toți, să se trimită trăsura după dânsul când se întâmpla să întârzie. A! se putea bucura Sașinca, era desăvârșit!

I. Al. Brătescu-Voinești

— Iartă-mă și nu mă blestema.

Da, și-a cerut iertare, săraca.

Cine poate pricepe cum și ce tainice schimbări se pot face în

Cu o săptămână mai înainte venise Raoul la vânătoare, însoțit de

N-a avut însă parte să se bucure îndeajuns, căci la un an și ceva de la sosirea lui, a pierit dânsa cu prilejul îngrozitoarei catastrofe din gara

Titu. A fost o minune că n-a rămas moartă pe loc; căci n-a murit decât după ce a ajuns la Udrești și după ce a apucat să șoptească în urechea bărbatului său cu suspinul

ei din urmă:

sufletele oamenilor? O tămăduise vârsta de dragostea nejudecată pentru ropotul lumii de nimicuri în care a trăit? Și-a dat ea seama că sclipirea copilului ei era sclipirea unei stele căzătoare? Taină!...

trei prieteni vioi și zgomotoși din București. Graiul lor numai franțuzesc, mișcările lor, cântonetele pe care le cântau la pian, sunau așa de fals în casa asta veche, alături de cucoana Luxița, de Iordache feciorul și de toată preajma, încât seara, după plecarea lor, fără să priceapă cum și pentru ce, Sașinca spusese lui conu Costache, lucru ce nu i se întâmplase de peste douăzeci de ani și care l-a lăsat și pe el nedumerit:

— Dragă, ia-ți ceva pe dumneata; cam trage aici în pridvor.

Săraca! Dumnezeu s-o ierte!...

*

Câți ani au trecut de la pierderea Sașinchii? Cincizeci?

Nu, niciun an împlinit și cu toate acestea, conu Costache a îmbătrânit de nu-l mai cunoșteai. Privirea stinsă și împăienjenită, mâinile tremurătoare, spinarea încovoiată, umbletul nesigur, cu opriri care-i aduceau la colțul gurii o cută de amărăciune, toată înfățișarea lui arăta ce adânc fusese lovit.

Acolo, la locul unde se întâmplase nenorocirea, vaietele răniților, plânsetele rudelor victimelor, Sașinca lui jos lângă șinele drumuluidefier, cu amândouă picioarele tăiate de la genunchi, toată priveliștea asta înspăimântătoare îl zdruncinase din temelii; iar mângâierea ei din

Întuneric și lumină 127

urmă și vorbele care au însoțit zburarea sufletului ei au sădit în mintea lui sămânța unei neliniști ucigătoare...

...Vasăzică, și ea a simțit că drumul pe care a

îndreptat pașii copilului lor era un drum de rătăcire. Vasăzică, rău făcuse părăsind în mâinile ei felul creșterii copilului lor, slăbiciune neiertată, născută din egoism, din setea lui de liniște și din dorința de a-și scuti osteneala și durerea unei lupte... Așa făcuse tată-său cu dânsul? Îl lăsase pe mâini străine, ori îi slujise de pavăză și-l călăuzise pas cu pas?... Iar el, ce-a făcut pentru creșterea copilului lui? Nimic! Banii pe care i-a cheltuit nu i-a dat pentru asta, ci pentru cumpărarea liniștii lui.

Și muncit de gândul vinovatei lui nepăsări, pe care și-o socotea ca un păcat fără putință de ispășire, conu Costache se zbătea toată noaptea suspinând cu amar, ori închinându-se cu cruci tremurătoare și pripite, ca-n pragul unei nenorociri: „Iartă-mă, Doamne! Iartă-mă.

Ziditorule!”

Nici ziua, nici frumusețea firii, nici treburile moșiei, nici cercetarea hârtiilor nu-l mai puteau răpi acestei frământări – și nu știa de a fost nebunie munca lui de o viață pentru adunarea atâtor hârtii doveditoare de vechimea neamului lui, ori de era nebunie acest gând ce-i răsărea acum în minte.

Ah! Și ce adânci cute de amărăciune aducea pe fața lui încredințarea că acum era prea târziu să-și mai schimbe copilul...

De câte ori de la moartea Sașinchii nu încercase să și-l apropie de dânsul, să-i explice prețul atâtor lucruri adunate și păstrate de dânsul cu evalvie. Vrusese să-i înfățișeze strămoșii care zâmbeau în cadrele de pe pereții odăii lui de culcare; îl dusesese la biserică, să-i citească pisană care dormea în tihnă de trei sute de ani... O! nu se poate spune durerea lui conu Costache la descoperirea depărtării dintre sufletul lui și al copilului său.

Și era totuși așa de bun de suflet, Raoul; plânse lacrimi atât de adevărate cu câțeva vreme în urmă, când i-a plătit conu Costache nouă mii de lei, împrumutați cu

polițe prin București - se jurase cu atâta adevărată încredințare că se va mărgini în cheltuieli... Cap ușor de

I. Al. Brătescu-Voinești

Trei zile a zăcut în necunoștință, îngânând vorbe fără șir, pe când

— Åsta e, fătul tatii... ăl mai vechi hrisov pe care-l am... pentru fluture, ale cărui mișcări nu erau pricinuite decât de îndemnul și de imboldul clipei în care trăia...

Pe unde a intrat dușmanca nevăzută, care l-a lovit pe conu Costache?

Până atunci lucrase în odaie și voia să iasă în pridvor să vadă pregătirile de pomană, la care lucra soră-sa cu slugile în curte, pentru parastasul de un an al Sașinchii, când în pragul ușii i-a simțit lovitura crudă, care l-a prăvălit.

În curte se perindau toți locuitorii satului, cerând știri de la slugi.

În seara zilei de a treia, în defața nenorocitei lui surori și a lui popa

Iosif, a cerut să-i vie Raoul lângă pat. L-a cuprins în brațele lui tremurătoare; a cerut soră-sii să târască lângă pat sipetul cu acte; a luat cheia de sub pernă; cu mare caznă s-a aplecat, l-a descuiat și a scos dintr-însul două acte întocmite unul într-altul. Unul era un pergament de culoarea lemnului, scris cu slove chirilice, purtând pe el o pecete străveche, altul pe hârtie timbrată, scris cu litere latine și purtând pecetea Arhivei Statului.

moșia asta... Nu poți citi că e scris slavonește, dar citește traducerea asta... Citește tare... citește rar...

S-a rezemat, ajutat de soră-sa, pe perne în patul de sub portretele strămoșești și a închis ochii.

În tăcerea nopții, glasul tremurător al lui Raoul începe să citească traducerea după hrisovul paleoslav din 6 noiembrie 6989 (1480), prin care Basarab Mladi întârea această moșie în stăpânirea boierilor Tudor și Stroe Surem

și fetei Stana, „care le era lor fică și nepoată în sat la

Udrești” și hotăra „ca să le rămâie în otcină și să le fie în ohav și de nimeni clintită lor și copiilor lor și nepoților lor și strănepoților lor în veci”. Conu Costache asculta cu două șiruri de lacrimi pe față, silindu-se să-și ție răsufierea zgomotoasă de suspine și să oprească tremurătura fâșiitoare a mâinilor pe plapumă...

„Încă și blestem pune domnia-mea: după moartea domniei-mele pe cine va alege Domnul Dumnezeu de a fi domn în țara Valahiei, fie din

129 Întuneric și lumină rodul inimii mele, fie din rudenia domniei-mele, sau, după păcatele noastre, din alt neam, se va așeza și va să fie domn în țara Valahă - dacă va cinsti, va păstra, va prenoi și va întări această de mai sus a domniei-mele scriere, pe acela Dumnezeu să-l cinstească, să-l ocrotească și să-l întărească în domnia-sa; iar dacă va necinsti să-l calce și-l va nimici, p-acela și Domnul să-l calce și să-l nimicească, și să-l ucidă aci cu trupul, iar în viața viitoare cu sufletul. Amin!”

După ce Raoul a sfârșit de citit, conu Costache l-a tras aproape de dânsul și, jucându-se cu mâna în inelele mătăsoase ale părului său, i-a vorbit, silindu-se să nu plângă:

— Păstrează-ți pământul neamului tău, flăcăul tatii... Aci la biserică se odihnesc strămoșii tăi, iacă și eu... Văzuși blestemul pus de domnul de pe vremuri; blestem pui și eu cui s-o cerca... s-o cerca...

N-a putut să sfârșească, l-a cuprins un turtur înspăimântător, iar după un ceas și-a dat sfârșitul într-un oftat adânc, care a adunat pe toți oamenii casei înfricoșați, parcă ar fi oftat odată cu dânsul în tăcerea nopții toți Udreștii care se odihneau alături sub pământul bisericii.

Câteva ceasuri chipul lui a păstrat întipărirea unei amărăciuni de nespus, cu o însemnare a lumii pe care de curând o părăsise, iar către ziuă, ca printr-un farmec, i-a

înflorit pe toată fața un zâmbet nepăsător și senin ca veșnicia în care intrase...

*

Da, e tocmai cum ați putut-o bănai: neamul Udreștilor s-a prăpădit picând cu o iuțea care creștea mai repede decât iuțea căderii tuturor lucrurilor. La patru luni după stingerea lui conu Costache.

Raoul era din nou în vârtejul vieții de petreceri ucigătoare, către care era târât cum e târât fluturile în para lumânării. A fost parcă din afară o întovărașire strânsă între oamenii ce nici nu se cunoșteau unul pe altul, ca să-l împingă la pieirea către care dinăuntru îl îmbrâncea firea lui.

Pe de-o parte meșteșugurile unor negustori din Târgoviște, care, punând ochii pe moșie, îi dau orice sumă de bani le cerea cu împrumut.

I. Al. Brătescu-Voinești 130

— Pe de altă parte admirațiunea fără margini a unui cerc de prieteni, care îi cântau în cor toate extravagantele și nebuneasca lui risipă; și mai presus de toate prăpastia de patimă în care îl aruncase farmecele unei femei primejdioase.

Sufletele oțelite de voință se mistuie în flacăra iubirii, necum un suflet în care patima ține loc de voință.

În scurtă vreme Raoul Adrescu s-a stins ca o candelă în care s-a sfârșit untdelemnul...

Două săptămâni au vorbit gazetele de acest sfârșit sosit în spasmul unei îmbrățișări... pe urmă uitarea și-a împlinit chemarea.

*

Bătrâna care umbla prin Târgoviște clătinând din cap, șoptind vorbe neînțelese și purtând la subsuoară o legătură de hârtii învelite într-o basma, e cucoana Luxița, al cărui rest de judecată a zburat odată cu sufletul fratelui său. Ce spune? Unde merge? Numai ea știe.

În ziua când s-a vândut la mezat moșia Udrești, a fost de față la tribunal, îmbrăcată cum e și acum cu o mantilă cu ciucuri, cum se purta acum treizeci de ani, cu mitene și cu o pălărie cu pene liliachii, o pălărie veche a Sașinchii.

A ascultat cu luare-aminte cum se urcau concurenții; a văzut indignarea noului proprietar, Cristachi Lusiadi, căruia unul din concurenți se încercase să-i tăgăduiască cetățenia; a aprobat din cap gestul mândru și cuvintele lui Lusiadi, care a întins actele tribunalului:

— Te față! Mă rog, vedeți. Sunt împumuntenito de peste șase ani!

De bună seamă, avea dreptul domnul Lusiadi să cumpere moșia

Udrești.

Din prețul dat de dânsul, rămânea, după plata datorilor, o sumă destul de mare, care i se cuvenea ei, cucoanei Luxiței; dar ce să facă ea cu dânsa? După ce s-a isprăvit a plecat clătinând din cap, șoptind vorbe neînțelese și purtând la subsuoară hrisoavele neamului Udreștilor...

131 Întuneric și lumină

CUCOANA LEONORA

Găina poate să trăiască două luni de zile fără să mănânce și să bea absolut nimic! N-aș fi crezut dacă aș fi citit într-o carte și dacă n-aș fi văzut cu ochii mei. Am văzut când ședeam la cucoana Leonora.

Cucoana Leonora este fosta mea proprietăreasă de casă. În București nu se văd ființe ca cucoana Leonora; trebuie să le cauți în orașe de provincie, și în orașe ca al nostru, cu trecut istoric.

Genealogia cucoanei Leonorei trebuie s-o ascuți din gura ei, întâi pentru că spusă de dânsa are un haz care nu se poate da cu condeiul, și apoi pentru că nu cred să mai fie o a doua minte în care să poată încăpea atâția Strâmbeni și Nisipeni – că se trage din neamul Nisipenilor

și al Strâmbenilor - câți încap în mintea cucoanei Leonorei. E

ceva de speriat! Negoită Strâmbeanu, Radu Strâmbeanu, Dinu Strâmbeanu, în tot vreo șaizeci de Strâmbeni; și tot așa, Elena Nisipenca.

Luxandra Nisipenca, Tudorache Nisipeanu, în tot vreo șaizeci de Nisipeni.

Desfid pe orișicare să asculte pe cucoana Leonora vorbindu-i despre măreția stinsului ei neam, fără să se simtă în pragul nebuniei - și numai Dumnezeu și cu mine știm de câte ori m-a nimicit cu această istorisire.

Când cu gândul nu gândeam, mă prindea, și după un ceas de tulburare, invariabil, mă lua de mână, mă ducea în poartă și cu un gest larg cu care îmbrățișa toată linia de munți violeți din zare: „Vezi dumneata toți munții ăia? toți au fost ai noștri odată!”

La urmă găsisem un leac contra atacurilor ei. Îmi compuneam din

I. Al. Brătescu-Voinești

Ce face cucoana Leonora? Face multe lucruri, așa de multe, încât

După îngrijirea lighioanelor, cucoana Leonora directică, împreună odaie o figură preocupată și ieșeam repede, ca unul care n-are nicio clipă de pierdut.

Văduva lui Alecu Nisipeanu, ultimul Nisipeanu, fost președinte al tribunalului, astăzi cucoana Leonora este o femeie de vreo șaptezeci de ani, oacheșă, cu părul încă negru, cu ceva bărbătesc în voce și în față - trăind, împreună cu Maria, slujnică bătrână, din chiria pe care o primește pe odăile închiriate cu luna magistraților becheri.

adeseori am auzit-o plângându-se că e ziua mică.

Mai întâi, cum se scoală de dimineață, își scutură una câte una cărțile de rugăciuni și icoanele, închinându-se,

ocupație care durează două ceasuri; pe urmă vede de lighioni: sumedenie de găini, sumedenie de rațe, nu știu câte găște, două pisici, doi căței – unul de curte și altul de casă –, doi canari și o privighetoare.

Ca și cucoana Leonora, fiecare lighioană își are genealogia ei. Așa, canarii sunt din prăsila lui Iancu Cornoveanu, vestit pentru canari; unul din câini, Garsonică, ăl de curte, este nepot de frate al vestitului

Osman, adus de „dumnealui” de la Brașov; iar cățelul din casă, Bijulică, este strănepot al altui Bijulică, dăruit cucoanei Leonora de Hristache

Mincu, în vremea când era prefect.

cu Maria, odăile chiriașilor, și le directică, nu glumă; fiecare lucrușor e scuturat, șters și frecat cu cea mai mare sfințenie. După-prânz, cucoana

Leonora fabrică și împarte doftorii fără parale, „pentru sufletul răposaților”. Cunoaște de la mamă-sa niște leacuri tainice, care fac minuni. Prafuri pentru albeață, apă pentru umflături, alifie pentru arsură, alifie pentru tăietură, fel de fel de leacuri, dintre care cel mai ciudat este următorul: unsoare contra reumatismului. „Iei un arici viu, mă-nțelegi? îl bagi într-o oală smălțuită, umpli oala cu untdelemn și-l fierbi – trebuie să știi – până când se topește ariciul și pe urmă cu untdelemn de ăla te freci seara bine-bine pe unde te doare”.

Joia, în ziua de obor săptămânal, când vin țăranii din tot județul la târg, curtea cucoanei Leonora se umple de bolnavi de ochi – și ori

Întuneric și lumină 133

O fi fost întâmplare, ori că prafurile sunt cu adevărat bune, dar tot orașul cunoaște pe colonelul care era să-și piarză vederea și, după ce s-a căutat în zadar cu toți doftorii, s-a vindecat cu prafurile cucoanei

Leonora.

Mai face ceva cucoana Leonora. De pe la cinci după-

amiază până când nu se mai vede, lucrează la ciorapi pe scară și răspunde la salutarile trecătorilor; iar dacă vreunul are norocul de a intra în vorbă cu dânsa, s-a dus! îl prinde și nu-i dă drumul decât după ce l-a amețit cu vorba, sărind de la una la alta, pe nerăsuflete:

— Ce să fac? Ia cu necazurile, că am pierdut un chiriaș - trebuie să știi - neprețuit, neprețuit! Am mai avut chiriași, de! dumneata trebuie să știi, că ești d-aci - am avut pe colonelul, am avut pe

Vasiliadi, am avut pe ăsta - cum îi zice?... care mi se pare că e președinte la Ploiești... care a luat pe fata lu' doctoru' ăla... ăsta... de are un frate general. Și cum îți spui, că încă bietul Nisipeanu întotdeauna îmi zicea: „Ce noroc ai tu, Leonoro, tot de chiriași buni”... Și atunci am stăruit eu de dumnealui de am făcut aste două odăițe; dar m-am stins! Că zicea dumnealui: „Ce o să fie? trei-patru sute de lei”...

și când colo - trebuie să știi - am cheltuit de m-am stins, că le-am făcut pivniță dedesubt. Să vii numai de-a minune să-ți arăt, să vezi grinzi... ia te uită aici... ia poftim grosime... Și numai stejar adevărat.

Că așa am fost învățați, ori faci, ori nu faci. Bietul tata când le-a reparat p-ale vechi, cât crezi că a cheltuit?... că acum dumneata trebuie să știi cum eram noi altă dată. Moșu-meu Dinu Strâmbeanu...

Și de aici încolo genealogia, care ține mai bine de un ceas și care se termină ducând pe bietul ascultător la poartă, de unde cu un gest larg, care îmbrățișează toți munții violeti din zare: „Vezi dumneata, toți munții ăia? toți au fost ai noștri odată”.

Asta e cucoana Leonora.

O să zici că nu e nimic și că tot ce face dânsa n-are nicio însemnătate. Negreșit, dacă pui alături, în clipa asta, faptele ei cu faptele vreunui mare învățat, ori mare cârmuitor, o să găsești o mare deosebire între ele. Dar

când îți vei aduce aminte de atâtea împărății mari.

I. Al. Brătescu-Voinești

Umblând azi prin magazie, ce să vezi? găina prinsă între lemne - În sfârșit, Maria aduce găina. Era în adevăr o arătare: fulgi căzuți, întemeiate cu vărsări de sânge, din a căror măreție n-au mai rămas decât câteva pietre știrbite de pe care se căznesc cărturarii să silabisească fala trecută; când te gândești la atâtea credințe, atâtea adevăruri pentru care s-au jertfit mii de vieți și de care astăzi zâmbești ca de-o copilărie; când, privind cerul într-o noapte senină, te vei gândi la miile de lumi care se nasc și mor în văzduh, o să pricepi ce grozav de strânsă rudenie e între ocupațiile cucoanei Leonora și frământările celui mai mare geniu...

Bag însă de seamă că am uitat găina care trăiește două luni fără să bea și fără să mănânce.

Într-o zi, cucoana Leonora, măcar că-mi compusesem o figură preocupată, mă prinde și începe:

— Domnule Ionescule, dar când ți-oi spune una mai lată? Barbara

Ulbricht în casa mea, nu altceva! Barbara Ulbricht!! Știi găina care o pierdusem acum două luni - de credeam că mi-a mâncat-o câinele dumitale - că am intrat și în păcat de bănuială. Am căutat-o - trebuie să știi - și eu, și Maria, de am înnebunit. Ce prin coteț, ce prin pod, ce prin pivniță. Am trimis la vecini - trebuie să știi; am trimis peste drum la madama... Nu e și nu e... Ei! am crezut la urmă, Doamne, iartă-mă! că mi-a mâncat-o câinele dumitale. Domnule Ionesculce, stai să vezi cât e de lată!

se surpaseră lemnele pe ea - și vie!!! Pricepi dumneata? Două luni de zile de când stă ea acolo, nemâncată, nebăută. Nici nu știu ce să fac: să-i dau de mâncare, să nu-i dau?... de două luni de când stomacul ei n-a mai honipsit nimic! S-o vezi prăpădită, s-o vezi slabă!... Barbara

Ulbricht, nu altceva. Mario! ia adu găina încoa... Mi-e și frică de ea...

Asta e arătare... mare arătare...

piele și os, creasta și bărbia galbene, ochii mari-mari, sticloși, cu o privire de nebun, brr! – într-un cuvânt, vorba cucoanei Leonorei:

„Barbara Ulbricht, nu altceva”.

135 Întuneric și lumină

MAGHERANUL

Se veștejea într-o oală de pământ în cel mai întunecos colț al florăriei cucoanei Linței, oflit și alb ca o iarbă crescută în pivniță, când, într-o zi, baba, descoperindu-l acolo, îndrăzni să-l ceară; și fiind cucoana Lința vestită de bună și mai ales cu baba, care-i fusese doică, a doua zi cumpără un vas nou, așeză floarea cerută într-însul și, oprind trăsura ei sclipitoare dinaintea căsuței babei, se coborî ea însăși și dete magheranul în mâinile bătrânei.

Mulțumirea bătrânei, care se învătea în loc zăpăcită, nu se poate spune; dar de-atunci, regulat, de două ori pe lună, ia ghiveciul în brațe și, călcând cu îngrijire, se duce până la capătul uliței, unde locuiește cucoana Lința, pentru a-i arăta vădita sporire a florii. Acu magheranul a crescut, s-a făcut stufos ca un pomuleț și mirositor de îmbată casa.

Negreșit, nici faptul că era așezat într-un vas frumos de porțelan cu chenare aurii și cu felurimi de chipuri zugrăvite în fel de fel de culori, nici împrejurarea că-i fusese dăruit de-o cucoană mare, nu l-a putut schimba în cine știe ce altă floare minunată, ci tot magheran a rămas; dar, pentru că lumea e așa de ciudată, încât nu-și face dragostea după prețul lucrului, ci face de-a-ndoașele: prețul lucrului după dragostea ce are pentru el, și pentru că babei nu i-a dat în gând să schimbe ciudățenia lumii, ține la el ca la singura podoabă care mai înseninează căsuța ei posomorâtă. Iar dacă a început a prinde

slăbiciune de el, tot îngrijindu-l toată ziua, încet-încet a ajuns la ea un fel de nebunie nevătămătoare, care o face să-l arate oricui întră în vorbă cu ea, povestindu-i nelipsit cum a venit împrejurarea să-l capete:

„Pune-n gând de vezi, maică: se veste-e-e-jea săracul într-un colț...”

I. Al. Brătescu-Voinești

Locuința bătrânei se alflă în apropiere de podul de la Domnița

Cei care știu ce vor au pus pietrele caldarâmului de-a curmezișul

Poate că e folositor să se știe că generosul orator, care îndeamnă

Azi nu e om în toată mahalaua aceea care să nu cunoască povestea magheranului, iar babei nu i se mai zice într-altcumva decât „baba cu magheranul”.

Cârciumarul de peste drum, când iese dimineața să-și ridice oblonul de la prăvălie, văzând-o stând liniștită pe treptele scăriței ei, o întreabă:

„Ce face magheranul, bătrânico?” Tot așa o întreabă bucatăresele care se duc la piață și precupeții care vin dinspre piață – și bătrâna le răspunde că e bine; iar dacă se opresc cumva puțin în loc, apoi începe povestea: „Pune-n gând de vezi, maică: se vestejea săracul oropsit într-un colț...”

Bălașa. Aceasta este trebuincios de știut, fiindcă pe acest pod este astăzi o manifestație de stradă, urzită pentru a răsturna ocârmuirea. E un furnicar de lume de toată mâna, dar mai ales de lume bună: oamenii fără' de lucru, sau al căror lucru poate suferi întârziere, vagabonzi, postulanți de slujbe și studenți și elevi de licee cu ghiozdane, toți cunoscuții, necunoscuții, care în astfel de împrejurări se adună ca oile unul peste altul, neștiind nici ce vor, nici pentru ce se canonesc reciproc, ghiotindu-se și călcându-se pe picioare.

podului, iar în mijlocul lor, suit pe capra unei trăsurii, un tânăr spân și jobenat, gesticulând și răcnind, îndeamnă pe iubitul său popor – care e adevăratul stăpân al nației, iar nu nemernicii care trec răsturnați în cupele – să meargă la Mitropolie și acolo în incinta Camerei să dicteze nemernicilor din paranteza de mai sus cum și ce fel să se poarte.

pe popor la bine, e un june care încă de timpuriu n-a putut răbda ticăloasa robie a școlilor: că acum e gazetar la un valoros organ și că acum nu e împins să vorbească decât de adâncă și neprihănită dragoste ce zi cu zi a adunat pentru sărmanii dezmoșteniți, care suferă și plâng în umbră!

Se vede însă că nu înțeleg lucrurile tot așa cei care țin în mână

Întuneric și lumină 137

puterea, căci trimit o parte dintr-însa, în chipul unui escadron de jandarmi, pentru a împrăști mulțimea.

Cine o să se mire auzind că se împrășteie de îndată ca puii de potârniche? Le sfârâie călcâiele, nu altceva; și un ogar, asmuțit pe tânărul de pe capra trăsurii, nu l-ar prinde, precum nu-l poate prinde nici jandarmul care-l urmărește cu sabia în... teacă.

O ghiulea n-ar sfârâma mai rău ușa babei! Și în dreptul ușii era baba, care pleca cu magheranul la cucoana Lința... Ca o cârpă zboară ea îmbrâncită și se prăvălește într-un colț al odăii, iar tânărul, care sare pe fereastra de din dos, sare ulucile din fund, mai sare altele și scapă...

*

În seara aceleiași zile e liniște desăvârșită. Numai haz a adus manifestația. Haz fac cei care se plimbă braț la braț pe ulițe, zeflemisind mișcarea sfârșită fără niciun accident; haz se face prin cofetării, cafenele și prin casele oamenilor, până și de cei care au încercat să răstoarne ocârmuirea: în hohote de râs ale altor tovarăși de seama

lui, povestește junele vorbitor peripețiile cu fuga lui de la capra trăsurii, prin fereastra căsuței, peste ulucile din dos: „Nici nu știu cine era...

ba da, o babă... o vrăjitoare...”

Numai colo, lângă chei, într-o căsuță posomorâtă, baba stă pe un scăunel până peste miezul nopții și plânge încet cu capul între mâini.

Nu plânge de lovitura de la coastă; plânge peste magheranul prăpădit și peste cioburile ghiveciului iubit...

I. Al. Brătescu-Voinești 138

I

PANĂ TRĂSNEA SFÂNTUL

Om acum de 68 de ani, cel de pe urmă urmaș al unui neam mare de boieri români, pomenit din moși strămoși și scris în pisanile a vreo trei biserici din oraș, fost profesor acum douăzeci și opt de ani la singura școală din oraș de pe vremea aceea, era cunoscut pe atunci drept un om deștept, umblat în străinătate, tare cinstit, tare tihnit, dibaci la mână pentru lucrurile migăloase și iarăși tare iubitor de flori și de toate frumusețile firii.

Pe vremea aceea, pe lângă meseria lui de profesor, mai făcea încă una, aceasta fără plată: dregă ceasornicele stricate ale cunoscuților lui, căci ceasornicar în oraș nu era încă – și era greu de venit la

București pentru așa lucru, mai ales că nu era drum-de-fier, ci trebuia să faci cale de aproape două zile – și el se pricepea foarte bine la dresul lor.

P-atunci ieșea din casă nu numai pentru a se duce la școală, de unde nu lipsea niciodată, dar mai ieșea adeseori și seara de mergea să joace preferanță la alt boier mare din oraș, mai în vârstă decât el, acum mort, la boierul Manolache Moldoveanu, care era singurul său prieten bun, și atât de bun și atât de singur, încât numai ei între ei puteau să-și zică unul altuia: „frate Pană” și „frate Manolache”, că numai ei doi erau boieri get-beget, stâlpi ai

oraşului.

Un cusur însă îi găsea boierul Manolache, care era înşurat, prietenului său: acela că nu voia să se însoare, ci rămânea tot holtei, cusur

Întuneric şi lumină 139

de care neconţinut se încerca să-l tămăduiască, spunându-i întotdeauna la preferanţă, în defaţa doctorului Şober şi a lui Cristache Mincu, nelipsiţi parteneri, între un talon şi altul:

— Bine, frate Pană, nu vezi dumneata - de frate, frate îşi ziceau, dar de tutuit nu se tutuiau, ci îşi ziceau dumneata - nu vezi dumneata că nu i-e dat omului să trăiască singur; că va să aibă un tovarăş care să-l mângâie la vreme de durere; că va să fie omul roditor, căci de-aia l-a zidit Dumnezeu şi de-aia scrie la Evanghelie: „Creşteţi şi vă înmulţiţi!” Şi apoi dumneata nici nu mai eşti prea tânăr, să zici că mai ai vreme, că ai patruzeci de ani - şi ai mulţi înaintea să-ţi dea Dumnezeu;

nici nu mai ai alt frate ori altă rudă, ci dacă mâine-poimâine - Doamne fereşte! - închizi ochii, se stinge neamul cu dumneata.

— Ei, măre frate Manolache! răspundea Pană Trăsnea.

Şi îi arăta că înţelege dragostea lui de părinţenie, pentru că n-are decât un singur copil, pe când el are la şcoală vreo patruzeci pe care îi iubeşte parcă ar fi ai lui.

Aceasta o spunea mai mult glumind, şi apoi adăuga mai serios că nu se însoară de mila florilor şi a pomilor, pe care îi e teamă că le-ar lăsa în paragină dacă ar avea pe altcineva de care să se îngrijească. Şi ce e drept nu e păcat, avea o mândreţe de grădină de era pomină; iar trandafirii, mixandrele, garoafele, primele, pelargoniile şi felurimile de flori, persicele, caisele, pepenii, coacăzele, strugurii şi felurimile lui de poame erau vestite în tot oraşul, ba şi în Bucureşti.

Și trăia așa singur, între școală și grădină, între câteva cărți de istorie a timpului și prietenul său, întovărășit, și îngrijit la el de o femeie bătrână, Maria, credincioasă ca un rob, care ținea de casa neamului lui și era cu vreo douăzeci de ani mai în vârstă decât dânsul.

Dar într-o seară, după ce prietenul său l-a îndemnat mai cu căldură, arătându-i ce păcat ar fi ca frumusețea lui de grădină, în loc să rămâie unui copil al lui, care i-ar semăna și ar urma s-o îngrijească, să rămâie orașului care o s-o desființeze ca să se clădească cine știe ce bina pe acel loc - „ascultă-mă pe mine, frate Pană, că sunt mai mare” - a

I. Al. Brătescu-Voinești 140

plecat omul în acea seară mai gânditor și ajungând acasă n-a dormit bine.

Dar parcă era el om să se însoare după vorba altora, fie chiar după a celui mai bun prieten... N-a dormit bine o noapte și a doua zi iar și-a făcut socoteala și a găsit că dacă a ajuns el până la vârsta de patruzeci de ani așa, mai cuminte era să rămâie tot așa și de atunci încolo.

Socoteală bună... și ar fi urmat-o, dacă la o lună după asta nu i s-ar fi înmlădiat inima de cum a văzut în casă la Moldoveanu pe nepoata acestuia venită de la Câmpulung, domnișoara Eliza Nichita, fată frumoasă de neînchipuit, de douăzeci și trei de ani: vasăzică, cu șaptesprezece ani mai mică decât dânsul.

Căci cum era nu numai frumoasă, dar și blândă la vorbă, înțeleaptă și așezată, cum răspândea în jurul ei un farmec odihnitor, cum îi plăceau și ei și muzica și florile și firea - i s-a părut, de îndată ce a văzut-o, că parcă ar fi fost toată mintea și toată inima lui ieșite din el și întrupate într-însa.

Și nu-i dedese Manolache Moldoveanu ghes cu însurătoarea? Și nu-i era el cel mai bun prieten? Și totuși se sfia să-și mărturisească pornirea, socotindu-se cam prea

în vârstă pentru ea și simțindu-se urât.

Căci avea fața uscată și lunguiață, gâtul lung, mâinile lungi, și era tot lung și deșirat – și nu știa că avea cu toate astea ceva foarte plăcut în vorbă, iar în privirea ochilor lui, mai ales în privirea ochilor lui mari, adânci și albaștri, o flacăra ciudată și mângâietoare, cum o au ochii oamenilor foarte miloși.

Dar parcă era nevoie să se sfiască ori să spuie ceva boierului

Moldoveanu, care nici că-și adusese nepoata la dânsul cu alt scop.

Tăcea însă șiretul, ci numai el și cucoana Sultana, soția lui, trăgeau cu ochiul și făceau haz când îl vedeau tulburat și stângaci, explicând fetei, care-l asculta cuminte, senină și cu drag – căci veneau adesea să-i vadă florile și poamele – cum se altoiesc trandafirii în coajă și în lemn, cum se prădesc fragile, și după ce se cunoaște sămânța dacă e de mixandă învoaltă ori dezvoaltă, măcar că nu se poate cunoaște după nimic.

Întuneric și lumină 141

Și au tăcut așa, vreme. Au lăsat pe fată să se obișnuiască cu înfățișarea lui, care nu era făcută să placă de la întâiași dată; au lăsat-o să cunoască și să înțeleagă însușirile bune și frumoase care se ascundeau sub așa înfățișare, l-au lăsat pe dânsul să-i trimită în toate zilele cele mai mândre flori, să vină în toate serile mai cu dor și să plece mai cu părere de rău; până când, la vreo trei săptămâni după ziua dintâi, boierul Manolache, de față cu cucoana Sultana, a întrebat pe fată: „Elizo, îl vrei?” – și fata a răspuns scurt: „Îl vreau, nene

Manolache”.

*

Cum era pe la sfârșitul lui iunie, Pană Trăsnea scotea niște pepeni de sub clopotele lor de sticlă, când a venit boierul Manolache să-i vorbească de gândul ce-l avea

pentru nepoată-sa și pentru dânsul.

De ce i-a scăpat din mână clopotul de sticlă? căci i-a scăpat și s-a făcut țândări; de ce a călcat peste vrejii pe care altă dată îi ocolea cu grijă? și de ce, după multă caznă și îngânare, n-a putut să spuie decât:

„Frate Manolache!”?

Vezi că îi mergea înaintea gândului lui, îi aducea răspunsul unei întrebări pe care îi era teamă să și-o puie – și i se părea că auzise în vis, iar nu aievea.

Iubirea, adevărata iubire, înduioșează și înmlădie și cea mai tare fire. Și pe recele cercetător cu mintea, și pe aprigul muncitor cu brațul iubirea-i schimbă și-i face zile întregi să pribegească după o vorbă ori după o privire făgăduitoare. Dar când pătrunde într-o inimă caldă și bună, într-o inimă din fire îndrăgostită numai de lucruri frumoase, o!

atunci o doare în ascuns, o răscolește până în adânc; și până în adâncul inimii era îndurerat Pană Trăsnea.

Iar pe ea o iubea cu toată puterea inimii necheltuită în împreunări desfrânate și prefăcute; o iubea cu un suflet evlavios și curat, mai mult decât toți trandafirii și decât toate mixandrele, pe care acum mai mult le iubea, de când aflase că-i plăceau și ei; o iubea cu presimțiri, cu eres, pentru tot trupul ei, pentru fața ei, pentru ochii ei – mai ales pentru

I. Al. Brătescu-Voinești

Și după ce a spart clopotul de sticlă, după ce s-a învârtit fără nici

Apoi au tăcut amândoi. Ea, uimită de bunătatea care i se arătase ochii ei negri, uneori zglobii și cercetători ca ochii copiilor care vor să știe toate, alteori nesățioși de a vedea mai bine și îndelung lucrurile frumoase și iarăși alteori triști și ațintiți într-un loc apropiat de la care parcă nu mai puteau vedea; o iubea pentru glasul ei, parcă mai mult pentru glasul ei, care suna așa de nepomenit de

dulce, când alăturată de el, după ce dânsul îi lămurea câte ceva, îl întreba mirată: „Da?...”

un rost călcând vrejii de pepeni, după ce a chemat pe Maria, căreia i-a explicat bâlbâind: „Eliza... nepoata dumnealui... eu...” și el, și

Maria - căci și dânsa începuse să-și iubească viitoarea stăpână, presimțindu-i bunătatea, cu instinctul care arată tuturor oamenilor simpli ca ea cine le e prielnic și cine nu-și el, și ea nu au avut decât o singură exclamare pentru Moldoveanu; el: „Frate Manolache” - ea:

„Cucoane Manolache!”

În seara aceea a mâncat la Moldoveanu; iar după-masă s-au coborât în grădină - frumoasă și asta, dar nu ca a lui - și acolo, la lumina lunii, pe o bancă așezată între două loaze cu rozetă, cu petunii și cu verbine, și-au spus unul altuia cântecul de dragoste, vechiul cântec spus de atâtea nenumărate ori, dar parcă niciodată mai frumos și mai curat ca acum; căci ce-i mâna unul spre altul era un dor de viață cinstită și senină, poruncit de firile lor asemenea, tihnite și iubitoare de frumos.

În el din câteva fraze spuse întrerupt și tremurător, îi privea profilul osos și deslușit, luminat de bătaia lunii; el, muncit de nedeslușite începuturi de hotărâri, sta dus pe gânduri, cu o mână peste mâna ei.

Ar fi vrut s-o ia și să plece cu dânsa departe-depart, la adăpostul privirilor, pe care le vedea cum au să-i urmărească pe amândoi, cu râvnă pentru frumusețea ei, cu îndoială pentru urâtenia lui; ar fi vrut s-o ia și s-o ascunză ca pe o comoară într-un loc, unde să-i placă și ei, și unde și el - numai el - să se poată sătura privind-o, ascultând-o și iubind-o. Iar când se gândea la puținul pe care i-l aducea în schimbul duioaselor făgăduințe de care ea era plină, când presimțea fără a-și

Întuneric și lumină 143

da seama că o fire ca a ei nu se leagă decât prin

recunoștință, atunci îl cuprindea un dor de a o duce să-i arate locuri și lucruri frumoase – și atunci hotărârile nedeslușite începeau a i se desluși.

Într-un târziu s-au ridicat și, ținându-se de mână, s-au urcat sus pe scara îmbrăcată cu iederă, el drept și înalt, dânsa plăpândă și mlădioasă.

Sus, nefiind fost poștiți într-adins ceilalți doi obișnuiți parteneri pentru preferanță, l-a luat boierul Manolache la un tabinet – mai mult ca să vorbească de treburi, decât pentru joc. Și au vorbit treburi și socoteli.

Avea fata trei mii de galbeni în bani, afară de trușie și de cheltuielile nunții; iar – ferească Dumnezeu! – după moartea mă-sii, și o casă cu loc frumos în Câmpulung. El avea două perechi de case una lângă alta și despărțite numai prin niște uluce: una mai măricică, pe care o avea închiriată, și aceea în care locuia el; mai avea deval de casa lui, și ținând de dânsa, livada cu fâneată și cu pruni, în întindere de vreo optsprezece pogoane, căci ținea până-n malul gârlei; și mai avea vreo mie de galbeni, singura avere rămasă după vânzarea pricinuită de risipirea unui frate mai mare al lui, Ștefan Trăsnea, care se sfârșise îngrozitor, spânzurându-se de balconul caselor lui Manolache Moldoveanu, într-o seară de petrecere; căci, mai înainte vreme, a neamului lor fusese moșia Săndulești, care ținea mai bine de-o jumătate de plai.

— Cum vezi, frate Pană, avere multă n-are fata, dar e o comoară de bunătate și parcă într-adins v-a făcut Dumnezeu unul pentru altul.

Dar cu ce are ea, cu ce ai dumneata – și mai ai și leafa de profesor, pe care ai uitat s-o pui la socoteală – cum sunteți amândoi potoliți, puteți să trăiți o viață, să râvnească și împărații la dumneavoastră. Pe tată-său nu l-ai cunoscut și nici nu-l mai poți cunoaște, căci a murit de sunt șase ani; dar ți-l spui eu că era de pus pe rană să te vindeci cu el. Pe Catinca, maică-sa, o s-o vezi și o s-o

iubești. Că dacă este adevărat că ce iese din pisică șoareci mănâncă, apoi tot atât de-adevărat e că ce se trage din neam bun bun o să fie.

I. Al. Brătescu-Voinești

A fost foarte frumoasă nunta. Și a fost frumoasă nu numai pentru

A fost frumoasă nunta; iar după ce au plecat toți poftiții străini, a

— Dar lasă, frate Manolache, că dacă n-ar avea niciun sfaț, și tot așa lua-o.

Și peste opt luni de zile a luat-o.

I-a logodit cucoana Catinca Nichitoaia, mama fetei, cu boierul

Manolache, și tot ei i-au cununat; iar nunta s-a făcut în casă la naș, căci avea casă mare și era unde să încapă groaza de lume poftită din oraș și din București.

orășeni, căroră le era un lucru rar lăutarii aduși într-adins de la Ploiești și bufetul adus de la Fialkowski din București; dar chiar pentru

Cristache Mincu, prefectul de pe vremea aceea, și pentru familia lui, venită într-adins din București pentru nuntă - căci el ședea singur acolo - chiar pentru ei, bucureșteni, a fost frumoasă. Căci era minunată priveliștea din pridvorul casei peste curtea plină de lume, care petrecea împrejurul unui butoi mare cu vin, așezat pe niște roțile, încât se putea mișca din loc, la lumina lanternelor venețiene și a străchinilor de păcură.

fost de văzut o dată și de neuitat toată viața scena mesei de familie, la care au plâns toți, când, după îndemnul lui Ioniță feciorul, care cunoștea gusturile lui conu Manolache, Paraschiva lăutarul a început să cânte:

„Pe deasupra casei mele...

Trece-un stol de rândunele;

Dar nu-i stol de rândunele.

Ci sunt dragostele mele...”

Au plâns, toți. Și boierul Manolache, care ridica ochii în tavan ca să nu se bage de seamă – dar tot se băga de seamă –, și rotunda cucoana Sultana, și mama Luxandra, bătrâna pitică, plină la față, cu ochii mici și negri ca ochii de păpușă, și bărbatu-său, doctorul Șober, alb ca zăpada; a plâns și el, Pană Trăsnea, strângând în mâinile lui slabe și lungi mâna Elizei; a plâns și ea, cucoana Catinca, trasă la față și neclintită ca o statuie de fildeș învechit; și Ioniță feciorul; și slujnica

Întuneric și lumină 145

Maria; și madama, guvernanta care după ce s-a culcat Mitică, băiatul de zece ani al lui Moldoveanu, se coborâse jos la masă – și ea a plâns, măcar că nu pricepea o boabă românească; până când nu știu cum li s-au întâlnit privirile la toți odată și atunci au început a râde unul de altul... și râzi!

*

La trei zile după nuntă, au venit la Moldoveanu să-i vestească hotărârea ce și-au luat de a pleca în străinătate, hotărâre acum nestrămutată, făcută dintr-un plan de mai înainte al lui Pană, care mai fusese o dată, din dragul cu care dânsa i-a primit propunerea când i-a vorbit de locurile văzute și când i-a arătat vederile cumpărate de pe acolo.

— Păi faceți foarte bine, le-au răspuns într-un glas și cucoana

Sultana, și Moldoveanu. Cu atât mai mult, a urmat numai el, cu cât am auzit că acum, primăvara, e vremea cea mai prielnică pentru așa o călătorie. Numai că e cam prea obositor; dar la urma urmei ce se face fără oboseală?

— În câte avem astăzi? întrebă Pană. În două martie. Plecăm luni, care va să zică la șapte, și ne întoarcem la șase ori la șapte ale lunii viitoare; așa că suntem aici și de Paște, ba și de Florii. Că Paștele anul ăsta cade la optsprezece aprilie; așa e? Cât pentru școală, am vorbit și m-am învoit cu Petrescu să-mi ție locul, că și eu i l-am ținut

lui anul trecut două luni de zile, când își frânsese piciorul. Și fiindcă el e mai sărac decât mine, l-am hotărât să primească leafa mea pe timpul cât m-o înlocui; că întâi nu vrea, fiindcă nici eu nu i-am primit... E!...

Eliza era încântată. Ea, de firea ei nu prea vorbitoare și așezată, nu putea să stea la un loc de bucurie. Uneori, punea mâna pe câte un lucru și-l lăsa numaidecât; alteori făcea nebunii cu Mitică; odată se potolea și rămânea cu ochii ațintiți la Pană, care arăta lui Manolache planul drumului de făcut, și îl privea cu ochi triști și plini de recunoștință; și iar odată se scula și începea să-l întrebe, ca un copil: „Dar mergem cu vaporul, nene? („Nene” îi zicea lui Pană) ... Dar la Paris cât

I. Al. Brătescu-Voinești 146

ne oprim, nene?... Țață Sultano, la Viena nu ne oprim decât la întoarcere”.

Guvernanta lui Mitică spunea Elizei pe nemțește că, dacă trec prin

Viena, i-ar face mare plăcere și mare cinste, primind să le dea o recomandatie către o vară a ei, care ține un oțel acolo. Peste bucuria ei, aceasta cădea de minune și o făcea să alerge de la guvernantă la

Pană: „Auzi, nene? are o vară care ține un oțel”... și de la Pană la guvernantă, care-i descria promptitudinea și curătenia serviciului...

„Und lacherlich billig, gnadige Frau”.

Lucrul hotărât hotărât a rămas, iar a unsprezecea zi de la cununie au plecat la București, de unde trebuiau să meargă la Giurgiu, pentru a lua vaporul.

La suire în diligență erau de față toți, Eliza trecea din brațe în brațe

— Cucoana Catinca, mama ei, o îmbrățișa strâns. Moldoveanu și cucoana Sultana îi spuneau să mai lase și pentru ei - Pană, cum era înalt, ajuta piticului Mihai vizitiul, punând geamantanele de-a dreptul sus pe coviltir -

pe când Mitică dădea zor să-i aducă un cal cu mașină, și pe când guvernanta aducea aminte pentru a șaptesprezecea oară:

„Nur nicht den Brief verlieren”.

S-au fâlfâit batistele aici, s-au fâlfâit la ferestrele diligenței; și pe urmă nu s-au mai văzut fâlfâind: la diligență, pentru că a cotit-o la stânga pe ulița cu ploi - aici, pentru că erau duse la ochi.

*

O! neuitata lui călătorie cu Eliza! A fost un vis încântător și plin de vrajă! Căci în afară de farmecul obișnuit al tuturor călătoriilor, făcut, pe lângă frumusețea lucrurilor de văzut, din lipsa de prefăcută dragoste cu care te întâmpină în țara ta atâția care de-abia te cunosc, din lipsa griii celor ce ai de făcut pe mâine și din împrejurarea că necunoscând pe nimeni, îi ieși drept ceea ce ți se înfățișează, fără a-ți amări inima cu gândul că n-ar fi vrednici să fie ceea ce sunt - călătoria lui mai era înfrumusețată prin nedezipita prezență a celei mai vrednice de iubit

Întuneric și lumină

A! cum o iubea!

femei, prin gingășia ei, prin ochii ei, ah! și mai cu seamă prin glasul ei.

E așa de firesc obiceiul de a pleca îndată după căsătorie. Căci din faptul de a se găsi împreună, înconjurați de lume necunoscută, se naște trebuința de a-și face de îndată destăinuirii, care ar fi întârziat în alte împrejurări, de a se lega împreună cât mai în grabă, de a-și pune toată nădejdea unul în altul, toată grija unul pentru altul; iar din toate acestea, puțința de a se cunoaște. Și e atât de adevărat, încât a devenit proverb. O! încântătoarele priveliști văzute de pe puntea vaporului sau din goana trenului, și mai încântătoare făcute prin extazul ei copilăresc, prin încrederea cu care se lasă pe brațele lui

și prin melodia glasului ei: „Ah! ce frumos!”

Și dacă, de cum a văzut-o, a iubit-o, presimțindu-i firea bună și senină – acum, când pe zi ce mergea se încredința că e naivă și plină de adevăr, ca un copil care n-are nimic de ascuns; când vedea că nu era împrejurare care să-i schimbe ori să-i micșoreze drăgălășia; acum, când vedea că peste toate aceste însușiri, plutea, stăpânindu-le pe toate, un dor de viață curată și un nesațiu numai pentru lucrurile frumoase – acum o iubea înmiit; o iubea așa încât îl durea... își trecea mâna pe frunte... și încă o dată mai apăsât și-o trecea când dânsa, pricepând cele ce se petreceau într-însul, îl amenința cu degetul în chip de mustrare: „Să nu fii copil, nene”.

Că dacă zilnic s-a întrebuințat și se întrebuințează de atâtea ori cuvântul de iubire, de fiecare ființă vorbitoare, puține vor fi simțit înțelesul acestui cuvânt, așa cum îl simțea el, când seara, după ce-i spunea cu un răsfăț copilăresc, că-i era somn, ea adormea, iar el rămânea deștept, cu ochii ațintiți asupra ei, ca asupra unei minuni de care îi era frică să nu zboare.

Apoi se ridica binișor de lângă dânsa și scria pe o cărticică, destinată într-adins pentru aceasta, toate impresiile zilei. Și-i era plină cartea de cuvinte vii și calde, dar mai plină era de puncte multe, care înfățișau durerile lui nelămurite, adânci și aproape plăcute. Căci sunt unele firi

I. Al. Brătescu-Voinești 148

care iubesc dureros și parcă le place să sufere, și așa era firea lui, și așa o iubea el, când o vedea bucurându-se și minunându-se de fiecăr lucru, când o auzea spunându-i-o și când o simțea atâta de a lui.

Și drept e că era toată un copilăș frumos și cuminte, că-i era glasul tănuț ca o aiurare și că poate n-au mai fost ochi ca ai ei, care să privească marea cu atâta patimă, cu atâta nesaț, făcut parcă din preștiința unei grabnice pieiri

și din dorul de a se sătura de văzut celor de văzut. A fost un vis.

*

S-au întors cu trei zile înainte de Florii, iar a doua zi de la întoarcere erau iar adunați cu toții în casă la Moldoveanu, unde, după ce s-au îmbrățișat bine de revedere, după ce au fost împărțite și primite cu bucurie darurile aduse din străinătate – în uruitul calului cu mașină, pe care Mitică și-l încerca prin galerie – au început să povestească despre lucrurile văzute.

— Mai întâi, să vă spui, zicea Eliza, că din toate lucrurile aduse de pe acolo, cel care-mi place mai mult e un claviraș mic. O să-l vedeți la noi. Mi l-a cumpărat nenea de la Viena. Uite, e așa: are o clapă jos pe care apeși cu piciorul și care e legată printr-o coardă groasă de niște foale. Când apeși ori ridici piciorul, foalele se umflă și se dezumflă;

Iar cu mâna cântă ca pe orice clavier. Dar are un sunet așa de dulce...

asa de dulce! Și e numai atâtica, mititel, ca o mescioară. Se cheamă fisarmonică.

Apoi, din istorisirea călătoriei, se vedea ce adâncă întipărire făcuse asupra ei și drumul cu vaporul, și pozițiile de munte străbătute de tren, cu stâncile lor, cu tunelurile lor, cu cascadele lor de ape limpezi ca cristalul, și întâii chiparoși văzuți; „Ții minte, nene, când intram în

Italia, așa doi pe care i-am văzut, de parcă erau doi frați gemeni?”

Și spunea și spunea mereu, așa de deslușit, încât li se părea și lor că le văd; iar din când în când se întuneca la față și-și trecea încet mâna peste frunte.

Întuneric și lumină 149

— Dar ce ai? Sultano, zi-i madamei să potolească băiatul, că prea uruie. Ce ai, dragă?

— Nu știu ce am, nene Manolache.

Toți se adunau împrejurul ei. Cucoana Catinca, rămasă în casă la ei până la întoarcerea lor, se dezbrăca de șal și i-l puneă peste umeri.

Pană îi lua și îi pipăia mâinile înfierbântate.

— N-am nimic... sunt cam obosită... nițel capul... dar o să-mi treacă...

Și înlăturând ușor și cu răsfăț pe Pană, care o ruga să nu mai vorbească așa mult și să plece să se odihnească, începea din nou:

— Ah! Triestul... Să vezi, mamă - Triestul e așezat pe marginea mării, dar pe margine de tot, și e așezat pe un deal parc-ar fi pe trepte...

Și sus pe deal, e o biserică - San Giusto, așa-i zice. Biserica nu e frumoasă, dar e de preț, că e foarte veche... Dar să te uiți de acolo peste mare, și să nu mai uiți toată viața! Noi ne-am urcat pe la zece dimineața. Să fi văzut încoace în partea stângă... Cum îi zice acolo, nene?

— Capo d'Istria.

— Înspre Capo d'Istria, marea, de soarele care bătea într-însa, parcă era o tavă mare de argint... și cu cât te uitai mai spre dreapta, cu atât se făcea mai albastră, mai albastră, știi, cum e peruzeaua... A! uite așa.

Și arăta un inel cu o peruzea mare, cumpărat din Viena, tocmai în amintirea albastrului mării.

Dar dintre locurile văzute, acela care îi izbise mai adânc, și pe ea, și pe el, atât prin împrejurarea că au stat mai mult și l-au văzut mai în amănunt, cât și prin aceea că se potrivea mai bine cu firile lor iubitoare de liniște, era Veneția: „A! Veneția!”

Și vorbea cu foc, ca de-o prietenă bună care i-ar fi murit, descriind farmecul plin de taină și de evlavie al clădirilor vechi, ca al unui miros de floare păstrată de demult într-o carte bătrânească; farmecul vieții visătoare și lipsită de griji, zugrăvită pe fețele celor ce întâlnești, toți umblând legănat, toți îngânând câte un cântec; ori frica de

care te simți cuprins seara plimbându-te cu gondola prin canalele de-abia lumi-l. Al. Brătescu-Voinești

Voia să arate, dar cum, ridicându-se, s-a îngălbenit la față și a dat

— Ce ai, Lizi? Ce ai, dragă? a întrebat-o el mișcat.

— Nu știu, dar mi-e rău.

Erau toți împrejurul ei... Mamă-sa a frecat-o pe tâmpile... cucoananate, când auzi din depărtare glasul gondolierilor, care strigă ca să se vestească și să înlăture vreo ciocnire. „Uite cam așa strigă, nene

Manolache: giau! giau!” Și se căznea să-și facă glasul ca al lor. „Dar să-i vezi cum mână gondolele!... Uite așa...”

să cază, a prins-o repede Pană, a așezat-o la loc, el și mai galben decât dânsa, și i-a adus apă.

Sultana s-a repezit să-i aducă oțet... Moldoveanu, închinându-se, a dat poruncă să puie caii la droșcă - și peste foarte puțină vreme au plecat acasă, petrecuți până la capul scării de stăpânii casei.

*

A doua zi, liniștită toată dimineața, a fost apucată după-amiază de niște friguri puternice, care o făceau să tremure toată, cu mâinile împreunate și cu ochii aprinși.

Doctorul Șober, fără multă știință de carte, dar cu multă pricepere firească și mai presus de toate om foarte cinstit, chemat în grabă, a privit-o lung, a ascultat-o și după ce i-a scris o doctorie, cu care i-a încredințat că se va mai potoli, a luat deoparte pe Moldoveanu și i-a spus, cu un accent care nu lăsa nicio îndoială asupra primejdiei de care era amenințată, că trebuie neapărat, cât mai în grabă, să se repeadă la București, pentru a-i aduce un doctor mai învățat decât dânsul.

Au urmat trei zile la fel.

Ziua, slabă, duioasă ca un copilăș bolnăvicios, dar liniștită, căuta să îmbărbăteze pe cei dimprejurul ei, care de-abia își puteau ține plânsul. Uneori cerea să-i aducă

clavirașul lângă pat, îl ruga pe dânsul să apese cu mâna, și pe când el îi ajuta, mai bolnav decât dânsa, ea cânta un cântec duios: „Ghici: ce e asta, nene? Nu știi? îl auzeam în

Întuneric și lumină 151

toate serile la Veneția”. Alteori, primăvara fiind foarte înaintată, afară o vreme încântătoare, cerea să-i deschidă fereastra în care dădeau năvală florile de liliac.

Iar seara, îndată ce trecea de opt, o apuca din nou un rău ascuns, care o făcea să se acațe cu deznădejde de mamă-sa ori de Pană: „Mi-e frică, mamă! Mi-e frică, nene!”

Era pe jumătate nebun, el, Pană Trăsnea, când îngenunchea lângă patul ei și-i acoperea mâinile de sărutări, întrebând-o cu glasul stins:

„Ce ai, Lizi? ce ai, dragă!” ori când apuca pe doctorul Șober și-l scutura întrebându-l ce are ea, Eliza lui!

A! știa doctorul Șober, care-i da cu mâna lui tremurătoare o lingură de doctorie, ce are ea, dar îi era teamă să le-o spuie lor, și-i era teamă să și-o mărturisească lui însuși.

În Vinerea Paștelui, când a sosit Moldoveanu cu doctorul din

București, nu mai cunoștea pe nimeni... Cu ochii sticloși, îngâna vorbe neînțelese... Moldoveanu, cu lampa în mână dreaptă, își mușca mâna stângă ca să-și stăpânească lacrimile... Doctorul Șober explica noului venit cursul bolii... Pană Trăsnea, cu mâinile peste gură, nu pierdea din vedere nicio mișcare a feței doctorului...

O tăcere lungă în care se auzea deslușit cântecul greierului din coridor, apoi un cuvânt al doctorului: „Lingoare”...

L-au luat pe brațe și l-au dus afară în grădină, unde Moldoveanu și doctorul Șober căutau să-l liniștească.

Pe la unsprezece din noapte, după ce au fost încredințați că nu era deocamdată primejdie, au plecat toți prietenii, împreună cu noul doctor, care dormea la

Moldoveanu, și au rămas numai ai casei.

...Biserica de alături luminată în roșu de făcliile credincioșilor, care o ocoleau în sunetul clopotelor și al cântecelor bisericești... În odaie, niciun zgomot... În patul de sub portretul mamei lui Pană, bolnava își ducea mâinile pe piept cu mișcarea ciudată a tuturor bolnavilor deznădăjduiți... La căpătâi cucoana Catinca... la picioarele patului slujnica... iar pe un scaun mai departe el... Teama de a întâlni privirea mamei ei... amintirea vieții de care era plină acum câteva zile...

I. Al. Brătescu-Voinești

A treia zi de Paște, cuvinte stranii în gura doctorului... „Perforație”...

Mama Luxandra a rugat pe cei care se găseau în odaie să treacă

Mamă-sa și cucoana Sultana au leșinat... iar el s-a repezit în odaie

Au trebuit să-l smulgă de pe trupul ei de care se încheștase...

priveliștea din față-i, sunetul clopotelor care-i dădeau năvală ca un gând pizmaș în creier... încă un pas până la nebunie...

Din seara aceea, nici felurimile de doctorii, nici nenumăratele descântece ale mamei Luxandra și ale slujnicei, nici leșinurile mamei, nici deznădejdea lui nu au putut-o scoate din zbătăile dintre viață și moarte, în care a zăcut fără cunoștință...

puțin în odaia de alături... Au ieșit cu toții... Câteva clipe lungi...

nesfârșite... Apoi ușa s-a deschis din nou... Popa Anghel cu o lumânare în mână era aplecat peste pat... Mama Luxandra, cu batista la ochi, a șoptit înecată: „S-a sfârșit”...

și a cuprins-o în brațe... a început s-o scuture... a început să strige și s-o scuture iar: „Lizi! Lizi!... moartă.

Nu se poate... nu se poate...!” Îi trăsese lui prin cap ceva... dar cum?... așa? fără un cuvânt pentru el?...

fără o strângere de mână?... fără o privire de adio?...

Mai târziu, când i-au dat voie să intre în odaia în mijlocul căreia, îmbrăcată în rochia de mireasă, dansa, frumoasă peste fire, își dormea somnul veșniciei - a înaintat drept și neclintit printre lumea adunată...

fără un gest, fără o privire pentru femeile care țipau împrejurul ei, s-a aplecat de i-a sărutat bine-bine mâinile și fruntea, fără să-i curgă o lacrimă...

În aceeași tăcere, a doua zi a urmat-o de-a lungul ulițelor, până au dus-o înapoi la biserica de alături de caselor lui; iar când au început s-o acopere cu pământ, s-a năpustit printre lume până acasă, unde timp îndelungat nici mângâierile lui Moldoveanu și ale altor prieteni, nici spaima Mariei nu puteau să-l liniștească...

Pe urmă a încetat deodată brusc... s-a ridicat în sus... a arătat ușa celor de față... i-a petrecut foarte cuminte până la ieșire și s-a întors de s-a încuiat în casă cu pași liniștiți.

153 Întuneric și lumină de dumneata.

*

Boierul Manolache Moldoveanu, care nu încetase de a plânge, blestemându-și nenorocita de mână cu care apucase de i-a cununat, n-a știut ce să creadă despre dânsul a doua zi, când s-a dus să-l vadă și când Pană, fără o lacrimă, fără cel mai mic semn de durere, i-a vorbit scurt și apăsător așa:

— Frate Manolache, te rog să-mi dovedești încă o dată că ții la mine. Mai întâi, de școală mă las și te rog s-o faci cunoscut celor în drept... Pe maică-sa s-o iei chiar de azi la dumneata, pentru vremea cât o mai vrea să stea în oraș... Uite, aici sunt actele de zestre...

dincoace banii pe care mi i-a dat... toți până-ntr-o para... Cheltuielile călătoriei m-au privit pe mine...

Lucrurile de îmbrăcăminte și de rufărie nu vreau să le dau îndărăt și nici nu le plătesc...

Apoi a adăugat și mai apăsător:

— Nu vreau să mai îmi calce nimeni în casă de azi înainte, afară

A doua zi - căci nu s-a putut face mai devreme - când a plecat cucoana Catinca la Moldoveanu, el i-a sărutat amândouă mâinile, s-a uitat lung în ochii ei din care curgeau două mari șiruri de lacrimi, i-a mai sărutat mâinile încă o dată și iarăși tăcut s-a întors în casă.

Tot așa de nedumerit asupra felului lui de a suferi a rămas Moldoveanu a patra zi, când l-a găsit în curtea bisericii lucrând împreună cu Ioniță feciorul, pe care i-l ceruse, la o porțiță ce-și deschidea în ulucile de despărțire dintre grădina lui și curtea bisericii. Căci oricine l-ar fi văzut tăind cu fereastră ori așezând balamalele porțiței, atât de adâncit în lucrare și atât de la fel cu feciorul care-i ajuta, nici n-ar fi putut bănuși de ce lovitură fusese izbit cu cinci zile mai-nainte: ci ar fi crezut că amândoi lucrau pentru Manolache Moldoveanu, care sta deoparte cu lacrimile pe față.

Și numai în urmă, când a aflat de la popa Anghel că nu era seară de la Dumnezeu în care să nu vie și să nu plângă ceasuri întregi la mormânt, înconjurat de câinii care-l lătrau speriați, până când venea el împreună cu preoteasa de-l ridicau și-l duceau acasă; numai când

I. Al. Brătescu-Voinești

Apoi el cel dintâi s-a sculat, și-a șters ochii și, mergând spre fereastra

Nu mai mergea necăieri, ci toată ziua și-o petrecea cu câteva cărți a aflat de la Maria că toate lacrimile și mângâierile ei nu-l puteau împiedica de a se scula ca un nebun, de a se repezi în odaia ei și de a îngenunchea plângând cu capul în perna pe care stătuse capul ei: numai după ce l-a văzut slab ca o umbră, cu ochii duși în fundul

capului, cu mâinile tremurătoare; numai atunci a înțeles ce prăpastie de durere se ascundea sub înfățișarea lui de liniște.

Atuncea, seara spre apusul soarelui, venea la dânsul și pe o bancă din grădină îi lua mâinile slabe și reci în mâinile lui, și începea să-l roage cu duioșie ca pe un copil:

— Frate Pană, frate... vorbește-mi... destăinuiește-te mie... destăinuieș te-te, asta o să-ți facă bine... Nu sunt eu prietenul dumitale?...

Nu sunt eu fratele dumitale? haide... spune-mi mie... destăinuieștete mie...

Dar nu. Rămânea tăcut și rece, cu ochii uscați, parcă i-ar fi fost silă să plângă în fața altuia, și parcă ar fi păstrat cu grijă fiecare lacrimă, pentru ceasurile în care rămânea singur numai cu amintirea ei.

În timp de un an și jumătate numai într-o seară a putut prietenul său să-i deschidă inima cu rugăciunile duioase, și atunci... o! atunci...

cu povestirea întreruptă a tuturor icoanelor drăgălașe din scurta lui viață cu dânsa - acolo, în fața patului de sub portretul mamei lui, au plâns, au plâns mult și el, și Moldoveanu, și Maria, care sta cu șorțul la ochi, cu capul ascuns între sobă și zid.

de unde se vedea mormântul ei, peste care bătea luna plină, a spus potolit, rar și lămurit: „Domnul a dat, Domnul a luat”, pe când Moldoveanu ieșea plângând fără a-i zice bună seara, însoțit de Maria, care se închina cu cruci mari și măsurate.

— Printre care cea de căpetenie era cărticica roșie, în care-și scrisese impresiile călătoriei - și cu florile: vara în grădină, iarna în florăria acoperită cu sticlă, ce și-o clădise în fundul curții; ajutat de Hager, un neamț de ispravă, care ținea o grădinărie la marginea orașului, unde se prăsisse nu se știe cum, și care, fiind iubitor de flori și pricepându-se

Întuneric și lumină

II

la îngrijitul lor, îi intrase la inimă de cum se arătase la dânsul umilit și trențáros, cu rugăciunea de a-i da voie să-i vază grădina.

Nu mai ieșea nicăieri, afară de Joia și Vinerea Paștelui, când se ducea la biserică în strana strămoșească; și totuși la doi ani de zile, când a murit Manolache Moldoveanu, socotind că nu e destul de despărțit de lume, a dat jos ulucile dinspre uliță și a pus să-i ridice altele de un stânjen și jumătate.

Multe mai face și desface vremea scurgându-se încetinel, și mult se schimbă și se prefac lucrurile. Aceasta se vede pretutindeni, dar mai îndeosebi se vede în țările care, îndelungă vreme rămase în urmă, vin deodată în atingere cu altele, ajunse la cea mai înaltă treaptă de înaintare. Căci atunci, din râvna de a ajunge și ele cât mai degrabă acolo unde celelalte n-au ajuns decât printr-o nepripită prefacere firească, se îngrămădesc înnoirile unele peste altele, și în vreme de abia câțiva ani, se schimbă lucrurile de nu le mai cunoști. Și o fi spre binele unora, și o fi și spre răul altora.

Iar dacă aceste schimbări miră chiar pe aceia care au trăit în ele și le-au văzut cum s-au petrecut, cu cât mai bătătoare la ochi ar părea cui ar vedea înfățișarea lucrurilor la două date deosebite, depărtate numai de câțiva ani?

Lucruri cunoscute de toată lumea. Și iar de toată lumea e știut că multe s-au mai prefăcut în țară la noi.

Nici n-a fost gândul meu să arăt ceva nou, ci numai să-mi fac drum pentru a spune că în timp de douăzeci și patru de ani, cât s-au scurs de la întâmplările povestite, orașelul în care s-au petrecut a ajuns de necunoscut.

S-a făcut drum-de-fier care, fără a-l muta din loc, l-a apropiat de

București cu cale de o zi; s-au astupat ulițe care erau, s-au desfundat altele care nu erau, și li s-au pus la toate felinare și caldarâmuri noi;

s-au clădit case frumoase în stil modern și localuri pentru autorități;

I. Al. Brătescu-Voinești

Grădina lui, prin mărimea copacilor, semăna acum mai mult a parc școala care era s-a mărit, făcându-se gimnaziu, și s-au înființat încă alte două: una de băieți și alta de fete. Din împrejurarea deschiderii unei fabrici de pulbere și a unor băi de pucioasă în apropiere, acum se perindează prin oraș lume mult mai multă.

Nu mai e de cunoscut ulița târgului, așa mândrețe de prăvălii cu mărfuri de toate soiurile s-au deschis și pe-o parte, și pe alta. Cine ar ști să spuie câți prefecți, câți primari și câți magistrați s-au schimbat în vremea asta? Și cine ar putea iar să spuie cât s-au schimbat oamenii și la port, și la vorbă, și la obiceiuri, și la credințe, și la gusturi?

Că s-au schimbat multe. Și de când boierul Manolache Moldoveanu a făcut ruptoarea, s-au stins unul câte unul, la răstimpuri mici, toți oamenii de neam; iar din pricină că în apropiere de oraș s-au descoperit niște mine de păcură și de cărbuni, negustorași altă dată nebăgați în seamă, cumpărând pe nimica pământurile de la țărani, au ajuns cu averi mari și duc azi treburile orașului și stau în fruntea bucatelor, de nu-ți vine să crezi cum s-a împlinit de cu prisos, în timp așa de scurt, vorba de la Evanghelie, că vor cădea neamurile și se vor ridica noroadele.

Dar, precum în unele morminte, dacă piere tot ce fusese îngropat, mai rămâne inelul mortului frumos și strălucitor ca în ziua dintâi - așa, în mijlocul goanei de prefaceri și de înnoiri, a rămas Pană Trăsnea, neclintit și același, uitat în mormântul în care se îngropase de viu.

decât a grădină; trunchiurile de iederă și de glicinie îmbătrânind s-au îngroșat, au rupt stâlpii chioșcului care

acum nu se mai sprijină decât pe ele. Maria slujnica a albit și s-a îndoit de mijloc sub povara celor optzeci de ani, pe care cu toate astea îi duce în întregimea minții;

numai el a rămas tot așa cum l-a pomenit cine l-a văzut acum douăzeci și șase de ani.

Același trup lung, subțire și drept, același păr tuns după aceeași modă muscălească, cu abia ici, colo câteva fire albe, aceeași față suptă și smeadă, cu ochi albaștri și blânzi, cu fruntea largă și cinstită, cu profil osos și parcă încremenit, același port de haine negre încheiate cu

Întuneric și lumină 157

Îngrijire, și aceeași pălărie mare de paie, fără de care nici nu și-l poate închipui cine l-a cunoscut.

Iar dacă această neschimbare, pusă alături de noua înfățișare pe care o luase toate celelalte lucruri, ar fi mirat pe cineva, mai de mirat i s-ar fi părut să-l vadă altfel după ce ar fi aflat că în tot acest timp, neîntrerupt, n-a dus decât aceeași și aceeași viață, cu aceleași îndeletniciri:

cititul, scrisul de lucruri știute numai de el, și îngrijitul de flori, neieșind în lume decât în Joia și Vinerea Paștelui, nearătându-se decât o săptămână pe an lucrătorilor care coseau fânul, o altă săptămână celor care culegeau prunele vândute, arareori chiriașilor celeilalte perechi de case și văduvei lui Moldoveanu - mai târziu fiului ei - și în toată vremea Mariei.

Trei sunt singurele schimbări făcute în viața lui.

Întâia este că la șapte ani de la moartea ei i-a dezgropat rămășițele și le-a îngropat în grădina lui, acolo, lângă liliacul de sub fereastră; a doua, că acum trei ani slujnica Maria i-a adus în casă pentru înveselirea traiului lor pe Florica, o fetiță acum de șapte ani, a unei nepoate a ei moartă la Săndulești, din pricina ticălosului ei de bărbat, Niculae

Tăciune; iar a treia, aceea că de doi ani ținea în casă pe Hager, într-o odaie de lângă florărie, în schimbul binelui

neprețuit ce-i făcuse venind în toate zilele și ținându-i de urât, și în schimbul a cât de rău îi mersese cu grădinăria de la marginea orașului, poate mai cu seamă din această venire adesea.

Ce om cumsecade acest neamț. Tot atât și poate mai de ispravă decât răposatii și mult plânșii doctorul Șober și mama Luxandra... Și ce dovadă vie de adevărul zicătoarei că cine se adună se aseamănă.

Căci și dânsul avea aceeași fire visătoare, și dânsul avusese în trecut întâmplări triste de care niciodată nu vorbea, ci când din orașenii care se obișnuiseră cu el, vreunul, în schimbul paharului de vin cu care-l cinstea la cofetăria mai de seamă din oraș, căuta să-l descoase, întrebându-l ce a fost și cum a fost, el își lua pălăria liniștit și ieșea

I. Al. Brătescu-Voinești 158

zicând băiatului de prăvălie: „Pleteste tomnu cinci picătur”. Așa numea el un păhăruț de vin: „cinci picătur”.

*

Iată-i pe amândoi. E spre apusul unei zile de mai. Sunt în grădină.

Hager ia cu stropitoarea apă din puțina cea mare de lângă fântână și stropește rând pe rând toate brazdele de flori; apoi ia o scară de cele care se deschid și urcându-se pe dânsa stropește de sus glicina și iedera care îmbracă chioșcul.

În vremea asta Pană Trăsnea stă la o măsuță mică mai departe sub un cais. Pe masă o bucată de scândură de brad, alte bucățele mai mici, o sticlă cu cerneală, un condei și un catalog de flori ilustrat. Cu un briceag el taie lemnul în bucățele deopotrivă de mici, le subțiază, le lustruiește și apoi scrie pe dânsule nume de flori după catalog: petunia hybrida... dianthus bărbătuș... mimulus moschatus...

Din când în când își ridică ochii și urmărește lucrul

lui Hager, care merge tacticos, de la puțină la flori, de la flori la puțină.

— Hager, ferește tiparoasele.

— Ta, la necreșit.

Apoi își începe din nou scrisul: elichysum monstruosum... dielytra spectabilis... phlox drumondi... grandiflora...

Și când te gândești că timp de douăzeci și șase de ani n-a făcut decât ăst lucru nevinovat; și când mai știi că în astă vreme nu i-a venit o dată Carol cizmarul să se plângă de lipsă, fără ca să-l ajute cu prisos;

că n-a venit o dată Ioniță pășărarul fără ca să-i dea cu ce să-și cumpere haine copiilor; că nu treceau două săptămâni fără ca să vie în ajutorul lui Grigore Rădulescu și al lui Vasile Culea, vlăstare de neamuri scăpătate, trimițându-le bani în ascuns de Maria; și că nu era zi în care să nu pândească de la portiță ceasul ieșirii de la școală și să nu cheme de pe uliță copilași, cărora, ducându-i în grădină, unde îi mustra frumos să nu calce decât pe poteci și să nu se atingă de nimic, le împărțea poame...

Era un loc pe care nu-l stropea decât el cu mâna lui...
O brazdă

Întuneric și lumină 159

frumoasă de nu-ți venea să-ți crezi ochilor... dedesubtul ferestrei... un mozaic făcut din begonii de toate culorile și din pyretrum, în mijlocul cărora era scris un E de lobelii albastre ca marea de la Triest.

*

După-masă, o seară încântătoare. Bătuse de mult nouă ceasuri la ceasornicul de la primărie, și spre apus tot se mai vedeau urme de lumina răsfrântă a zilei care se dusesese; iar spre răsărit, cuvioasă, se înalța luna plină, cu raze blânde ca o mângâiere. Ședea pe o bancă din grădină. În față două alei cu bolți de verdeață pline de întuneric, la spate ulucile îmbrăcate cu iasomie, la stânga între pomi un

loc deschis prin care se vedeau, departe-depart, dealurile cu vii dimprejurul oraşului, iar spre dreapta, dedesubtul lunii, siluetele bisericii şi ale ruinelor palatului domnesc.

Farmecul tremurător al impresiilor de tot felul, care se îmbinau aşa de bine între ele: lumină liniştită, miros îmbătător, freamăt de frunze, suspine de greieri înmuiau atât inima lui, bună şi în afară de stăpânirea lor, încât îl făceau să sufere: se vedea din tristeţea feţei şi din mâna pe care din când în când şi-o trecea peste frunte, mişcarea lui obişnuită pentru înlăturarea durerii.

A stat aşa multă vreme, având vie în faţă, parcă i s-ar fi întâmplat ieri, singura împrejurare de căpetenie din viaţa lui şi care încet, pe nesimţite şi cu ajutorul firii lui de mai-nainte îl adusese să fie ce era acum – pustnicul uitat de toată lumea care se schimbase în jurul lui.

Şi mult ar fi stat aşa, dacă nu-l trezea sunetul unui pas greoi pe pietrişul aleii.

— Ai să răceşti, boierule. Poftim în casă.

Era Maria.

Îndreptându-se spre odaia lui de culcare, fiind deschisă uşa odăii

Mariei, fără să vrea văzu dormind pe Florica; şi în vârful degetelor şi el, şi femeia se apropiară de patul copilei: dormea frumos, cum dorm toţi copiii, ba mai frumos, căci avea acum pe chip o seriozitate de-ţi venea să pufneşti de râs şi s-o deştepti în o sută de sărutări.

I. Al. Brătescu-Voineşti 160

Cu o zi mai-nainte, mai bine de un ceas stătuse Pană Trăsnea s-o privească jucându-se cu rândunicile în porţiţă. Rândunicile zburau, răzând pământul, de-a lungul uliţei dintr-o parte în alta, iar ea îşi scutura batista ca să le sperie şi atunci ele se ridicau niţel în sus cu gingăşie şi-i dădeau târcoale ciripind, parcă înţelegeau că era joc ameninţarea şi parcă veneau să se întovărăşească la petrecerea ei.

Și acum, stând în picioare lângă pat, nevinovăția ei, venită peste blândețea icoanei din trecut ce i se înfățișase în minte, împreună cu farmecul serii și cu un fel de presimțire, pe care i-o lăsase boala de care abia de câteva zile scăpase, îi încheaga în minte o hotărâre de pus la cale foarte în curând.

*

La nouă ceasuri, a doua zi, a venit la dânsul Mitică Moldoveanu, acum om în toată firea, de treizeci și șase de ani, foarte cinstit și cu multă știință de carte.

— Uite, nene Pană, nici n-am lăsat din mână biletul dumat. Mi-am luat repede pălăria și am venit. A rămas în urmă Hager. Ce e

Pănă ținea în mână dreaptă un briceag, în mână stângă un fir de porunca?

tei și în gură un altoi de trandafir.

— Nu e vorba de poruncă, dragul meu, a răspuns el, lăsând lucrurile pe scăunelul pe care ședea când altoia trandafirii. Apoi, trecându-i mână pe după mijloc și ducându-l spre chioșc: Uite de ce e vorba.

Și în fraze liniștite și măsurate, îi arată hotărârea ce și-a luat: ca înainte de a închide ochii să dăruiască orașului casele lui de alături, pentru a se face din ele o școală de fete. Copii n-avea; fânul, prunele și banii puși deoparte din chiria de până acum a casei îi erau de ajuns pentru a duce și pe viitor viața dusă până în vremea de față – și multă nu mai avea de dus – loc la biserică avea – banii îngropăciunii – banii îngropăciunii... „Uite, asta mi-e gândul; dumneata ce zici?”

Ce era să zică Mitică Moldoveanu? i-a luat mână mișcat de simplitatea cu care își arătase hotărârea, căci și dânsul era un băiat tare de

Întuneric și lumină 161

Ispravă, și păcat că nu mai trăia boierul Manolache, ca să fi văzut cum i se împlinise vorba, că „ce iese din

neam bun, bun e”.

— Mi-a mai trecut mie o dată prin gând s-o fac asta, acum vreo patru ani; dar m-am lăsat din pricină că era primar pe atunci Ioniță

Protopopescu, care m-a înjurat în toate chipurile și pe toate cărările pentru că n-am vrut... Acum tu știi că atâta patimă am și eu: florile. Și era să-mi jumulesc eu grădina ca să-i dau lui cu ce să-și împodobească salonul la primirea prefectului... Dar acum, fiindcă se brodește să fie primar Tache Urlățeanu, pe care-l știu ce om de treabă e, mi-ar părea bine s-o fac cât o mai sta el.

Toate bune, dar nu se pricepea cum s-o facă și de aceea trimisese să-l cheme, că era avocat și știa formele care se cereau pentru ca să faci o danie cuiva.

— Negreșit... Vrei s-o faci curând?

— Apoi, cu cât s-o putea mai devreme, cu atât mai bine o să fie.

Contractul cu Sărățeanu se isprăvea la Sfântul Dumitru, așa că până la anul tot nu se putea face școala; dar vorba era să se știe el împăcat că a făcut-o.

— Am toate zapisele casei în regulă. Numai un lucru să fie bine înțeles, Mitică dragă, și anume că vreau să se facă o școală unde să învețe fetele nu carte multă, ci mai cu seamă cusătorie, croitorie, în sfârșit cunoștințele de toate zilele, trebuincioase fetelor care vor să ajungă mume bune și cinstite. Se poate?

— Se poate, nene Pană.

Și strângându-i mâna cu înduioșare și parcă cu recunoștința tuturor celor care aveau să se bucure de binele pe care-l făcea, Mitică Moldoveanu plecă - și Pană Trăsnea își reluă briceagul, firul de tei și altoiul de trandafir.

Iar la două luni după aceasta, când s-au isprăvit formele daniei și corespondența cu ministerul, a venit prefectul și primarul de i-au mulțumit: și tot orașul a vorbit

câtăva vreme de fapta lui Pană Trăsnea.

Că se credea că Pană Trăsnea e cam ținut, că Pană Trăsnea e așa, că

I. Al. Brătescu-Voinești 162

Pană Trăsnea e altminteri – și uite acum: a dăruit cogeamite casă pentru școală, și încă ce școală!

„Laseți în pace, răspundea Hager cui spunea așa, toate viața a fost pun, dar nu le cunoașteți”.

*

La cincisprezece august, anul următor, s-a deschis școala, deocamdată cu o singură clasă, la care treptat, în fiecare an, trebuia să se mai adauge câte una, până la patru; iar printre cele nouăsprezece fete înscrise era și Florica, strănepoata Mariei. Singura profesoară a fost numită o absolventă a Școlii Centrale din București, menită să devie directoare, când se vor fi completat clasele – domnișoara Elena

Melicescu, rudă cu Ioniță Protopopescu, care se bucura de mare trecere la minister, pentru un frumos capitalaș de voturi ce avea în oraș și în județ.

Rămăseseră uimiți toți când au văzut-o întâia seară, la cofetăria din mijlocul orașului, la tarabă, locul de întâlnire al oamenilor mai de seamă din oraș. Și cum se întâmpla foarte rar ca să nu se știe de îndată toți noii-veniți, se întrebaseră toți cu ciudă cine era fata frumoasă de pică și tunsă băiețește, cum se plimba de colo până colo, cu neamul lui Ioniță Protopopescu și cu prefectul Alexandru Alger. Că era cu adevărat foarte frumoasă și se plimba legănându-se ușor, și-i suna vocea ca un păhăruț de cleștar când răspundea prefectului, care-i spunea zâmbind că e prea tânără: „Vous croyez?”

Pe urmă, când se așezaseră la masă, unde dânsa ceruse să-i aducă un caféglacé, lucru pe care nici din nume nu-l cunoștea cofetarul, s-a aflat cine era, și toată lumea șoptise: „Frumoasă e, Doamne!...”, numai

Mitică Moldoveanu, care era poate cel mai deștept, sculându-se șoptise nevesti-sii: „Numai de n-ar fi prea frumoasă...”

Pană Trăsnea era încântat. Parcă nu făcuse el un bine altora, ci parcă alții îi făcuseră lui un bine neprețuit. Îi creștea inima când auzea ciripitul fetițelor care se jucau zglobii în curte lângă ulucele lui – ori

Întuneric și lumină 163

seara când urca pe Florica pe scaun lângă dânsul și-i arăta cum trebuie ținut condeiul să facă slovele frumoase...

Că mult era drăguță Florica și mult i se rupea lui inima când o auzea zicându-i năzuroasă: „Nu așa, boierule, uite așa...”

Se dusesse de vreo câteva ori la școală ca să-și dea și el seama de ce învățau fetele; dar... ori că așa o fi fost, ori că i s-a părut lui, că

„Domnișoara” i-a vorbit cam scurt și cam de sus...

Aștepta vara cu mare nerăbdare și acum se bucură văzând că se împrimăvărează și că va avea prilejul, întotdeauna după ieșire de la școală, să cheme fetițele în grădină la el și să le împartă poame, fiecareia după cum s-o purta și o învăța: căreia o învăța și s-o purta rău, mai rele, căreia o învăța și s-o purta mai bine, mai bune. Numai atâta, că nu pomenise el niciodată primăvară mai târzie ca acuma.

Poftim de vezi, poimâine era întâi aprilie și mugurii nici habar n-aveau să dea...

*

Ziua de 23 aprilie. O zi ploioasă și rece. S-a oprit la poarta casei lui Pană Trăsnea o trăsură, din care s-a coborât repede Mitică Moldoveanu...

I-a deschis Maria...

— Unde e nenea Pană?

— Aici... aici... vino-ncoa'... a răspuns Pană Trăsnea

însuși din odaie.

Sedea la o masă și scria.

— Cum s-a întâmplat, nene Pană? Ia spune-mi și mie.

Pană Trăsnea își strânse hârtiile, le băgă în sertarul mesei, își scoase ochelarii de la ochi și începu să-i povestească cele ce se întâmplaseră în ajun și de care vorbea tot orașul. El însă le povestea întocmai cum au fost, pe când cei ce le vorbeau le înfloreau pentru profesoară și le înrăiau în sarcina lui.

— Șezi aici... Eram în grădină - asta acum douăsprezece zile. Mă uitam cum da să înmugurească liliacul, așa că eram ascuns pe jumătate... Mă pomenesc că slujnica ei - era pe la cinci după-prânz - varsă un lighean cu apă murdară peste uluce în grădină la mine. Ies de după

I. Al. Brătescu-Voinești

— Că uite, da... sunt aproape două săptămâni de-atunci, și nu mi liliac, vrând să cert pe slujnică, și văzând-o pe ea stând pe un scaun în pridvor, mă apropii de uluce și o rog foarte cuviincios - nici nu e în firea mea să vorbesc altfel - să-i dea poruncă să nu mai facă astfel de necuviințe, că eu am flori aici... ia spune, Mitică, ce ai fi făcut?

— Aș fi dat o gură slujnicei.

— Așa e? Ei așa!... Nici nu-ți pot arata chipul disprețuitor în care, întinzându-se peste pridvor și închizând ochii pe jumătate, mi-a răspuns: „Ei și?!... dar eu nu văz nicio floare...”

Mitică Moldoveanu s-a închinat, iar Pană Trăsnea urmă înainte.

Aceasta însă nu-l supăraseră, căci înțelegând la urmă cu cine avea a face, a ridicat din umeri și s-a întors în casă, fără să mai adauge vreun cuvânt. Ceea ce însă l-a supărat - și supărat nu era bine zis, ci mai bine ceea ce l-a mâhnit, l-a îndurerat, l-a făcut să vină să plângă și să-și dorească

singur rău - erau altele, în privința cărora duminica trecută scrisese prefectului o scrisoare, prin care-i arăta că nu înțelegea cum poate cineva, dintr-un lucru de nimic, să prinză vrăjmășie și să-și răzbune asupra unui copil nevinovat...

s-a întors o dată Florica, fără ca să nu plângă cu suspine de crezi că are să i se frângă coșulețul pieptului... o pune în genunchi... o trage de păr... o bate...

Câteva clipe de tăcere. Moldoveanu îl privea cu inimă plină de răscoală împotriva purtării profesoarei, de milă pentru suferința lui;

Iar el sta cu fața întoarsă spre fereastră, cu capul ridicat pentru ca să împiedice căderea a doua lacrimi, care îi dădeau năvală din ochi: „Se vede că așa am fost eu ursit de la Dumnezeu...”

Pe urmă s-a sculat și s-a plimbat în tăcere de la un capăt al odăii la celălalt. Îi era rușine să-l vază așa de mișcat.

Și n-avea totuși nicio vrăjmășie împotriva ei - nu i-ar fi vrut răul...

ci, dimpotrivă, i-ar fi dat orișice, numai să se abată din calea lui, să-l lase în liniștea și în odihna în care se îngropase... E! dar omul nu e numai minte...

Ieri fusese ziua înmormântării ei... Mitică era un copil pe-atunci...

Întuneric și lumină 165

n-avea cum s-o ție minte... În toți anii, la ziua asta își scotea florile din florărie și-i împodobeă brazda de sub fereastră... Le scosese de dimineață și le așezase cu ulcelele lor, colo lângă uluce, fiind locul cel mai bătut de soare, și avea de gând să le așeze cu Hager după prânz...

La unsprezece și jumătate i s-a întors fetița iar plângând.

— Între două și trei ies din casă... Îmi sare înaintea Hager, vrând să mă oprească... De ce?... Pentru ce?... Îl

văzusem eu șoptind ceva cu

Maria... Îmi arunc ochii la flori... Nici nu se mai cunoștea ce erau...

Întreb pe Hager... Se codește, se încurcă și în sfârșit îmi spune că a văzut el cu ochii lui pe slujnică azvârlind peste ele leșie... ba ea era în ușă, ieșită pe jumătate... A văzut-o Hager cum îi făcea semn să azvârle apa... Înțelegeți tu, Mitică?... peste florile... ei - peste florile pregătite pentru mormântul ei...

Atunci nu s-a mai putut stăpâni... S-a repezit dincolo în curte... era lângă poartă... a apucat-o de piept și a început s-o scuture cu putere:

„Ticăloaso!... ticăloaso!... ticăloaso!...”

— Știi că a țipat... s-a smucit... a ieșit pe poartă și a fugit pe uliță...

Asta a fost!...

Se aprinsese povestind; apoi s-a așezat iar la masă, cu capul între mâini.

Moldoveanu, văzându-l astfel, a început să-l mângâie:

— Lasă, nene Pană...

— Nu, nu, dragul meu. E ce-ți spui eu... Așa am fost eu ursit de la

Dumnezeu... Peste două ceasuri mi-a venit procurorul... A ascultat-o pe ea... a ascultat câteva fete... pe-o femeie care se găsea acolo... I-am răspuns că erau adevărate toate de câte i s-a plâns, fără să-i dau alte lămuriri... Facă ce-or vrea...

Erau foarte drept povestite câte se întâmplaseră, fără nicio adăugare, ba încă nu-i arătase ținuta lui măreț de liniștită din timpul cercetării.

Ceea ce nu știuse să-i spuie erau cele întâmplate după săvârșirea faptului.

De unde era să știe cum dansa se urcase în întâia trăsură întâlnită...

I. Al. Brătescu-Voinești 166

cum, ajunsă acasă la prefect, aceeași trăsură dusese în goană pe gardist la prefectură pentru a chema degrabă pe Alexandru Alger... cum acesta, după două vorbe șoptite de gardist, își lăsase toate lucrările și venise acasă... Apoi scena dintre prefect și ea... Plânsul ei... Istorisirea întreruptă, jumătate franțuzește, jumătate românește: „Entends-tu?...

m-a bătut... clasa plină și o femeie străină... entends-tu?” Indignarea prefectului: „Mizerabilul, lasă că avem noi ac de jocul lui... Nu mai plânge, Lala dragă...” Și repede... (inspirate de gingășia cu care dânsa își scotea corsetul ca să se spele nițel pe față), câteva rânduri aprinse de indignare: „Ori internat într-un ospiciu de nebuni, ori băgat la închisoare...” Și răspunsul procurorului tot atât de repede venit, prin același gardist, cu aceeași trăsură... „Într-un quart... de oră merg la fața locului să anchetez faptul”.

Astea toate nu le știa Pană Trăsnea și n-avea cum să le povestească lui Mitică Moldoveanu...

*

Proces cu rechizitor și cu ordonanță făcută în zbor nici nu s-a sfârșit vreodată mai repede decât acesta.

Și nici nu s-ar fi putut să nu meargă așa când, cu toate stăruințele lui Moldoveanu, învinuitul nu făcea un semn de apărare, când tot orașul era ridicat în picioare de răscoală împotriva „brutalității monstruoase, îndreptate asupra cui: asupra celei mai dragălașe ființe, în fața căreia îți venea să în genunchi și să i te închini” – și când în capul tuturor era prefectul județului și Ioniță Protopopescu, acum reales primar în locul lui Urlățeanu...

Și chiar dacă ar fi primit să meargă și să se apere, ce ar fi putut face vorba măsurată, liniștită și nepărtinitoare a lui Moldoveanu, pusă alături de înflăcărarea deputatului Vasiliadi, apărătorul ei (care datora acest serviciu prefectului, în schimbul nevestei, pe care i-o luase cu vreo

trei ani mai-nainte)?

Ce le-ar fi putut spune Moldoveanu magistraților – dintre care cel mai vechi abia era venit de un an de zile în localitate – când tot târgul

Întuneric și lumină 167

urla împotriva purtării învinutului? Dar ce? Știau și copiii de șase ani de ce mizerabilul maltratase pe biata tânără, statornică în virtute...

Chiar dacă ar fi primit să meargă să se apere, și dacă Moldoveanu, plin de revoltă, le-ar fi strigat că erau minciuni, că era îngrozitor să se facă dintr-o faptă bună a unui om o armă împotriva lui, că nu mai e de mirat dacă după așa lucruri, găsești într-o bună dimineată oameni buni, născuți din părinți buni, ascuțindu-și dinții pentru a putea trăi într-o lume în care ticăloșia e atotstăpânitoare... Ei și?... Dar indignarea orașului?... dar stăruința prefectului și a lui Ioniță Protopopescu...

dar acuzarea lui Vasiliadi?

Ar fi fost de luptat împotriva unui chip îngeresc, cu părul tuns băiețește, cu ochi frumoși, umezi de lacrimi: chipul ei, părul ei, ochii ei, care sta nevinovată în sala de ședință? Și avea o rochiță de toată frumusețea și o pălărioară de toată nostimada!

Ar fi putut să dezgroape, ca s-o pună alături de viața unui Protopopescu și a tuturor de soiul lui, viața curată și patriarhală a generației lui Pană Trăsnea, fără ca procurorul să nu fi șoptit: „Une leçon de

*

În zadar i-a scris Moldoveanu, care acum era bolnav, cu o mână tremurătoare, trei-patru scrisori, prin care îl jura să facă opoziție, să géologie alors?"

Cu ce i-ar fi împiedicat de a-l osândi la o lună de închisoare, în afară de amendă și de despăgubiri față cu dânsa?... Cu istorisirea vieții lui?...

Cu învierea celei atât iubite, care se dusesese pe vecie?

... Cu descrierea amănunțită a poamelor, a altoaielor de trandafir și a lobeliilor albastre ca marea de la Triest?...

Poate că dacă Pană Trăsnea s-ar fi învoit să fie apărat, i-ar fi înduioșat Moldoveanu, de le-ar fi putut arăta cum în clipa în care se judeca procesul ei își stropea liniștit tiparoasele... Poate că da... și totuși nu!... Căci i-ar fi fost cu neputință ca, numai cu vorba, să-i facă să sufere durerile altuia – să-i facă să trăiască zi cu zi o viață de douăzeci și opt de ani, senină și neclintită ca mersul stelelor pe cer...

facă apel.

I. Al. Brătescu-Voinești

Avusese un singur răspuns: „Facă ce-or vrea”.

Și același răspuns l-a avut și plânsul lui Hager. Sărmanul neamț. Îi venise rău în ziua de judecată... Acum se certa cu lumea în târg și se silea să le arate că se făcuse o netreptate... Și se zbătea și vorbea așa cum putea, pe când ei făceau haz de românească lui: „Ia lasă asta...”

Bei cinci picături?...” Iar seara, după apusul soarelui, când treceau în stol lăstunii peste biserică și peste ruinele palatului domnesc, se ducea de plângea singur în fundul livezii, pe malul gârlei, de unde se auzeau, venite din depărtare, ca din altă lume, sunetele clavirașului pe care cânta Pană Trăsnea...

*

Când a venit omul legii să-l ia, cerându-și iertare și arătându-i mandatul, l-a găsit în grădină răsădind niște verbine... Hager a pus mâna pe o greblă... Maria a ieșit în ușă și a început să țipe... dar Pană

Trăsnea a rugat-o să tacă, a luat grebla din mâna lui Hager, l-a pus să-i toarne să se spele pe mâini de pământul de care era plin, și-a îndreptat pălăria și a ieșit din grădină urmat de omul legii.

Hager a fugit, strigând, spre fundul curții, Maria, albă și încovoiată, plângea, cu capul rezemat de poartă,

același plâns bătrân al ei...

Florica, speriată, se ținea de șorțul slujnicei... iar el, cu fruntea-n sus, și-a urmat liniștit drumul pe sub salcâmi de lângă ulucele școlii...

169 Întuneric și lumină

SMINTEALA LUI RADU FINULEȚ

Părerile sunt împărțite asupra pricinii smintelii lui Radu Finuleț.

Negreșit, cei mai mulți zic că a-nnebunit pentru că a-nnebunit. Unii

— Și dintre aceștia face parte și ginerele lui Finuleț, președintele tribunalului - socotesc că marea avere și însemnata situație la care prea repede ajunsese i-au zdruncinat mințile, și, în sfârșit, alții, însușindu-și părerea lui Alexandru Moinescu - om cu spoială de învățătură, de profesie gazetar și rostitor de discursuri funebre - cred că Finuleț moștenise nebunia de la maică-sa și că ceea ce a făcut ca patima să izbucnească la el a fost durerea încercată prin pierderea soției sale.

Această din urmă părere, deși mai puțin demnă de crezământ în partea sa a doua, din pricina ideii sentimentale ce cuprinde, are totuși mai întâi sprijinul coincidenței, Radu Finuleț smintindu-se îndată după moartea soției sale; și apoi sprijinul împrejurării că cel mai de căpetenie lucru pe care-l face Finuleț când îi vin pandaliile e că aprinde douăsprezece lumânări pe pridvorul casei și cântă cântece bisericești. Firește, mai face și alte lucruri Finuleț. Așa, bunăoară, umblă prin mijlocul târgului înjurând pe ciocoi și lăudând pe boieri ori se plimbă în trăsură și trage chiote care se aud până afară din oraș; dar cel mai de căpetenie lucru e că aprinde douăsprezece lumânări pe pridvorul casei și cântă cântece bisericești.

*

N-a fost totdeauna așa Finuleț. Era o vreme când

toată partea Uliței mari, din colțul lui Stamatiu până în colțul lui Ioniță B. Ion, era prinsă

I. Al. Brătescu-Voinești 170

numai de prăvăliile lui, în afară de Hanul Galben și de Hotel Finuleț, care tot ale lui erau; iar în tot orașelul nu se găsește un negustor care să nu fi fost ucenic în prăvăliile lui Finuleț. Și primar a fost, și încă primar bun. Grădina din târg unde cântă muzica joia și duminica, precum și stabilimentul de băi sunt isprăvile lui Finuleț din vremea primăriei lui, acum douăzeci și patru de ani. Pe atunci era un om și jumătate. Deștept la afaceri fără să fie șiret, econom fără să fie zgârcit, serios fără să fie ursuz; și așa toate însușirile lui erau cântărite, socotite, atât de cântărite și de socotite, încât bătrânul boier Dincă Rălescu – om cinstit și înțelept, la sfatul căruia tot orașul alerga –, părăndu-i-se că Finuleț vine cam des la sfaturi, l-a întrebat într-o zi pe șleau dacă nu vrea să se însoare, că el i-ar da pe Lința. Așa s-a însurat Finuleț cu

Lința, fată de suflet a lui Rălescu, nevoind să primească altă zestre decât nășia boierului.

Ce nu l-ar mai fi judecat și osândit pe Finuleț toți câți aveau pe atunci fete de măritat, dacă frumusețea nepomenită a Linței n-ar fi pus strajă gurii lor. Frumusețea Linței? Azi, după douăzeci și cinci de ani, dacă întrebi pe vreunul care a cunoscut-o, se lovește cu palma peste față clătinând capul în tăcere. Pe Finuleț să nu-l întrebi, că dacă-l întrebi, nu-ți răspunde. Se uită la dumneata cu ochi mari, lipsiți de înțeles, de-ți vine să crezi că nu-și mai aduce aminte nimic, nici din traiul lui cu dânsa, nici din grozava împrejurare în care, unsprezece luni după căsătorie, după ce-i născuse o fetiță, Lința i se prăpădise, luând cu ea și chibzuita lui judecată. Ceea ce e mai de mirat, e că despre unele lucruri întâmplare în urmă are cunoștință. Așa, bunăoară, știe că fică-sa a fost crescută de sora lui Dincă Rălescu, și în urmă, acum trei ani,

măritată după președintele tribunalului; ba chiar că are și o fetiță de doi ani, pe care însă el niciodată n-a văzut-o.

Foarte neasemănată părinților săi, și ca înfățișare și ca bunătate, e soția președintelui. Urâtă și rea, neavând pentru tată-său nici măcar compătimirea obișnuită pentru un nebun, simțindu-se micșorată în prestigiul ei de soție de președinte prin patima lui, îl oropsise, fără să mai vrea să știe de el, într-o căsuță de pe o uliță lăturașă, în paza unei

Întuneric și lumină 171

femei bătrâne și a unui sergent de stradă, care aveau îndatorirea de a-l împiedica să iasă din casă în zilele în care îl apuca.

*

Alexandru Moinescu, în calitate sa de gazetar, îndreptățit și îndatorat să știe mai mult decât ceilalți, spunea mai deunăzi în cafenea că de vreo câteva luni încoace crizele lui Radu Finuleț ar deveni din ce în ce mai rare – și că în fiecare seară, când sună clopotul la Bărăție.

Finuleț se strecoară pe lângă uluce și intră pe porțița de din dos în curtea președintelui tribunalului. Amândouă lucruri de necrezut, amândouă însă foarte adevărate.

Căci într-o zi frumoasă din toamna trecută – o zi din acelea în care natura parcă repetă în câteva ceasuri toate rolurile jucate de ea din întâia zi de primăvară – pe când Finuleț ședea pe o bancă din grădina primăriei și se juca cu bastonul prin pietrișul aleii, o fetiță de doi ani, dând să alerge după o minge, se împiedică și căzu peste picioarele lui.

Guvernanta care însoțea pe fetiță se repezi speriată s-o ridice; dar copilița, fără a plânge, sprijinindu-se de picioarele lui Finuleț, se ridică singură și, zâmbind din ochii ei mari și negri, privi pe Finuleț drept în față...

Ce s-a petrecut atunci în mintea lui e de neînțeles.

O izbucnire de lumină, brusc aprinsă și iarăși brusc stinsă; apoi vedenii nelămurite fugind repede, repede ca

aripile unei păsări care zboară grăbită în amurg...

Și acum știe a cui e fetița.

În primele seri părinții și oamenii casei s-au spăimântat văzându-l intrând în odaia copilei; în urmă însă, când au văzut că se așază liniștit pe un scaun lângă sobă și privește în tăcere, fără o vorbă, fără un gest, spre copila care se joacă zglobie prin odaie, și că pleacă cuminte când ceasul bate nouă, s-au obișnuit cu el; ba încă într-o seară președintele i-a spus: „E nepoata dumatăle - fata Tincuței”, iar ochii lui au strălucit de lacrimi și de înțeleș.

La vederea copilului, care semăna cu altcineva, icoane din viața lui

I. Al. Brătescu-Voinești 172

de altă dată îi sclipeau în creier orbitoare de lumină. O! și semăna atât de mult! Semăna la toate. La gură, la rotunjimea feței, dar mai ales la ochii negri cu albul vioriu. Ori poate că nu semăna, că nici nu poate semăna în totul o copilă de doi ani cu o femeie de douăzeci și doi;

dar îi aduce lui așa de bine aminte chipul celei pierdute. Copila se uită la el, mirată de tăcerea și de nemișcarea lui, iar el vede pe Lința cu toate amănuntele și cu mișcărilor ei de o drăgălășenie fără de pereche.

Rând pe rând o vede în toate împrejurările în care a văzut-o în viață și-i aude glasul, și o simte lângă dânsul. Iat-o mergându-i mlădioasă înainte pe potecuța din fânul de la vie, pe când el o urmează cu inima tremurătoare de-o dragoste cum nu s-a mai văzut. Și acum iată și seara din urmă. Dânsa e cam bolnavă - el se duce singur să-i aducă doftoria

— I-o dă cu mâna lui - și peste un ceas, cu toate mijloacele întrebuințate de doftorii veniți în grabă, Lința moare în brațele lui în cele mai îngrozitoare spasmuri, dintr-o nebagare de seamă la darea doftoriei.

Cum îi apar toate atât de limpezi: zbătăile ei, agățările de gâtul lui, privirile rugătoare îndreptate către

doftori - și cea din urmă strângere de mână - și cel din urmă suspin...

Și dacă acum, în fiecare seară, când sună clopotul la Bărăție, Finuleț se strecoară pe lângă uluce și intră pe portița de din dos în curtea președintelui: vine să-și aprindă făclia minții la razele ochilor unei copile.

*

Toată casa e cuprinsă din temelie până în creștet de flăcări mari, care se zvârcolesc și fâlfâie ca niște steaguri. E un viscol îngrozitor, zăpăceala e la culme. Locul strâmt - pompele abia se pot mișca - o îmbulzeală care împiedică orice lucrare folositoare. Doamne și bărbați în haine de bal, toată lumea aleargă de la balul Crucii Roșii la locul sinistrului. Într-o parte un grup mai îndesit, oameni care dau ajutor soției președintelui, leșinată. Strigăte nesocotite, trâmbițe care sună asurzitor - și pe deasupra tuturor zgomotelor, țipătul neîntrerupt al guvernantei: „Fetița! fetița!”

Întuneric și lumină 173

În vremea asta un om s-a repezit în sus pe scara înflăcărată și, cu tot fumul, cu toată văpaia care îl biciuiește, apărându-și fața cu brațul stâng, înaintează cu pas sigur spre odaia copilei. La capătul coridorului e un vârtej de foc. Fără o clipă de îndoială trece prin el. Aci la dreapta e ușa odăii. O deschide. E întuneric, nu se vede nimic. Vântul îi smucește ușa și o trânteste cu putere, de se cutremură casa. Dar înaintând pe dibuite, a dat cu mâna peste o cutie de chibrituri de pe masă. Aprinde unul: acolo, pe scânduri, la picioarele patului, cu fața în sus, numai în cămașuța ei de copil, zace fetița. El aprinde o lumânare, ia fetița, o înfășoară în plapumă cu pericolul de a o înăbuși, și se întoarce. Dar de trântitura ușii a sărit clanța. Clanța! Unde e clanța?

Zadarnic se întoarce căutând pretutindeni, clanța nu e nicăieri. Atunci sare la fereastră, sparge geamul cu

pumnul și strigă din răspuțeri: „O

scară!” – Niciun semn de ajutor. Se întoarce iar la ușă, lasă legătura jos și începe a lovi cu piciorul în ușă, lovitură după lovitură, în ritmul zvâcnelilor din tâmple. Ivărul sare, dar ușa, suflată de vântul care aduce cu dânsul un mănunchi de văpaie, izbește înăuntru și lovește pe om în frunte. O clipă stă amețit de lovitură; apoi se apleacă, ia plapuma cu fetița, și iarăși prin flăcări, cu hainele aprinse, orbit de fum și de sângele care-i curge din rana de la cap, o pornește înapoi, înnădușindu-și țișetele care-i dau năvală în gâtlee. Dar e scris să scape.

Iată scara. O fi încetat vântul ori s-o fi închis ușa prin care sufla, căci aci focul arde liniștit și măreț. Liniștit și măreț coboară acum și omul scara, dezvelind cu grijă copila de plapuma care o înăbușea.

Când peste o clipă e în curte, deși cu fața plină de sânge, îl recunosc toți. Guvernanta îi smulge din brațe copila, lipsită de cunoștință, dar scăpată. El lasă să i-o ia, înaintează doi pași, apoi cade, întâi în genunchi ca pentru o rugăciune, apoi pe partea dreaptă...

A patra zi Vestea, ziarul local, publica în întregime singurul discurs cu adevărat frumos pe care l-a rostit vreodată Alexandru Moinescu, discursul de la înmormântarea lui Radu Finuleț.

I. Al. Brătescu-Voinești 174

MOARTEA LUI CASTOR

Acum câțiva ani, într-o zi de septembrie, cuprins de un nespus dor de ducă pe care mi-l pricinuia albastrul nesfârșit al cerului și acel farmec amețitor al toamnei, mă plimbam de mai bine de un ceas pe stradă singur, fără rost, când la o răspântie mă întâlnii piept în piept cu Maiorul.

— A! bună ziua. Ce? Aici? Eu te țineam plecat acasă.

— Cum acasă, când am slujbă aici?

— Vezi, că știam că... mama ți-e bolnavă.

Și eu nu știam nimic.

— Dar dumneata de unde știi?

— Soră-mea, care s-a întors aseară de acolo, îmi spunea că a găsit-o foarte rău.

Ca să-mi spuie Maiorul că mama era foarte rău, trebuia să fie în adevăr așa, trebuia să aibă altceva decât patima ei obișnuită.

În aceeași seară, după un drum care mi s-a părut cel mai lung din câte făcusem în viață, soseam acasă. Teama care-mi strângea inima și mă făcuse să trec fără o întrebare printre slugile ieșite în întâmpinarea mea, mi se risipi, găsind pe mama în adevăr mai slabă decât o lăsasem, dar bine.

— Tu, dragă!

Și săraca oarbă, neputându-mă vedea, mă pipăia peste piept, peste față. Eu îi luai mâinile și i le sărutai, certând-o încet că nu mă vestise.

— Dar n-am fost bolnavă. Cine ți-a spus? A! maiorul! Acum înțeleg.

A fost soră-sa p-aici. Ea nu m-a văzut după nenorocire, și-și închipuia să mă găsească tot așa cum mă știa... și acum...

Întuneric și lumină

— Ce are, Mario?

În adevăr, dacă sora Maiorului n-o văzuse de când cu moartea tatii, era de înțeles cum spusese că e foarte rău, găsind pe femeia - acum un an încă tânără și frumoasă - fără vedere și îmbătrânită cu zece ani în așa de scurtă vreme.

— Iar dacă acum mă găsești mai slabă, adăugă mama, e că de două nopți nu pot dormi din pricina bietului Castor.

— De ce?

Ca răspuns la întrebarea mea, auzii afară, lângă fereastră, un urlet lung și sfâșietor.

— Uite, așa urlă de două nopți. Asta e treia. Săracul! Nu știu ce are. Femeia zice c-ar fi otrăvit. Eu cred că bătrânețea...

Liniștit dinspre partea mamei, acum îngrijit de starea câinelui, ieșii în curte, unde găsii pe Castor zăcând prăpădit lângă fereastră, cu gura deschisă. Femeia, care știa cât de mult țineam la el toți ai casei, era aplecată deasupra lui: se încerca să-i dea lapte dulce.

Nu știa nici ea. De două zile de când nu mai mânca nimic, zăcea la soare și urla. Îi făcuse ea toate câte le-a știut, dar degeaba, îi era tot mai rău...

— Ia să încercăm să-i dăm laptele.

Și, ajutat de femeie, dedei câinelui, cu de-a sila, tot laptele din ceașcă. Simțindu-se parcă mai bine, se ridică greoi, mă mirosi dând din coadă, apoi se culcă iar, urlând prelung și dureros.

*

Era târziu. Mama dormea. Îi auzeam, prin ușa deschisă dintre odăile noastre, răsuflarea regulată – și trebuia să fi vegheat două nopți pentru ca să fi putut dormi acum, cu toate deseale gemete ale lui Castor.

Ce mă ținea pe mine deștept nu erau însă urletele, ci atâtea amintiri și atâtea gânduri trezite deodată în mine la vederea suferinței lui.

Cât de limpede văd nopțile de vară când mă duceam la moșie pentru vânătoare. Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină, neputând închide ochii din pricina cântecului pitpalacilor care

I. Al. Brătescu-Voinești

Apoi mă ia de mână și mă duce în odaia mea, unde mă aștepta cea se aude pretutindeni, aici aproape ca sunetul a două pietre lovite una de alta, colo în depărtare ca picăturile de apă căzând într-un vas plin.

Castor se scoală din când în când și vine să mă miroase, îngrijat de neodihna mea.

Iată-ne la vânătoare într-o miriște aurie. Castor caută la cincizeci de pași, în galop, cu capul în sus. Deodată, trăsnit, se oprește în loc, nemișcat, ca de bronz, cu coada dreaptă, cu un picior ridicat în sus.

La un pas înaintea lui stă prepelița pe brânci înfricoșată, hipnotizată.

Mă apropiu și-i strig: „Pil!” El sare, prepelița zboară, și eu trag.

„Apporte!”, și mi-o aduce. E încă vie, numai aripată.

Iată-ne primăvara după sităruși, în păpurișul de la Lazuri, unde

Castor caută domol și amănunțit, pe când în câmpul de alături țăranii aclamă sosirea berzelor cu chiote și cu zvărlituri de căciuli în sus.

Când mă întorceam acasă de vacanță, mi-l aduceau înainte la gară, și era o arătare care oprea lumea în loc, ca să admire bucuria de nedescris a câinelui care-și revedea stăpânul după trei luni de lipsă;

Iar după ce plecam, îmi scria mama cum intră în fiecare zi în odaie să miroase și să mângâie hainele mele de vânătoare spânzurate în cuier.

Mi-l dăduse tată-meu... Parcă-l văd: în ziua când m-am întors după examenul de bacalaureat, mă întâmpină în capul scării și, după ce mă îmbrățișează și el, și mama: „Să trăiești, fătul meu, și să-ți dea Dumnezeu bucuria pe care ne-o faci”.

mai neașteptată surpriză. În perete o panoplie cu toate trebuincioasele pentru vânat, patima mea; iar de sub pat iese Castor, întâi lătrând, apoi bucurându-se de parcă nu mă cunoștea de când lumea.

A! fericirea mea de atunci! Și nu numai pentru ăst dar frumos, ci pentru toate câte mă înconjurau. Căci în clipa aceea, în fața lor, care întinereau de mulțumirea mea, pentru întâia oară înțelegeam ce mare lucru e pentru cineva să aibă părinți cinstiți, buni și uniți: o mamă care se

lipsea de toate pentru copiii ei, un tată în fața căruia toți se descopereau cu respect, o casă bătrânească moștenită din moși-strămoși, și slugi îmbătrânite în curte, iubitoare și credincioase.

Întuneric și lumină 177

Da, pe tată-meu mi-l aduceau aminte gemetele lui Castor. Mă vedeam întorcându-mă cu dânsul de la vânătoare, de unde venea să mă ia întotdeauna cu chibitca lui cu un cal, auzeam glasul neuitat al arcurilor chibitcei, auzeam și glasul lui și corul nesfârșit de greieri.

Zadarnic îmi astupam urechile pentru a putea adormi. Mintea acum plină de trecut, nu se lăsa să fie adormită, ci depăna atâtea lucruri trăite, care mă minunau prin limpezimea cu care le vedeam.

Abia era un an de atunci. Era ziua lui. Masă întinsă de la un capăt al sufrageriei la celălalt: toate rudele și prietenii. Lăutarii cântă cântece bătrânești. Unul din copii se scoală și închină în sănătatea lui. El se ridică supărat de mult ce se silește să nu pară mișcat, își ia paharul:

„Dragii mei, pilde bune v-am dat și eu și mama voastră. Dea Dumnezeu...”, dar cuvântarea i se topește în lacrimile care-i dau năvală din ochi. Atunci mama se apleacă peste dânsul și-l sărută lung, în aplauzele tuturor și în cântecul de urare al lăutarilor...

Și acum, ce departe erau toate!

La pierderea lui, moartea nu l-a luat numai pe dânsul – iubitul, dus la groapă într-o zi de toamnă rece și ploioasă – ci a luat cu ea tot rostul neamului nostru, acum atât de risipit.

Mă întrebam, și nu-mi puteam răspunde, ce ne despărțise așa și pentru ce nu veneam să trăim cu toții împreună, cu mama, îngrijindo, ajutând-o. Nebuni ce eram! Dar negreșit, cât mai în grabă, aveam să mă întorc lângă dânsa și să încep a reclădi fala casei noastre, dărâmată de suflarea morții.

„A! Dar e peste putință!” îmi ziceam tot eu. Și acum geamățul lui

Castor era glasul tăcutei mele deznădejdi în fața ruinei neamului.

*

A doua zi de dimineață mă trezește același glas tânguitor al câinelui.

Mă îmbrac, îmi iau pușca din cui, două cartușe din cutia mesei, și ies în curte.

— Castor, vin-aici!

I. Al. Brătescu-Voinești 178

Castor, care zăcuse toată noaptea nemișcat, se scoală ca prin minune și mă urmează.

Femeia, care m-a văzut și m-a înțeleș, fuge în bucătărie plângând.

— Castor, vin-aici!

Castor se târăște cu greutate după mine până la maidanul de peste drum. Aici se culcă pe partea dreaptă, lăsând descoperit locul inimii...

După ce s-a isprăvit, m-am întors acasă ca gonit de cineva, am intrat în odaie, am trântit pușca pe pat...

Ușa din dreapta s-a deschis. Mama a înaintat pe dibuite și m-a cuprins în brațe. Pe cealaltă ușă au intrat Maria și Dinu, amândoi slugi de peste treizeci de ani în curtea noastră; și cu toții am plâns pe tăcute moartea lui Castor, care ducea departe, mai departe, vremea unor fericiri apuse pentru totdeauna.

179 Întuneric și lumină

ÎNT-MPLARE

— Unu, dragă, unu singur.

— Să-ți trăiască.

— Să dea Dumnezeu! Să trăiască, săracuțul; dar mi s-a întâmplat cu el o nenorocire mare. Ce mi s-a întâmplat mie, pe onoarea mea ți-o spui, să ferească Dumnezeu pe tot vrăjmașul! Și tocmai mie... Ia gândește-te, mă lăncule

dragă, atâta copil aveam și eu. Te uiți colo la copiii de oameni săraci, cresc fără nicio îngrijire - iarna desculți, neîmbrăcați, vara mănâncă poame verzi și pe urmă se duc de se bălăcesc câte trei ceasuri la gărlă! vezi pe câte un pici de cinci, șase ani că se duce cu trei cai să-i scalde - și nu li se întâmplă nimic, trăiesc zdraveni și ies derbedei ca să înfunde pușcăriile. Și tocmai al meu...

de! care puteam să-i dau și eu o creștere cu averea pe care o am... Mare nenorocire, pe onoarea mea ți-o spui.

Să vezi. Acum un an m-am dus pe-o lună colea la băi la Pucioasa, cu nevasta și cu copilul. Aveam eu trebuință de niște băi că mă cam doare piciorul stâng, când se schimbă vremea. Acolo bine, frumos.

Când ne întorcem în oraș, în oraș - vărsat; se îmbolnăveau copiii pe capete. Zic nevesti-mii... (Pe ea s-o vezi, mă Iancule, n-o mai cunoști... o umbră... Să mă ferească Dumnezeu de o nenorocire... Daia-l i spui, câteodată...) Așa, îi zic: „Dacă te-ai duce tu cu copilul la nenea, la Mărgineanca? Eu mă duc în oraș; îmi văz de treburi, sâmbăta viu să vă văz și luna dimineața mă-ntorc - până o mai pieri molima”.

La plecare - parcă-mi spunea mie inima ceva, pe onoarea mea ți-o spui - zic: „Sico, să îngrijești de copil să nu i se întâmple ceva”.

Pleacă nevasta, și eu viu în oraș. Asta era luni. Să vezi, domnule.

I. Al. Brătescu-Voinești

Ți-aduci tu aminte, mă Iancule, acum trei ani, când m-ai dus tu la ce va să zică presimțirea, pe onoarea mea ți-o spui. Miercuri mă duc la gară, c-aveam de predat zece vagoane de lemne. Cum intru în gară, îmi aduc aminte că la frate-meu la Mărgineanca, pe la spatele grădinii, trec vagonetele cu cărbuni de la mină. Zic, ca omul care are numai un copil: „Aoleu, de nu s-ar duce p-acolo!” Las pe contabil la gară și mă-ntorc acasă să scriu nevastei, să nu

scape copilul din vedere. Găsesc acasă o scrisoare de la ea, că i-a părut bine lui frate-meu, că era bine și copilul și ea. După-prânz... să ferească Dumnezeu pe toți vrăjmașii, pe onoarea mea ți-o spui... îmi aduce copilul învelit într-un tartan, pe brațe, fără simțire... Se-ntâmplase! Până atunci fusese acolo, se jucase pe nisip în grădină, în ochii mă-sii... o clipă de nebăgare de seamă...

„Lică! Lică!” aude un uruit de vagonete, pe urmă un tipăt sfâșietor...

și găsește copilul între șine scaldat în sânge. Mă Iancule, ce crezi tu cam pătimit! Așa eram eu de albit?... că i-a tăiat mâna de la cot, mă

Iancule... i-a tăiat mâna dreaptă de la cot. Lică al meu, îngerașul meu

— Mă mir de unde mai am lacrimi să mai plâng - că nici nu l-a adormit, îi era frică doftorului... ca să adormi un sufletel de copil de cinci ani? Mă Iancule, la urmă, pe când îl măcelărea doftoru, nu mai țipa, gema încetinel cu două șiruri mari de lacrimi, din ochii lui frumoși care cereau îndurare... Mâna dreaptă de la cot! Care va să zică ciung, copilul meu ciung pe toată viața... Și începuse să scrie, mă

Iancule! îi am și acuma placa și condeiul lui... Crezi c-am închis ochii o lună de zile? Cum puneam capul pe pernă, mă sculam ca nebun...

Ciung! Cum o să-l batjocorească copiii la școală... și pe urmă, mai târziu, schilod toată viața.

Ateneu în București, de vorbea ăla? zicea că deosebirea de căpetenie dintre dobitoace și om e că toate labele dobitocul și le întrebuințează pentru umblet, pe când omul a însărcinat numai două cu umbletul, iar alelalte două le întrebuințează să cucerească lumea, și îndemna pe părinți să-și învețe copiii să știe să facă ceva cu mâinile. Mi-a intrat mie la cap vorba asta, pe onoarea mea ți-o spui. Și unde-mi ziceam eu c-o să-l învăț să cânte din ceva, ori să zugrăvească, ori să sape în

Întuneric și lumină 181

lemn. Că vedeam și la mine ce cusur mare e să nu știi să faci nimic.

Mă uitam la niște tâmplari care mi-au făcut mie foișorul ăsta; tăiau și cântau. Mare fericire să știe omul să facă frumos cu mâna lui... și vorbeam și cu mă-sa, ziceam că cum o împlini șase ani, să-i arate și lui la clavir. Și acum poftim!... D-aia, pe onoarea mea ți-o spui, câteodată...

De atunci s-a dus toată fericirea... am îngropat-o cu mânușița lui, uite colo lângă salcâmul ăla... Nevastă-mea nu mai e aia veselă, nu mai vrea să meargă nicăieri, nu se mai vede cu nimeni, nu mai pune mâna pe clavir... De câte ori o prinz cu ochii plânși! De câte ori trebuie să mă opresc, să schimb vorba, de teamă că în ce am de spus să nu i se pară pe departe o muștrare pentru nebăgarea ei de seamă. Și dacă spui, i se pare muștrare, și știu că după plecarea mea plânge; și dacă mă opresc, pricepe, și o arde la inimă și se topește... Sst! Uite-o, fă-te că n-o bagi de seamă, și să schimbăm vorba... Ei! bată-te să te bată!

Care va să zică... bată-te să te bată! bată-te sănătatea să te bată!...

I. Al. Brătescu-Voinești 182

CONU AFECU

Conu Alecu, măcar că e boier get-beget, e de prințipuri liberale.

Dă mâna cu orișicare, celui mai umilit când vine la dânsul îi zice să-și puie căciula-n cap și-l poștește pe scaun. Când se duce la moșie cu Iosif tinichigiul ori cu Tilică fierarul, îi pune alături de dânsul în trăsură.

Odată, când i s-a îmbolnăvit Dinică, feciorul din casă, și a intrat în spital, nu era zi să nu meargă să-l vadă și să-i ducă ba țigări, ba câte ceva de ale mâncării. Cum vă spusei, e de „prințipuri liberale”. Să te ferească însă Dumnezeu să te-ntinzi mai mult decât socotește dumnealui că ți se cuvine, că numaidecât ți-o taie, dar știi, scurt! Și în

asemenea prilejuri chipul lui blajin și zâmbitor, care îi dă o înfățișare de bătrân bun și glumeț, așa se preface, încât nu-l mai cunoști. Mustăța-i albă colilie ca și părul i se lasă în jos, sprâncenele negre ca smoala i se ridică în sus, iar de sub ele sclipește o privire care te silește să faci trei pași înapoi...

În zilele în care nu e dus la vie ori la moșie, se adună cu alți câțiva bătrâni de seama lui sub umbra teilor din grădina publică. Acolo stau de vorbă până la vremea mesei. Totdeauna are ceva de istorisit, iar ceilalți îl ascultă cu drag, că e om umblat și nimeni nu știe să istorisească mai frumos și mai cu haz ca dumnealui.

Iată-i. Râsul stârnit de căderea unui om care trecea grăbit aduce aminte lui conu Alecu de o întâmplare:

— De ce i-o fi venind omului să râză când vede pe altul căzând?...

Sunt vreo câțiva ani d-atunci, mă întorceam cu nevasta de la Kissingen.

Finareta, când o vedea pe cineva căzând, moare... o apucă un râs de nu se mai poate stăpâni... Eram într-o gară de prin Austria. Stam

Întuneric și lumină 183

amândoi la fereastră... Un neamț înalt, mare cât un mal, venea grăbit să se urce în tren. Nu știu cum calcă și odată, fleanc! se întinde cât era de lung drept înaintea ferestrei noastre; pe urmă se scoală repede și intră în vagonul nostru. Pe nevastă-mea o apucase un râs cu istericale...

și râzi... și râzi... râdea cu lacrimi. Îi șoptesc: „Stăpânește-te, dragă, asta nu se face”. Ași! mai rău. Își pusese batista peste obraz și râdea, mă rog, de se clătina vagonul...

Cei șase bătrâni care ascultau pe conu Alecu, râd și ei de se topec.

Ei cunosc pe cucoana Finareta și știu cât de

drăgălașă e când râde, până și acum la bătrânețe.

În vremea asta se apropie doctorul Clopoțescu, băiat bun de altminteri, dar cam prea îndrăzneț, și, adresându-se către cei care ascultau, le zice, bătând pe umeri pe conu Alecu:

— Ce palavre vă mai spune boierul, de râdeți cu atâta poftă?

Deodată chipul răsător al lui conu Alecu se schimbă, dar știi? la moment: mustața albă i se lasă în jos, sprâncenele negre se urcă în sus – aruncă mâna de pe umăr și cu o privire care face pe doctor să se retragă trei pași:

— Mă rog, rudă nu mă știu cu dumneata; de copilărit împreună n-am copilărit; atunci se vede că-ți sunt dator ceva, de mă bați pe umeri și mă faci palavragiu: că numai cui ești dator, te ia peste picior. Ce-ți sunt eu dator dumitale?

Și duce mâna la buzunar să-și scoată portofelul.

Îndrăzneț e doctorul; dar sub privirea dreaptă a conului Alecu e greu să nu-ți pierzi piuitul, mai ales când pe chipul nici unuia din cei de față nu vezi vreo încurajare. Bâlbâie câteva cuvinte și pleacă încurcat.

— Fie, că bine i-o făcuși, coane Alecule!

— Ei! comedia ciorilor!... Îmi pare rău că i-o făcui, dar te silește.

Ăsta e cusurul băieților ăstora; buni, deștepți, or fi știind carte multă, dar nu știu să se poarte. Nu se mai uită că ești cu părul alb. Pac! Pac!

mă bate peste umeri și mă face palavragiu. Păi aș putea să-i fiu bunic.

I. Al. Brătescu-Voinești

— Dar ce istorie e aia, coane Alecule? întreabă unul.

— Nu v-am spus-o?

A mai spus-o, dar ori c-au uitat-o, ori că le place cum o spune conu bată-l pustia. Asta e ca istoria cu Hristache

Glavă; d-aia-l întrebai cât îi sunt dator.

Alecu, răspund toți într-un glas:

— Nu.

Conu Alecu, înseninat la față de parcă n-a fost de când lumea supărat, încalecă pe un scaun și povestește:

— Trebuie să-l fi cunoscut dumneavoastră... Bulgarul ăla, de umbla în mijlocul verii îmbrăcat în haine groase de dimie, legat la gât și-n cap cu o cogeamite bârsană de căciulă fumurie. Dumneata trebuie să-l știi, că ședea lângă dumneata, colo, peste drum de hanul roșu. Unul mare-mare, cu mustățile tunse. Când vorbea, te uitai în urma lui să vezi ce copil a vorbit. Nu-ți venea să crezi că vocea aia pițigăiată a ieșit din trupul lui. Să iei un trombon d-alea marele de la muzică, să-ți umfli buclile, să suflă cu putere și să sune, piii! ca o piculină, așa impresie îți făcea când îl auzeai vorbind... E! ăsta era feciorul unuia Glavă, pripășit pe la moșia lui unchiu-meu. Era cu vreo câțiva ani mai mic ca mine.

Țiu minte că-l trimitea unchiu-meu la tata cu donicioarele de zmeură;

venea cu picioarele goale. De la o vreme nu mai știam de el, îl pierdusem din vedere, când, hăt! peste vreo douăzeci și mai bine de ani, m-am pomenit cu el la mine, ca să-i dau un petic de pădure de pe moșia mea. I l-am dat. D-atunci, om muncitor, i-a mers bine. Pământ nu putea să cumpere că era străin, dar îi mergea vestea că are bani. Îmi părea bine că s-a pricopsit, săracul. Altminteri cuviincios, respectuos, trebuia să-i zic de trei ori: „șezi jos”, când venea pe la mine, ca să se hotărască să se așeze pe marginea scaunului... Într-o zi mă pomenesc cu vărumeu

Vasilache Matraca.

— L-am cunoscut, de la Ploiești... întrerupe unul...

— Ăla, Aman-zaman! să-l împrumut cu patru mii de lei. Eu bani n-aveam la mine, trebuia să mă duc la

București să iau de la depunere.

Nu și nu, că lui îi trebuia chiar atunci. Mă gândeam de unde să-i găesc

Întineric și lumină 185

napristan, când, cum eram în pridvorul casei, văd trecând pe uliță pe

Hristache bulgarul. Îi bat în geam și se urcă sus. Zic: „Domnule

Hristache, nu ți se întâmplă dumitale patru mii de lei în bani până luni, când m-oi duce la București să ți-i aduc?” Zice: „Ba da”; și-mi aduce patru mii de lei, pe care-i dau lui vărul Vasilache. Iau condeiul și-i dau o chitanță, precum că am primit de la el 4.000 de lei cu soroc peste cinci zile.

Ca naiba! Duminică îmi vine vierul de la vie cu știre că s-a aprins magazia. Luni nu m-am putut duce la București, nici marți... Marți seara întâlnesc pe Hristache al meu. Zic: „Iartă-mă că nu m-am putut ține de cuvânt, c-a trebuit să mă duc la vie”. Unde mă scutură de mână și-mi răspunde: „Nu face nimica, frate”. Mă uit la el... Mi s-a părut cam băut; n-am zis nimic.

A doua zi începea curtea cu juri și președinte, nebunul ăla de Verusi, care te osândește la amendă și nu voia să știe. N-am putut să plec nici miercuri, nici joi... Vineri mă întâlnesc iar cu bulgarul. Zic: „Iaca și iaca de ce n-am putut pleca la București”. Ei! Ce credeți dumneavoastră?

Atunci am înțeles eu temeiul vorbei tatii (Dumnezeu să-l ierte!): cui ești dator, te ia peste picior. Bulgarul, niciuna, nici alta, mă bate peste umeri, așa cum mă bătuse doctorul: „Nu face nimica, nene Alecule”. Auzi dumneata: nene Alecule, el mie! Ptiu!

— Ei și ce-ai zis? Întrebă unul.

— Nimic. M-am întors repede acasă, cu gândul să apuc trenul...

era prea târziu! Toată noaptea uite așa m-am perpelit. Măcar că trenul pleca tocmai la 8, m-am sculat și m-am îmbrăcat de la 5, de grijă să nu-l scap. Nevastă-mea: „Lasă că te-i duce luni; te condamnă Verusi la amendă”. Ași! Să fi știut că mă condamnă la închisoare și tot plecăm... De când sunt nu mi s-a părut că umblă trenul mai încet ca la întoarcere. Îmi venea să săi din el, s-o iau la fugă, s-ajung mai repede acasă. Cum am sosit, seara la 9, zic vizitiului: „Nu deshăma și du-te peste drum la hanul roșu, la Hristache bulgarul, și adu-l încoace. Să-i spui că am zis eu să aducă și o chitanță”. S-a întors trăsura fără el; se culcase. Trimit pe fecior: „Acu să mi-l aduci! Să nu vii fără el”. În sfârșit.

I. Al. Brătescu-Voinești 186

după o jumătate de ceas de așteptare, sosește. „Ce e, cucoane Alecule?”

Zic: „Șezi jos și scoate chitanța”. „Dar de ce atâta grabă?” „Șezi, zic.

Uite patru mii de lei. Uite și zece lei dobândă. Doisprezece la sută fac la 4.000 pentru un an 480, pentru o lună 40, pentru o săptămână 10;

mai poftim și zece lei pe deasupra”. Se uita la mine nedumerit. Zic:

„Acum să-ți spui și pentru ce atâta grabă. Nu vreau ca mâine când m-oi întâlni să-mi zici pe nume, că alaltăieri mi-ai zis frate, ieri nene Alecule și mâine, dacă n-apucam să-ți plătesc acum, îmi ziceai Alecule sadea și nu-mi place. Eu nu zic pe nume decât slugilor mele, încolo la nimeni.

Îl vrea de-acî încolo să fii politicoș și cuviincios? Bine, te primesc ca până acum cu dulceață și cu cafea; nu? sănătate! nu te cunosc, nu mă cunoști... Te așteaptă trăsura la capul scării, poftim”. D-atunci n-a mai dat pe la mine; când îl întâlneam, mă saluta și trecea pe partea aialaltă...

Așa și cu firfizonul ăsta. Îmi pare rău că i-am tăiat-o;

dar iar mă gândesc că, dacă nu i-o făceam așa, mâine mă bătea peste pânțele, poimâine mă trăgea de mustață... Buni băieți, ăștia din ziua de azi...

deștepți... or fi știind carte multă, dar nu știu să se poarte. Nu se uită la tine că ești cu părul alb. Pac! Pac! te bate peste... Maică-Precistă.

Doamne!...

Din volumul

ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ

(1912)

I. Al. Brătescu-Voinești 188

ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ

Predoslovie

De unde mi-au venit valurile de amărăciune, care încet, pe nesimțite, îmi umpluseră sufletul de întuneric? Până adineaori mi-era bine, glumisem – și acum, în trăsura care mă ducea la gară, mă simțeam năpădit de o silă nemărginită: silă de alții, silă de mine, silă de tot...

Desigur, vremea mi-o strecurase în suflet picătură cu picătură: frigul și umezeala acestei seri cenușii de iarnă, lipsită până și de înseninarea zăpezii – vrăjmășia câinoasă a vântului, care frământa, chinuia crengile pomilor.

Gara, cu treptele murdare și alunecoase, cu înghesuiala unor oameni grăbiți și brutali venea numai bine să umple paharul...

Era încă devreme pentru trenul meu. Deocamdată, pe linia întâi, lângă peron, aștepta un expres gata de plecare. Priveliștea luminii vii din vagonul-restaurant, a luminii discrete din vagonul de dormit, răsuflarea rară și gravă a locomotivei strălucitoare îmi adăugau adâncă părere de rău că nu-mi era îngăduit și mie să plec așa, departe, undeva cu cer senin, cu lucruri frumoase de văzut...

Un domn elegant, care venea să se urce în expres, dând cu ochii de mine, se opri o clipă și, întinzându-mi

mâna:

— Ce mai faci, măi?

— Bine.

— Nu te-am mai văzut de mult... Ai îmbătrânit...

Era în privirea lui, în accentul vocii lui, în toată înfățișarea lui un

Întuneric și lumină

— Mulțumesc.

niște poezii, nuvele, nu-mi aduc bine aminte... Tu ești?

fel de mărinimoasă compătimire. Un general, care-și întâlnește o fostă ordonanță, cam așa i-ar vorbi.

Apoi, fără să-l întreb, cu tonul cu care spui lucruri fără nicio însemnătate:

— Mă duc prin Italia: Roma, Florența, Neapole... De-acolo la

Monte-Carlo și pe urmă la Paris.

— Călătorie bună și petrecere bună.

După un pas spre tren, se întoarse în loc.

— A-propos! mai deunăzi se vorbea într-un loc de unul care a scris

— Poate.

— Ei bravo! Îmi pare bine. Te lăuda. Parole d'honneur...

Peste câteva clipe expresul pieri în întunericul nopții, ducând cu dânsul o parte din mine...

Singur, în compartimentul friguros, cu lampa afumată, îmi doream un somn adânc și vindecător, când ușa se deschise cu zgomot, până la clanță, ca să poată intra concetățeanul meu Gheorghiu.

Numai de pe înfățișarea lui - de pe umbletul îndrăzneț, cu pieptul scos înainte, cu capul în sus - de pe privirea când hotărâtă, când șireată - cineva, fără să-l cunoască, bănuiește că e un învingător. Și bănuiala e întemeiată. Învingător e - căci, prin toate mijloacele care i-

au stat la îndemână, și-a făcut o situație ades criticată, dar mai ades pizmuită.

După ce, înfruntând frigul din vagon, își scoase paltonul de pe dânsul, îmi zise, zâmbind cu disprețuitoare compătimire:

— Mă uitam la tine adineauri... Hm! de băiete, cine e de vină că nu poți pleca și tu ca alții?

— Dar cine ți-a spus dumitale că aș vrea să plec și cu?

— Cine!? Tu însuți, cu ochii care ți se scurgeau după expres; cu oftatul adânc când a pornit-o. Doar că nu strigai: „Luați-mă și pe mine!”

Era așa de adevărat, încât simțeam că mă roșesc.

— E, dragă! Dacă mă ascultai pe mine, azi erai departe și nu duceai

I. Al. Brătescu-Voinești

— Și apoi acum e și prea târziu...

Și iar după o pauză mai lungă, căscând:

— ... ai... ine luai în arendă o moșie de Academiei...

jindul după fericiri atât de ieftine... Dar ți-a plăcut să visezi, să nu te trezești niciodată... Și, în vremea când toți cu care ai plecat într-un pas ți-au luat-o înainte, tu stai de fleacuri de nuvele, ca un băietan de optsprezece ani... Au și astea haz până la o vârstă. Fiecare trece în viața lui printr-o epocă de astea. Poate că și eu am rimat în viața mea o strofă... Dar m-am trezit. Am înțeles rostul lumii, am înțeles că omul o dată trăiește și că, prin urmare, trebuie să stoarcă toată fericirea pe care poate să i-o dea viața - și m-am vindecat de meteahna poeziei și m-am înhămat la muncă serioasă... O fi având și scrisul rostul lui, în alte țări cu cititori nenumărați, unde un scriitor poate să trăiască numai din munca lui de scriitor; dar într-o țară păcătoasă, cu douăzeci la sută știutori de carte, dintre care nici a zecea parte nu citesc!... Dar ți-am mai vorbit eu de-astea, și degeaba...

Prietenul tăcu, ridică din umeri și se lungi pe canapea cu mâinile sub căpătâi. După o pauză adăugă cu ochii închiși:

Nu răspunsei niciun cuvânt... De mai multe ori îmi spusese prietenului că el are somnul la poruncă, dar nu-l crezusem... Acum însă răsuflarea lui egală și șuierătoare îmi dovedea că adormise frumos, lăsându-mă pradă gândurilor pe care le sădiseră vorbele lui în sufletumi pregătit parcă înadins pentru asemenea răsaduri... Și mă gândeam:

„Nu cumva a avut și are dreptate? Așa e. Toată viața e un război. Toate viețuitoarele se luptă aprig, se luptă fără preget, ca să-și câștige un loc mai prielnic la masa vieții... Și e o singură lume și o singură viață, din care va să scoți cu strășnicie toată fericirea cu putință. Așa se merge, poate, în pas cu rostul lumii. Și orice înclinare care știrbește vitejia în lupta vieții e o slăbiciune care te face să rămâi în urmă, învins și strivit... Și nu cumva știința și arta sunt deșertăciuni ca toate deșertăciunile?...”

Mi se părea că vântul, care acum șuiera în ferestre, pătrundea până în inima mea urlând a pustiu...

Întuneric și lumină 191

Cu o astfel de stare sufletească m-am coborât să-mi cumpăr țigări, într-o stație de încrucișare, în care trenul se oprea câteva minute.

Restaurantul era gol. Numai colo, la masa de lângă sobă, un căpitan de infanterie, bătrân, cu tâmplele albe, sta cu capul rezemat în palmă, dus pe gânduri. Desfăcând încet pachetul de țigări, mă uitam la el și mă gândeam:

„De ce o fi rămas căpitan până la o vârstă așa de înaintată? Vițios? mărginit? ori împrejurări nenorocite? ori un învins? ...”

Băiatul care-mi adusese țigările mă întreabă, pomenindu-mi numele, dacă mai doresc ceva.

La auzul numelui meu, căpitanul se uită lung la mine,

se codi câteva clipe, apoi, ridicându-se, înaintă spre mine cu chipiul în mână și mă întrebă cu blândețe:

— Dumneavoastră sunteți scriitorul?

— Da.

— A! dați-mi voie să vă mulțumesc pentru ceasurile de fericire pe care ni le-ați procurat și mie, și familiei mele, în vacanța trecută... Am o fată care citește foarte bine... Seara, după-masă, ne citea din cartea

Dumneavoastră... Ne-ați produs o mulțumire... Ce bine o să le pară când le-oi spune că v-am cunoscut!

— Domnule căpitan, sunt foarte măgulit de omagiul...

Atât am apucat să îngân căpitanului, pe care nu știu cum îl cheamă, pe care nu l-am mai văzut niciodată, dar pe care niciodată nu-l voi uita...

Acum, întors în vagon, privind somnul liniștit al prietenului, mă gândeam la glasul blând al căpitanului și la vorbele lui, și-mi ziceam:

„Va să zică am dus un strop de fericire în casa lor... Câteva clipe i-am făcut să uite propriile lor nefericiri și să se înduioșeze de ale altora...

Are o fată care citește bine... Seara, după-masă... desigur în sufragerie, după ce s-au adunat tacâmurile și firmiturile... Un cerc mare de lumină jos, care îmbrățișează întreaga familie, și un cerc mai mic sus pe tavan... Desigur prâslea cere ceva mămichii, și căpitanul îl dojenește

I. Al. Brătescu-Voinești

„Nu, am îngânat încet. Nu „țară ticăloasă”. Țară mică, țară nouă, cu degetul arătător ridicat în sus: „Puiule, sst! ți-am spus: când citește

Lenuța, să stai cuminte”. Un strop de fericire am dus eu în casa lor!...”

Nu știu cum s-a urmat înlănțuirea gândurilor mele, dar știu că peste câțeva vreme îmi venea să-mi scutur prietenul, să-l trezesc și să-i strig:

„Nu, omul nu e numai o ființă care se naște,

mănâncă, doarme, se înmulțește și moare, ca toate celelalte viețuitoare; omul nu e numai o ființă care, cu sîretenie ori cu brutalitate, călcînd și strivind pe alții, caută să-și cucerească un loc la ospățul vieții... Omul e o ființă care e uneori mai puțin înarmată pentru izbîndă, dar, spre deosebire de toate celelalte viețuitoare, năzuiește ca în această oglindă a conștiinței, cu care a fost hărăzit, să cuprindă o cât mai mare parte a lumii pe care trăiește – o ființă care, cu această scînteie de dumnezeire, caută să pătrundă bezna de îndoieli și de taine care-l împresoară... Nu, știința nu e o zădărniciie ca toate zădărniciile... Știința e scopul pe care-l urmărește firea întreagă de la începutul începutului, de vreme ce, în lungul lanț al viețuitoarelor pînă la om, deosebirea de căpetenie de la una la alta a fost un spor de pricepere... Și între oameni, cine face fala și mîndria și podoaba omenirii nu sunt cei ce s-au înfruptat cu belșug din bunurile lumesti, ci acei care au putut cuprinde în mintea lor o mai mare parte a lumii în care au trăit – acei care uneori cu prețul vieții lor au căutat să dezvelească tainele lumii... Și nu, arta nu e o zădărniciie ca toate zădărniciile. Artistul ajută înfăptuirea sporului de pricepere. Admirația, ori înduioșarea pentru suferințele altora aduc omului lepădarea de sine, dezrobirea minții de cele prea pămînteși...”

Ridicîndu-mă în picioare, am dat cu ochii de harta țării, țintuită în peretele vagonului, și mi-am adus aminte de cuvintele prietenului, care și acum dormea liniștit: „țară ticăloasă”...

țară de prefaceri... Cererile de dreptate, care-i răsună de la un capăt la altul, dovedesc că se trezește... Și cel mai puternic, cel mai sfînt temei al acestor cereri nu e numai alinarea durerii pe care o aduce căpătarea unui codru mai mare de pîne, ci e nădejdea că la adăpostul dreptății vor putea cât mai mulți să se ridice spre lumină și spre adevăr.

Întuneric și lumină

Harta asta era portretul țării mele, „draga mea”.

și că din rândurile lor vor răsări cândva minți luminoase, care să fie mândria neamului nostru, împlinirea chemării lui pe lume...”

Îmi venea să-l mângâi...

Și atunci, spre a mulțumi lui Dumnezeu de înseninarea sufletească pe care mi-o adusese, sub înfățișarea unui căpitan cu tâmple albe, lăsându-mă pradă unor vechi metehne, m-am trezit punând cuvinte pe ritmul roților trenului... raza de lumină... care însenină... suflet mohorât...

Lacrimile mele

Prefă-le-n mărgele.

Să fac dragei mele

Podoabă la gât.

I. Al. Brătescu-Voinești 194

NICUȘOR

Copiilor mei

La marginea dinspre miazănoapte a orașului, pe malul iazului, e o grădină frumoasă în care sunt patru clădiri mari: a tribunalului, a prefecturii, a judecătoriei și a casieriei; restul grădinii e numai tufișuri dese de lemn câinesc, de bațachină și de rugi, în care primăvara cântă privighetorile de e o frumusețe. Chiar pe marginea malului e o movilă pe care, când te-i sui, ai înaintea ochilor o minune de tablou. Aci sub mal, iazul umbrit de sălcii și de anini cu o moară vorbăreață; mai departe valea verde a Ialomiței, închisă în fund de dealurile viilor, pe culmea cărora stă de strajă mănăstirea; iar mai în fund, topită-n aburii albastrii, toată coama munților de la Piatra Craiului până-n Penteleu;

În tot o priveliște frumoasă, de parcă ți se primenește sufletul uitându-te la ea.

Prin grădina asta e drumul lui conu Mișu, care șade

alături, când e să iasă în oraș.

Cum trecea într-o zi din primăvara trecută, s-a oprit să asculte o privighetoare, care cânta de răsuna grădina; și fiindcă tufișul în care cânta era chiar alături, s-a aplecat să încerce: n-o putea-o zări? Când, ce să vadă? Jos, în tufiș, un băiețaș. Cu degetul arătător de la mâna dreaptă peste buzele ținute, îi făcea semn să tacă, iar cu cel de la mâna stângă îi arăta privighetoarea. Aplecându-se mai mult, o văzu...

Și a stat așa multă vreme, neputându-se sătura de a o privi și neștiind ce să privească mai cu drag; pasărea mică și neînsemnată care

Întuneric și lumină ți cumperi covrigi.

scotea sunete atât de puternice și de măiestre din gușulița ei care se vedea săltând, ori fericirea fără seamăn care zâmbea pe toată fața copilului?

Îl mai văzuse el de câteva ori p-aci prin grădină jucându-se cu alți copii de seama lui, dar niciodată nu-l privise cu luare-aminte.

— Acolo, un broscoi de băiețaș slăbuț, cu părul cânepiu, încurcat ca un caier, și cu pantalonii în vine, cârpiți în zece locuri. Acum pentru întâia oară vedea ce ochi negri, catifelati și dulci avea.

La o mișcare nedibace, pasărea zbură și lui conu Mișu îi păru grozav de rău, crezând că s-o mârni copilul; dar acesta ieși din tufiș și privind-l drept, cu seriozitatea adorabil de hazlie a copiilor:

— Nu fața nimic. Vine îndărăt. Asta e a mea. A fost și poimâine.

— Ce spui, mă? A fost și poimâine?

— Da, a văzut-o și Lenuța.

— Care Lenuță?

— Lenuța, sora mea...

Și clătinând din cap:

— Da' lui Vasilică nu i-o arăt.

- Care Vasilică?
- Vasilică a lu' nenea Dumitru de la zudecătorie.
- Și de ce nu i-o arăți și lui?
- Că fiindcă dă cu pietre.
- Bravo! să nu i-o arăți.
- Țț!
- Dar pe tine cum te cheamă?
- Nicușor a lui Ioniță, odăiasu' de la casierie, și sunt

de șase ani.

— Ce vorbești, domnule!? Păi bine, tu poate că vrei și doi bani, să-Nicușori răspunde cu umărul drept, săltându-l în sus. Și conu Mișu, râzând cu mulțumire, scoate și-i întinde doi bani. Copilul, luându-i, zice: „Săru' mâna” și pleacă grăbit, ținându-se cu o mână de brăcinarii pantalonilor prea lungi; dar după câțiva pași se întoarce să-l întrebe serios dacă la spițerie se vinde ouă de furnică.

I. Al. Brătescu-Voinești

- Ptiu! Marș d-aici, potaie mică!...
- Ce să faci, mă, cu ouă de furnică?

— Mi-a spus maică-mea așa: că le plăte la privighetori și vreau să pui pe zos la a mea...

Are și conu Mișu trei îngerași de copii de la care aude în fiecare zi fel de fel de nostimade copilărești, dar asta i s-a părut atât de drăgălașă, încât a luat pe băiețandru' odăiașului în brațe și l-a sărutat, pe amândoi obrazii; pe urmă, rușinat de înduioșarea lui, l-a lăsat jos și l-a scuipat:

Din ziua aia datează prietenia lui conu Mișu cu Nicușor; e! dar negreșit prietenia care poate să mijlocească între un boier mare și copilul unui odăiaș. Din vreme în vreme, când îl vede prin grădină, îi strigă: „pst! mă hoțule, vino-ncoa'!” și-i dă câte un ban, cum dă și

Lenuței, pe care acum o cunoaște și o întâlnește mai în fiecare zi, venind din târg, încărcată cu o dublă de pâine și cu un clondir, pe care de-abia le duce. Cunoaște acum și

pe părinții lui Nicușor; tatăl, unu gros, negru, păros, cu o mutră aspră, în care numai roșătea vârfului nasului pune o pată mai veselă; mama, slabă, ofilită, prăfurie și totuși plăcută pentru blândețea ochilor...

Negreșit, Nicușor nu e primit în curtea lui conu Mișu să se joace cu copiii lui și cu musafirii lor, dar se uită și el din grădina prefecturii pe crăpăturile ulucelor; și tot încercând crăpăturile a dat peste câteva prin care poate vedea tot raiul din curțile boierului. Așa, printr-una se văd rondurile de flori frumoase și locul unde joacă copiii crocket;

printr-alta se vede terasa îmbrăcată în flori albastre, unde mănâncă boierii vara; prin a treia, căprioara cu țarcul ei; iar prin a de la capul din fund al ulucelor, grădina de poame, curtea păsărilor și doi câini mari legați în lanțuri pe sârmă...

*

Frumos Crăciun o să fie! A nins două zile din crivăț și acum în ajun s-a schimbat vântul; suflă austrul, subțind norii printre care încep să se ivească stelele și aducând cu el un ger de te taie.

La curtea caselor lui conu Mișu e zarvă mare. Pe porțile deschise

Întuneric și lumină 197

larg nu mai conțin sâniile încărcate cu musafiri. E pom de Crăciun la care sunt poftiți copiii tuturor prietenilor. În mijlocul salonului încăpător, care ține de la intrare până la terasa din fund, e așezat bradul împodobit de-ți ia ochii. Cucoanele se învârtesc de colo până colo, rânduind lucrurile la locul lor. Copiii, nerăbdători, așteaptă în odaia din dreapta semnalul când vor putea intra. Să aștepte, că nu e încă gata. Mai sunt de așezat jucăriile pe mescioara din jurul bradului și de pus la fiecare teanc de jucării câte o carte de vizită cu numele copilului căruia i se cuvine; și nici conu Mișu n-a sosit încă de la club cu

bărbații, ca să se bucure de bucuria copiilor.

În vremea asta, alături, la casierie, e un sufletel stingher, care se zbate și se frământă... mama e dusă la cucoana casierului să ajute la gătit și la scuturat – și a luat și pe Lenuța cu ea; tatăl e dus la cârciumă... iar el stă singur în gangul casieriei, muncit de gânduri...

A văzut azi-dimineață pe un om din curtea boierească, ducând în spinare un brad mare, mare... pe urmă băieții de la cofetărie cu tăvi și alt băiat de la librărie încărcat cu fel de fel de cutii... Și el știe ce înseamnă asta. Anul trecut, când l-a durut în gât, l-a dus mă-sa la spițerie, și atunci, prin ușa întredeschisă, a zărit o clipă în odaia de alături, cu ochii lui împăienjeniți de friguri, un brad frumos îmbrăcat în... dar a închis spițerul ușa... și era ziuă, lumânăricile nu erau aprinse și mămica i-a spus așa: că seara e mai frumos, când se aprind lumânăricile... Toți copiii ăștia, care trec în sănii, acolo se duc, să vadă pomul de Crăciun... pomul de Crăciun!!... Și nici prin crăpăturile ulucelor nu poate să se uite, că e zăpada până la gât... E! dar dacă ar vrea conu

Mișu... „Te, conu Mișu nu e om bun? Ba e bun”. Nu-i dă lui întotdeauna câte un ban? Adineauri a trecut în târg și nu s-a întors încă acasă...

Dacă i-ar ieși înaintea și l-ar ruga să-i arate și lui pomul de Crăciun, numai nițel, nițel de tot.

Cât e de mică inimioara lui, s-a despărțit acum în două. Jumătate îl îmbrânțește înainte: „Încearcă, conu Mișu e om bun; poate te duce să vezi pomul... pomul!”, iar cealaltă îl trage înapoi: „Fugi d-acolo, nu se poate... nu se poate”...

I. Al. Brătescu-Voinești

— În drum, hai? Drace împielit! Să te calce sania. Marș acasă!

Și săniile trec... E noapte... nu se pot vedea lacrimile care au năpădit

Poate de-acum să sufle austrul, vânt tăios de rece, că în tot trupul

Se aud sănii venind dinspre târg... Uită-le, cotesc la colț și, în bătaia lămpii electrice de la răspântie, Nicușor recunoaște pe conu Mișu și-l aude râzând cu poftă. Repede o ia la fugă să-i iasă înainte. Cine știe?

poate chiar fără să-i spuie nimic, văzându-l, o să-l ia să i-l arate, că e om bun. A ajuns! Aci e altă cotitură. „Hei! la o parte!” strigă birjarul degeaba, iar conu Mișu, ieșind pe jumătate din sanie și văzând copilul în drum:

În ochisorii negri, catifelati, dulci ca o mângâiere...

I-a zis așa: „Marș acasă!”, dar ce să facă acasă? Nu e nimeni acasă, nimeni... Și coșul de la sobă țiue... Și-i e urât... Și cum stă în drum, parcă-i șoptește cineva la ureche: „Știi ce? poate că se vede de la poartă prin ferestre”. O ia la fugă înspre curtea boierească. Se dă la o parte lângă uluce ca să treacă săniile care ies; apoi, când au trecut, face doi pași în curte și se uită cu încordare... Ies valuri de lumină pe ferestre, dar pomul nu se vede... Și mai face doi pași, strângându-și la piept paltonul lung și larg, făcut dintr-o scurteică veche a mă-sii, în care parcă e un pui de lăutar... Ferestrele sunt prea sus... degeaba... A! știe el un loc de unde ar putea vedea, d-acolo de pe prispa unde mănâncă boierii vara! Acolo, a văzut el prin crăpăturile ulucelor, sunt ferestrele jos.

Da, dar câinii! Gândul ăsta îl face să se retragă repede din curte... Ce bine ar vedea el d-acolo pomul de Crăciun! Stă... și-și face în gând socoteli de om mare. Nu se poate să fie câinii dezlegați acum când vine lume... Asta nu se poate! ce, să muște pe lume? Face câțiva pași în curte, trăgând cu urechea și neputându-și dezlipi ochii de la lumina ferestrelor... Ocolește în vârful picioarelor casa... mai sunt câțiva pași...

A ajuns!... na! perdelele lăsate... ba nu, una e ridicată! Pășește binișor, binișor... Aaa! ce frumos! ce

frumos!

copilului s-a revărsat căldura unei fericiri nemăsurate. Tot sufletul i s-a urcat în ochii care privesc cu nesațiu... Cum scipește beteala! Uite

Întuneric și lumină 199

și lumânăricile aprinse! Și ce de jucării! Trâmbițe, tobe, păpuși! Uite și niște iepurași albi, mici și drăguți...

Înăuntru se deschide de perete ușa odăii din dreapta prin care năvălește o droaie de copii, băiețași, fetițe și nodulețe mici, pe care parcă-i dă jos fundele. Sunt câteva clipe de extaz general vrednice de admirat: copiii de o parte rămași țagăla cu ochii pironiți la pom, părinții de alta, cu ochii umezi de fericirea bucuriei lor. Acum madamele așază copiii în semicerc. Trebuie să cânte: „O! Tannenbaum! o! Tannenbaum!”

Se face o tăcere desăvârșită. Cucoana Zoe, gazda, deschide pianul și se așază să-i acompanieze... dar în clipa în care-și ridică mâna ca să înceapă, dinspre terasă se aude lătratul gros al unui câine și țipătul unui copil, țipăt de groază, lung, sfâșietor, care spintecă tăcerea și trece ca un junghi în inimile tuturor... Bărbații dau năvală într-acolo; deschid ușa. „Marș Leu! marș Leu!” strigă conu Mișu dând cu piciorul în câine...

Jos, lângă fereastră zace copilul fără cunoștință...

*

Nu te mai frământa atâta, coane Mișule. Închide ochii și dormi în pace, că Dumnezeu e bun și iertător. El știe c-ai priceput prea târziu de ce-ți ieșise copilul înainte și că te-ai căit de a-l fi gonit cu asprime.

Te-a văzut cum l-ai adus în casă, cum l-ai îngrijit, cum i-ai încărcat brațele de jucării și de bunătăți și pentru el și pentru Lenuța. El știe că ești hotărât mâine în ziua de Crăciun să te duci la casierie, să te încredințezi cu ochii dumitale că copilul nu s-a îmbolnăvit de spaimă.

Dumnezeu e bun și iertător și a auzit ce-ai pus de

gând cu cucoana

Zoe să faceți la anul. Închide ochii și dormi în pace.

I. Al. Brătescu-Voinești 200

SCRISORILE LUI MIȘU GERESCU

Mă întorsesem de la înmormântarea bietului Mișu Gerescu, adânc mișcat. Colegii mă însărcinaseră pe mine să țin o cuvântare pe marginea gropii sale, ca unul ce fusesem în mai strânse legături cu dânsul, atât de strânse cât îngăduia firea lui cam rezervată. Mă gândeam la situația grea în care rămânea soția cu trei copilași mărunți, prin moartea atât de timpurie a bietului băiat, și îmi ziceam că poate ar merita să fie zugrăvită figura bună a bietului prieten dispărut, când cineva bătu în ușă.

— Intră!

Ușa se deschise și se ivi în pervazul ei un domn bătrân, curat și simpatic, pe care-l văzusem plângând zdruncinat în rândul întâi al jalnicei adunări. Îi dădui un scaun și-l poftii să șază. Bătrânul își duse mâna la inimă, își mușcă buza de jos, buza de sus, silindu-se să înghită un nod de obidă, care i se urca în gâtlee; apoi șezu și începu astfel:

— Vă mulțumesc, domnul meu, pentru cuvintele bune pe care le-ați spus... Vă mulțumesc. Le merita săracul băiat... Vă mulțumesc...

Am pierdut un prieten care... Nu eram de-o vârstă, aș fi putut să-i fiu tată... Iertați-mă...

Bătrânul se sculă, se duse spre fereastră cu umerii zguduți de un plâns lăuntric; apoi, liniștindu-se se întoarse, șezu din nou:

— Iertați-mă; l-am iubit prea mult... Eu n-am avut copii și, singur pe lume, îl iubeam cu toată dragostea necheltuită în alte afecțiuni...

— Sunteți o rudă a sa?

— Nu, nicio rudă. L-am cunoscut acum cinci ani la băi la Vulcana...

și de atunci se legase între noi o prietenie... în urmă
și o legătură mai strânsă, aproape o rudenie: copilul cel
mic l-am botezat eu... Singur.

Întineric și lumină 201

bătrân cum mă vedeți, neavând pe nimeni... rude
depărtate... puținul pe care l-am agonisit din leafa și din
pensia mea de profesor o să-l las copilașilor lui bietu'
Mișu... Am venit la Dumneavoastră, domnul meu, ca să vă
mulțumesc pentru dragostea cu care ați vorbit de el în
cuvântarea Dumneavoastră; și, pentru că văd că V-a fost
drag, V-am adus cinci scrisori ce posed de la dânsul, pe
care Vă rog să le citiți și să mi le înapoiati. Din citirea lor
Vă veți putea completa figura iubitului dispărut...

Și bătrânul, descheindu-se la piept, îmi întinse un plic
cu următoarele cinci scrisori. Le tipăresc în această
broșură cu învoirea domnului Ștefan Săvescu, proprietarul
lor. Publicarea lor mă scutește de a zugrăvi portretul
iubitului prieten care le-a scris.

I

Iubite nene Ștefane.

Uite, îți cuprind capul între mâini și te sărut frumos
și pe dreapta și pe stânga.

Mii și mii de mulțumiri. Aseară, după ce au adormit,
m-am dus cu

Mărioara în odaia lor și le-am pus în ghetete, așezate
de ei cu mare grijă pe fereastră, lucrurile trimise de
dumneata. Azi, abia se crăpa de ziuă, când ne-am pomenit
cu câteșitrei lip! lip! cu piciorușele goale pe scânduri, și
Victor, și Anina, și Sisi, finișorul dumitale, strigând într-un
glas: „Mămico, a venit! ne-a adus! Tăticule, aprinde
lampa!” Ce păcat că nu erai aici, să-ți fi cules, din fericirea
care le strălucea în ochi, răsplata bunătății dumitale. Lui
Victor i-a făcut cutia de vopsele o impresie grozavă. Nu
mai tăcea: „Tăticule, și știi, sunt cele mai bune vopsele,
Bourgeois?” Știi ce mi-a spus păgânul astă-seară, înainte

de culcare? M-a luat deoparte și mi-a șoptit: „Am înțeles eu cine e sfântul

Nicolae, care ne-a trimis lucrurile: nenea Ștefan”. Nu e vorbă, acum e băiat mare, în clasa întâi gimnazială. Sunt trei luni de când poartă pantaloni lungi, mă rog, asta nu e glumă. Anina a fost încântată de vasele de bucătărie, de tacâmuri; dar ce i-a plăcut mai cu deosebire e mașinica de călcat; iar clovnul cu măgărușul a făcut pe Sisi să râdă de credeam că-i vine rău. Acum dorm câteșitrei, cu jucăriile alături pe

I. Al. Brătescu-Voinești 202

pernă. Finișorul ți-e bine, gras și rotund ca un pepene; poți să te mândrești cu el; Victor nici la cinci ani nu era voinic cum e el acum la trei. Să-ți spui o nostimadă a lui. În fiecare seară trebuie, înainte de culcare, să-i plătesc tributul de basme. Alaltăieri îi povesteam fabula cu greierele și furnica. Asculta cu mare luare-aminte, zicând numai când mă opream: „Și p-ormă...” „Și așa, zic, a venit iarna cu zăpadă și cu vânt rece cum e acum afară. Greierului îi era foame și n-avea nimic de mâncare, că nu vrusese să asculte de furnică, să-și adune boabe ca ea. Atunci s-a dus plângând la furnică și a bătut în ușa: cioc! cioc!

— Cine e? a întrebat furnica.

— Eu, greierul.

— Ce poțesteți?

— Te rog, dragă furnică, fii bună, dă-mi și mie câteva boabe, că uite, mor de foame; n-am mâncat de alaltăieri. Atunci furnica i-a răspuns: - Așaaa?

Îmi pare bine. Astă-vară, când îți spuneam să nu mai cânti întruna și să-ți aduni boabe c-o să vie iarna, n-ai vrut să mă ascuți. Acum rabdă”.

Aici Sisi a lăsat buza-n jos și, văzând că tac, m-a întrebat: „Și p-ormă?”

„Și pe urmă, zic, greierele a murit de foame”.

Purtarea furnicii atât l-a indignat, încât și-a vârât pumnii în ochi și a izbucnit în plâns, strigând: „Fil-ar a d’acului de fu’ nică!” Numai cu mare greutate am putut să-l liniștim; și înainte de a închide ochii a mai zis suspinând, că ce rău îi pare lui că n-a știut unde șade greierul, că i-ar fi trimis „boabe, țocolată topită... și poate că nu murea”.

Ne pare grozav de bine că nu te mai supără piciorul. La primăvară ai să te poți ține în pas cu mine la sitari.

Încă o dată mii de mulțumiri și de îmbrățișări de la toți.

Al dumitale devotat.

Mișu Gerescu

II

Iubite nene Ștefane.

Ne-a făcut mare plăcere scrisoarea dumitale, mai ales partea în care ne făgăduiești că o să vii. Anecdota pe care ți-a spus-o generalul despre

Întuneric și lumină 203

nenea Antonache e adevărată, o știe toată lumea de aici. Și fiindcă pe de o parte îmi ceri cu stăruință să-ți spui pe larg cine a fost nenea

Antonache, iar pe de altă parte nu-mi e nimic mai drag decât să stau de vorbă cu dumneata, fie chiar și prin scrisori, iată îți scriu. Dacă n-oi putea isprăvi astă-seară, voi urma și mâine.

Nenea Antonache era fratele mamei. Măcar că nu eram decât de șase ani p-atunci, îmi aduc foarte bine aminte ziua când l-am văzut pentru întâia oară în casa noastră. Eram cu madama în odăița noastră dinspre grădina mică (așa ziceam noi grădinii cu flori, spre deosebire de grădina cu poame), când s-a deschis ușa și a intrat, însoțit de mama și de tata, un domn străin, îmbrăcat cam rău, cu o figură ciudată cum nu mai văzusem: o față smeadă cu nasul coroiat, cu mustață de pandur, ochi mari, negri și sclipitori ca cilicul sub niște sprâncene stufoase,

peste care se înălța o frunte de-o palmă, cu părul negru, mare, dat pe spate. De atunci la noi a rămas ani mulți, zece – doisprezece, locuind în căsuțele mici din fundul curții, până când s-a mutat la cucoana

Leanca, o femeie care l-a îngrijit până-n cele din urmă. Târziu, când ne-am făcut mari, am aflat cum a fost, ce a fost și ce a ajuns nenea

Antonache, și multă vreme mă întrebam nedumerit pentru ce îi striga mama adeseori cu lacrimile în ochi: „Antonache, Antonache! dacă aș ști că ar fi să-ți semene vreun copil, l-aș omorî de acum cu mâinile mele...” Deocamdată noi îl cunoșteam așa cum ni se înfățișa acasă, și aici ni se înfățișa încântător. Pentru că n-am mai întâlnit în viață om care să știe atâtea cântece, atâtea snoave, atâtea basme, atâtea fabule, atâtea romane, atâtea piese de teatru și care să le povestească cu așa talent cum povestea el. Ce dreptate aveau bunică-mea, tată-meu și mama, când îi ziceau cu ochi înlăcrimați de râs ori de plâns: „Antonache.

Antonache, tu ți-ai greșit cariera; actor ar fi trebuit să te faci!”

Ziua în care l-am văzut pentru întâiași dată mi-a rămas întipărită în minte și din pricina figurii lui deosebite și pentru că atunci am auzit întâia lui povestire. Era seara, după-masă, în chioșcul din grădina mică;

și cum ședeam așa, în liniștea serii se auzea goarna din foișorul pompierilor sunând prelung stingerea. Atunci, cu gesturi mai vorbărețe

I. Al. Brătescu-Voinești

În vremea cât povestea el, trebuia să fie o tăcere desăvârșită, să decâț vorba lui și cu sticliri scânteietoare din ochii lui vii, ne-a povestit că semnalul acela însemna în oștire porunca stingerii tuturor focurilor;

că împăratul Frideric cel Mare, într-o tabără, plimbându-se după sunarea stingerii, vede lumină într-un

cort, intră și găsește un soldat tânăr, scriind la un muc de lumânare, pe o tobă, drept masă, o scrisoare către mamăsa, prin care-i povestea izbânda din ziua trecută și dorul de acasă care-l mistuia; că după ce îl întreabă dacă n-a sunat stingerea și dacă știe ce poruncă se dă prin acel semnal, împăratul îl pune să adauge în josul scrisorii: „Măine voi fi împușcat în zorii zilei”. Și a doua zi în zori de ziuă a fost împușcat... Poți să râzi de mine, dragă nene

Ștefane, dar dacă ai fi fost acolo sub stăpânirea privirii lui nenea

Antonache și a vocii lui tremurătoare, ai înțelege pentru ce acum, peste mai bine de treizeci și cinci de ani, îmi aduc limpede aminte cum am alergat în brațele mamei țipând și plângând în hohote...

Nu era situație, nu era împrejurare care să nu amintească lui nenea

Antonache o istorie sau o anecdotă. Dacă cineva răspundea că e bine fără să fie bine, parcă-l auz: „Asta e ca istoria lui Cănuță Fianu, care răspundea de la Paris lui frati-su: „Nu mai auz deloc, piciorul drept mi s-a zgârcit, mi s-a uscat mâna stângă; dar încolo, mulțumesc lui

Dumnezeu și Maichii Precistii, mi-e bine...” Dacă-i răspundea că nu ți-e bine și i se părea lui că ți-e bine, parcă-l auz: „Asta e ca istoria turcului, cu scrumbia...” și ne povestea istoria cu scrumbia turcului, de leșinam de râs.

Mai întotdeauna după-masă, până să se aducă și cât bea cafeaua, ne povestea subiectul unei piese – adică ce zic eu ne povestea? – ne juca o piesă, pentru că își schimba vocea și fizionomia în atâtea feluri câte persoane erau.

nu-l sâcăie cineva. Dacă se întâmpla cumva ca Dinu, feciorul, să ceară mamei cheile, să scoată romul, se oprea din povestit și bătea darabana cu degetele pe masă, uitându-se în tavan. Noi ne rugam: „Zi înainte, nene Antonache”; iar el răspundea: „Să se isprăvească chestia

cheilor...”

Întuneric și lumină

Nenea Antonache urmează povestirea:

Cu privire la liniștea din timpul povestirilor lui s-a întâmplat odată o istorie, care a rămas de pomină în casă la noi. Și acum îmi vine să râz când îmi aduc aminte. Era iar așa după-masă. Se aduseseră cafelele; și nenea Antonache era grozav de tabietliu la cafea. Trebuia să fie cu caimac mult; el zicea: „cu nori”; și parcă-l văz – când o bea, învârtea ceașca, să nu cumva să rămâie vreun pic de caimac pe pereții ei. În ziua aceea pesemne câștigase la cărți, că ne adusese la masă un carton cu prăjituri de ciocolată. După ce ne împărțise tuturor, mai rămăseseră două pe-o farfurie, dinaintea lui, oprite pentru mama

Ușica, o bătrână rubedenie de-a tatii, care sta aproape de noi și căreia voia să i le trimită. Împărțind prăjiturile, picaseră de pe ele pe fața de masă bucățele de ciocolată. Cafeaua lui nenea Antonache sta dinaintea lui fierbinte, neatinsă, cu „nori groși”; iar el, pentru a nu știu câta oară, ne povestea împușcarea generalului Ney. Ne spunea cum șeful plutonului de execuție a vrut, după cum e obiceiul, să-l lege la ochi înainte de împușcare. „Atunci Ney îl măsoară de sus până jos cu privirea: „Cum? mie să-mi legați ochii?! Mie? Eu care n-am tremurat înaintea miilor de gloanțe și de obuze ale dușmanului, eu care-mi băteam joc de moarte, înfruntând-o de atâtea ori în război, o să mă tem acum...”

În vremea asta, cel mai mic dintre noi, ochind o firimitură de ciocolată pe masă, întinde binișor mâna pe sub brațul lui nenea

Antonache ca s-o ia. Nenea Antonache, zărindu-l, se oprește din povestit și se-ntoarce către el. „Ce vrei, neiculiță?” „Nimic, nene Antonache”.

„Nu, nu mi-e frică; dimpotrivă, vă cer o singură grație: să mă lăsați să comand eu însumi plutonului.”; și,

așezându-se cu brațele încruciș ale, dă comanda; dar niciun soldat n-a îndrăznit să tragă...”

În vremea asta băiatul iar întinde mâna spre firimitura de ciocolată.

Nenea Antonache se oprește, se întoarce și-l întreabă cu o enervare stăpânită: „Ce vrei, neiculiță? O să-mi verși cafeaua”; iar băiatul, smerit: „Nimic, nene Antonache...”

I. Al. Brătescu-Voinești

Săracul nenea Antonache! Pe măsură ce m-am mărit, admirația fără

„Ney a stat așa câteva clipe, cu un zâmbet pe buze, dar cu lacrimile în ochi, apoi, stăpânindu-se, a strigat soldaților:

„De când soldatul francez nu mai ascultă de ordinele șefilor săi?

Sunt mareșal al Franței, sunt șeful vostru, și vă poruncesc: Foc!”

Băiatul, care băgase din nou mâna binișor spre firimitură, la strigătul foc! sperându-se, nu știu cum trage mâna și hârști! îi varsă cafeaua peste masă și peste pantalonii lui ca oul de rață.

Nenea Antonache, opărit, sare-n sus strigând: „Ce vrei, neică? Ce vrei, neiculiță? Ce vrei?” „Firimituri”, răspunse băiatul sastisit. „De care firimituri?” „Uite de-alea: firimituri de ciocolată”. „De ce nu spuneai, neiculiță?”

Și punând mâna pe prăjiturile oprite pentru mama Uțica, începe să le frământa în mâini, să le frece cum frece săpunul când te speli.

Crema albă a prăjiturilor i se revărsa printre degete ca o spumă; noi râdeam de ne dureau băierile inimii, și el le frământa înainte: „Na, neică, firimituri... na, neică, firimituri... na, neică, firimituri, na, neică, firimituri...”

de margini ce aveam pentru dânsul a scăzut din zi în

zi. Aflasem că ieșise cel dintâi din școala militară ofițer tânăr, instruit, vorbind la perfecție nemțește și franțuzește; că ajunsese până la gradul de căpitan de geniu; că patima jocului de cărți îl făcuse să demisioneze și că de atunci, încet-încet, se coborâse pe povârnișul ei până când tată-meu, rugat de bunică-mea (mama mamei), îl luase din București, ca să-l ție pe lângă dânsul, plătindu-i ceva pe lună, cu cuvânt ca să vorbească cu noi franțuzește... Mai târziu m-am putut încredința că poate n-a fost om mai robit de patima cărților ca dânsul, că toată noaptea și-o petrecea în cafenea, și nu greșesc dacă oi spune că nu era zi în care să nu fi jucat, dacă nu altceva, cel puțin șase-sapte partide de pichet...

Atunci, văzându-l cerând unuia și altuia doi-trei franci cu care da fuga la cafenea, am înțeles vorbele mamei: „Antonache, Antonache, dacă aș ști c-ar fi să-ți semene vreun copil, l-aș uide de acum cu mâinile mele...”

Întuneric și lumină 207

În două împrejurări mi s-a părut că-și dă el singur seama de decăderea lui. Odată, într-o zi de toamnă, ne coborâsem împreună în grădina mică. Nu mai era nicio floare în rondurile și în brazdele atât de împodobite în timpul verii. Bulgări pe pământ întors și răscolit, trandafirii îngropați, mușuroaie de gunoi și de frunze uscate – o adevărată jale. Și acolo, în mijlocul grădiniței, uitat, un glob de sticlă în vârful unui băț. Nenea Antonache s-a uitat multă vreme la el, dus pe gânduri; apoi, cu o voce gravă în tăcerea nopții care se lăsa: „Parcă ar fi mintea grădinii... Astă-vară se oglindea într-însul atâta podoabă, atâta frumusețe... acum se oglindește jalea, pustiul, paragina... Mă duc, nu rămâi la masă...” Și a plecat încet cu capul în jos.

Altă dată eram în târg la cofetărie. Peste drum s-a oprit o saca, la care era înhămat un cal înalt, deșirat, beteag de un ochi, beteag de un picior, prăpădit. Un domn

bătrân de la o masă, văzându-l, și-a făcut cruce mormăind: „Doamne ferește!” „La ce te închini, nene Petrache?”

I-a întrebat un vecin. Bătrânul a clătinat din cap și a răspuns: „Știți dumneavoastră ce a fost calul ăsta pe vremuri? Ăsta e Pandur al lui

Grigorie Paladă... Când trecea mânat de fata lui Paladă, înhămat la o gabrioleță ușoară de-o putea trage un copil, ziceai c-a trecut o nălucă.

Fân ales, ovăz vânturat, zahăr și mângâieri și panglici în coamă... Când s-a mutat Paladă la Paris, și-a desfăcut toată starea, iar calul l-a cumpărat pe o mie de lei Vasilache Munteanu, care, după nouă ani de slujbă, l-a vândut lui Sotir birjarul. Cât l-a ținut Sotir nu știu - vreo șapte-opt ani - și fiindcă un rândaș i-a plesnit un ochi, lovindu-l cu furca în cap, l-a vândut lui Piscopu. Multă vreme l-a avut Piscopu la diligența cu care făcea în fiecare zi drumul până la Ploiești și înapoi...

Acum e al lui Radu Sacagiul. L-am întrebat înadins cât a dat pe el.

Treizeci și șase de lei!!! Și bătrân, prăpădit, cum îl vedeți, acum trage sacaua pe povârnișul alunecos de la moara Gorgotei, sub o ploaie de înjurături și de lovituri: dii! boală!... Coceni pentru gura lui bătrână, care nu poate nici să strige, nici să blesteme, nici să se destăinuiască.

D-aia gândindu-mă: or fi având dobitoacele aducere-aminte? îmi făcui cruce și zisei: Doamne ferește!” Așa a vorbit bătrânul; iar un ofițer

I. Al. Brătescu-Voinești 208

tânăr de la o masă din apropiere, după ce l-a ascultat cu luare-aminte, s-a sculat repede și a ieșit. Peste câteva minute o detunătură puternică făcu să zbârnâie geamurile cofetăriei. Ofițerul intrase în prăvălia unui armurier de alături, luase un revolver și împușcase calul acolo în uliță.

Zarvă mare. Cei mai mulți protestau că era o barbarie. Când s-a ivit ofițerul în pragul ușii, nenea

Antonache i-a ieșit înainte, l-a luat în brațe: „Să trăiești, mânzule, să trăiești!... ai făcut o faptă bună... să trăiești!... să trăiești!...” Îi tremurau mâinile și glasul...

Bietul nenea Antonache! Murise și tata, și mama, și frații... Eram judecător la Câmpulung; nu-l mai văzusem de mai bine de trei ani – când am primit o scrisoare, prin care mă vestea că moare în spital. M-am urcat în tren și am alergat. L-am găsit în clipele din urmă. Pe mescioara de lângă patul lui era un roman și o pereche de cărți, cu care făcuse până atunci pasiențe. Nimic din strălucirea de altă dată nu mai era în privirea lui împăienjenită. Totuși m-a cunoscut. Cu mâna stângă m-a apucat de-o mână, cu cea dreaptă m-a mângâiat pe cap, zicând cu o voce stinsă: „Mânzul neichii, mânzule...” Și a murit ușor ca un pui de găină. Săracul, Dumnezeu să-l ierte!...

III

Mișu Gerescu

Precum vezi, iubite nene Ștefane, Victor s-a ținut de cuvânt. Îți trimite acest vas cu flori, lucrat de el. Nu e așa că e bine? Uite ce frumos sunt făcute pansellele și ce bine e lumina vasului. De frică să nu se mototolească, el singur l-a împachetat între două scândurele, așa după cum îl primești. Suntem toți sănătoși și așteptăm cu nerăbdare sosirea sitarilor, care ni te va aduce.

Mă întrebi cum merg afacerile. Vorba aia: dacă nu curge, pică.

Mulțumesc lui Dumnezeu că-mi câștig pâinea de toate zilele și nădăjduiesc în vremuri mai bune. Stare știu eu bine că n-o să fac niciodată.

Întuneric și lumină 209

N-am niciuna din însușirile pe care trebuie să le aibă cel menit să se îmbogățească. N-am avut de la cine să le moștenesc; dimpotrivă, de la bietul tata am moștenit dragostea belșugului apucat în casa lui; de la el mi-a rămas patima vânătorii, dragostea de flori și de natură – și lucruri

mai neprielnice izbândeii în lupta pentru îmbogățire: sete de tihnă și pornire spre visătorie. Cu toate astea parcă nu mi-aș schimba firea cu a altuia... Îmi pare rău numai de un lucru: că nu m-a înzestrat

Dumnezeu cu un dar. Aș fi vrut să fiu un muzicant, un pictor, un poet.

Să fi putut face cu mâna mea, poate din durerile mele, clipe de fericire pentru alții... D-aia mi se umple inima de bucurie când văd că Victor are atât talent la desen.

Odată mă hotărâsem eu și făcusem jurământ să-mi schimb tot felul meu de a fi. Parcă ți-am povestit eu... Acum doi ani m-am dus la vânătoare spre Verzeni, moșia lui Lazaride, care acum face un trup cu moșioara noastră părintească, cumpărată tot de el. Eram într-un porumb; n-apusasem să trag trei focuri, când mă pomenesc cu doi turci că se reped fără de veste asupra mea și-mi smulg pușca din mâini, răcnind să merg la curtea boierească. Astea s-au petrecut într-o clipă, înainte de a-mi putea da seama spre a mă împotrivi. Și am fost silit să merg între doi turci, înarmați acum și cu pușca mea, până la curte, de unde mi-a dat drumul arendașul, care mă cunoștea, după ce mi-a atras cu muștrare luarea-aminte că sunt puse pe moșie table cu oprirea vânătorii... Și ca să ajung la curte, trecusem așa, între turci, pe lângă biserica din marginea cătunului Gerești, clădită de Șerban Gerescu, bunicul lui tată-meu... Îți poți închipui ce s-a petrecut atunci în sufletul meu, ce trezire. Am priceput atunci pentru întâia oară greșeala neiertată pe care o săvârșisem, lăsând să-mi scape din mână moșioara asta, care purta numele neamului meu - la a cărei biserică erau îngropați moșii mei și ale cărei documente vechi le am în fundul unui sertar... M-am frământat, m-am zvârcolit câteva nopți și am ieșit din aceste zvârcoliri cu hotărârea de a-mi schimba firea, de a mă vindeca de toate gusturile, de toate pornirile, de

toate apucăturile de până atunci. Milă, jenă, dor de viață tihnită, pornire spre visătorie, vână-l. Al. Brătescu-Voinești
210

toare, pescuit – toate trebuiau înfrânte, lepădate și, în locul lor, un singur gând, un singur dor: câștigul de bani; iar ca răsplată, la căpătâiul celălalt al vieții, întrezăream puțința de a pune iar mâna pe bucățica de pământ pierdută... Și am dus-o așa câțeva vreme. Eu, care până atunci nu mă tocmisem cu clienții și care mă rușinam când îmi plăteau onorariile, mă tocmeam acum cu înverșunare, silindu-mă să mă încredințez că erau prefăcătorii jurămintele lor că n-au mai mult. Timp de câteva săptămâni n-am deschis alte cărți de citire decât codurile de legi, de teamă să nu găsesc în ele ceva care mi-ar slăbi hotărârea.

Și am dus-o așa câteva săptămâni, luptându-mă, silindu-mă să ucid în mine pe cel care-mi șoptea din când în când: „Nu ți-e silă de tine?”

Și am dus-o așa până când, într-o noapte, uite ce am visat. Se făcea că eram într-o grădină de o frumusețe fără seamăn. Brazi uriași, sălcii pletoase, tei îmbălsămați, pajiști ca de catifea verde, ronduri de flori în toate fețele, cascade de clematită, alei și bolți întunecoase de umbră și izvoare, și fântâni, și statui albe de marmură – toate frumusețile câte le văzusem prin câte grădini am trecut se adunaseră aici ca să facă un rai. Și se făcea că, umblând prin grădina asta cu sufletul îmbătat de fericire, văd la câțiva pași înaintea mea, jos pe nisipul aleii, un ban mare de aur. Mă plec, îl iau și, ridicându-mă, văd altul la câțiva pași mai înainte. Mă duc, îl ridic și pe acesta și iar, ridicându-mă, văd altul mai departe... Și am mers așa, mult, mult plecându-mă să ridic mereu banii de aur, pe care îi băgam în buzunare și zărind neconținut altul înainte. Dar, pe măsură ce înaintasem, grădina se schimbase.

Acum eram pe o potecă într-un crâng sălbatic. Din crâng am intrat într-o crivină mlăștinoasă, între două mări de câtină. Aurul din buzunare mă îngreua de nu mă mai puteam mișca, și am început să mă înglodez în nămol și am început să mă înfund... până la gleznă, până la genunchi, până la brâu, până la gât. Simțeam că-mi năvălește nămolul în gură, simțeam că mor înăbușit, înecat, cu buzunarele pline de aur, pe când în minte îmi fulgerau cascade de clematită înflorită, statui de marmură albă, vedenii din grădina frumoasă din care plecasem... M-am sculat speriat, îngrozit de acest vis, care mi se părea un simbol;

Întuneric și lumină 211

Iar a doua seară, după-masă, Mărioara îmi cânta la pian sonata careți place dumitale, pe când eu reciteam Anna Karenin... Greu își schimbă omul firea moștenită, mai ales când are în suflet îndoiala, nesiguranța dacă schimbarea o fi spre mai bine, ori spre mai rău... Și iaca așa, am rămas același, care te dorește, te îmbrățișează și te așteaptă cu drag.

Mișu Gerescu

P. S. Mărioara, cu toate că e foarte necăjită, nu te uită și mă roagă să-ți scriu o mie de vorbe bune din parte-i. E supărată, biata fată, și are de ce: de zece zile suntem fără bucătăreasă. P-a care-o aveam a trebuit s-o dăm afară, că așa muiere leneșă, risipitoare și sanchie nici c-am mai văzut... Ce greu e de găsit în ziua de azi slugi credincioase, cu milă și cu dragoste de stăpâni și de casă... A!... unde sunt slugile de odinioară, din casa părintească?... Pârvu, vizitiul, a stat la noi treizeci și șase de ani; îl moștenise tata de la bunicu-meu. Dinu, feciorul, a murit în curte la noi, după douăzeci și opt de ani de slujbă;

Iar bucătăreasa... Săraca Parașchiva!... Era ca o rudă; cu ea ne-am pomenit pe lume. Ea ne descânta când eram deocheați, ea ne trăgea când eram răciți, ea ne

mângâia când eram necăjiți... Parc-o văz în curtea din fund, curtea păsărilor, înconjurată de o sută de lighioane, pe care le cunoștea și le deosebea de ne minunam: pestrița cu moț, pestrița bearcă, neagra porumbacă, neagra pintoagă, alba mare; o sută de lighioane, găini, găște, rațe, avea fiecare numele ei deosebit...

Parc-o auz vorbind cu ele: „Ei ho! nebuno, ce te-ndeși așa, parcă n-ai mâncat de aseară”; ori: „Dar tu, ce-mi stai ca o mironosiță? Vezi dacă te-ndopi nebunește? Ia să văză maica dacă ai căldură”. Și lighioanele se lăsau să le ia în mână, fără nicio împotrivire, simțind bunătatea sufletului ei curat și fără ascunzători... Trei zile după ce am îngropat pe mama, Parașchiva a stat încuiată în casă, bolnavă. La trei zile, când a ieșit și am dat cu ochii de ea, am rămas încremenit – așa i se schimbaseră chipul și privirea, în care murise toată vioiciunea, toată voioșia de altă dată... A venit la mine, mi-a luat capul între mâini, m-a

I. Al. Brătescu-Voinești

Pe seară am găsit-o spânzurată la hanul lui Pitiș...

IV

sărutat adânc pe frunte și a plecat înspre poartă... „Unde te duci.

Parașchivo?” Când a ajuns la poartă s-a oprit, s-a uitat lung înapoi de jur-împrejurul curții, s-a închinat, a sărutat stâlpii porții și a ieșit. „Unde te duci, Parașchivo? ...”

Îți mulțumesc, iubite nene Ștefane, din adâncul inimii, pentru buna dumitale scrisoare plină de grijă și de dragoste părintească. Îți mulțumesc și pentru țigaretul cu eucaliptol. Da, ai dreptate, se poate să-mi fi venit și din prea mult fumat, așa zice și doctorul. Din ce, din ne-ce, știu, am dat ochii cu moartea. Și fără nicio pregătire, din chiar senin.

M-am pomenit deodată la șase seara cu un junghi ca o săgeată în partea dreaptă a pieptului. M-am bătut, m-am

frecat, aș! de unde? La fiecare răsuflare mă durea până în umărul drept. M-am culcat devreme; dar nu puteam să adorm, pentru că nu găseam în ce poziție să stau ca să răsuflu mai slobod; iar pe la unsprezece noaptea am simțit că mă înăbuș de tot. Mi-a ajutat Mărioara să mă târăsc până la fereastra pe care a deschis-o. Junghiurile, care mă fulgerau la fiecare răsuflare, nu ți le pot descrie. Îmi venea să mă sfâșii, să-mi vâr mâna în piept, să smulg nodul care mă împiedica să-mi dau sufletul... și simțeam că mă întunec... simțeam că mă duc... și-mi părea rău. În odăița de alături dormeau frumos copilașii, aci lângă mine țineam strâns trupul Mărioarei, și sus pe cerul vioriu străluceau stelele... ah! ce frumos străluceau!... Doctorul îmi recomandă odihnă. Am să fac ca nenea Antonache.

Asta îmi aduce aminte o caricatură văzută nu știu unde. Un nenorocit de muncitor, rupt, hărtănit, la consultație. Doctorul îl examinează și-i prescrie fel de fel de doctorii scumpe și o lună de odihnă la Ostanda. Negreșit că mi-ar prii odihna departe de fleacurile și neajunsurile meseriei, și n-aș aștepta povața lui, nici porunca durerii, ca să mi-o dăruiesc, mai ales că nu mă prăpădesc de dragul meseriei mele. Nu, nu mă prăpădesc de dragul ei, dimpotrivă, sunt încredințat

Întuneric și lumină 213

că sila, greața ce mi-o inspiră felul de muncă pe care mi l-am ales îmi înzecește, îmi însutește povara ei. O să zici că orice muncă făcută de nevoie... Nu e așa. Și, fiindcă n-am ceva mai bun, nici mai plăcut de făcut, decât să stau cu dumneata de vorbă, să mă încerc să ți-o dovedesc. Lasă că sunt meserii care - măcar că făcute de nevoie - aduc o mulțumire sufletească mare, atât de mare, încât precumpănește oboseala, cum e munca meșteșugarului: dar nu e meserie care, dacă nu ești o secătură lipsită de orice pătrundere, să-ți aducă o silă de tine însuși, ca meseria de avocat. Negreșit, învățătura dreptului, a

feluritelor legiuiri, a schimbărilor prin care au trecut de la neam la neam, de la un veac la altul, e plină de interes și vrednică de cercetat; dar nu e vorba despre aceasta – e vorba despre meseria de avocat. Ei bine, ca să fii avocat iscusit și căutat, va să fii șiret, pișicher, chițibușar, să poți ascunde cu meșteșug adevărul, care ar fi păgubitor pricinii pe care o aperi. Trebuie să poți, fără greață de tine însuți, să susții astăzi una, mâine alta, povățuit de interesul pricinii și îndemnat, încurajat de nestatornicia părerilor judecătorilor, tuturor judecătorilor – de la cea mai neînsemnată judecătorie de țară până la Curtea înaltă. Trebuie să te faci tovarăș cu cel nedrept, să-i dai tot sprijinul pentru împilarea celui nedreptățit. Căci înțelege ușor, cel ce n-are dreptate plătește mult mai bine decât protivnicul său. Închipuiește-ți că unul răpește fără drept altuia, să zicem, zece pogoane de pământ, singura lui avere. Ce poate să plătească cel dezbrăcat? Mai nimic; și pentru că n-are și pentru că nu se îndură, căci – oricât o plăti de puțin – ceea ce plătește e pentru el o pagubă. Pe când celălalt, jumătate din cele zece pogoane de ar da, rămâne în câștig cu restul de cinci. Și de aceea foarte adesea vezi năpăstuiți pierzând procese drepte ca lumina zilei, pentru că nu au putut sau nu s-au îndurat să-și ia avocat bun, ci un biet începător, nepriceput în meserie și în toate chichițele meseriei.

Un avocat care s-ar hotărî și s-ar ține să nu ia decât pricini drepte, să nu dea niciun sprijin împilătorului pentru strigănierea sau biruirea protivnicului său – în ziua în care i s-ar duce vestea de om cu desăvârșire drept, ar rămânea numai cu clientela nedreptățiților, obijduiților.

I. Al. Brătescu-Voinești 214

săracilor: „ăla umblă cu crucea-n sân...” A! de câte ori mi-a fost scârbă de mine însumi după ce am amânat pentru un clenci de procedură procesul unuia care stăpânea toată averea părintească și ai cărui frați și surori

veniseră la judecată pe jos, desculți, drum de două poștii.

Gândește-te apoi că, văzând neconținut pe oameni sub același unghi al întremăncărilor pentru un petic de interes, ajungi la urma urmei să prinzi o adâncă scârbă de oameni și, vai! o și mai adâncă scârbă de tine însuși, când te gândești că răutatea și nedreptatea omenească, gunoiul din care-ți ridici pâinea de toate zilele. Da, noi, avocații, suntem niște microbi care nu pot trăi decât în puroiul răutății omenești. Trebuie neapărat ca oamenii să se mănânce între ei, ba trebuie să-i ajutăm să se mănânce, ca să ne priască.

Să-ți spui în privința asta două pățanii. (Precum vezi, nu sunt eu degeaba nepotul lui nenea Antonache.)

Odată, sunt câțiva ani de-atunci, vine la mine un birjar cu o citație de la judecătorie.

„Uite, domnule, ce-am pățit. Am vândut un cal lui Ioniță pe 215

lei. Asta a fost la Sfântă Măria-mică. Acum, peste o lună, după ce s-a slujit de el atâta vreme, mă pomenesc că mă dă în judecată, să-mi iau calul și să-i dau banii înapoi, că cică are tegnafes. Se poate? Peste o lună?

Și văz că cere să-i dau și despăgubiri. Procesul e poimâine la judecătorie. Vă rog să mergeți Dumneavoastră cu mine să mi-l subțineți. Și dacă e să-mi iau calul îndărăt, să-mi plătească și el măcar câte trei lei pe zi, cât s-a slujit de el, că și acum umblă cu el la trăsură. Nu sunt om bogat... vă dau un pol, vi-l aduc poimâine dimineață, să-mi subțineți procesul”.

A treia zi a venit cu banii și am plecat la judecătorie.

Cum am intrat, am dat cu ochii de Ioniță Panait. Zic: „Bine, Ioniță, ce fel de treabă e asta? Te slujești de cal o lună și mai bine de zile, umbli și azi cu el la trăsură și ceri să și-l ia îndărăt?” „Are tegnafes, sărut mâna, domnule”. „Păi cum n-ai băgat de seamă până l-ai cumpărat? Îl cunoșteai, că ți l-a vândut din ham”. „Îi ținea ascuns cu

doftorii, sărut mâna. Acum că nu mai ia doftorii, i-a răsuflat și tușește... Și am

Întuneric și lumină

Și lacrima creștinul.

dat pe el o groază de bani, zece poli și cincisprezece franci adunați cu francul, Dumnezeu știe cum, săracuț de mine”.

„Știu eu după ce umbli tu, Ioniță. Umbli după ciupeală, să mai scazi ceva din preț. Așa e?” „Păi bine, domnule, sărut mâna, cal cu tegnafes zece poli și cincisprezece franci? E păcat de Dumnezeu! Să-mi dea îndărăt măcar doi poli”.

Zic: „Știi ce? ia un pol și împăcați-vă, că altfel pierzi procesul. Uite, mie mi-a dat ăsta un pol. Na, ți-l dau ție și stingeți pricina”.

I-am dat douăzeci de lei și am intrat la judecător, care a închis pricina. Ce crezi că s-a întâmplat? Clientul meu a rămas foarte nemulțumit. A spus la toată lumea că n-ar mai veni la mine, să-l pice cu ceară roșie; că el era bucuros să dea de trei ori p-atât ca să câștige procesul, nu să-l piardă după cum l-a pierdut – că se cheamă că l-a pierdut, dacă protivnicul i-a luat douăzeci de lei. Prin urmare, vezi, ca să-i fi părut avocat bun, trebuia să-i îmbrățișez ambiția, răutatea...

Altă dată era într-o vacanță, prin august. Tribunalul închis, lipsă lucie de afaceri; toate fondurile sleite; până și banii copiilor adunați în pușculițe îi scosesem rând pe rând cu cuțitul. Stam la birou și mă întrebam prăpădit ce o să dăm a doua zi în piață, când, aruncându-mi ochii pe fereastră, văd în curte doi țărani, rupți, prăpădiți. Îi bag în birou și... peste un sfert de ceas intram radios la Mărioara în odaie, fâlfâind o hârtie de o sută. Ne-am întors amândoi spre icoane și ne-am închinat: „Mulțumescu-ți ție, Doamne!” Știi pentru ce îi mulțumeam?

Pentru că un om ucisese pe frati-său. Țăranii veniți la

mine erau: unul tatăl mortului, celălalt fratele ucigaşului. A! să-i fi auzit:

„Suntem cu două focuri care ard pe noi... Am luat bani din punga altuia cu împrumut, ca să băgăm pe unul în pământ şi să scăpăm pe altul de gura ocnei... „Jalea şi disperarea părinţilor bătrâni, a nevastei şi copiilor mortului, a nevastei şi copiilor ucigaşului, groaza lor la vederea autopsiei cadavrului, întins pe o uşă în mijlocul curţii, şi îngroparea lui şi petrecerea făptuitorului între jandarmi până dincolo de marginea satului – din astea era făcută bucuria pentru care mulţumeam lui

I. Al. Brătescu-Voineşti

Nobila profesie de avocat! Ph!

Dumnezeu. Ce deosebire între mine şi domnul Stelică, măcelarul, pe care l-am văzut deunăzi? Ce guşă şi ce ceafă cu etajuri! Pe când mâna i se juca cu lanţul gros de aur, care-i încingea pântele de la un buzunar al jiletcii până la celălalt, ochii îi străluceau de bucurie, uitându-se la seninul de sticlă al cerului. Secetă de trei luni, islazurile arse, miriştile negre, vitele mureau de foame, țăranii alergau cu ele pe capete la târg, să i le dea lui pe nimica...

La revedere. E târziu. Va să mă odihnesc, să fiu mâine ascuţit la minte şi aprig.

Al dumitale.

M. Gerescu

V

Iubite nene Ştefane.

M-am hotărât, îmboldit şi de Mărioara, să plec într-un loc singuratic şi plăcut, unde să stau zece – cincisprezece zile, o lună, cât voi putea, să trăiesc cât trăieşte o plantă; am găsit un om de ispravă, care mi-a pus la dispoziţie o căsuţă de bârne cu o odaie şi o prispă; şi iaca sunt de o săptămână singur, aici, la Lunca Bolbocilor, un colţ de rai în munţii noştri, aproape de izvoarele Ialomiţei. Şi mi-e bine în sânul naturii, cum mi-era când

eram copil în poala mamei-doichii. Îmi pare rău că nu sunt un pictor, că ți-aș zugrăvi și ți-aș trimite câteva vederi nepomenit de frumoase. Să mă încerc să ți le zugrăvesc prin cuvinte, ar fi o nebunie. O să citești vorbe, n-ai să vezi culorile, miile de culori care alcătuiesc frumusețea tabloului; și cu cât aș adăuga mai multe vorbe, cu atât ți-aș întuneca realitatea. Și dacă mă gândesc bine, nici meșteșugul cât de mare al unui pictor nu ți-ar putea da toată negrăit de dulce frumusețe a tabloului, căci ar lipsi dintr-însa cântecul izvorului, legănarea ramurilor, îngânarea frunzișului, plutirea mișcătoare a

Întuneric și lumină 217

norilor în văzduh și o mulțime de alte impresii, care nu se pot preface nici în cuvinte, nici în culori, dar pe care le simți că ți se varsă de pretutindeni în suflet, umplându-ți-l de evlavie, de smerenie, de cucernicie. Azi după-prânz am fost într-o pădure de brazi uriași. Abia am făcut câțiva pași sub bolta lor de ramuri, ca bolta unei catedrale, și deodată mi s-au tăiat picioarele; fără să-mi dau seama m-am așezat jos și timp de mai bine de un ceas am stat neclintit, treaz și totuși fără un gând, fără o judecată, ca și când n-aș fi fost. Parcă uriașii brazi neclintiți, a căror încremenită liniște veneam s-o tulbur, necăjiți de prisosul meu de viață, mi-ar fi trimis o mireasmă amețitoare care să mă paralizeze, să nu-mi îngăduie să trăiesc decât atât cât trăiau ei...

M-au trezit glasurile scutarilor în fundul depărtat al pădurii: „hăă-ap!...

hăă... ăp!”

Nu e sat aici; e o stână și un ferăstrău, care nu umblă decât în timpul verii, la care lucrează niște italieni. Iarna se duc toți și nu rămâne decât

Nică, un băietan de șaisprezece ani. Bietul băiat! Aseară la foc mi-a povestit viața în timpul iernii și istoria unui câine, ucis de stăpânul stânei de alături. Îmi spunea

cum toamna, spre sfârșitul lui noiembrie, o tulesc devale, pe rând, oile de la târla lui Panțuroiu și toți ciobanii și baciul; pe urmă lucrătorii din pădure, scutarii, italienii de la ferăstrău

— Toți, și rămâne singur în pustiul muntelui, numai cu Ursei și cu

Neamțu, câinii lui. Povestea cum răcnea crivățul în brazi și cum viscolea de nu se vedea la doi pași; cum făcea de câte trei ori pe zi mămăligă la câini, de frică să nu plece, să-l părăsească; cum uneori, noaptea, Ursei se așeza în colțul odăii, ridica botul spre grinzi și începea să urle, să urle, de ise-ncrețea carnea pe el și-i venea să se bage în zid de urât... Într-un rând împușcase în scorujul de lângă casă un cocoșar și, cum era numai aripat, l-a crescut vreo trei săptămâni pe fereastră, și-i era drag că-i ținea de urât, ciripind, parcă răspundea la întrebările lui... Dar într-o dimineață l-a găsit cu aripa lipită de geam, mort, înghețat: „Parcă mi-a murit un frate...” Îmi spunea bucuria lui nebună când se întâmpla arareori să sosească vreun om cu târla, cu bilet de la stăpânu-su, să-i dea voie să lucreze niscăiva scânduri; dragostea cu

I. Al. Brătescu-Voinești

Îmi place aici, iubite nene Ștefane, nu numai pentru că-mi priește care-l ducea în casă și-i da de toate câte avea și cum nu-i venea să-l mai lase să plece... Și plăcerea nespusă pe care i-o pricinuiau întâile urzici ieșite în coastă, întâile flori de păpădie: „Mă uitam la ele cu drag, ca la stele...”

„Și sunt buni câinii, mă Nică?” „Buni... dar aveam unul, tiii!... pată ta, cât un vițel, dar mi l-a împușcat Panțuroiu... Săracul... îl chema

Codreanu...” „Dar de ce ți l-a împușcat, mă Nică?” „Vezi că-i fura oi și le mânca. Se ducea noaptea cu aștilalți doi. Aștilalți mai mici luau oaia și o duceau târâș, iar el îi apăra de câinii de la târlă... Ținea piept la opt câini... era

cât un vițel... Săracul, îl chema Codreanu...”

sănătății, dar și pentru că, departe de ropotul lumii, de frământările ei, mintea putându-se îndeletnici cu gânduri mai presus de trebuințele vieții de toate zilele – parcă te mărești în propriii tăi ochi, parcă ți se sporește stima de tine însuși. Că, vezi, mintea e însetată de priceperea lucrurilor, de pătrunderea tainelor; și osânda de a înfrânge această sete, de a trăi fără potolirea ei, înseamnă osânda de a te întoarce la una din formele trecute, de care natura n-a fost mulțumită, înseamnă osânda de a ucide în tine tocmai însușirea cu adevărat și cu deosebire omenească: năziunța de a oglindi în tine o cât mai mare parte a lumii în care trăiești... Azi, stând singur pe marginea izvorului vorbăreț, mă gândeam așa: Nu e a ta setea asta de pricepere, de pătrundere a tainei care te nconjoară. E setea lumii întregi, e setea substanței din care e alcătuită. Urmeaz-o cu mintea înapoi de-a lungul nenumăratelor mii de veacuri și ai s-o găsești neconținut arsă, mistuită de dorul de a se destăinui ei însăși. La început una și aceeași, fără deosebiri în sânul ei, învârtindu-se nebunește în haos. Din această învârtire pesemne și din locurile deosebite pe care le ocupau, față de osia împrejurul căreia se învârteau, părți dintr-însa capătă însușiri deosebite. Aceste părți înrăuresc apoi unele asupra altora, se împerechează între ele în fel de fel de chipuri și dau naștere nenumăratelor corpuri din chimie. Din împerecherea unora din ele, în împrejurări ce nu putem încă pătrunde cu mintea, se nasc întâile viețuitoare. Trec veacuri după veacuri și

Întuneric și lumină 219

Încet-încet, dar cu o stăruință ce o clipă nu șovăiește, o clipă nu se odihnește, viețuitoarele încep să capete simțuri rudimentare, cioburi de oglinzi aburite, în care materia abia se poate întrezări. Nu-i ajunge cu cât se poate auzi, vedea, pipăi, gusta, mirosi în viețuitoarele de până

atunci; instinctul nu-i ajunge; ea vrea să se priceapă și, în cele din urmă venite, în urmași de urmașii lor, se face om. Formele în care s-a îmbrăcat ea până atunci nu le strică, le păstrează. O să le întrebuințeze omul în fel de fel de chipuri și-i vor sluji și ca o dâră, ca să-i ajute să vadă de unde vine. Și nu chipul omului îi trebuia, ci mintea lui. O

ascute, îl face să-și descopere unelte de prelungire a simțurilor cu care să poată vedea, auzi, simți lucrurile mici, lucrurile depărtate, dincolo de hotarul simțurilor slobode; îi toarnă în suflet setea științei. Și acum, dacă dumneata ești chinuit de această sete, greșesc eu când zic că acest chin e al ei, al materiei – că ce ești dumneata decât o formă trecătoare în care s-a îmbrăcat ea, ca să-și potolească dorul de a se cunoaște?

Gândește-te că nu numai spre binele lui îl îmbrânțește pe om râvna științei, poate dimpotrivă, spre pieirea lui; adu-ți aminte de apostolii și de mucenicii științei. Vrea materia să se cunoască cu orice preț, cu orice mijloace.

Și ia te uită dumneata, acum, cu câtă meșteșugire, cu câtă măiestrie ajunge la împlinirea scopului ei.

Cu cât o viețuitoare e mai jos pe scara viețuitoarelor, cu atâta e mai de timpuriu de sine stătătoare. Pică o sămânță dintr-un pom ori dintr-o floare; singură încolțește, prinde rădăcini și trăiește, mai bine sau mai rău, după cum va fi fost de prielnic locul unde a dus-o întâmplarea.

Pomii, florile, ierburile nu se sinchisesc unde le va pica sămânța. Dacă te uiți la viețuitoarele care vin după plante, le vezi că sunt mânite de grija de a-și pune ouăle într-un loc prielnic învierii lor. Vine fluturele, își alege o frunză în apropierea mugurilor viitori, o unge cu un fel de clei, își pune ouăle pe ea, o leagă de ramură cu un firicel de mătase, de care va sta spânzurată tot timpul iernii – și pleacă. Cleiul, uscându-se, încovoiaie frunza după el și o prefăce într-un fel de plăpumioară, care va ocroti, va

adăposti ouăle de frig. Atâta grijă are fluturele. La

I. Al. Brătescu-Voinești

E târziu. Scapătă luna. De ce nu ești aici, să vezi ce lumină de primăvară, căldura va învia singură ouăle și omizile mici, abia de văzut cu ochii slobozi, fără ajutorul nimănui, se vor hrăni din frunzele mugurilor încolțiți odată cu ele. Sunt pe dată de sine stătătoare. Cu cât te urci mai sus pe scara viețuitoarelor, cu atât sunt mai târzii. Ia vezi păsările plăpânde, unele golașe: ce s-ar face ele fără grija părinților care le hrănesc atât timp, până să-și poată singure purta de grijă? Și ce s-ar face, mai sus, mânji, vițeii, cățeii, fără ugerul mamei lor, fără grija ei, fără apărarea ei? Iar cel din urmă venit dintre viețuitoare, omul, ce târziu e de sine stătător! Ce îndelungat timp sunt siliți părinții lui să-i poarte de grijă, să-l apere... Și acum, ia seama. Această târzie stare de sine a urmașului unei ființe, cu atât mai târzie cu cât e mai sus pe scara viețuitoarelor, e meșteșugul prin care materia ajunge la putința de a se pătrunde. Prea vă îngrijiți numai de viața voastră - a zis ea viețuitoarelor în a căror formă se îmbrăcase până atunci - prea vă cheltuiți toată puterea numai ca să fiți. Și le-a făcut urmașii plăpânzi și neputincioși, ca să le silească la biruirea egoismului, la lepădarea de sine. Și din această îndeletnicire silită, din această grijă de altul, urmată neconținut și neconținut sporită din urmași în urmași, atâtea mii și mii de veacuri, s-a născut lepădarea de sine, care te târăște în pierzare pentru aflarea unei scânteii de adevăr... Vrea substanța din care e alcătuită lumea aceasta să se priceapă, să se pătrundă cu orice mijloc, cu orice preț.

apoteoză fac razele ei în aburii care se ridică din Cheia Tătarului?

Al dumitale.

M. Gerescu

221 Întuneric și lumină

„CĂLĂTORULUI ÎI ŞADE BINE CU DRUMUL”.

Prietenului meu Ioan A. Rădulescu-Pogoneanu

Băutura l-a prăpădit pe Pitache Cojescu, că altfel unde ajungea el până acuma, să-şi fi văzut el de treburi cum se cade şi să-şi fi păstrat banii care i-au trecut prin mână?... Că de noroc nu se poate plânge;

pe ce-a pus mâna, i-a mers. Dacă a ținut moşie cu arendă, când era anul mai rău, de se văitau toţi vecinii, lui Pitache îi mergea de-ţi era mai mare dragul. Numai din tăierea pădurii de la Nuceteanca putea să câştige, să aibă până la adânci bătrâneţi. Mă rog: nouă sute de pogoane de pădure de construcţie, stejari – să fi luat numai pe trunchiul unuia doi poli, fără stângenii de ars şi crăcile. Dar cine era să facă chefurile rămase de pomină, care se începeau azi şi țineau cu săptămânile? Pitache. În vremea asta logofeţii şi contabilii nu stau cu mâinile în sân. Lumea zice că unul dintre ei, d-acolo, din jaful de la

Nuceteanca şi-a făcut starea de azi.

Ei! dar acum s-a sfârşit. Pitache s-a cuminţit. S-a isprăvit cu viaţa de până acum; i-a pus cruce. Toate merg până la un timp. De aceea s-a jurat, împreună cu prietenul său Năiţă Dinculescu, că de aci încolo intră în rândul oamenilor cuminţi.

Sunt zece zile de când se păzesc unul pe altul; şi n-au băgat în gură nicio lacrimă de băătură. Apă, că e sănătoasă şi e lăsată de la Dumnezeu.

S-a mai jurat el şi altă dată şi nu s-a ținut. Ei! dar acum e altceva.

Toate merg până la o vreme. A dat omul cu capul de pragul de sus.

I. Al. Brătescu-Voineşti

Din când în când se duce la poartă şi se uită-n lungul drumului.

— Hai, nene! păcatele mele, hai odată!

— Înțelegeți, explică Năiță făcându-și vânt cu pălăria,

până să-l

Ce? E om de aproape cincizeci de ani. Nevasta s-a luat de gânduri;

copiii încep să se mărească... Până când? De rândul ăsta s-a isprăvit, s-a mântuit.

Cu cele câteva mii de franci ce i-au mai rămas, s-a hotărât să ia în arendă moșia satului Drugănești, al cărei contract expiră la toamnă, moșie frumoasă la care s-au pricopsit câți au ținut-o. Deputatul de la colegiul al doilea, căruia și-a dat votul și pentru care a alergat de a dat pe brânci la alegerile din urmă, i-a făgăduit formal c-o să facă să i se dea lui moșia. Și fiindcă Pitache când spune o vorbă – e vorbă, a și început să-și puie în lucrare hotărârea. Moșia fiind la o poștă și jumătate de la oraș, și-a cumpărat un cal buiestraș „de mănâncă nori, nu altceva”, și-a luat jambiere roșii de piele, o șapcă frumoasă, și pleacă chiar acum la Drugănești, împreună cu prietenul Năiță, să vadă mai bine moșia.

Năiță n-are cal, dar a închiriat unul de la Tașcu, care ține birje și poștalioane. Pitache s-a sculat de la cinci și-și așteaptă cu nerăbdare prietenul, care întârzie, cu toate că i-a spus deslușit aseară să vie cât de devreme, ca să nu-i apuce căldura pe drum, aducându-i aminte și de vorba românului: călătorului și șade bine cu drumul. Când colo, poftim! cinci și jumătate, și el nu vine – șase, și el tot nu vine.

să-l vadă venind.

În sfârșit, aproape de șapte, Năiță se ivește. Vine la trap. Pitache îl zorește, răsucindu-și șapca cu mâna, ca acarii de la drumul-de-fier, și strigând cât poate:

A fost o încurcătură. Băiatul lui Tașcu uitase de vorba lui de aseară, și înhămasse la un poștalion care pleca la Găiești calul închiriat de el, singurul cal care merge bine la călărie. A trebuit să-l pornească cu alt cal după poștalion.

ajungă, până să deshame pe unul, să puie p-ălălalt,

până să vie îndărăt...

Întuneric și lumină 223

— Tiii! păcat, răspunde Pitache încălecând, ne apucă zăduful pe drum!

Dar Năiță a descălecat și se zbate să găsească chinga, s-o mai strângă nițel, că s-a cam slăbit.

— Haide, Năiță; dă mai iute, îl silește Pitache. Ți-am mai spus-o de o mie de ori: călătorului îi șade bine cu drumul...

Acum au pornit-o.

N-are a face calul lui Năiță, slab, nețesălat, ros de ham în toate părțile, cu bidiviul lui Pitache, gras ca pepenele și lucios la păr, parcă e uns cu untdelemn; precum n-are a face nici costumul lui; șapcă nu, jambiere nu - cu costumul lui Pitache. Nici înfățișarea unuia cu a celuilalt. Pe cât de gros și de voinic e Pitache, pe atât de uscat și de pipernicit e Năiță...

Dar merg la pas, la tăcăneală.

Au ieșit din oraș și acum țin șoseaua drept.

E o dimineață frumoasă de iunie, plină de miresme de flori și de tei, de sulfină și de levănțică. La dreapta drumului, în vale, se țin lanț zăvoaiele Ialomiței, printre care când și când se vede apa sclipind în bătaia soarelui; la stânga, până la poalele dealurilor, grâne de toată frumusețea; lanuri galbene de grâu copt cu chenare roșii de maci înfloriți, lanuri de ovăz de un verde-brumăriu, lanuri de porumb de un verde-închis și lucitor; iar pe dealurile care închid zarea, vii cu răzoare de viță paralele și drepte, parcă sunt trase cu condeiul, printre care se zăresc ici și colo puncte albe: muncitori la plavilă.

Răsună lunca de cântecele pitpalacilor și de hârâitul cârsteilor.

Frumusețea firii umple de mulțumire inimile călăreților. Se vede din bunăvoința zâmbetului cu care răspund salutarilor țăranelor, care trec spre oraș ducând

cobilițe de pui și de boboci de rață spânzurați de picioare, băsmăluțe cu ouă, oale mari cu lapte și cu smântână, coșuri de cireșe ori donicioare de fragi – toate bunătățile prăsite, adunate ori păstrate pentru gura orășenilor.

Femeile moțăie din cap a „bună dimineața”; iar ei le răspund cu dragoste:

I. Al. Brătescu-Voinești

Scularea de dimineață, aerul curat și călăria, și soarele, care a

— Mulțumim dumitale. Vânzare bună...

Să fie un ceas de la plecare, când ajung la capul podului de peste

Ialomița. Aici e răspântie de trei drumuri; și la răspântie, drept în fața podului, e hanul, vestitul han al lui Manolache Ciolănescu. Înaintea hanului, o polatăă încăpătoare, învelită cu șindrilă, pe acoperișul căreia e firmă mare cu numele proprietarului; iar între Manolache și Ciolănescu, un rotocol albastru, în care sunt zugrăvite două ciolane încruciș ale. Pe o sârmă care leagă doi stâlpi stau spânzurați covrigi rumeni, iar pe alta perechi-perechi de cârnați proaspeți, acoperiți cu un tulpă, în ciuda viespilor care le dau târcoale bâzâind. În fereastra cârciumii, rânduri de sticle cu băuturi de toate culorile pietrelor nestemate. Niciun mușteriu – oamenii sunt duși la muncă.

Început să dogoare, le-a deschis o poftă de mâncare și o sete – mai ales o sete grozavă. De aceea, fără vreo prealabilă înțelegere, au oprit amândoi în dreptul hanului și bat cu friștile în stâlpii polatei, fără să se uite unul la altul și strigând:

— Hei! stabiliment!

Băiatul, care moțăia la tejghea, se târăște alene în ușa prăvăliei, frecându-se la ochi.

— Mă, întreabă Pitache, ai ceva rece de băutură, un pelin cu sifon, ceva?

— Este, răspunde băiatul, silindu-se să nu caște.

— Dă-ne două pelinașe cu sifon.

— Ori cu borviz, adaugă Năiță.

Băiatul pleacă agale.

— Mișcă-te mai repede, băiete! îi silește Pitache, aaa! mișcă-te, băiețaș.

Și nu-l slăbește deloc, strigându-i din când în când: „Dă zor, mă neicuță, că suntem grăbiți, și știi, vorba românului: călătorului îi șade bine cu drumul!”

Băiatul se întoarce aducând pe o tavă verde două pahare de vin cu sifon. E rece: se cunoaște după abureala paharului.

Întuneric și lumină 225

Pitache bea jumătate paharul, își plesnește limba de cerul gurii și, întorcându-se spre Năiță, se uită în ochii lui, ridicând sprâncenele în semn de întrebare, adică: „ce zici?”

Năiță, care și-a băut paharul până-n fund, zice:

— Phiii – strașnic!

— Unde-l țineți, mă, întreabă Pitache pe băiat, de e așa rece?

— La gheață.

— Dar de unde aveți gheață?

— Păi n-are jupânu' ghețarie în curte?

— Ce vorbești, domnule!? se miră Pitache și Năiță într-un glas și tot într-un glas poruncesc: Ia mai adu două; iar Pitache adaugă: Dar nu fi mocăit, umblă repede, că suntem grăbiți.

Al doilea pahar se bea pe nerăsuflăte; tocmai al treilea, care s-a dus acum, se bea mai pe-ndelete, cu întrebări puse băiatului:

— Cum te cheamă, mă?

— Tilică.

— De unde ești tu?

— De la Priseaca.

- Al cui ești de la Priseaca?
- Al lui Tache Drăgoi.
- Și de mult ești aici?
- De patru luni.
- Dar stăpânu-tu unde e, mă?
- E dus coala la niște trifoi.

Pitache scoate o rublă, o dă băiatului și-l zorește să-i aducă restul, când se aude alături în livada cu pruni: liplip! liplip! Vine Manolache

Ciolănescu pe poteca dintre pruni cu papucii lipăind.

El cunoaște bine atât pe Pitache cât și pe Năiță - și nu i-a văzut de mult. Când dă cu ochii de ei, nu mai poate de bucurie.

— Bună ziua, dom'le Pitache. Uite și domnu' Năiță! da-ncotro?

— Încoa, la vale: dar mă, Manolache, grozav pelin ai. Mă băiete, să mai aduci un rând! trei pahare! de unde-l ai?

— Așa că e grozav? De la frati-meu Ilie.

I. Al. Brătescu-Voinești

— Strașnic! dar știi? un lucru nu-mi place mie: băiatul. Nu face.

Când se-ntoarce băiatul, hangiul zice:

— Dar de ce nu descălecați nițel? Mai răsuflă și caii oleacă.

Iar Pitache și Năiță găsesc că are dreptate: mai răsuflă și caii oleacă.

Aici la han în drum, la răspântie, trebuie un băiat iute, spirt. Să umble ca sfârlează. Omul vine, bea, pleacă repede. Vorba românului: călătorului îi șade bine cu drumul.

De aceea se coboară, leagă dârlogii cailor de câte un stâlp și se așază la masă sub polată.

Ei, noroc să dea Dumnezeu și cine te-am găsit!

Noroc! Bine ați venit sănătoși!

— Strașnic pelin! Dar de când ți-ai făcut ghețarie?

— Acu un an. M-am gândit: gârla colea, gheața de pomană, boii tot stau degeaba iarna. Ia să-mi torn eu o ghețarie – și am făcut-o.

M-a ținut o sută și mai bine de lei, da-ncai am făcut un lucru bun.

Și văzând că Năiță se uită de câtăva vreme cu stăruință la cârnații spânzurați pe sârmă:

— Sunt proaspeți, dom'le Năiță; aseară i-am făcut, pe viața mea!

Mă Tilică, ia dă jos o pereche de cârnați.

Așa e, sunt proaspeți, se vede cât de colo.

— Păi să vezi ce-am pățit, explică Manolache – am un blestemat de taur, dar-ar lupu-n cornu lui! c-o să plec cu el joi la târg să-l vânz, să mă scap de el, că numai buclucuri îmi face. Mai deunăzi nu era să-mi omoare un copil? Ieri dimineață, nu știu, ori că din joacă, ori de-al dracului ce e, îmi împunge o frumusețe de purcea drept în burtă. Noroc c-am fost aici. Dacă-m văzut că e împunsă rău, a trebuit s-o tai. Am avut Ignat ieri pe negândite. Aseară tot se ducea frati-meu la târg, i-am dat carnea s-o vânză la un măcelar și am oprit și eu ceva dintr-însa.

Mi-a prins bine ghețaria. Să puie să frigă o pereche?

Pitache, după ce răspunde hotărât: „Să puie!”, ia și avizul lui Năiță:

„Hai? ce zici, Năiță?” Iar Năiță nu poate să strice gustul lui Pitache, dar recomandă băiatului, cu blândețe și cu duioșie:

— Dar, mă Tilică, umblă mai repede, mă băiețaș.

Întuneric și lumină 227

Până să frigă cârnații, nu e de refuzat propunerea hangiiului de a merge să le arate ghețaria. Se duc deci să vază ghețaria sistematică, învelită cu stuf de o frumusețe; apoi intră în grădina din fund. Cum în vremea asta soarele s-a ridicat sus și a început o vipie de căldură care frige, nu altceva, ce plăcere fără seamăn simt Pitache și prietenul

său când ajung în grădină, sub bolta de umbră a unor nuci uriași! Cel din mijloc mai cu seamă trebuie să fie de mai bine de două sute de ani. Degeaba, nicio umbră ca umbra de nuc.

E răcoare!... Și vine de undeva un miros de sulfină și de levănțică...

— Ia auzi, măi Năiță!

Și câteșitrei tac, să audă cum cântă pitpalacele. Una, aici aproape, chiar lângă gardul grădinii, zice deslușit: „Pitpalac!” Altele mai departe îi răspund: „Peptedec! peptedec!”, iar lor le răspund altele și mai de departe, tocmai de colo, din poalele viilor: „Piptidic! piptidic! piptidic!”

— Și-ncotro ziceți că mergeți dumneavoastră?

— La Drugănești.

— A! păi v-a apucat zăduful pe drum. Eu, știți ce-aș face în locul dumneavoastră? aș rămâne să mănânc aici, că tot e aproape de nimez.

După-prânz vă spui eu c-o să tragă o sfântă de ploaie de un ceas, să rupă pământul. Și aș pleca după ploaie pe răcoare: praf nu, căldură nu.

Nu e pe tot cerul, senin ca sticla, pic de norișor, nici măcar cât un bob de mei; dar dacă spune Manolache c-o să plouă... Și Pitache știe că ăștia de la țară se pricep la ale vremii lucru mare. N-a pățit-o el odată, când ținea Merenii? Tot așa din senin ca acum. El, în loc să asculte pe unul care-i spunea să plece cu trăsura cu coviltir, a plecat cu o brișcă ne-nvelită; și peste un ceas l-a apucat o ploaie cu piatră, să-l omoare și mai multe nu. Tot așa a pățit odată și Năiță.

— Ce zici, mă Năiță?

Ce să zică Năiță, mai ales după ce hangiul le pomenește de niște pastramă bună de capră și de niște uger de purcică?

— Nu mă-nnebuni! ai oprit ugerul de la purcică?

— E pus la ghețarie.

I. Al. Brătescu-Voinești

Acum soarele scapătă înapoi spre oraș. În grădina din spatele

— E! dă poruncă să bage caii undeva la umbră, frate Manolache, și regulează de-ale mâncării.

Hangiul, om în toată firea, care știe că călătorului îi șade bine cu drumul, pleacă zorit să dea porunci; iar Pitache îi strigă din urmă:

— Și până una-alta, trimite-ne o velință ceva și o baterie de pelin cu sifon...

Ce masă înfricoșată! Ce pastramă fragedă ca roua! Dar ugerul ăla de purcică de se topea-n gură!... Dar ceapa verde!... Nu se mai puteau sătura.

— Mă Năiță, dacă mă iubești, ia de ici bucățița asta grasă.

— Mă Pitache, să mă-ngropi, gustă colea, să zici că n-ai mâncat de când ești.

Dar pelinul cu sifon ținut la răcitoare!

Un singur lucru nu i-a plăcut și nu-i place lui Pitache: băiatul. A

spus-o hangiului de câteva ori și i-o spune și acum, cu limba împiedicată, parcă ar avea clei în gură și sughițând la răstimpuri:

— Nu face, scultă-mă pă ine... hâc!... aici e han mare... a răspântie...

Va un băiat spirt. Omu' se grăbește la drum, don-le... Vine, cere, bea și pleacă... n-are vreme de pierdut și că ătorului-i șade bine cu dru'u...

hanului, Pitache și Năiță dorm duși cu fața-n sus și sforăie, să zici că umblă ferăstrăul; iar hangiul, care-i cunoaște de mult, a pregătit pentru deseară o ciorbă cu ardei grozavă, niște pui de pus la frigare apelpisiți, o salată de țări bătaioasă, a pus clondirele la gheață și a trimis pe

Tilică-n sat să caute pe Dima lăutarul. Știe el că

domnu' Pitache și domnu' Năiță nu se-ntorc curând acasă, că sunt călători, și călătorului îi șade bine cu drumul.

229 Întuneric și lumină

BLANA LUI ISAIA

Acum fiecare e la locul său. În odaia dinspre stradă șeful serviciului județean al prefecturii concepează rezoluțiile venite de sus; aici în arhivă unul țacăne la mașina Yost; alți doi scriu felurite adrese; altul muncește la un tablou cu rubrici încurcate; al cincilea coase dosarele;

Iar Isaia Vasilescu, registratorul, cu ochelarii pe nas, trece tacticos în registrul de intrare hârtiile sosite.

Așa, cu părul și mustățile cărunte, cu obrajii supti și plini de încrețituri, cu umerii aduși, pare de șaptezeci de ani – și n-are bietul om decât cincizeci; dar l-au biruit necazurile: cinci copii morți, cinci vii și boala nevasti-sii și sănătatea lui șubredă, și câte și mai câte...

Azi însă e fericit. Se vede după zâmbetul care licărește în ochii lui mici, de câte ori și-i ridică de pe registru și și-i îndreaptă spre cuierul de lângă ușă. Căci în cuier sunt spânzurate cinci paltoane vechi și o blană nouă; iar blana nouă e blana lui, blana cumpărată chiar azi, blana la care visează și pe care și-o dorește de douăzeci și trei de ani de când e slujbaș, poate și mai de mult.

Care om n-are slăbiciune de ceva? Unul de una, altul de alta... Uite, aici în cancelaria asta: Piscupescu are patima vânătorii; arhivarul are slăbiciune de porumbei – acum o lună a dat treizeci și doi de lei pentru nu știu ce misirliu; șeful are slăbiciune de mărci poștale pe care le adună cu mare grijă – zice că a adunat până acum două lăzi pline.

Slăbiciunea lui Isaia a fost să-și cumpere și el o blană; și astă slăbiciune nu era numai o năzărire a minții lui, ci o tânguire a întregului său trup, slab și plăpând la frig. Dar de aici încolo poate să sufle cât o pofti câinele de crivăț – lui Isaia nu-i mai pasă. Azi nici atâtica

I. Al. Brătescu-Voinești 230

nu l-a simțit, în lungul drum pe marginea gârlei, de acasă până la cancelarie.

Știe el că e imitație nurca dinăuntru și tot imitație și lutrul de la guler, dar e blană; și șeful cancelariei n-a vrut să-l creadă c-a dat pe ea numai 223 de lei.

E! dar de când se tocmește el cu Herman Grünblat de la care a cumpărat-o? Din august. Câtă diplomație n-a întrebuințat el la cumpărătoreea asta? După patru luni de tocmeală se ajunseseră cu 230 lei;

și acuma, în săptămâna din urmă, sub pretext că a găsit într-un loc o ciupitură cât vârful, nu cât gămălia, cât vârful acului, tot i-a mai rupt ovreiului șapte lei, pe care îi are în buzunar, pentru aldămașul de băut cu colegii la „Piticu”, deseară, când vor ieși de la cancelarie... Are prin urmare de ce să fie mulțumit și să zâmbească de câte ori i se îndreaptă privirea spre cuier. Mâna lui scrie: „10.643... Decembrie 10... Medicul veterinar a se aproba vânzarea animalelor de rasă notate”; iar mintea lui e la primirea care i s-a făcut de colegi azi-dimineață când a sosit.

A fost o nebunie, nu altceva. L-au luat în brațe și l-au ridicat de trei ori în sus, strigând: ura! de credeai c-o să se dărâme tavanul. Toți i-au pipăit-o, toți i-au cântărit-o, toți au încercat-o, toți au admirat-o. Timp de aproape un ceas s-au perindat prin cancelarie funcționarii celorlalte servicii, care aflaseră vestea, veniți să-i vadă blana și să-i ureze s-o poarte sănătos. Căci Isaia - „nenea Isaia” pentru cei mai mulți - e drag tuturor, că e om de ispravă, care-și vede numai de treabă și de nevoile lui... De douăzeci și trei de ani de când e aici registrator, cu unul nu s-a certat, pe unul nu l-a pârât, și știe de glumă... Mai câte îi face Mitu Steriu... fel de fel de bazaconii... și el râde. Cel mult dacă la mare disperare îi zice: „Fir-ai încuiat!” Asta e cea mai aspră ocară a lui Isaia...

Și așa, pe când ochii lui zâmbesc de mulțumire, mâna

lui scrie automatic: „10.652... idem... idem... Revizorul școlar a se mandata suma notată pentru transportul unor elevi la Brașov” ...

Deodată unul dintre copii se scoală zicând: „Trece mortul!” În adevăr, din depărtare se aude muzica militară. Atunci toți trec în odaia

Întuneric și lumină

Arhivarul de alături, auzindu-l râzând, îl întreabă:
cu ochiul rade și el pe înfundate...

dinspre stradă. Peste ei vin ceilalți funcționari ai prefecturii, ale căror birouri n-au vedere la uliță. Toți se îngrămădesc la ferestre, suiți pe scaune, pe mese, care pe ce găsește, și privesc cu încordare. Strada s-a umplut de lume, alergată de la tribunalul și de la casieria de alături, să vadă înmormântarea maiorului.

Vine convoiul din sus. Iată, în costume de amirali, falaitarii, care duc călări steagurile; șase trăsură cu preoți, în cap cu arhiereul venit înadins pentru această înmormântare; iată și dricul cu coșciugul pe care stau chipiul și sabia mortului. Patru maiori duc panglicile. După dric sunt toate notabilitățile orașului și câteva figuri străine. Șeful cancelariei dă lămuriri: că bătrânul prăpădit din mijloc e tatăl maiorului;

cel din dreapta, cu favorite, frate-său; iar cel din stânga, de lângă prefect, cumnatul mortului, doctorul Vlangari. Iată și calul maiorului, îmbrăcat în negru... și muzica militară, elevii și ofițerii școlii de cavalerie, și în capul șirului de trăsură un cupeu, în întunericul căruia se zărește, ca o mască de ceară, chipul soției mortului... Acum, în locul muzicii care s-a depărtat, răsună glasul sfâșietor al trâmbițelor cântând marșul soldatului mort...

Încet-încet convoiul s-a scurs, lumea se risipește, slujbașii veniți din alte odăi se duc, iar cei de aici trec fiecare la locul său.

Isaia pune mâna pe condei; dar, aruncându-și ochii

spre cuier, vede că blana lui lipsește. Un fulger de-o clipită îi trece prin inimă; apoi, bănuind că asta trebuie să fie iar o glumă a lui Mitu Steriu, colegul care scrie la mașina Yost, începe să râdă cu haz, zicând încet: „Mare pehlivan!”

— De ce râzi, Isaio?

El râde înainte clătinând din cap cu mare satisfacție, repetă: „Mare pehlivan!”, apoi șoptește arhivarului:

— Secul de Mitu mi-a ascuns blana.

— Aha! răspunde arhivarul după ce s-a uitat la cuier; apoi făcând

Isaia scrie: „12.858... idem... idem... La dirigintele oficiului poștal.

I. Al. Brătescu-Voinești 232

loco, a comunica unde se găsește aparatul telefonic care până la 1 iulie curent era instalat la fosta primarie Urseiu, devenită Vișinești”; și se gândește că trebuie să i-o fi ascuns colo, în cuiul din dosul dulapului din anul trecut... „Secul naibii, numai de fleacuri se ține”...Și trage cu coada ochiului spre Mitu Steriu, să vadă dacă nu zâmbește. Dar

Steriu scrie serios, fără un zâmbet, fără o ochire către dânsul. Tot așa de serios sta când i-a îndopat șoșonii cu hârtie, de nu putea să-i mai desfunde... Și Isaia face haz, căci, cu toate șotiile lui Mitu, îi e drag, că e băiat bun, priceput și harnic...

„12.859... idem... idem... La primăria Pietroșița cu ordonanța de plată No. 5.749 a se da titularului”...

Numai dacă nu i-ar fi ascuns-o undeva să se mototolească ori să se umple de praf. Și gândindu-se astfel, Isaia cheamă cu degetul pe aprodul care moțăie lângă sobă, și-l întreabă pe șoptite:

— Unde mi-a ascuns Mitu blana?

— Nu știu, domnule Isaia, răspunde aprodul, ținându-se cu mâna de gură ca să nu pufnească de râs.

— Ia vezi, șoptește Isaia, nu e colo în cuiul de după dulap?

Aprodul se duce într-acolo, se uită și face semn din cap că nu e.

Să știi că i-a mototolit-o, vârând-o în vreun dulap.

La gândul acesta nu mai poate răbda și zice tare:

— Mă, Mitule, când o să-ți vie ție mintea la cap nu știu!

— De ce, nene Isaio? întreabă Mitu mirat.

— Nu mai face pe chinezul'. Mi-ai ascuns blana. Cine știe pe unde ai băgat-o, s-o mototolești.

— Pe onoarea mea! protestează Mitu, pe când ceilalți râd cu hohote. Râdeți degeaba, zice Mitu serios, că pe cinstea mea dacă i-am ascuns-o. Te pomenești că i-a furat-o. Ghiță, cine a intrat aici?

Dar Ghiță râde cu mâna peste gură.

Isaia scrie câțeva vreme clătinând din cap; apoi se scoală, deschide pe rând toate dulapurile, se urcă pe un scaun și caută sus pe dulapuri, pe urmă trece în odaia șefului.

— Ce e, Isaio?

Întuneric și lumină 233

— Ia fleacuri! Secul de Mitu mi-a ascuns blana.

— Aici nu e, zice șeful zâmbind.

Pe când Mitu protestează cu tărie: „Pe viața mea, pe ce am mai scump că nu i-am ascuns-o eu!” Isaia trece la locul lui, își ia condeiul, apoi - gândindu-se că trebuie să i-o fi dus în vreo odaie vecină - iese indignat, zicând: „Prostii!”

Rând pe rând intră la serviciul administrativ, la serviciul tehnic, la revizorat, cu aceeași vorbă: „Secul de Mitu mi-a ascuns blana”. De pretutindeni, după ce s-a încredințat că nu e, pleacă în râsetele funcționarilor.

Atunci se urcă sus, dar blana nu e nici la contabilitate, nici în cabinetul secretarului, nici în al directorului, nici la prefect. Atunci se întoarce în cancelarie, trântind ușa:

— Astea sunt glume prostești care nu se fac, domnule...

Și punând mâna pe condei scrie bățos și apăsător:
„12.860... idem...

Idem... la comuna Bezdead cu 300 de librete de munci agricole”...

Dar Mitu s-a apropiat și vorbește serios:

— Nene Isaia, când e glumă - e glumă... Caută-ți blana, să nu ți-o fi furat cineva adineaori, când ne uitam la mort, că eu, pe viața mea, pe tinerețile mele dacă ți-am ascuns-o!

Isaia, cu brațele căzute de-a lungul trupului, se uită de jur-împrejur, cu dorința de-a descoperi un zâmbet pe fața vreunuia din colegi: dar sunt toți serioși: unul cercetează pe aprod unde a stat în timpul cât trecea mortul, dacă n-a văzut pe nimeni intrând, altul propune să se dea de veste prin telefon la poliție.

Isaia își duce mâna la inimă, care parcă vrea să-i spargă pieptul să iasă; apoi, gândindu-se că tonul serios cu care Mitu se lepăda de câte ori îi făcea câte o glumă (când cu ungerea condeiului cu miere, când cu praful de pușcă presărat în tutun acum doi ani), se domolește și zice cu glas blând:

— Glume de astea nu se fac.

Vrea să scrie, dar își aduce aminte că în tot timpul trecerii mortului a stat cu mâna rezemată de umărul lui Mitu... Nu mai știe ce să crează...

I. Al. Brătescu-Voinești

— Mă, Mitule... m-ai amărât destul, dă-mi blana.

— Dă-i, frate, blana, intervin ceilalți înduioșați.

— Pe tot ce am mai scump în lume! protestează Mitu.

În vremea asta s-a înserat. Directorul a plecat, șeful s-a îmbrăcat

De când se ține el să-și cumpere blană! Acum zece ani adunase vreo

I se rupe inima lui Mitu; îi pare rău că nu i-a ascuns-o cu adevărat.

Se scoală, se plimbă de colo până colo, vorbind ca-n aiurarea unor friguri, cu un glas obidit.

Adică ce? să-i fi furat blana, blana pe care și-o dorise atâta amar de vreme... El chef n-a știut... plimbări n-a știut... Când ieșea prin târg, la alte ferestre nu se uita decât la ferestrele blănarilor... Acolo se oprea vreme multă și nu se dezlipea din loc decât după un oftat lung din băierile inimii... Iarna, când se ducea sus cu vrful de hârtii la iscălit, se oprea în sală în dreptul cuierului de care era spânzurată blana prefectului... o pipăia... o netezea... își lipea obrazul de ea ca să guste din mângâierea ei caldă și dulce... Și acum... Acum...

și el, și iese zicând:

— Vă țineți de fleacuri.

Isaia, după ce a încercat în zadar să-și reia locul, începe iar să se plimbe, îngânând ca pentru el singur, cu același glas în care tremură ceva.

200 de lei, dar i s-a îmbolnăvit nevasta, după nașterea lui Fănică, și a dat banii pe doctori; acum trei ani iar așa... și i-a murit Anicuța... fată mare de 14 ani... Și a dat banii ca s-o bage în pământ... Și acum, când l-a învrednicit Dumnezeu... că s-a lipsit de toate îndulcirile, de toate...

s-a lăsat de tutun, ca să adune ban cu ban... acum, chiar în ziua când a pus-o întâi... Nu se poate!...

— Mă, Mitule, fii băiat de treabă! Uite, am șapte lei, hai la „Piticu”, să bem aldămașul.

că poate nu i-o fura; și, pricepând câtă durere o să-i pricinuiască risipirea celei din urmă iluzii, îi ia mâna și-i zice cu blândețe:

— Nene Isaio dragă, nu ți-am ascuns-o eu, că nici nu-mi arde de

Întuneric și lumină 235

glumă... Știi că mi-e mama bolnavă. Să dea Dumnezeu s-o gălesc moartă acasă, dacă ți-am ascuns-o eu!

Acum e târziu, s-a înnoptat de mult. În tot localul prefecturii nu mai e nimeni decât Isaio, colo lângă sobă, cu coatele pe genunchi, cu capul în mâini... Rând pe rând au plecat de mult toți colegii... De câteva ori s-a deschis ușa:

— Ce, tot nu ți-ai găsit blana, nene Isaio?

El a clătinat din cap, și cei ce l-au întrebat s-au dus...

Și acum e singur... A trimis aprodul să-i aducă de acasă paltonul ăl vechi... Și pe când crivățul urlă în burlanele sobei, prin mintea lui ostenită trec vedenii din scurta fericire: azi-dimineață, la plecare, nevasta i-a luat capul cu amândouă mâinile și l-a sărutat: „S-o porți sănătos, Isaio...” Și Florica, fata a mare, care-i netezea cu sfințenie gulerul... și Irina, care-l peria cu îngrijire: „S-o porți sănătos, tăticule”...

Și prâslea, Răducu, din brațele slujnicei: „S-o polți sănătos, tăticule”...

I. Al. Brătescu-Voinești 236

METAMORFOZĂ

— Lino, zice domnul, întinzând slujnicei o piesă de cinci lei, eu am sunat. Na, du-te la tutungerie... Știi unde e tutungeria?

Lina se gândește. Nu prea știe. Domnul explică:

— În târg... peste drum de cofetăria aia mare...

Lina și-a adus aminte și face „Aha!...”

— Să te duci acolo și să-mi cumperi un pachet de țigări Intim-club.

Intim-club.

Și fiindcă Lina abia de trei zile e venită de la țară, domnul o întreabă:

— O să ții minte, ori să-ți scriu pe hârtie?

Dar Lina vrea să dovedească domnului că e fată deșteaptă. Nu primește să-i scrie.

— Las că țin minte. Zic până acolo: întindup.

Și se duce în odaia slugilor să-și puie basmaua în cap, că nu face să se ducă în târg cu capul gol. Pe când se gătește în oglindă, îi pare rău că n-a îndrăznit să ceară cucoanei să-i dea șapte lei din leafă, ca să-și ia o pereche de pantofi... dar mâine dimineață neapărat o să-i ceară... șade rău cu picioarele goale... jupâneasă la boieri... șapte lei nu e lucru mare...

Și Lina pleacă zicând până la poartă:

„Intinplug... intinplug... intinplug...”

Când deschide poarta, dă cu ochii de un cal bălan, care de vreo două zile umblă singur de pripas p-aici pe uliță. Ieri, fiind poarta deschisă, a intrat în grădină și s-a supărat domnul foc, că i-a stricat niște flori.

Întuneric și lumină 237

„Al cui naibii o fi?” se gândește Lina, uitându-se în dreapta și în stânga; și nevăzând pe nimeni, pune mâna pe o piatră și-l gonește:

— Dii! gloabă, mânca-te-ar lupii!

Apoi, după ce calul s-a depărtat, se-ntoarce și o pornește spre târg, zicând cu grijă, ca să nu uite:

„Întâmpliu... întâmpliu... întâmpliu”.

În colțul uliței, la Mihăescu, lucrează niște zidari la soclul casei.

Unul dintre ei, văzând-o trecând, îi zice cu bunătate, făcând cu ochiul tovarășilor:

— Dragă, ți s-a descheiat pantoful.

E de crezut că Lina ar fi primit mai bucuros o palmă, decât această batjocură, care arde la inimă. Așa se explică violența răspunsului ei, din care nu se poate transcrie decât sfârșitul:

— ...bată-te Dumnezeu, de pârlit, că nu-ți vezi de treabă!

Dar aducându-și aminte de țigările domnului, pe când zidarii râd de se prăpădesc, Lina grăbește pasul, zicând

mereu în gând:

„Iplinițiu... iplinițiu... iplinițiu...”

Când să treacă prin dreptul hanului lui Tașcu, iese în goana mare din gang, fără veste, un poștalion mânat de un băietan. Ca prin minune scapă Lina necălcată, și tot băiatul întâi cu gura mare:

— Chioara naibii!

N-are dreptate Lina să se indigneze? Cum era să vadă ea prin zid că iese el prin gang! Așa se iese din gang? în goana mare?

— Ptiu! trăsni-te-ar Dumnezeu și Maica Precista de nebun! zice ea ca încheiere și pleacă explicând unei femei cum era cât p-aci s-o omoare.

Femeia povestește că tocmai, dar tocmi așa i s-a întâmplat și ei săptămâna trecută, „tot cu ticălosul ăsta de băiat”; ba încă ea de spaimă a scăpat din mână un clondir, care s-a făcut țandări; că și pe madama lui Iosif tinichigiul era s-o omoare într-o zi...

Iacă și tutungeria. Lina, care, în tot timpul cât i-a povestit femeia pățania ei și a lui madam Iosif, n-a încetat de a repeta în gând cu mare

I. Al. Brătescu-Voinești 238

sfînțenie numele țigărilor, intră cu încredere și, întinzând piesa de 5

lei, cere deslușit:

— Să-mi dai un pachet de tutun iflingiu.

— De care? întreabă tutungiul întinzând urechea peste tejghea.

Lina, văzându-l bătrân, crede că e surd și-i strigă:

— Tutun iflingiu.

Tutungiul se uită la ea cu băgare de seamă. Nu cumva e nebună?

Apoi îi respinge piesă îndărăt:

— Nu se găsește.

Dar Lina stăruie și, crezând că tot n-a priceput, îi

silabisește răcnind:

— Tu-tun i-flin-giu.

Tutungiu, scos din răbdări, strigă și el:

— N-auzi că nu e? Ieși afară! Ce țiți așa?

Lina se întoarce repede acasă pe altă uliță, ca să nu mai dea ochi cu zidarii. Ajunsă în odaie, întinde banii și zice domnului cu un accent de mare părere de rău.

— Nu mai are.

— Cum nu mai are? întreabă domnul mirat. Cum ai cerut?

— Așa cum mi-ai spus dumneata: tutun aflangiu.

239 Întuneric și lumină

BIETUL TRIC

Să știi că o să mă întorc iar cu mâna goală, ca ieri, ca alaltăieri, fără un sitar... Și ce frumos îi stă, bietul Tric!... De la zece pași îi simte.

Se târăște pe brânci, ținându-și răsufierea, și abia calcă de grijă ca nu cumva să foșnească iarba, iar când a ajuns la patru pași de sitar, stă nemișcat, parcă e turnat de bronz, așteptând să mă apropii.

Dar frunza e prea deasă. N-a dat încă o brumă s-o rărească, și sitarii șireți zboară fără a se înălța deasupra lăstarului. Le aud fâlfâitul, dar nu-i văd. Douăzeci mi-au zburat așa alaltăieri, tot atâția ieri și n-am apucat să trag într-unul. Câinele o să se enerveze și iar o să mă necăjească dând buzna peste ei ca ieri. Mai bine ar fi să aștept să dea o brumă.

Dar patima nu vrea să știe de povețile minții; mă împinge, mă biciuiește, mă îmbrânțește. Mi-am isprăvit treburile, îmi fac socotelile.

Abia sunt două după-amiază. Cu brișca, în câteva minute sunt la pădure și am până deseară patru ceasuri înaintea mea. Și ca să-mi zădărnicească orice șovăire, Tric se gudură pe lângă mine, mă bate cu coada și mă întreabă cu o privire mai elocventă decât vorba:

„Mergem, nu e așa? mergem?” ... A! dar azi am cu ce să-i domolesc enervarea. Biciul, pe care nu-l mai iau de un an încoace, azi îl iau și, ca să știe domnul Tric ce o să însemne când i-oi striga „biciul!”, îi strig:

„Biciul!” și-i trag și o strașnică lovitură. El tace sub arsura care i-a încolăcit trupul și se culcă rușinat la picioarele mele în brișcă...

Am ajuns. A dat azi-noapte o bură de ploaie... Trebuie să fi picat sitari mulți... În adevăr, abia după câțiva pași din șosea Tric își schimbă mersul, se târăște, stă... Mă apropii... El ridică nițel capul și se uită în

I. Al. Brătescu-Voinești 240

ochii mei, parcă ar vrea să-mi spuie ceva. M-ațiu gata și-mi încordez privirea, să pot zări sitarul prin frunze... Câinele stă nemișcat. Peste o clipă aud lămurit pâlpâirea unui zbor, dar nu văd nimic. La al doilea sitar aceeași privire a câinelui, aceeași privire în ochii mei și același zgomot al zborului unei păsări care nu se vede și care își bate joc de noi. Tric s-a enervat. Acum caută în galop. „Încet!” strig eu - „încet, n-auzi? Uite biciul!” Dar patima strigă pe dinăuntru-i mai tare decât mine. Iată-l la 30 de pași... Stă o clipă și se năpustește ca un nebun...

Sitarul, speriat, zboară ridicându-se o clipă deasupra lăstarului. N-am putut trage... Tric stă în loc, uitându-se în ochii mei mirat. Privirea lui înseamnă lămurit: „Nu l-ai văzut?” Apoi o pornește iar în galop.

Strigătele mele nu-l mai pot stăpâni... Trebuie să-l prind numaidecât și să-i trag o bătaie... Dar stă... M-apropii; iar când sunt la câțiva pași de dânsul, o pornește spre stânga, părăsind urma... „Vin aici! n-auzi!”

strig eu. Dar nu mă ascultă... „Biciul, Tric!” răcnesc din toate puterile.

În același moment, speriat de strigătul meu, sitarul - fără să-l pot vedea - zboară din locul unde-l stătuse câinele... Vasăzică, și-a pierdut mirosul, îmi zic eu... Îl

chem, prefăcându-mi glasul a mângâiere și, când vine, îl apuc de zgardă și, desprinzând biciul de la geantă, încep să-l bat... El tace sub ploaia de lovituri. Abia la a cincea începe să chelălăie plângător... „Ce-ai făcut, ticălosule?!...” După încă o lovitură îi dau drumul... El se scutură, parcă ar vrea să lepede de pe dânsul cingătoarea de jăratic care-l arde și începe iar să caute cu ardoare...

Aci e lăstarul mai rar... pot să-l urmăresc cu ochii... Se oprește...

Grăbesc pasul. În vremea aceasta, Tric, încetișor, face un înconjur și iar stă, de astă dată cu fața către mine; iar când parcă socotește că m-am apropiat îndeajuns, face repede doi pași înainte... Sitarul, prins la mijloc, între Tric și mine, se ridică acum drept în sus... Trag, îl ucid;

și Tric, triumfător, îl aduce până la picior...

Stau jos, îi cuprind capul cu mâinile amândouă și, uitându-mă în ochii lui frumoși, îl mângâi peste urechile dulci la pipăit ca mătasea...

Îl mângâi numai pe cap... pe trup nu... o, nu! că poate dor încă nedreptele mele lovituri. Că abia acum cu mintea mea de om pricep

Întuneric și lumină 241

judcata lui de câine... Abia acum înțeleg îndemnul privirii lui de adineauri pe când sta: „Treci dincolo, eu mă ațiu aici...” Abia acum înțeleg rostul năpustirii lui... Voia să zăpăcească sitarul, să-l facă să se ridice mai sus decât îl povățuia instinctul lui de conservare... Și pentru dovada strălucită de înțelepciune pe care voia să mi-o dea, părăsind locul unde încremenise o clipă și încercând să înconjure sitarul, l-am bătut... l-am bătut... Mi-e rușine și mă simt umilit înaintea acestei priviri în care strălucește numai bucuria izbândeii și în care nu e nici umbra unei dușmăanii pentru o chinuire nemeritată...

Iartă-mă, Tric, iartă-mă...

I. Al. Brătescu-Voinești 242

MOȘ NIȚĂ H-RLEȚ

Când am intrat la nenea Iorgu, am găsit sindrofie de cucoane.

Câteva prietene ale cucoanei Anicuței stăteau în cerc, lucrând care cu acul, care cu iglița, și vorbeau.

Plângerea doamnei Chirițescu, că nu găsește bucătăreasă, adusesse vorba despre slugi; și acum fiecare aducea contribuția sa la sprijinirea părerii doamnei Chirițescu, că slugile au ajuns de nesuferit, că azi nu mai poți găsi o slugă cumsecade, că stăpânirea ar trebui să ia măsuri.

— Uite, Victore, făcu nenea Iorgu, adresându-se mie cu o prefăcută seriozitate, de ce nu tragi tu o interpelare pe chestia asta?

Cucoanele, știindu-l cât e de mucalit, ridicară ochii de pe lucru și se uitară să vadă dacă vorbește serios. Iar Mărioara Ionescu:

— Dumneata glumești, coane Iorgule. Toți bărbații sunteți la fel...

Costică tot așa. Să nu mă auză certând slugile; când mă plâng de ticăloșia lor, râde ori schimbă vorba; dar masa vrea să fie la vremea ei, toate lucrurile la locul lor.

— Draga mea, zice doamna Chirițescu, dumneata ai slugi; bunerele, ai; dar nu vezi că acum nu mai poți găsi deloc?

— Ba de găsit, se găsesc, răspunde Mărioara; dar mai bine lipsă.

Să vedeți pe Joița, jupâneasa mea... Trebuie să ai o natură răbdătoare ca a mea, ca să nu-i dai cu ceva în cap, așa e de proastă și de agasantă...

Ea nu știe să facă ceva pe tăcute. Tot ce face, spune și din gură că-l face. Dacă îi zic: „Joițo, adu apă”, „Aduc, conită, de ce să n-aduc?” Iar când vine cu apa: „Uite, adusei apă” Regulat în fiecare seară începe:

„Uite, trăsei perdeaua, că dacă tragi perdeaua e mai

cald... focul îl făcui... lampa de la sufragerie o stinsei, că de ce să arză degeaba?... a

Întuneric și lumină

— Asta e la adresa mea, coane Iorgule, făcu Mărioara.

de pe săliță o mai lăsați... o sting eu pe urmă, n-o las nestinsă... apă adusei... o pusei pe fereastră, ca să stea mai rece... că dacă o pui pe masă se încălzește mai iute... dar așa, pe fereastră, se încălzește mai anevoie... că oricum pe fereastră mai trage nițel de la geam"... Și uite așa îi toacă gura de-ți vine nebunie, nu altceva.

— Draga mea, făcu doamna Lungeanu, tot e mai bună Joița dumitale decât Veta mea... Dar o să mă întrebi de ce o țiiu... Pentru că, vorba lui madam Chirițescu, nu găsești alta mai bună. Patru luni stasem fără jupâneasă până am găsit-o și p-asta... Vorbă să fie jupâneasă... o fată de țară... o nebună, dar nebună în toată regula... Toată ziulica fluieră și cântă... la nimic nu se pricepe și dac-o cerți, râde... Ce să mă pomenesc mai alaltăieri? Intră râzând, cu mâinile la spate. Ascundea ceva. „Ghici, conită, ce-am făcut?” „Ce-ai făcut?” „Chici, conită, ce-am spart?” „Ce-ai spart?” „Ghici, se-ncepe cu f și se isprăvește cu l: farfuria lungă”. Și-mi arată cioburile...

Pățania doamnei Lungeanu cu Veta dumneaei a stârnit un râs general, cu hohote. Nenea Iorgu își ștergea ochii:

— Bravo! conita mea... Așa râs cu lacrimi n-am râs de mult... Zi:

se-ncepe cu f și se isprăvește cu l... Când oi veni pe la dumneavoastră, am să-i dau un bacșiș Vetei... Bată-te să te bată!... Dar să știi de la mine că din fata asta – dacă ai pricepere și răbdare – poți să faci o slugă bună și credincioasă, care să nu mai plece de la dumneata... Că vezi, poate e adevărat că azi se găsesc slugi mai cu anevoință decât înainte;

e! dar și noi stăpânii suntem mult mai pretențioși decât stăpânii de altă dată... Noi am citit prin cărți, prin romane, că în lumea mare slugile trebuie să tacă din gură și vrem slugi stilate. Ne supărăm dacă se întind la vorbă...

— Ba nu, draga mea. Vorbesc în general. De câte ori nu-i spui și

Anicuței, uite-o e de față: „Dacă vrei să ai slugă bună, dreseaz-o cu răbdare și cu blândețe”. „Ba nu, că e proastă”. „Păi dacă ar fi deșteaptă, cum pretinzi tu, nu s-ar băga slugă; ar avea ea slugi...” Ascultați-mă pe mine, dacă stau în câte o casă slugile câte douăzeci și treizeci de

I. Al. Brătescu-Voinești

— Și a rămas ciung?! făcu Mărioara.

ani, lucrul se datorează pe jumătate bunătății slugilor și pe jumătate calităților stăpânilor... Și tocmai din astea, care sunt fără prea multă deșteptăciune, ies slugile cele mai bune și mai credincioase... Uite, Veta dumneaei îmi aduse aminte de răposatul moș Niță Hârleț, care a fost treizeci de ani slugă la tată-meu și alți douăzeci și doi vier la mine...

Tot așa, era cam neder, cam nea-ntr-o parte; și dacă a stat, cum vă spusei, atâția ani, de ne ajunsese ca o rudă, e că-i treceam și noi multe cu vederea, pentru credința și hărnicia cu care ne slujea... Săracul! de el îmi sunt legate cele dintâi bucurii... El mi-a făcut întâile jucării:

tilinci, speteze de zmeu, cărucioare, și tot de el mi-e legată întâia durere și întâia căință... Mi-aduc aminte ca acum... eram băiat de vreo zece ani... Dăduse o zăpadă... În spatele caselor părintești era un deal minunat pentru săniuș... Ne trebuia o târlie și am tăbărât pe el să ne facă una... Pe când îi lucra tălpicile, eu - nerăbdător - îl zoream...

Parcă-l auz: „Ho! zmeule! ho! că ți-o gătesc acumă”... Dar eu îl zoream întruna... Și el, râzând spre mine, nu știu cum dă cu barda și-și retează degetul arătător și ăl

mijlociu de la mâna stângă.

— Da... răspunse nenea Iorgu oftând. Și cu toate astea, patru mâini tinere și zdravene n-ar fi putut prididi atâta lucru cât dovedea el cu o mână și jumătate... Bietul moș Niță. Ți-aduci aminte, Anicuțo, ura lui împotriva șoanghinei?

Coana Anicuța începu să râdă.

— Care șoanghină? întrebă Mărioara.

— O bucătăreasă a noastră, răspunse nenea Iorgu; dar ca să pricepeți, trebuie mai întâi să știți că cel mai mare dușman al lui moș

Niță era risipa... Mare însușire, nu e așa?... Dar moș Niță o ducea până dincolo de extrem... Pentru dânsul nu exista lucru care să nu mai fie bun de nimic, care trebuia lepădat. Toate cutiile de lemn sau de carton, toate cutiile de sardele sau de ceai, toate dopurile vechi, toate bucățile de sfoară - într-un cuvânt toate vechiturile de prisos el le aduna cu sfințenie, le punea deoparte: „Cine știe la ce prinde bine...” Și o zi întreagă bombănea, dacă se atingea cineva de ele, să le arunce... La

Întuneric și lumină 245

fiecare trei-patru ani, biata mama profita de o zi, când moș Niță era dus la vie ori la pădure; puneă de încărca repede toate troacele și fleacurile care încurcau podul și pimnița și trimitea să le dea pe gârlă

...În anul în care m-am însurat, l-am luat din curtea tatii și l-am pus paznic și vier la vie... Noi, în toți anii, vara, în lunile de vacanță, ne mutam la vie. Îmi aduc aminte când am venit întâia oară cu

Anicuța... El n-apucase s-o vadă; n-o cunoștea. Pentru dânsul ea era străina intrată în casa lui stăpân-su. Mă uitam la el cum o măsură cu ochii, o cântărea, clătina din cap și mormăia: „Hm!... de!” la orice socotea el că e un act de risipă... Veneau pe la noi, firește, mai în fiecare zi, fel de fel de prieteni de la oraș... I se părea lui - care apucase

vremea când c-un galben cumpărai toată piața - că se cheltuiește prea mult cu mâncarea, cu petrecerile și cu gătelile cucoanei... Într-o dimineață îi dă Anicuța o hârtie de o sută, s-o schimbe la han... Se duce de-o schimbă... După-prânz ne vin iar câțiva prieteni. Nu știu care, vrând să plătească birjarul și neavând bani mărunți, scoate o hârtie de o sută să i-o schimbăm. Neavând nici noi deplin, Anicuța strigă pe moș Niță și-l trimite iar la han să schimbe... Stam sus în pridvorul caselor de la vie... Moș Niță se face că pleacă și, când ajunge pe la mijlocul curții, se dă după o butie și începe să-mi facă semn cu degetul... Nu înțelegeam... El întruna îmi făcea semn: să tac și să viu jos... Zic: „Ce-o mai fi și asta?” Și mă dau jos. El mă trage deoparte și arătându-mi hârtia: „Ce e asta?” Zic: „O hârtie”. „Tronc! parcă eu nu văz că e o hârtie; dar de cât e?” „De o sută”. Dar el misterios: „Ai dumneata de știre c-am mai schimbat una la fel azi-dimineață?” Zic:

„Da”... Moș Niță se uită la mine și clătinând din cap: „Păi bine, așa, cu lingura? Azi-dimineață o sută, acum alta?” A trebuit să-i explic că nu s-a cheltuit suta schimbată dimineață și că asta nu era a noastră.

Când a auzit, s-a plesnit cu palma peste gură și a plecat glonț... Din pricina groazei lui de risipă nu putea să sufere pe slugile alelalte și mai ales pe bucătăreasă - șoanghina, cum îi zicea el.

Nu putea s-o sufere. Împotriva ei mai avea necaz și pentru că-i vorbea răstit, îi da porunci... Mă rog, în ideea ei despre ierarhia slugilor.

I. Al. Brătescu-Voinești

El a clătinat din cap și s-a dat să-mi sărute mâna... Când am plecat, ea se socotea un personagiu important; ea făcea un sacrificiu că venea la țară; ei, slugile alelalte îi ziceau madama și d-aia porunceă cu aroganță vierului, slugă de țară. Moș Niță, care zece luni pe an era la vie stăpân, nu putea să rabde ca o unguroaică să-i vorbească

răstit...

Unde mai pui că era și risipitoare?... Într-o dimineață mă pomenesc că mă trage deoparte, bagă o mână în sân și scoate un cartof cât o nucă. Zice: „Ia uită-te dumneata, are vreo vină cartoful ăsta? are vreun betesug?” Zic: „Ce betesug să aibă?” „Na! păi asta te-ntreb și eu”. Mă uitam la cartof, dar el: „Uită-te bine, zgârie-l de vezi”. Zic: „N-are nimic, e bun”. „Apoi dacă e bun, de ce-l aruncă șoanghina la lături?”

Ea-i muncește? ea-i sapă? apoi eu într-o zi o iau de coade și o arunc de... de... de...” Când se apropia vremea plecării noastre de la vie, moș

Niță cu un ochi plângea de părere de rău că plecăm noi, stăpânii, iar cu altul râdea de mulțumirea că pleacă slugile și rămâne iar stăpân, numai cu Duța și cu Leu, câinii lui... Douăzeci și doi de ani ne-a păzit via, muncind ca un rob... Când veneam, găseam în grădină tot felul de zarzavat, în curte sute de păsări, toate muncite și îngrijite numai de el... Săracul!... La urmă îmbătrânise de tot... Am băgat un alt vier, care avea și nevastă, sub nume de ajutor al lui. În anul din urmă parcă-l văd cum sta pe prispa bucătăriei, stins, prăpădit, urmărind cu ochi disprețuitori munca fără rost și fără spor a celorlalte slugi... La plecare, m-a tras deoparte și m-a întrebat: „Eu cum rămâi?” Nu-nțelegeam; iar el: „Păi nu vezi că nu mai sunt bun de nimic? Să-mi plătești așa degeaba un pumn de parale?” „Ia lasă-mă în pace, moș Niță, te-ai îmbolnăvit, ai răcit, dar te înzdrăvești dumneata iar”.

am dat poruncă vieresei că, dacă s-o întâmpla să se prăpădească, să facă tot ce va fi de trebuință în socoteala mea și să mă înștiințeze... La o lună am primit veste c-a murit... M-am dus... L-am găsit la biserică...

Mă uitam la el... Viereasa se purtase bine... Era îmbrăcat curat, îngrijit... Părul lui, cânepiu, cât fusese în viață, acum era alb ca zăpada... De pe chipul lui pierise

orice urmă din încruntarea lui

Întuneric și lumină 247

obișnuită... zâmbea... Mă uitam și mă gândeam...
Muriseră de mult tata și mama...

El rămăsese pentru mine ca o legătură vie cu trecutul neamului meu... Iar când ochii mi s-au oprit la pieptul lui, pe care stau încrucișate brațele care o viață întreagă munciseră pentru noi... un nod mi s-a urcat în gât... M-am plecat și am sărutat mâna de la care lipseau două degete...

I. Al. Brătescu-Voinești 248

NICULĂIȚĂ MINCIUNĂ

Doamnei Eliza I Brătianu

Niculăiță Gropescu, feciorul lui neica Andrei Gropescu, din cătunul

Manga, comuna Măgureni, e un băiat cu judecată, blajin la vorbă, măsurat la mișcări, și nu știu cum să zic: dar sfios ori prin urmare sfios.

În toate clasele primare, urmate la școala din Măgureni, a luat tot premiul întâi, spre bucuria și mânguirea părinților. Că, de! nu e lucru puțin, în ziua de Sâmpietru, în școala împodobită cu flori, s-auzi că strigă de colo: „Premiul întâi cu cunună – Gropescu Niculae”, să vezi pe domnul învățător că-i pune peste perișorul lui negru cununa de merișor, pe domnul primar că-i dă un teanc de cărți mângâindu-l; și apoi să pleci pe linia satului, tu, mama de o parte, tatăl de alta, și între voi feciorul vostru, în văzul consătenilor, care zic cu dragoste: „Să vă trăiască! și la mai mare!”

La sfârșitul școlii, domnul învățător Irimescu a zis că e păcat că așa băiat cu tragere de inimă la învățătură să nu meargă mai departe; iar neica Andrei Gropescu, de la Sâmpietru până la septembrie, s-a gândit și s-a răzgândit în toate felurile – a luat sfat și de la unul, și de la altul.

Învățătorul i-a spus precum văzurăți; și tot așa își zicea și el în ceasurile de trudă și de obidă, când vedea că

munca lui și a Stanei, nevesti-sii, n-avea niciun spor pentru casa lui împovărată de patru copii: Niculăiță de unsprezece ani, două fete gemene de trei și alt băiat în brațele Stanei.

Arendașul, conu Epaminonda, i-a spus că învățătura multă mai rău

Întuneric și lumină 249

utraveste sufletul omului, că țere cheltuială mare și dezgustă pe om de munca pământului, i-a dat și pildă pe Ghiță al popii, care a urmat la liceu șase clase și a ieșit un apelpisit și un derbedeu, de a speriat comuna: și tot așa își zicea și neica Andrei, când se gândea la lipsa lui de mijloace și la ajutorul ce puteau să-i dea de aci încolo brațele lui

Niculăiță. Că și dacă nu era prea voinic, dar era tare dibaci la mână și moștenise de la bunicu-su, moș Sandu Gropescu, aplecare la dulgherie.

După moartea bătrânului, sculele fuseseră urcate în podul casei, dar „iscoada de Niculăiță”, care la moartea bătrânului era un noduleț abia de patru ani, dăduse într-o zi peste ele; și cu toate dojenile mamăsi: „Dă-te jos d-acolo, proclete, că dă tat-tu peste tine și-ți moaie oasele”, copilul – care acum își aducea aminte ca prin vis de unchiașul care lucrase stâlpii porții – când și când da fuga în pod la sculele bunicului. Și încet-încet, din glumă, din joacă, azi a făcut un scăunel, mâine o morișcă de speriat ciorile, care prăpădeau cireșul din coastă

— Până când într-o zi, când s-a întâmplat de-a pierdut tat-su codârla de la căruță: „Taică, îți fac eu una la fel”. Și s-a pus Niculăiță pe lucru și, din lemne vechi de prin curte, a făcut întâi cotocii, pe urmă spetezele, și, după ce le-a încheiat frumos, a ieșit o codârlă, de s-au crucit și tat-su, și mamă-sa, și vecinii...

Da, lipsa de mijloace, îndemânarea băiatului la dulgherie și teama părintelui de pierderea acestui ajutor

de mare preț au dat greutate sfaturilor lui conu Epaminonda; și a rămas Niculăiță acasă, la munca pământului.

De părut rău, lui nu i-a părut, că-i plăcea și munca la câmp și mai ales dulgheria... La câmp, când păzea boii cu alți băieți de seama lui, se juca și el cu ei; dar mai drag îi era să se răzlețească deoparte, și să se uite cu băgare de seamă la ierburi și la lighioni. El era cel care-i învăța să scoată din găuri păianjeni și greieri cu un glonțisor de ceară legat cu ață.

Băieții ceilalți stăteau ce stăteau lângă dânsul, apoi porneau la alte jocuri; iar el rămânea singur să supravegheze cum se luptau furnicile

I. Al. Brătescu-Voinești

Dar amărăciunea lui Niculăiță a izvorât și din firea lui iscoditoare, să ducă poveri de patru-cinci ori mai mari decât ele ori se târa binișor pe brânci, să vadă ce face lăcusta de țârâie așa de tare.

Și au trecut așa an peste an, în totul șase, și a ajuns acum flăcău de șaptesprezece ani, frumos și așezat, dar sfios...

La dulgherie acum se pricepe bine. Stâlpii care stau grămadă sub șopron, pentru ulucele din față, pe care, dacă i-o învrednici Dumnezeu, le ridică la anul – el i-a făcut; cosoroaba de la prispă, care putrezise la un cap, el a înlocuit-o; furca maică-sii el a încrestat-o; și să vă arate

Salomia, fata lui Pârveu Miu, vecinul, donicioara nouă, cumpărată de el din oborul de la Sfântul Ilie și tot de el înflorată cu fierul ars...

Minune, nu altceva!...

Ar fi, după cum vedeți, o pildă de băiat fericit, dacă până în timpul de față ar fi găsit omul meșteșugul să stăpânească toată fericirea ce i se cuvine – și dacă n-ar avea și Niculăiță partea lui de amărăciune, izvorâtă din netrebnicia întocmirii de azi a lucrurilor...

deosebită de firea celorlalți... Încă de pe când era copil i-a jucat renghiuri... De câte ori nu l-a urecheat tat-su pentru că-și pierduse o jumătate de zi, uitându-se cum mâncau ori cum își făceau gogoșile viermii de mătase pe care-i creștea maică-sa? De mai multe ori a mâncat bătaie, pentru că - în vremea când el urmărea câte o gânkanie

— Boii pe care era trimis să-i păzească intrau din miriște ori din islaz în vreo holdă. De câteva ori a fost trezit de arsura unei nuiete, însoțită de o înjurătură: „Mă, ești cu dușii de pe lume? Nu vezi că ți-au intrat boii în porumbul meu?” Dar nici dojana aspră a părinților, nici bătaia pentru plăți de ispașă nu l-au putut vindeca...

Astea însă le-a răbdat Niculăiță fără mare supărare. Ceea ce era mai greu de răbdat era batjocura. Că încet și treptat a ajuns de batjocură.

De două ori i se întâmplase să vadă pe câmp cum un bărzăune negru-galben se luptase cu un păianjen mai mare decât dânsul, cum îl biruise și cum îl luase între labe și zburase cu el. Vederea acestei lupte, care i se păruse cumplit de crâncenă, atât îl mișcase, încât a povestit-o

Întuneric și lumină 251

și altora. „O fi...” răspunseseră unii. Tat-su răspunsese cu dojană: „După drăcii de astea caști gura de plătesc eu gloabă, tutuitule!” Iar cei mai tineri: „Muscă să prinză păianjeni! Mă, da' grozav știi să le mai croiești!”

Altă dată a sărit ca mușcat de șarpe și a început să strige la alți băieți, care erau mai departe. Când au venit băieții și l-au întrebat de ce i-a strigat, le-a povestit înspăimântat că a văzut o lăcustă, de-ale de le zice „călugăriță”, cum odată s-a zbârlit, a bâzâit, a prins între gheare o lăcustă mai mare ca ea și a început s-o mănânce.

— Unde, mă?

— Uite colea.

— Unde, mă?

— Colo, lângă mărăcinele ăla... mai la stânga...

S-au plecat băieții cu toții, s-a plecat și el, s-au uitat, dar n-a găsit

„Călugărița”. Iar unul din ei:

— Hai, mă, încolo, să ne isprăvească Marin istoria cu Frusina. Nu-l știți pe Niculăiță? Mă, să te duci la popa Alecu, să-ți citească o molitvă.

— Să n-am parte de...

— Nu te mai jura, mă, degeaba.

Într-o zi, cum sta pe un scăunel, creștând un băț cu briceagul, văzuse în stratul de mărar de lângă dânsul pisica lor, pe brânci, la pândă după un stol de vrăbii, care, la patru-cinci pași de ea, ciuguleau pe jos, ciripind, niște mălai risipit. Uitându-se cu luare-aminte la pisică, o văzuse căscând puțin gura și o auzise lămurit făcând din gâtlee ca vrăbiile. Parcă ar fi vrut să le ademenească, să vie înspre locul unde era ea pitită. Și în adevăr vrăbiile se duseseră după mălai înspre dânsa.

O văzuse cum își încorda picioarele, și când a judecat că sunt destul de aproape, hârști! odată s-a repezit și a prins una în gheare.

Seara a povestit la poartă cele văzute și auzite. Era de față și Pârvu

Miu și fii-sa Salomia și le-a Manda, mama Salomieii, și moș Grigore, alt vecin.

— Cum le vezi și le auzi numai tu pe toate, mă Niculăiță? a întrebat

I. Al. Brătescu-Voinești

Și azi așa, mâine așa, dojana părinților pentru vremea pierdută

Dar durerea cea mai mare a lui Niculăiță venea tot din zâmbetul moș Grigore zâmbind. Iaca, eu sunt om de merg pe șaptezeci și patru de ani, dar pisică să facă din gât ca vrăbia n-am auzit.

— Moș Grigore, nu știu alte pisici; dar a noastră face. Am auzit-o, uite, cum mă auzi dumneata.

— Mă, o să-ți scornească lumea o poreclă. O să te pomenești odată cu unul: „Niculăiță Minciună”, și așa o să rămâi.

Salomia a început să râză cu hohote, zicând de câteva ori, parcă înadins, ca nu cumva să uite: „Niculăiță Minciună”...

...Și n-a mai trebuit să se găsească altul să-i scornească porecla prorocită de moș Grigore cu o povață părintească... „Niculăiță Minciună”.

O să fie de acum încolo pentru tot satul... Și, negreșit, îl doare când i-o spun băieții; iar când Ghițică al popii l-o lua în zeflema, întrebându-l: „Ce-ai mai văzut, mă Niculăiță!” și i-o spune, în hohotele de râs ale celorlalți, c-a văzut și el greiere prinzând o cioară și mâncând-o

— Niculăiță o să se rușineze și o să înceapă să se îndoiască el însuși dacă a văzut și a auzit cu adevărat ce știe, de vreme ce acest om deștept, care făcuse șase clase de liceu, nu-l credea.

degeaba „după prostii și după gărgăuni”, neîncrederea unora, batjocura altora au închis inima băiatului și l-au făcut tăcut și sfios... Un singur om era de se-nțelegea cu el: bietul Isaia ciobanul – și a murit și ăla...

de neîncredere al frumoșilor ochi ai Salomiei... Că pe băieți putea să-i ocolească. La han, despre partea băieților, putea să se uite fără să intre în horă; și în munca cu sapa ori cu tesla găsea, împotriva înveninării pe care i-o aduceau zeflemilele lor, doftorie – de parcă i-o lua cu mâna. Dar același leac era fără nicio putere față de durerea pe care i-o pricinuia zâmbetul batjocoritor al fetei – zâmbet după care nu trebuia să alerge o dată pe săptămână la han, că-l avea, acolo, peste gard, la fiecare ceas al zilei; iar duminica, la han, peste acest zâmbet se adăugau glumele și limbuția lui Petrică al lui Stan Pașalan, care urmărea stăruitor pe Salomia...

Întuneric și lumină 253

La câțeva vreme de la întâmplarea cu moș Grigore, într-o clipă prânz, Niculăiță și-a făcut drum spre casa învățătorului. L-a găsit în livadă, culegând prune. Întâi s-a sfiit să-i spuie la ce venise și a început să culeagă și el în rând cu ceilalți. Dar pe urmă, fiindu-i teamă că prea întârzie și folosindu-se de o clipă când se găsea numai cu învățătorul mai la o parte, a îndrăznit să-l întrebe:

— Domnule, ne te supăra, dumneata știi multe...

— Ei?... a întrebat Irimescu, văzând că nu mai urmează.

— Uite ce e... dumneata știi multe, c-ai învățat carte multă... Nu e așa că pisica face ca vrăbiile?

— Cum ca vrăbiile?

— Face din gât ca vrăbiile...

Învățătorul s-a uitat la el cu luare-aminte; iar Niculăiță a urmat:

— Și mă gândeam că poate ai dumneata vreo carte în care scrie că pisica face din gât ca vrăbiile... și-ți lucrăm și eu la vreo ulucă... la ceva...

— N-am nicio carte în care să scrie bazaconii d-astea, mă Niculăiță.

I-a părut rău grozav la întoarcere, rău de tot... Tii! să fi avut domnul învățător o carte așa... să fi adus pe Salomia, să citească ea... cu ochii ei... Că poate că altă dată nu mai râdea, cum răsese atunci, la poartă, când cu vorba lui moș Grigore, râs frumos, care în pieptul lui se prefăcuse în junghi.

A doua zi, după ce a lucrat la niște zăbrele, a presărat mălai prin locul unde văzuse el vrăbiile și, după ce și-a zgornit surorile, a adus pisica, a luat pe frati-su Ilie lângă dânsul, ca să nu se miște - și s-a așezat la pândă creștând un băț. La scurtă vreme au venit câteva vrăbii, și a început și pisica să facă din gât ca ele... Atunci Niculăiță a început să strige șuiert Salomie, care scutura niște țoale pe prispa casei:

— Salomio, Salomio!

Fata a ridicat capul și el, stând nemișcat, a șoptit:

— Apropie-te binișor de gard... binișor...

Dar Salomia s-a apropiat, se vede, prea zgomotos, că odată au zburat vrăbiile.

I. Al. Brătescu-Voinești 254

— Le speriași... dar, dacă nu ești prea zorită, treci pe poartă și vinoncoace nițel. Uite pisica coala-n mărar... Vin s-o auzi cum face.

Era curioasă și fata să auză și a venit. El i-a dat un scăunel și s-a așezat cu un genunchi în pământ lângă dânsa, ținând pe frati-su Ilie alături de el. Și au stat așa alături... au stat... au venit două-trei vrăbii;

dar pisica moțăia nepăsătoare... Și cum ședeau așa alături nemișcați, deodată a simțit Niculăiță că din părul auriu al Salomiei și din sânul ei de fecioară de șaisprezece ani se răspândea un miros de busuioc și de sulfină, mai ademenitor și mai dulce decât toate florile pe care lencresta el, decât toate gângăniile a căror cunoaștere îl ispitesc; și, îmbătat de fericire, a întins mâna dreaptă și a cuprins-o de mijloc...

Dar Salomia, care, pe când se uita la pisică, se gândea la deșteptăciunea și puterea lui Petrică al lui Stan Pașalan, și-a întors capul mirată, a început să râdă și desprinzându-se:

— Zi, d-aia m-ai chemat, Niculăță Minciună! și a fugit zglobie acasă.

După ziua aceasta i-a lucrat ei donicioara, înflorind-o cu fierul roșu, care ardea ca zâmbetul ei necredincios și batjocoritor... Salomia i-a dat și ea niște bete - bete ca toate betele; dar lui Niculăiță i s-au părut că altele asemenea nu mai sunt pe lume...

*

A plecat Niculăiță la oraș, cu căruța cu lemne. Că s-a gândit neica

Andrei că tot îi stau boii degeaba acum la începutul lui octombrie...

Ce bruma porumb a făcut l-a cărat, prunele asemenea; de arat nu era chip, până nu s-o îndura Dumnezeu să dea o bură de ploaie, că era pământul cremene...

A cumpărat omul de la domnul Frim, din pădurea care o taie, trei stâneni de lemne: când și când să ncarce căruța cu cât or putea duce boii – și ori să se ducă el la târg, ori să mâie pe Niculăiță, să le vândă cu ceva câștig. Au încărcat amândoi de aseară mai bine de un sfert de stânen, l-au legat regulat cu lanțul să nu pice și, când mai erau două ceasuri până la ziuă, și-a îmbrăcat Niculăiță cojocul; maică-sa i-a strigat de la vatră: „Încheie-te la piept, că e frig”; tat-su i-a adus aminte pentru

Întuneric și lumină regulat, brutarul îi numără în gologani zece lei și jumătate.

a patra oară: „Să nu le dai din unsprezece lei nicio para mai jos – și fii cu ochii în patru să nu te-nșele frunul, că tu ești cam tutuit!”

Era întuneric beznă; dar Niculăiță nu știa ce e frica, nici urâtul. Pe tot drumul, treisprezece kilometri, mai mult în căruță, sus pe lemne a stat, fluierând încet, cu ochii la stelele grozav de strălucitoare în această noapte limpede de răcoarea toamnei. Îi erau dragi lui stelele toate și-l învățase răposatul Isaia ciobanul cum le cheamă mai pe fiecare. Și cum venea înspre răsărit, a văzut cum s-a ivit și s-a ridicat din marginea zării luna nouă, apoi luceafărul de ziuă; pe urmă s-a făcut o geană roșie, s-a deschis fața cerului, s-a tot deschis, stelele s-au topit una câte una, și luceafărul, și cornul lunii; iar în dreapta locului unde se ivise geana roșie au început să iasă sulii aurii... ca părul Salomieii...

Când a ajuns la oraș, soarele era sus. Cărciumarul de la bariera orașului l-a întrebat cât cere pe lemne.

— Unsprezece lei, a răspuns Niculăiță.

Iar negustorul căruia nu-i trebuia, că el avea lemne, după ce s-a uitat bine la marfă, a zis:

— Face, că sunt lemne bune de tufă curată. Și, după ce s-a uitat și în ochii băiatului, i-a dat o povață: „Mă, băiețuș, tu să ceri pe ele cincisprezece lei, să ai de unde lăsa.

Acum trei zile să fi venit Niculăiță cu lemnele astea la târg, numaidecât le desfăcea - că nepriceperii lui la negustorie i-ar fi venit într-ajutor vântul pizmaș, care a bătut până ieri dimineața; dar azi, soarele cald care l-a făcut să-și scoată cojocul, îi strică vertul mărții... Unul îi dă opt lei, altul zece, altul zece și șase bani; dar nu le dă și umblă prin oraș până la ziua-jumătate.

— Dar ce ești tu, turc, să nu lași niciun ban din cât ai cerut? îi răcnește un brutar. Trage înăuntru-n curte.

— Dar să știi, unsprezece lei, jupâne.

După ce le descarcă Niculăiță și le așază unul câte unul, sfert

— Păi, ne-a fost vorba unsprezece lei, jupâne.

— Dar ce ești tu, turc? Dacă-ți place; dacă nu, încarcă-ți-le și pleacă.

I. Al. Brătescu-Voinești

„Adică cum? se gândește Niculăiță, dacă oi găsi eu în drum, să zicem

Niculăiță îi dă banii înapoi și, fără supărare, începe să încarce lemnele la loc, frumos, tacticos, cum le încărcase aseară la pădure.

Linistea pesemne că i-a plăcut brutarului, că începe să râdă și, scoțând unsprezece lei deplini, îi dă zicând: „Asta să știi că e Păcală”.

Niculăiță și-a băgat banii îi chimir, își înjugă boii și pleacă... Se gândește că mai bine i-ar fi dat banii în fișice. Așa, te pomenesti că lantors, de neodihna de peste noapte, îl prididește vreun somn în căruță și i se risipesc gologanii.

De aceea, mergând pe uliță, caută cu ochii pe jos, doar o găsi vreun petic de hârtie, să facă banii fișice. Nu caută de prisos: prin dreptul tribunalului găsește o jumătate de coală de hârtie. O ridică, o bagă în sân și, după ce iese din oraș, se suie în căruță, taie hârtia în două; o jumătate o taie iar în două și, scoțându-și banii din chimir, face două fișice: unul de cinci lei, altul de șase. Le bagă frumos în chimirul pe care-l închide cu îngrijire și zice: „Cea! Joian!” ...

...Mai târziu, când se înnorează și începe să bată vântul, își pune cojocul pe dânsul și simte ceva rece în sân. E cealaltă jumătate de hârtie neîntrebuințată, pe care n-a aruncat-o. O scoate și se uită la ea. E scrisă de mână și, cum știe să citească, citește: „... făcând aplicația articolului

327, a căruia cuprindere este următoarea: Cel ce, găsind pe drumuri ori pe uliță lucruri ce nu sunt ale sale, și întrebându-se despre ele le va tăgădui, se socotește că a comis un abuz de încredere și se va pedepsi cu închisoarea de la 15 zile până la 3 luni...”

un galben, să nu fie al meu care l-am găsit? Dar ce, l-am furat? Nu l-am găsit? Pă ce să-l dau altuia?” Și citește încă o dată; și când ajunge la „întrebându-se despre ele”, deodată duce repede mâna la chimir.

Fișicile sunt la locul lor; „Dar dacă ăl de l-a pierdut a muncit pe el?

Dacă s-a dus la pădure, cum s-a dus el cu tat-su, și i-o fi căzut peste picior un buștean, cum i-a căzut lui tat-su? Dar dacă o fi umblat cât a umblat el prin târg astăzi? Și dacă a schimbat banii pe un galben ca să-l ducă de pus în salbă unei fete ca Salomia?...”

Și aducându-și aminte de o vorbă auzită de mai multe ori de la tatsu:

„De banul nemuncit nici praful nu s-alege”, înainte de a ațipi în

Întuneric și lumină deseară.

căruță își zice că el chiar de nu l-ar întreba nimeni, dacă i s-ar întâmpla să găsească o pungă cu bani, ar duce-o la primărie la domnul șef de jandarmi...

Cine i-a auzit gândul de i l-a împlinit așa de curând? Că la patru zile după asta întocmai așa i s-a întâmplat. Erau cu toții la porumbiște, tăiau cocenii. La un timp tat-su zice:

— Mă Niculăiță, era vorba să dregi ușa de la podul șopronului, și n-ai dres-o. Până deseară, în patru ceasuri eu zic să faci una nouă.

— Fac.

— Brațele noastre ne ajung aici să dăm gata și să încercăm până

— Așa e.

Și Niculăiță pleacă; și, ca să ajungă mai degrabă acasă, o taie prin prunii boierești, sare pârleazul din dreptul crucii Căminarului, o cruce înaltă de piatră în marginea șoselei, o coboară la stânga pe șosea; și cum umblă pe poteca din marginea drumului, vede jos, dinaintea lui, un portofel de piele neagră... Îi ridică, îl deschide și vede, și în buzunarul din dreapta, și în buzunarul din stânga al portofelului, hârtii de bani, hârtii multe, câte n-a văzut neam de neamul lui... Se uită de jur-împrejur: nimeni... Mult la gânduri nu stă și o pornește; dar, în loc să ție drumul spre casă, sare alt pârleaz și se îndreaptă spre reședința jandarmeriei. Mergând așa, zâmbește gândindu-se: „De! să nu-l am acum coala în mână și să spui la lume c-am găsit un portofel cu bani, ar zice că mint”. Oamenii sunt duși după treburile; se întâlnește numai cu copii mici, n-are cu cine vorbi... Ajunge la reședință, deschide ușa.

Domnul șef e singur în odaia din dreapta. Tolănit pe pat, citește o gazetă... Din fund se aude cântând un glas de femeie. E glasul cucoanei

Steluța, ibovnica domnului șef. O fi lucrând ceva și cântă: „... suspine crude pieptu-mi zdrobește...”

— Ce e, mă? Întreabă domnul șef, ridicând ochii de pe gazetă.

— Uite, domnule șef. Venind p-ici pe șosea - că m-a mânat taica acasă, să dreg ușa de la gura șopronului - și așa, am dat prin prunii boierești și am sărit pârliazul din dreptul crucii Căminarului, și cum

I. Al. Brătescu-Voinești

— Mai era cineva cu tine?

— Nimeni.

— Ai spus la alții?

— La nimeni. Am venit p-ici pe poteca de din dos, drep la Dumnea Domnul șef tace, apoi:

— Ia ascultă, mă Niculăiță, parcă așa te cheamă...

— Așa.

— Să nu mai spui la nimeni până nu s-o ivi păgubașul, că te aude

— Auz!

— Bine ai făcut că l-ai adus, bravo! Ești băiat cinstit. Și să știi c-o umblam așa, văz, jos o tomoașcă neagră. Zic: „Ce să fie aia?” Și când m-aplec, uite ce găsii: portofelul ăsta cu bani de hârtie mulți. Și am venit de vi l-am adus Dumneavoastră, că trebuie să se arate păgubașul...

Domnul șei se uită de mai multe ori, când la flăcău, când la banii din portofel, și după o lungă tăcere întreabă: voastră.

spunând cum e portofelul și se scoală vreunul și zice că el l-a pierdut, fără să-l fi pierdut el. Nici mă-tii, nici lu' tat-tu să nu le spui până nu se arată pagubașul, auzi?

să spui eu păgubașului să te cinstească frumos.

Niculăiță o pornește spre ușă; dar când e în prag, domnul șef, gândindu-se la procesul-verbal ce va trebui să dreseze, îl mai întreabă:

— Cum te cheamă pe tine?

— Gropescu Niculae.

— Carte știi?

— Știu...

Rămas singur, domnul șef scoate hârtiile din portofel, le numără de trei ori: sunt cinci mii patru sute de lei în hârtii de câte o sută, încolo nimic. Își scoate tabachera, își face o țigară, o fumează dus pe gânduri, se închină a mirare și, înainte de a începe să scrie, se lasă cu scaunul pe spate și strigă:

— Steluțo!

Întuneric și lumină 259

Dar Steluța cântă și n-aude.

Domnul șei se scoală și strigă din pragul odăii mai tare:

— Steluțo!

— Ei? face Steluța, ridicând ochii de pe bluza la care lucra.

— Ia vin nițel...

După ce domnul șef i-a povestit istoria toată, după ce i-a arătat banii, au rămas amândoi amuțiți... Gândindu-se la bluzele de mătase, la jachetele, la pălăriile pe care și le-ar fi putut cumpăra dumneaei pe atâția bani, cucoana Steluța a zis într-un rând:

— Cum nu-i găsii eu, Doamne!?

Și iar a tăcut și i s-a dus gândul la ifosele primăresei și ale Irimească i, care se uită la ea de sus... Într-un târziu a întrebat:

— Ăla de-i zice „Niculăiță Minciună”? Și iar după o tăcere: Și zici că nu l-a văzut nimeni?

Dar domnul șef s-a uitat în ochii ei și n-a răspuns nimic...

*

În urmea asta Niculăiță se și apucase de lucru și, scoțând cu cleștele cuiele ușii celei vechi, se gândea că maică-sii și lui tată-său tot trebuie să le spuie, n-are

încotro.

— Ce lucrezi acolo, mă Niculăiță?

Băiatul ridică ochii, în care a înflorit un zâmbet de fericire de la întâiul sunet al glasului care-l întreabă, și vede pe Salomia. E urcată pe un buștean, cu brațele pe gard. Vântul îi flutură-n părul auriu și ochii ei verzi, ca apa adâncă și limpede de la umbră, zâmbesc a batjocură...

— Dreg ușa de la podul șopronului, răspunde Niculăiță, și se gândește: „Nu, ei nu-i spui, că nu mă crede și o să spuie la alții râzând de mine. Mai bine să afle singură de la alții, când s-o ivi păgubașul...”

S-a ivit păgubașul. E colo, pe linia satului, în mijlocul mulțimii de femei și de copii adunați în jurul lui. Călărețul care a trecut adineauri în buiestru, ăla e păgubașul.

I. Al. Brătescu-Voinești

— Un portofel de piele neagră, zgâriat într-un colț, portofel de

Salomia, care, de pe bușteanul pe care era urcată, vede copii alergând într-acolo, se coboară și dă fuga la poartă zicând:

— Nu-ș' ce s-a întâmplat pe linie, că văd că dau copiii fuga-n sus.

Niculăiță își lasă lucrul și iese și el la poartă. O femeie care vine dintr-acolo îl dumerește:

— E un negustor care cică a pierdut o pungă cu bani și întreabă dacă n-a găsit-o cineva.

Niculăiță se duce grăbit într-acolo, își face loc printre copii și, ajuns lângă negustor, îl atinge de braț și-l întreabă:

— Cum era punga dumatăle?

alea care se îndoiește așa, cu două buzunare...

Niculăiță zice cu simplitate:

— L-am găsit eu adineauri lângă crucea Căminarului și l-am dus la domnul șef de jandarmi.

Negustorul pare nebun de bucurie, nu știe ce să mai

zică. Și pe când femeile se cruceșc de mirare, pleacă cu flăcăul spre reședința jandarmeriei, cu droaia de copii după dânșii.

*

Mișcare neobișnuită în Măgureni. Lume adunată la primărie... Se așteaptă sosirea domnului procuror, care vine să ancheteze cazul la fața locului; și sosirea autorității se așteaptă cu nerăbdare, ca să se facă odată lumină în această afacere încurcată, care ține lumea în nedumerire... Ciudată împrejurare! Alaltăieri, marți, pe la toacă, s-a ivit în comună domnul Niță Andreescu, de ține în tăiere pădurea

Colfescului, întrebând din om în om dacă nu cumva i-a găsit vreunul un portofel cu 5400 de lei, pe care l-ar fi pierdut dimineața, când trecea spre vale. Și pe când întreba niște femei din cătunul Manga, s-a pomenit cu Niculăiță, feciorul Gropescului, ăla de-i zice „Niculăiță

Minciună”, că l-ar fi dat în mâna șefului; iar șeful cică habar n-are.

Păgubașul, neștiind ce s-aleagă din arătările băiatului și din tăgada șefului, s-a plâns procurorului, care trebuie să pice...

Întuneric și lumină să zic...
ascuți.

Și iată-l sosește, numai cu grefierul. Căpitanul de jandarmi care trebuia să-l însoțească, lipsea, dus la București. Trage la primărie unde-l așteaptă păgubașul; se supără că nu sunt veniți nici șeful de jandarmi, nici băiatul care zice că a găsit banii, dă poruncă să trimită numaidecât după ei; iar până la sosirea lor cere lămuriri de la primar, de la notar, de la perceptor.

De, domnule procuror, vorbește primarul, știu eu ce să zic! Asta vorbeam și noi între noi alaltăieri... Să minț șeful?... de!... Sumă mare... cinci mii patru sute de lei... Banul e ochiul dracului... Te pomenești... Dar iar mă

gândesc: să bagi pe om în pușcărie așa, pe vorba unui zănatec.

— Cum zănatec? întreabă procurorul.

Răspunde notarul:

— Păi să vedeți, domnule procuror, băiatul ăsta e cam așa... cum

— Cum îl cheamă?

— Niculăiță Gropescu, dar lumea îi zice „Niculăiță Minciună”.

— De ce?

— I-a scornit așa o poreclă.

Procurorul, din ce în ce mai intrigat și nerăbdător, întreabă:

— Pe cine ați trimis după ei?

— Am trimis un vătășel; dar iată, vine șeful. Dacă binevoiți să-l

Domnul procuror binevoiește.

Ușa se deschide și domnul șef intră, scoate capela, o ține cu mâna stângă, lipită de sabie; și, alăturând călcâiele zornăitoare, zice uitându-se drept în ochii procurorului:

— Trăiți!

Autoritatea superioară îl examinează de sus până jos. Constată că e același bărbat voinic, oacheș, de toată frumusețea în uniformă cu întreite galoane. Îl cunoaște de mult și-l întreabă:

— Ce e, Albescule, cu chestia banilor?

I. Al. Brătescu-Voinești

— Mie, te rog să-mi răspunzi scurt. Unde erai când a sosit paguba

Domnul șef zâmbeste, dar cu măsură (al cucoană Steluțo, meșteră profesoară ești!) și răspunde:

— De! domnule procuror, dacă credeți Dumneavoastră că sunt eu în stare de așa ceva – și că trebuie...

Dar domnul procuror a venit să ancheteze; și

dumnealui, când vine să ancheteze, nu-i place vorba multă. Dumnealui, când cel căruia îi pune vreo întrebare nu-i răspunde scurt și se lungeste la vorbă, i-o taie.

Din experiența dumnealui de doi ani a constatat că asta e cea mai bună sistemă... „Altfel nu mai isprăvești niciodată”. De aceea taie vorba șefului și chiar îl înștiințează:

să-l la reședința jandarmeriei?

— Eram acolo.

— Să vie Andreescu.

Pagubașul Andreescu vine de afară. Procurorul îl întreabă:

— Unde ai găsit pe domnul șef când te-ai dus la jandarmerie?

— Să vedeți, domnule procuror... după ce m-a întrebat băiatul cum era portofelul meu și i-am spus că era negru, cu o zgârietură la un colț...

— A! pardon, pardon! Mie ieri la parchet mi-ai spus că băiatul ți-a spus dumitale întâi cum era portofelul. Acum zici că dumneata i-ai spus lui... Uite ici în procesul-verbal...

— Să vedeți, domnule procuror...

— Ce să văz? Mie, te rog să-mi răspunzi scurt: el ți-a spus dumitale întâi cum era portofelul ori dumneata lui?

— Eu lui.

Notarul înștiințează pe domnul procuror c-a sosit băiatul; și domnul procuror, care e foarte curios să-l vadă, spune păgubașului și jandarmului să aștepte afară, și dă poruncă să i se aducă băiatul... Băiatul intră. E tras la față, cu o frunte largă, sub care sclipesc doi ochi negri, în care tremură parcă o licărire de friguri... Altfel foarte curățel...

Vătășelul își explică întârzierea:

— Nu voia să vie, să trăiți, domnule procuror. Abia l-am adus.

— De ce nu voiai să vii, mă băiete?

Întuneric și lumină 263

Niculăiță ridică din umeri... A! de marți după-prânz s-au petrecut multe, pe care nu le-ar putea povesti cu sir Niculăiță. Mai ales cele petrecute pe dinăuntru lui. Toate tremură, sclipesc și se sting nestatornic ca fulgerele.

...A ajuns la jandarmerie cu păgubașul și cu alți oameni după ei, între care parcă și primarul... Și a zis zâmbind: „S-a găsit păgubașul, domnule șef...” Și șeful a zis mirat: „Care păgubaș?”...Și el s-a uitat bine să vadă dacă vorbește cu șeful, și a zis: „Păgubașul cu portofelul de l-am găsit lângă crucea Căminarului... de vi l-am adus adineauri...”

Și șeful a zis: „Ce, mă, visezi?”... Și el s-a uitat la lume și s-a pipăit și a zis iar: „Adineauri când cânta cucoana Steluța pe pălimar...” Și domnul șef a răcnit: „Ce, mă, ești nebun?”...Și el atunci a simțit că parcă i se rupe ceva în cap, înăuntru, și a zis, dar n-a zis cu gândul să-l supere... a zis duios, ca din pragul unei mari primejdii: „Domnule șef, ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e...” Și domnul șef l-a plesnit cu pumnul peste gură de l-a podidit sângele... Și pe urmă nu mai știe, până unde a venit mă-sa și cu mama Paraschiva care-i descânta și-i da să bea apă dintr-o oală nouă... Era pe prispa casei.

Alături era parcă nea Pârvu Miu și cu moș Grigore, vorbeau cu tatsu...

Moș Grigore-l întreba: „Dar ție și mă-sii cum de nu v-a spus nimic?”

cum n-a dat fuga să vă spuie întâi vouă?”... Nea Pârvu a zis: „Cu ei nu s-a întâlnit, n-auzi? dar fii-mii cum de nu i-a spus nimic? c-a vorbit cu ea după aia...” Și s-a întors nea Pârvu cu fața spre gard și a întrebat:

„Așa e, Salomio?” Și Salomia era urcată pe buștean lângă gard, se uita speriată și a răspuns: „Așa e...” Și el s-a sculat și a răcnit odată: „Uite aici, cu mâinile amândouă l-am ținut – ca lemnul să mi se usuce mâinile!” și pe urmă iar nu mai știe... Parcă au venit ieri primarul și notarul și s-

a dus cu ei de le-a arătat unde a găsit portofelul, pe unde a sărit pârlă, pe unde a stat, pe unde s-a întors...

Astea tot le mai zărește Niculăiță, că sunt lucruri trăite, văzute și auzite... Dar ce nu mai poate zări e treptata pierdere a simțului realității pe care i-a adus-o îndoiala, neîncrederea tuturor a... și indignarea șefului, care nici n-a mai putut să se stăpânească... sunt

I. Al. Brătescu-Voinești

— Uite, domnule... Când mi-a dat mie brutarul...

— Care brutar?

— Brutarul de i-am vândut lemnele în unsprezece lei, azi se

— Ce-mi tot îndrugi mie de brutar?... Ce are a face brutarul?

— Să vă spui...

Și Niculăiță tace și iar se silește să-și adune mințile care se ames câteva ceasuri de când nu mai e așa de sigur c-a găsit în adevăr banii...

Venind pe drum cu vătășelul se silise să-și orânduiască gândurile și să spuie cum s-a întâmplat, de la început...

— N-auzi, mă băiete, întreabă a doua oară domnul procuror, de ce nu voiai să vii?

— De!...

— Cum de!... Faci o pără contra unui om: viu eu, procurorul, să cercetez faptul; trimit după tine și nu vrei să vii? Ce fel de socoteală e asta?...

— De!...

— Cum te cheamă?

— Gropescu Nicolae.

— Nu-ți zice ție lumea „Niculăiță Minciună”?

La asta nu se mai gândise Niculăiță. Așa e!!... Lui îi zice „Niculăiță

Minciună”!! Vezi dumneata!?...

— N-auzi ce te-ntreb? Îți zice lumea „Niculăiță

Minciună”?

— Mi-o fi zicând.

— Cum „mi-o fi zicând”? Îți zice; spune toată lumea.
De ce?

— De!...

— Iar „de”!... În sfârșit... Spune cum e cu chestia banilor?

Băiatul se codește; se silește să-și adune mințile risipite... Vrea s-o ia de la început, cum și-a făcut planul venind cu vătășelul... Se freacă cu mâna pe frunte, înghite în sec... Procurorul așteaptă...

Împlinește o săptămână...

tecă... Domnul procuror se uită cu luare-aminte la tremurarea mâinilor băiatului, la privirea lui rătăcită; și cum e om bun la inimă și milos, și

Întuneric și lumină 265

cum a început să înțeleagă, după ce se uită în ochii primarului și ai notarului, zice blând:

— Spune.

— Când mi-a dat mie banii brutarul... de m-a mânat taica la târg cu lemnele... și am văzut stelele...

Niculăiță tace.

— Spune.

— Că întâi a vrut să-mi dea numai zece lei și jumătate, dar pe urmă... Ghițică al popii mi-a scornit mie porecla, că el nu crede că ia bărzăunul păianjeni...

În capul domnului procuror s-a făcut lumină deplină. Nu mai încape îndoială... Se vede cât de colo. Deci ca să nu piarză vreme multă, îl oprește din povestire și-i zice să mai aștepte afară. După ce băiatul a ieșit, zice celor de față:

— Bietul băiat.

— Eu ce vă spuneam, domnule procuror? zice notarul.

Procurorul stă pe gânduri. Se gândește matur!...

Aseară la club, unde se vorbea de acest caz, Mitică Ionescu, avocatul, zisese: „Te pomenești că reclamantul n-a pierdut niciun ban și-și pregătește vreun faliment...” Și cazuri de astea cunoaște destule domnul procuror... Nu mai departe, cazul de deunăzi cu Daradan... Dar atunci băiatul? Dar așa e... băiatului îi spusese o femeie că un om a pierdut un portofel pe care-l caută. Asta a mărturisit-o păgubașul de ieri; iar cum era portofelul a mărturisit adineauri păgubașul că i-a spus-o chiar el...

După matura gândire domnul procuror face: „hm” și întreabă pe primar:

— Cât e d-aici până la spitalul din Dălgeni?

— Patru kilometri.

— Spune birjarului să înhame caii și să se ducă un vătășel cu scrisoarea pe care o s-o scriu eu acum, s-o dea doctorului... Să-i spuie și din gură că-l aștept aici, să vie neapărat...

Și domnul procuror scrie repede: „Doctore dragă... Urcă-te în trăsură și vino imediat până aici... Un caz curios de autosugestie, de

I. Al. Brătescu-Voinești 266

telepatie, de pseudomanie. Cum însă nu vreau să-mi asum singur responsabilitatea, am neapărată nevoie de avizul unui om competent ca dumneata. La revedere. Vino neapărat că am să-ți povestesc ceva nostim despre Nineta”.

*

Tatăl lucrează la gluga de coceni. Mama, uitându-se din când în când spre prispă, mătură prin bătătură: să fie curat, că vine popa Alecu.

I-a povățuit lumea să cheme popa să citească o molitvă... Descântecetele mamei Uții nu mai ajută la nimic, și mai rău îl îndârjește vorba ei blândă: „Niculăiță mamă, nu te mai gândi la banii ăia, maică... o fi fost vreo vrajă... ți s-o fi părut – farmece, fir-ar pe pustii locuri...”

Niculăiță stă pe prispa casei ținându-și între palme tâmpilele care-i zvâcnesc și se gândește și nu poate să-nțeleagă de ce i-au băgat degetul în gură și doftorul și domnul procuror...

Cum o să priceapă Niculăiță, când nici ceilalți care erau de față n-au priceput?...

Doctorul, după primirea scrisorii procurorului, luase cu dânsul volumul de medicină legală al lui Vibert și pe tot drumul citise partea referitoare la cazurile de pseudomanie, atât de frecventă la copii, și văzuse că e manie care se vindecă, dacă nu cumva e o primă manifestare a unei nebunii care are să progreseze... În speța, după ce ascultase pe băiat, pe ceilalți oameni, între care și pe moș Grigore, venit și el la primărie, își făcuse convingerea deplină. Nu mai încăpea nicio îndoială că era vorba de prodromele unei alienațiuni în toată regula: vorbă fără șir, oareșcare temperatură, halucinații: lighioni, pisică pe care o aude ciripind, caz tipic... De aceea, după ce sfătuiseră pe părinții băiatului să se poarte blând cu dânsul, aducându-și aminte de o dovadă peremptorie, chemase din nou pe băiat, îl pusese să caște gura și, pipăindu-i cerul gurii cu degetul arătător, zisese procurorului: „Uite, bagă degetul și pipăie... mai la stânga... Simți o protuberanță a palatului?” „Da”, răspunsese procurorul complet edificat. Această ultimă dovadă, venită după explicările doctorului, ilustrate cu citațiuni din autorul la întuneric și lumină

Niculăiță suspină adânc și zice cu amărăciune:

ndemână, risipiseră toate îndoielile domnului procuror. Urcându-se în trăsură, se felicitase de admirabila idee ce avusese de a trimite după doctor și, înduioșat de vădita și zgomotoasa deznădejde a păgubașului, dăduse poruncă primarului, notarului, șefului, încet, ca să nu fie auzit de grupul de oameni, care stau mai deoparte: „În orice caz, voi supravegheați. Vedeți dacă vreunul face cheltuieli mai mari decât de obicei...”

Niculăiță stă pe prispă dus pe gânduri, cu tâmplele-n tre mâini.

Deodată sare în sus... Și-a adus aminte că jumătatea de coală din care făcuse fișicele i-a rămas în buzunarul cojocului... Și i se pare că aceasta ar fi cea mai puternică dovadă de găsirea banilor. Dă fuga în odaie și caută prin buzunare, caută... Și negăsind hârtia iese în curte și începe să strige la surori, prinde pe frati-su Ilie și-l bate peste mâini:

— La ce mi-ai umblat în buzunarele cojocului? la ce, hai? la ce umbli în alea ale mele?...

Copilul țipă. Mama cheamă în ajutor pe bărbatu-său și amândoi îl cuprind unul de-o mână, altul de alta. Dar el înjură cu ochii tulburi și se zbate... De pe prispa casei de alături Salomia se uita cu groază, închinându-se.

În așa stare îl găsește popa Alecu. El a mai văzut de astea și, știind puterea de vindecare a rugăciunii, își petrece patrafirul și începe să citească: „Domnului să ne rugăm, Dumnezeuul Dumnezeilor și Domnul

Domnilor, făcătorul cetelor celor de foc și lucrătorul puterilor celor fără de trup, meșterul celor cerești și al celor pământești, pe carele nimenea din oameni nu l-a văzut, nici poate să-l vadă...”

— Lăsați-mă.

Părinții îl lasă și el se duce de se așază cuminte pe prispă... De acolo se aud numai parte din cuvintele pe care le citește popa, restul se pierde într-un murmur ușor: „... blestemu-te pe tine, duh necurat ca Savaot... și cu toată... Adonai... Eloii... blestemu-te pe tine... adâncurile cele de presub cer... blestemu-te... Gomorenilor... și cu piatră pucioasă l-a ars... blestemu-te... teme-te, fugi, fugi...”

I. Al. Brătescu-Voinești 268

*

Niculăiță nu mai poate dormi: iese în curte. E seară, târziu... Măcar că bate un vânt rece, cerul e limpede sticlă.

Luna scapătă, colo, peste crestele prunilor boierești. Vântul face să tremure așa sclipirea stelelor?...

Și cum stă Niculăiță așa în curte, lângă gardul lui Pârvu Miu, se deschide binișor ușa vecinului... coboară treptele o umbră care se îndreaptă încioace... E Salomia. O cunoaște și orb de-ar fi, de pe pas.

Trece între casă și gard spre grădină. Acum e la doi pași de el.

— Salomio! cheamă el duios ca un cântec.

Fata dă un țipăt și se lipește de peretele casei, privindu-l cu spaimă.

— Salomio, nu-ți fie frică... N... nu... nu sunt nebun, Salomio... Și

Ea se uită cu ochii mari, în care nu mai e nicio umbră de batjocură.

— Fugi, Niculăiță, mi-e frică de tine... mi-e frică de tine!... Și fuge nu vreau să-ți fac niciun rău, Salomio...

ci numai groază, și zice tremurând:

Înspre grădină.

*

Cele două umbre care peste un ceas, în fundul grădinii lui Pârvu

Miu, stau alături șoptind, sunt Salomia și Petrică al lui Stan Pașalan.

— Mă, stai binișor... Să știi că mă supăr. Ce ciorile! Prea mă strângi tare... Ce, eu sunt de fier?

— Ba nu ești de fier, neică, ești de carne, trupșorul tău de carne e... și numai să-l mângâi aș vrea! dar când te cuprind în brațe, parcă tot mi-e frică să nu mi te fure altul, și atunci îmi vine să te strâng, să te fac mică, să...

— Ia!

— Ce e?

— N-ai auzit?

— Ce?

— Parc-a oftat cineva.

Ascultă amândoi cu luare-aminte; dar nu se aude decât vântul.

Întuneric și lumină

Du-te cu bine, Niculăiță, și Dumnezeu să te ierte...

— Ți s-a părut.

Nu i s-a părut, dar femeia aude mai de departe... Cel care a oftat, acum se duce repede. Încotro se duce, îl mână niște cuvinte auzite de mai multe ori, dar auzite unde?... la școală? la biserică?... cuvinte care dormeau în partea întunecată a minții lui și care acum, de câteva ceasuri, au ieșit la lumină și-i sună mereu la ureche: „Veniți cu mine cei osteniți și împovărați și eu vă voi odihni pre voi...”

Îl cheamă cuvintele acestea de colo, din culmea pe care este ridicată crucea Căminarului... Ajuns sub cruce, își descinge betele de la brâu, le sărută și plânge, plânge... Apoi se uită în sus și de jur-împrejur.

Tremură stelele. Suflă vânt rece... Nu mai sunt nici lăcuste, nici greieri... au murit toate de frig...

Peste o săptămână, când gândaci de care n-a văzut niciodată

Niculăiță îi vor mânca ochii lui negri, frumoși și iscoditori, se vor gândi și vor vorbi despre dânsul fiecare după cum se va pricepe.

Cuconu Epaminonda, ca vrednic urmaș al lui Platon și al lui Aristot, va explica proprietarului, care va fi citit în gazetă că la moșia dumnealui s-a spânzurat un băiat:

— Da, da, al lui Andrei Gropescu... Era nebun, săracu'... Dacă ve aduțet aminte, un baetel frumușel... udata la Simpetru, la împărțirea de premiile... Tocmai me vurbeam cu nevasta... Eu crede învățătura l-a smintitu... De la fasolica lui tat - se udata la învățătura multă, asta aduțet utrava în sindzele...

Proprietarul, după matură gândire, o să răspundă:

— Asta așa e.

Salomieii o să-i fie urât uitându-se în curtea de

alături, de unde va lipsi cu cine să-și treacă vremea până la întâlnirea cu Petrică...

Neica Andrei, uitându-se la grămada de bulumaci de sub șopron, o să se gândească cu durere că zăbrelele nu sunt isprăvite toate și c-o să trebuiască să ducă iar în pod sculele lui moș Sandu...

I. Al. Brătescu-Voinești 270

Iar biata mama lui Niculăiță o să se bată cu pumnii în cap pe prispa casei, jelindu-se:

— Că era bun și blând și nimănui nu-i făcea niciun rău... că dacă-i ziceam să taie pasăre, zicea: „Dă-o, maică, lui moș Grigore, că eu nu pot...” Lume, lume ticăloasă...

Dar ori că și-ar zice ei ticăloasă, ori c-ar zice lumii, dreptate n-ar avea. Că ea ce vină are? Iar lumea de două mii de ani tot s-a îndreptat.

Că azi oamenii, dacă nu ești la fel cu dânșii, nu te mai răstignesc ei cu cruzime, ci (mai ales dacă nu le ești o prea mare primejdie) te aduc fără multă răutate, ba poate chiar cu compătimire, să te răstignești singur... Și tot e o îndreptare...

271 Întuneric și lumină

PRIVIGHETOAREA

— Ce ai, nene Iorgule? Parcă ai fi supărat.

— E!...

— Ba nu zău, ți s-a întâmplat ceva?

— Mi s-a întâmplat o ticăloșie... Nici nu știu cum să-ți spui... Știți că prin fundul curții mele trece iazul morilor. Când n-am ce face, dau cu undița la pește. Am acolo, în stânga scării (c-am făcut o scară pentru scăldat), o adâncătură, în care arunc în toate serile câte o bucată de mămăligă ori câte un pumn de grâu fiert: nadă la pește... Și uneori, când e apa merie, mai ales acuma primăvară, se dă bine și prinz... nu cine știe ce pești mari, dar în sfârșit: cleni, mreane... Am prins de multe ori și mai măricei - așa, cât un cuțit de masă obișnuit... Tu nu ești pescar; n-ai dat

cu undița niciodată... E păcat... La mine, acolo, e frumos de tot: o umbră deasă și răcoroasă, și apa aia care curge lin printre sălcii pletoase... Să vii o dată să vezi... Acum, eu am undițe sistematice, de se strâng, se fac baston; dar aici în iaz nu le întrebunțez, că prea sunt lungi... Iau câte o nuia de alun, îi pun ață, plumb și cârlig, și gata; iar când plec de acolo, înfășor ața pe nuia și o bag într-un tufiș de răchită. În tufișurile astea și în sălciile de pe marginea iazului vin privighetori și cântă toată noaptea... Foarte de multe ori, când stau liniștit la pescuit, vin săracele până lângă mine, aproape de tot, să le prinzi cu mâna, parcă ar fi oarbe: umblă după ouă de furnici și după râme... Ce e azi? Joi. Alaltăseară, marți, a venit pe la noi căpitanul Delescu cu nevastă-sa și am stat cu toții în pridvor să le ascultăm. Nu cânta una, cântau zece, cincisprezece; răsuna tot zăvoiul...

Și cum era o lună ca ziua și mirosea liliacul... am petrecut o

I. Al. Brătescu-Voinești

Și au venit și aseară; dar în salcie nu mai cânta privighetoarea...

seară... să-l întrebi pe el... Mai ales una, chiar în grădină la mine, într-o salcie pletoasă, cânta... Doamne, Dumnezeu!... De câte ori începea, făcea într-un fel nou. Încă Victorița, nevasta căpitanului, luase un condei să însemne cu vorbe toate felurile de sunete pe care le scotea.

Uneori făcea: fi, î!, î!, tiha! tiha! tiha! chiau! chiau! chiau! clings!...

Iar când isprăvea într-o cascadă de triluri, zău dacă nu-ți venea s-o aplauzi ca pe-o primadonă... Și din crină îi răspundeau altele și altele...

Frumoasă seară am petrecut, n-am s-o uit niciodată! Și ne întrebam cu toții, dacă o fi adevărat că toate viețuitoarele de pe pământ se trag dintr-o tulpină și că s-au

deosebit unele de altele numai silite de împrejurările deosebite prin care au trecut – ce fel de împrejurări au fost alea, care au putut sili privighetoarea să ajungă să cânte așa, iar cârstelul bunăoară să hârâie, ca un ceasornic de buzunar când îl întorci? Mare taină! E!... Pe la douăsprezece ne-au plecat musafirii, iar nevasta căpitanului, după ce ne-a zis nouă „Bună-seara”, a făcut bezele înspre salcia pletoasă, strigând: „La revedere, puică, pe mâne seară!”

Se auzea în zăvoi, dincolo peste iaz, o mulțime; aici însă nu... Ne gândeam că poate și-a găsit soția și s-o fi dus după ea în zăvoi; și ne sileam s-o recunoaștem de pe cântec; dar, ori că era prea departe și nu puteam deosebi toate sunetele, ori că nu cântă toate la fel; dar lucru hotărât, lipsea un sunet; n-auzeam pe niciuna făcând: clings! Nu-l auzeam și să vezi de ce... Azi-dimineată, neavând treabă, mă cobor la gârlă. Lăsasem în ajun undița acolo într-un tufiș... O caut: nimic. Zic:

să știi că mi-a furat-o cineva. Când mă uit mai bine, o văz mai departe pe jos. Dau s-o ridic: ața deșirată de pe băț și încurcată în răchită. Mă iau după fir și ce să văz? Parcă și acuma mi se sfâșie inima... Lăsasem râma în cârligul undiței; și biată privighetoare, umblând după demâncare, a înghițit cârligul!... Sărăcuța! Cât trebuie să se fi zbătut, cât trebuie să se fi chinuit!... Acum sta moartă, cu aripioarele întinse, iar pe ochișorii ei, ca două mărgele negre, năpădiseră furnicile... Pre legea mea! Sunt așa întâmplări absurde care-ți tulbură mintea, îți zdruncină

Întuneric și lumină 273

credința... Auzi dumneata moartă: cu cârligul înfipt în gușulița aia, care scotea sunetele alea dumnezeiești! auzi dumneata cum am răsplătit eu păsărica nevinovată, pentru că ne desfătase cu viersul ei!

Când mă gândesc, îmi vine nebunie; dar ce nebunie! ... Ah! ochișorii ăia negri pe care năpădiseră furnicile!...

CONTRAVENȚIE

Să vă spui o istorie auzită de la conu Mișu Gerescu, măcar că știu mai dinainte că, scrisă de mine, o să-i lipsească farmecul pe care-l dă povestirilor lui conu Mișu, mimica lui, puterea de încredințare pe care o poartă în ochii lui sclipitori de pricepere și vocea lui melodioasă, în care se simte când un hohot de râs, când o lacrimă înăbușită.

O să mă silesc să v-o scriu întocmai cum am auzit-o, rămânând să-i adăugați dumneavoastră cu închipuirea gesturile și intonațiile povestitorului.

Vorbește conu Mișu Gerescu:

— Cine vă aduce dumneavoastră gaz? Mie îmi aduce Iosif, ovreiu ăla lung, care stă în căsuțele alea mici ale lui Pitiș. Neputându-mă dumeri cum poate el să încapă, lung cum e, în prăvălioara aia joasă, am intrat înadins la dânsul... Cu un deget nu dă de tavan, atât: un deget. ăsta-mi aduce gaz de când m-am însurat. A ajuns un fel de om al casei – și mi-e drag din mai multe privințe.

Întâi pentru că e ginerele lui Marcu, cel dintâi ovreu venit în oraș aici, adus de bunicu-meu, ca să-i facă de tinichea învelitoarea caselor până atunci de șindrilă; și am auzit că ăst Marcu, când a fost să moară, și-a adunat copiii împrejur și le-a spus că n-are la ce mai trăi pe lumea asta care se face din zi în zi mai rea și că se duce acolo unde sunt duși oameni buni ca „conî Costache și conî Iorgi Gerescu”, bunicu-meu și tată-meu.

Pe urmă mai mi-e drag și pentru că nu seamănă deloc a ovreu.

Numai românească pe care o vorbește îl trădează. Încolo, blond, lung, deșirat, cu umbletul trăgănat, greoi la vorbă parcă la fiecare închidere

Întuneric și lumină 275

de gură i s-ar lipi dinții de sus de ăi de jos: seamănă

mai mult a sas. N-are nici agerimea de minte, nici istețimea, nici îndrăzneala ovreilor, nici mai ales ahtiarea lor după bani. Când se adună de plată câteva vedre de gaz, îi e parcă rușine să ceară. Vine în curte, mă așteaptă să ies din casă și, compunându-și o fizionomie zâmbitoare, zice sfios: „S-a făcut piatră vedre”, iar dacă-i zic să vie altă dată, răspunde: „Bine, adie”, și pleacă legănându-se parcă l-ar bate vântul...

Nu e nici puios ca ovreii, că n-are copii, și, în sfârșit, n-are nici nume ovreiesc: îl cheamă Iosef Bailer, nume nemțesc. Nevastă-sa e una blondă cu părul creț, grasă, buclătată, cu ochii foarte deschiși și cu sprâncenele ridicate, care-i fac o mutră de păpușă speriată. Cât ține unul la altul se vede din blândețea cu care-și vorbesc, din privirile dulci cu care se înveselesc, și am priceput-o mai ales când a fost să-mi lipească el o săgeată în vârful învelitorii. A venit și ea, să se încredințeze cu ochii ei de păpușă foarte speriată, dacă nu cumva învelitoarea e prea repede și mi-a spus în chip de explicare, cu un surâs rușinos, că-i e frică „pântră Iozef”.

De multe ori m-am întrebat: cu ce-or fi trăind oamenii ăștia? La nicio lucrare mare nu l-am văzut băgat: iar în prăvălioara lui sunt trei stropitori de grădină pe care acolo le-am pomenit ruginind, cinci ori șase lămpi care așteaptă cu o lungă răbdare mușterii ce nu se ivesc, într-un colț o cutie cu geamuri, alături un bulgăre de chit și o cutioară cu mangal, vreo câteva sticle de lămpi înșirate pe-o sfoară; iar la fereastră doi cârnați lungi, răsuciiți și împlețiți cu meșteșug – unul alb de fitil de lampă și altul galben de fitil pentru scăpărători...

Astă-vară, într-o dimineață pe la cinci, mă pomenesc cu slujnica vestindu-mă că mă așteaptă afară „domnul Iosif”, care vrea să-mi spuie că „s-a făcut piatră vedre”.

M-aștepta în curte. Îi deschiz ușa și intru în birou. Intră și el după mine și stă legănându-se ca un plop și

privindu-mă cu niște ochi cerniți și plini de deznădejde. Îl întreb ce vrea. Zice:

— Eee! în acum ce să fac!

— Cum ce să faci?

I. Al. Brătescu-Voinești

Controlorul Negulescu, băiat foarte de ispravă, mi-a spus că a primit

— Să vezi: aseară, în lipsă mea d-acasă, a venit băiatul de la

Grăbiński să ceară nițel spirt de la nevastă. Iu totdeauna am nițel spirt în casă: mai te doare un picior, mai te doare o mână, te freacă nevasta.

Pe urmă vară nici nu lucrez cu mangel: mangel face prea mare căldură și pe Iză o doare la cap... Nevasta i-a dat – și fiindcă Grăbiński știe că nici în nu sunt om bogat – a trimis și bani. A luat o jumătate litră, a dat trei bani. Tocmai când a ieșit băiată, aici a fost și domnu' contrălor...

astă... Megulească... nu știu cum se cheamă. „De unde ai cumpărat spirt?” Zice: „De la madam Iză”. Vine la nevastă și o întreabă. Nevastă a spus drept: „Da, în am dat; a cerut de la Grăbiński nițel spirt și fiindcă nici în nu sunt bogată, a adus și bani; a luat o jumătate litră, a dat trei bani”. Tocmai atunci am sosit și în acasă... Să vezi. A intrat domnu'

contrălor și a căutat peste toot... – peste tooot... uite așa... uite așa...

haine, rochii de la Iză, uite așa... a aruncat pe scânduri... uite așa...

dar n-a găsit nimic; s-a brodit să fie-n casă numai cât a dat la băiatu' de la Grăbiński... Ee! în acu ce fac? zice că scrie proces... Zic zău, în viața mea nici măcar martăr n-am fost. Toată noaptea n-am dormit nici în, nici nevastă... Și a plâns... și a plâns...

Era bietul om așa de nenorocit și cearcănele dimprejurul ochilor întăreau așa de vădit vorba lui că n-a

dormit toată noaptea, încât i-am făgăduit c-o să vorbesc controlorului.

A ieșit în uliță și timp de trei ceasuri s-a plimbat de colo până colo pe dinaintea porții, legănându-se și făcându-și vânt cu pălăria. Numai când m-a văzut ieșind din casă și după ce s-a jurat încă o dată că n-a fost în viața lui nici „martăr”, s-a hotărât să plece... „Adie!”

un denunț că ovreiul ar fi vânzând spirt fără licență și mi-a făgăduit că n-o să-i facă proces decât dacă s-o dovedea că a vândut în mod obișnuit la mai multă lume.

Au trecut d-atunci două luni. Ovreiul a urmat să-mi aducă gaz și de câte ori dam ochii de el, fără să-l întreb, îmi zicea, ridicând palmele în dreptul umerilor: „Mulțumesc lui Dumnezeu, nimic...”, când azi-dimineață mă pomenesc cu el că-mi intră în birou, închide ușa cu

Întuneric și lumină

— Ee! în acum ce să fac?

ta?

Îngrijire, se întoarce, se uită la mine legănându-se, se uită lung și în sfârșit zice:

— Mi-a făcut proces... În viața mea n-am fost nici martăr... Toată noaptea n-am dormit nici în, nici nevastă...

Și scoate o hârtie pe care mi-o întinde...

„Proces-verbal. Noi, Dimitrie Negulescu, controlor al circumscriptiei III-a, având în vedere denunțul scris și anonim, primit în ziua de (19) nouăsprezece august, anul (1906) una mie-nouă-suteșase, prin care ni se face cunoscut că comerciantul Iosif Bailăr, domiciliat în acest oraș, strada Stela no. 9, fără a poseda licența cerută de articolul”... două coale scrise pe toate fețele cu un scris mărunț și îndesat, în care se descria cu o amănunțime vrednică de minunat, că de mai bine de un an vindea spirt nu numai lui Grăbiński, dar și lui

Bercovici, și lui Faibici, și la mulți alții. Zece martori

ale căror arătări scrise și iscălite de ei înșiși întăreau lucrul și dovedeau în mod de netăgăduit că ministerul cu drept cuvânt confirma procesul-verbal, prin care era condamnat la patru-sute-optzeci de lei taxă și amendă.

Citirea procesului-verbal nu mă împiedica de a vedea cum tremura pălăria în mâna contravenientului.

— Ei apoi, zic, după ce am isprăvit de citit - va să zică e adevărat că vindeai spirt pe sub ascuns, fără să plătești licență.

— Ferească Dumnezeu... Atât, la băiatu' de la Grăbiński.

— Dar băieții de la ăilalți, care spun că cumpărau tot de la dumne

— Nu-i adevărat. Sunt puși la cale de Ilie Dumitrescu din colț, care are necaz pe mine. Nu ți-a spus și dumitale să cumperi gaz de la el, să nu mai cumperi de la mine. Nu-i așa?

— Așa e, mi-a spus; dar uite, aici, declară Tomulescu, om cinstit și cu greutate, pe care nu putea să-l puie la cale Ilie Dumitrescu, că întotdeauna cumpărai de la el spirt câte o vadră și câte două pe săptămână! Ce făceai cu două vedre pe săptămână?

I. Al. Brătescu-Voinești

— Da.

— Așa mă-ntreabă la judecată?

— Ăăă!

Pe urmă s-a îndreptat și, răsucindu-și pălăria în mâinile care-i

Când i-am pus întrebarea asta, a început să clipească repede-repederepede.

— Scrie acolo așa?

— Așa.

Atunci i s-au tăiat picioarele de la genunchi, s-a rezemat cu spatele de pervazul ușii și a scos un geamăt de groază:

tremurau:

— Patră-sute-optzeci de lei!... De unde?... Două stropitori, patru-cinci sticle de lămpi, câteva jamăr și zece coți de fitil, ăsta nu se face nici douăzeci de lei... Puntră mine nu-i nimic... Vinde domnu' contrălor... bine... dar Iză... Iză...

Două lacrimi adunate în genele de jos s-au revărsat și au picat făcând plici! ca două alice pe mușamaua pardoselii.

— Iză... astă moare de astă!

Și fără să mai aștepte răspuns la întrebarea cu care venise: „acum în ce fac?“, a plecat legănându-se și clătinând din cap cu deznădejde.

— Astă moare de astă. Adie...

279 Întuneric și lumină

DIN CARNETUL UNUI JURAT

Iar am căzut la jurați: dar cel puțin mulțumesc lui Dumnezeu că am căzut cu oameni de înțeles și nu am pățit ca rândul trecut. Că sunt unii jurați oameni buni, luminați, care știu să-și reclădească cu închipuirea toate împrejurările în care s-a săvârșit fapta; dar sunt mai mulți aceia care își închipuiesc că sunt chemați să răspundă dacă fapta s-a întâmplat ori nu-și care nu știu să-și împrumute întreg sufletul învinuitului din momentul făptuirii, spre a-l judeca cum se cuvine. Nu mai pui la socoteală pe cei cu totul mărginiți, ca maiorul de rezervă din rândul trecut, care ținea morțiș să osândească pe unul.

— Dar nu sunt probe, domnule maior, nu sunt probe.

— Lasă, monșer, că-i știu eu p-ăștia din Aninoasa. Sunt toți niște tâlhari! Să vezi ce am pățit eu. Mai acum o lună, ieșind în piață, văz pe unul cu o oală mare de unt. Zic: „De vânzare-l ai, băiete?“ „De vânzare“. „Câte parale?“ „Doi franci și optzeci ocaua“. Știam că nevastă-mea îl ia cu trei franci. Mă uit la unt - frumos; galben ca mălaiul; gust - o bunătate! Zic: „Câte ocale vine oala?“

Zice: „Şase ocale vechi, din care se scade trei litre daraua oalei, rămâne cinci ocale şi o litră”. Intru, domnule, la băcănie la Petrică: pui de cântăreşte oala:

tocmai. Mă tocmesec cu el şi mi-l lasă cu doi şi şaizeci ocaua. Mă gândeam ce surpriză o să-i fac Lucreţiei, care chiar atunci îmi spusese că s-a cam isprăvit untul. Doi franci şi şaizeci ocaua! Merg, domnule, acasă vesel; îl plătesc şi se duce. Când colo, ce descoperă nevastă-mea?

În mijlocul oalei, dar cu ce meşteşug te crezi? un cogeamite bolovan de piatră; pe onoarea mea! să întrebi pe Lucreţia. Am cântărit-o... vei. Al. Brătescu-Voineşti

...Numai aşa a scăpat omul de la osândă.

— Nu vă faceţi păcat cu noi, domnişorilor, că nu e vinovat. Ceasu nea trei oca şi ceva... Vezi dumneata şarlatania dracului! D-aia-ţi spui că-i cunosc eu pe hoţii ăştia din Aninoasa.

Cât p-aci să convingă şi pe ceilalţi juraţi şi să-i facă să condamne pe acuzat, când din fericire Mateescu, nemaştiind cum să-i oprească, îl întreabă:

— Domnule maior, dar de unde ştii că omul era din Aninoasa?

— L-am întrebat; mi-a spus-o el; mi-a spus şi cum îl cheamă, dar am uitat. Trebuia să vie să-şi ia oala, dar înţelege bine că n-a mai venit.

— Dar dacă ţi-o fi spus vreun nume fals şi o fi minţit că e din

Aninoasa, ca să nu-i poţi da de urmă?

Ce nu-mi place la juraţi e limba păsărească a avocaţilor. „Parcimonios...

circumspecţie... militează circumstanţe atenuante... diversitate...

militează situaţia precară”. Îţi vine să le zici o vorbă urâtă ori să nu-i mai ascuţi deloc, ca să-ţi rămâie în urechi limba bună şi frumoasă a ţăranilor, care şi când întrebuintează câte o vorbă nouă o strică şi-i dau un sunet

și o înfățișare pământească. Ce bine știu să vorbească. Cum știu ei să-nvie lucrurile cu vorba. Parcă le vezi! Ce putere de... Dar ce stau eu să vă spui! Ascultați-i:

Proces de omor. Un băiat de 25 de ani și-a omorât pe frati-său de

18 ani. Martora cea mai de căpetenie e sora mamei lor, care e ascultată fără jurământ. E prăpădită: tremură din cap până-n picioare:

rău... ceasu rău... Nepot mi-era și mortul, nepot mi-e și ăsta... N-am jurat... dar sunt înaintea crucii și vă spui în frica lui Dumnezeu tot...

drept... cum a fost... vă spui... dac-oi putea... vă spui. Uite: s-a tras dintr-un lucru de nimic, dintr-o batistă. Ghiță, m... m... mortu', a luat o batistă a lui nen-su, a ăstuia, și nu-și cum a făcut de-a murdărit-o de păcură; a spălat-o și a întins-o pe gard să se usuce. Când a venit fratisu, zice: „Cine mi-a murdărit batista?” Ticăloasa de mine! nu spuneam c-am umplut-o eu? Că poate nu se-ntâmpla... zic: „Fрати-tu Ghiță”.

Taman atunci venea și Ghiță de la vară-sa, că era dumninică, zi de horă, și se dusesse să-l încingă. Marin, dacă l-a văzut venind, zice: „Bine, mă.

Întuneric și lumină 281

ticălosule, ce ai avut să-mi iei batista să mi-o cărcălești?” Ghiță, în loc să-și ceară iertare, zice: „Ho! că ți-oi plăti-o, ce mă faci ticălos?” ăsta s-apleacă jos și ia un colț de cărămidă p-atâtica și dă după el și-l atinge la mână. Atunci mortu' se repede la gard să ia un lemn. Am sărit între ei. Mă-sa lor, soră-mea l-a apucat pe Ghiță în brațe, eu l-am apucat pe ăsta: „Fii cuminte, Marine maică, că tu ești mai mare”. Spui în frica lui Dumnezeu că m-a ascultat și a intrat în casă. Atâta a zis: „Leică, leică, tu și cu maica îi faceți dă mi se urcă-n cap”. Că cu el a crescut mă-sa p-ăilalți patru copii, domnișorilor. De nouă ani de când mai mult tată le-a fost decât frate, că bărbatu sori-mii cinci ani

a zăcut pe spate damblagiu și să-mplinește în dulcile Crăciunului patru ani de când a murit. Țsta a-ngrijit de ei. De grijă și de focu lor nici nu s-a-nșurat până în anii în care se găsește... Și că aveau bine... și-l iubea... de Paște acum i-a cumpărat pălărie de opt lei jumătate; dar ceasu rău și blestemu vrăjmașilor. Ghiță, care nu l-am pomenit să răspunză colțos lui nensu, acuma înjura cât îl ținea gura și se smucea să scape din brațele măsii... Am tăbărât la el, să-l scoatem pe poartă, dar n-am putut, că ne-a biruit și ne-a scăpat, și fuga spre casă. Că păcatele, era un ciomag pe bătătură, pe care s-a plecat de l-a luat. Taman atunci a ieșit și Marin din casă și a venit spre el, și când a ridicat Ghiță ciomagu să dea, ăsta i l-a smucit din mână și atâta, l-a cârmit o dată... și pesemne l-a lovit în tâmplă, că odată îl văz că pică jos. Spui în frica lui Dumnezeu, că, dacă l-a văzut picând jos, nen-su a zvârlit ciomagu și s-a aplecat peste dânsu și l-a luat în brațe: „Mă Ghițică, tu glumești?” ... și l-a dus pe prispă și unde se ruga: „Mă Ghițică, fii cuminte, hai la horă că te așteaptă fetele” ... aș! de unde?... atât... a apucat să zică: „Maică, dăscinge-mă, să pot să-mi dau sufletul...” Asta știu, asta spui: dar fievă milă, domnișorilor, nu vă faceți păcat cu el, că se prăpădește biata mă-sa și rămân ăilalți copii pe drumuri...

*

Proces de incendiu.

— Dumneata, partea civilă, spune cum s-au întâmplat lucrurile.

— Uite, dom'le, cum a fost, păcatele mele. Prăpăditu ăsta e din sat

I. Al. Brătescu-Voinești 282

de la noi, din Braniște; tat - se și acum trăiește - e cam vecin cu mine...

Când s-a făcut băiat de fo' paispee ani, l-a luat un român din Produlești, care n-avea copii, cu gând să-i fie dă fun ajutor și să-l lase în pământului. Și l-a luat... A stat așa

dus douăzeci de ani. Când și când, la un an, la doi, mai venea pe la noi pân' Braniște la tat - se „Ce faci, măi Ilie?

Cum o duci tu p-acolo?” „Bine”. Așa, am aflat la o vreme că s-a însurat acolo; pe urmă la câțiva ani că i-a murit nevasta, până acum doi ani, când ne-am pomenit cu el că se-ntoarce în sat la noi. Spunea și am auzit și pân' alți oameni că pă hăl român de l-a crescut l-a șutulit primaru' d-acolo, l-a mâglisit și l-a dus la tribunal de i-a făcut o hârtie; și când a murit, s-a sculat fecioru primarului și i-a luat pământu'. Țsta n-avea la mână nicio hârtie, nu nimic, ăla avea atistament: i-a luat pământu'. Și așa, dacă s-a întors la noi, trăia și el cu tat - se acolo, om ca toți oamenii. Așa, astă-toamnă mă pomenesc într-o zi cu el, ca să-i dau fata asta lui. Acum el, om trainic, de treizeșpatru de ani, fata numai de opspee. M-am gândit... m-am socotit... De! avere nu; am și eu două pogoane de pământ și șase copii. La care să dai întâi? Pe urmă acum, bine vedeți, umblă fiteșcare flăcău după stare, că sunt vremurile grele...

Fata, după cum o vedeți, că nici eu n-am fost fun om frumos... nici mă-sa. M-am gândit, m-am socotit cu muierea... de! așa i-o fi norocu fetei, să ia văduv... Și i-am dat-o... Am făcut nuntă... cum se face la țară la noi... Am cheltuit patru poli, că ș-acu sunt dator la Societate - că el să nu zici c-a adus d-un ban gaz dă pus într-o lampă; și i-am dat zece prăjini dă pământ, și-a rămas să facem furmele de cununie când ne-om mai lesni dă parale... Și s-a dus fata la el... La două săptămâni m-am pomenit cu fata acasă, bătută, pisată: „Taică, mă omoară-n băta!” „Măi fată, să nu te sperii, să-i crezi bărbatului, c-o fi și el amărât de lipsă și de câte alea; așa e traiul la-nceput, merge hârjâit. O sapă, când o iei întâi, nu ți se pare la-ndămână, până te dedai cu ea - darmite un bărbat ori o muiere; că vii tu cu voia ta, el vine cu voia lui; până v-îți potrivești la fir. Că nici eu cu mă-ta n-am trăit bine lanceput, tot așa, și acum

bine vezi că nu ne zicem nici: dă-te mai încolo". De! ca omul, gândeam că s-or drege lucrurile. Fata, supusă.

Întuneric și lumină 283

s-a întors la el. La o lună iar m-am pomenit cu ea... bătută, omorâtă:

„Taică, nu mai pot răbda, omoară-mă, taie-mă, la el nu mă mai întorc...” M-am dus la tat – se al lui, să-l iau, să mergem să vedem din cine e vina. Spuneau toți vecinii: câine la inimă, din nimic îi năzărea și o bătea hain până săreau d-o scăpau din mâinile lui... L-a judecat tat – se al lui și alți oameni bătrâni din sat... c-o fi... c-o drege... Eu am tăbărit iar pe fată: „Du-te, măi fată, silești-te dăi pricepe voia, că s-or îndrepta lucrurile. Te pomești c-ai rămas grea cu el... cununată legitim cu el nu ești; mi-aduci guri străine la masă”. S-a dus iar fata.

La câțeva vreme iar m-am pomenit cu ea, bătută câinește; cu pe-așa șomoigul dă păr smuls din cap; să iertați, tot trupu ei negru ca ceaunu.

A căzut la poartă de unde a ridicat-o mă-sa cu alte muieri d-au dus-o în casă. Gândeam că moare. Când și-a venit în fire, zice: „Taică, înjunghie-mă matale cu cuțitu, dar la el nu mă mai întorc. Mai bine mă bag sub trin; aștept trinu până trece și mă bag sub el”. E! dac-am văzut așa: „Rămâi, taică, și ce-o da Dumnezeu...” În primăvară m-am dus să-mi ar locu dă zece prăjini pe care i-l făgăduisem zestre. Era dreptu meu. Dacă nu trăia cu fii-me dă ce să-mi mănânce locu meu degeaba? El a sărit cu toporu la mine. Nu și nu, că e locul lui – să-i dau fata-ndărăt că el face omor. Fata să se-ntoarcă la el, nici moartă.

Dac-am văzut și am văzut, am chemat primaru'. Primaru' dac-a venit, a găsit că e dreptu meu, pă cum și era, că nu era legitim, nici foaie de zestre egalizată n-avea. El dac-a văzut că i-am luat locu', dă necaz, mi-a făcut boala asta... Îmi spunea mie fata și alți români că s-a lăudat c-o

să-mi puie foc... L-am pândit cu pușca nouă seri d-a rându, dar n-a venit; că dacă-l prindeam puindu-mi foc, spui în frica lui Dumnezeu că-l curățam și eram eu azi în locului... La fo' trei nopți după aia, m-am sculat într-un haraiman: „Săriți, hoții, săriți, hoții!” Când am deschis ochii și m-am uitat pe fereastră, am crezut că orbesc... îmi ardea coșaru

...Am dat fuga afară ca un nebun... Ce să poți scăpa? Un te puteai apropia? Pară de sus până jos. Când am văzut așa, m-a tăiat un junghi peste inimă și m-am rezemat de un stâlp al prispei și mă uitam ca prostu' cum s-a dărâmat podu' cu porumb peste boii mei... Și-i ascultam

I. Al. Brătescu-Voinești 284

năuc cum mugeau... Abia d-un an îi cumpărasem... munca mea...

boișorii mei... blânzi ca doi... ca doi cap... ca doi copilași... Câinele!...

cât m-am chinuit eu, numai Dumnezeu știe, c-am mai vrut să-mi cumpăr o dată boi și, tot așa, adunasem ban cu ban și mi-a murit două fete într-o săptămână și am dat bani pângropăciune și pă pomeni...

Și acu ce să dăzlipesc după el? că el n-are nimic... hanțele după el...

atât... Când mai ajung eu?... Da' se vede că așa am fost blestemat să n-am parte de boi, să muncesc toată viața cu palmele...

285 Întuneric și lumină

INIMĂ DE TATĂ

Conu Nae stă în pridvorul caselor de la vie și-și face țigări din cutia de bectimis. Cum stă de le răsuțește tacticos, le lipește ducând limba d-a lungul foitei, le taie cu foarfecele firele de tutun care ies la capete și le așază una lângă alta în capacul cutiei – ar vrea să pară liniștit;

dar nu e; se vede după cum își face uneori mâna pâlnie peste ureche, ca să asculte de nu se aude uruit de trăsură pe podișca de la poarta obrației, și după cum se

uită din când în când cu băgare de seamă spre peticul de șosea, care se zărește printre ramurile ulmului... Al naibii ulm! o să puie să-l taie că-mpiedică vederea... Țigări își face dinadins, ca să-și potolească neastâmpărul, c-a fluierat de mult trenul ajuns la oraș și de mult a trecut jumătatea de ceas în care trăsura trebuia să sosească de la gară la vie. Cucoana Frosa e mai liniștită, poate pentru că cu pregătirile mesei nu-și dă seama de timpul trecut (nici nu s-a uitat de zece ori la ceasornic ca conu Nae), poate și pentru că cel așteptat nu e Lică, primul născut, ofițerul ei, dragostea ei cea mare...

Cel așteptat e Mișu, favoritul tatălui, asemenea lui prin firea blândă și visătoare, prin îndemânarea la orice meșteșug, prin toate însușirile și toate slăbiciunile (până și patima vânătorii), moștenite de la el cu atâta credință... Și-i tremură mâinile lui conu Nae, gândindu-se la plăcerea ce o să-i pricinuiască băiatului toate sculele de vânătoare:

pușca, geanta, jambiere, două sute de cartușe făcute gata cu mâna lui la mașină, așezate cu orânduială în odăița lui...

De venit trebuie să vie, c-a depeșat; dar se vede că s-a întâmpnat ceva la cabrioletă... desigur iar uluba din dreapta... și i-a spus de trei

I. Al. Brătescu-Voinești

— Dragă!

Șase luni de când nu l-a văzut, șase luni lungi ca șase veacuri! Iar ori vizitiului să treacă cu ea la fierar, să-i puie un lăntșor la cui, să nu mai sale, sau... Și conu Nae strigă spre bucătărie:

— Poftim? întreabă Frosa, ivindu-se în pervazul ușii.

— Nu cumva ai spus lui Gheorghe să târguiască ceva din oraș?

— Da, i-am dat o însemnare să-mi ia niște lucruri de la băcănie.

— Aha! face conu Nae dumerit și-și urmează făcutul

țigărilor. Așa da, acum înțelege întârzierea mocăitului de Gheorghe... Și iar își aruncă ochii spre șosea... Al naibii ulm! O să puie să-l taie că împiedică vederea...

acum conu Nae zâmbește cu blândețe, nu țigării la care se uită răsucind-o, ci gândului că trebuie să-i fi crescut lui Mișu mustăcioara, pe care de la vederea din urmă se căznea s-o răsucească, ștregarul...

Că grozav își iubește conu Nae pe Mișu lui. Și pe cel mare îl iubește, nu e vorbă, că e chipeș, frumos, mândru, leit coana Frosa. Când calcă

Lică de-i sună durița de la pinten, drept, falnic, cu capul sus, cu pieptul lat, parcă se lărgeste ceva și-n pieptul adus al lui conu Nae... E! dar altfel de dragoste are pentru Mișu. Mișu e tot el la tinerețe, cu înfățișarea lui, cu sufletul lui... Și parcă n-are cuvinte să mulțumească lui

Dumnezeu că ce n-a învățat el în vremea lui, o să învețe acuma prin

Mișu... Că s-a însurat târziu conu Nae, la 46 de ani, și multă vreme l-a frământat și l-a chinuit grija că nu i-or trăi copiii târziu făcuți; dar

Dumnezeu a fost bun, iacă: pe cel mare l-a văzut locotenent, cu cariera făcută, iar cel mic și-a isprăvit liceul, și-a luat bacalaureatul și acum de doi ani urmează la medicină... Și, când a fost la București acum șase luni, gazda i-a spus că n-a mai văzut băiat silitor, care toată ziua și toată noaptea să citească, iar profesorul că are mare îndemânare la disecție. L-a ascultat băiatul și i-a priceput sfatul pe care i l-a dat întotdeauna: „Ferește-te, fătul meu, de prieteni răi, că sindrofia rea strică firea bună...” L-a ascultat băiatul și poate c-o să-l asculte și

Dumnezeu la care se roagă în toate diminețile și serile și peste zi datâtea ori, să-l învrednicească să-l vază și pe ăsta doftor. Că el datoria

Întuneric și lumină 287

și-a făcut-o... După ce s-a însurat, n-a mai știut de

altă grijă decât de-a casei și de-a copiilor. Toate dorințele și le-au înfrânat și coana Frosa, și el – ea mai cu seamă, care era mai tânără și care a primit să se retragă aici la vie, numai ca să agonisească ceva copiilor... Și iacă le-au agonisit... nu rămân fără nimic: casă în oraș, via asta aproape ca o moșie și ceva bani...

La asta se gândește conu Nae, deși lasă acum țigara jos și-și face cruce; iar când ridică ochii, acolo, la zece pași înaintea lui, vine încet cabrioleta urcând la mal. Repede-repede, cât îl îngăduie cei aproape șaptezeci de ani, coboară scara, strigă sastist pe coana Frosa: „Dragă, dragă!...”, strigă tremurând spre cușca cățelei: „Diana, a venit Mișu...”

Diana vine repede și trage salturii chefnind de bucurie împrejurul trăsorii, slugile au ieșit pe prispa bucătăriei, iar părinții primesc băiatul în brațe, cu ochii strălucitori de bucurie...

*

Conu Nae nu mai înțelege nimic... Atâta vreme de când se frământă în zadar să priceapă pricina schimbării copilului lui... Mișu lui... Unde e Mișu lui? Că nu e el, tânărul grav, serios, care acum aproape o lună s-a coborât din trăsură în brațele lor, rece, străin, fără un cuvânt către dânsul, fără o mângâiere Dianei, fără un strigăt de bucurie la vederea orânduiei sculelor de vânătoare... Nu e a lui Mișu fruntea asta neclintită; nu sunt ai lui ochii ăștia nepăsători... Unde sunt ochii lui care priveau stăruitor asupra lucrurilor cu drag, cu dor de pricepere?

Nu e Mișu lui băiatul ăsta care răspunde cu monosilabe la întrebările lui, la aducerile lui aminte despre lucruri de care vorbea cu drag odinioară, la toate stăruințele lui de a-l face să vorbească... Zadarnic cherlăie Diana de dorința de a pleca la vânătoare, zadarnic i-a spus el de câteva ori că, plimbându-se prin vie, a dat peste un stol de potârnicchi care-și au storiștea acolo – de când a

venit n-a pus mâna pe pușcă. Stă, ia uneori o carte, citește câțva, curând o închide, o aruncă la loc și tace cu ochii duși în zare... Nici silințele coanei Frosii n-au

I. Al. Brătescu-Voinești

Deunăzi, cum băiatul pornise devala în liveze, conu Nae s-a luat

Încercă să râdă:

— Ha-ha! știu eu ce trebuie să fie: vreo fată... o pereche de ochi

— Ce idee! răspunse Mișu cu răceală.

— Poate ești bolnav, spune fiul tatii, nu te sfi. Boala e lucru firesc...

fost de vreun folos. La întrebările ei, băiatul a răspuns cu răceală:

„N-am nimic, poate preocupările examenului...”

Dar pentru sufletul de tată al lui conu Nae, ăsta nu era un răspuns mulțumitor. Și se gândea bătrânul la toate primejdiile, bolile de care i-l scăpase Dumnezeu. Și-și aducea aminte nopțile de veghe, aplecările peste pătucul lui ca să-i asculte răsufierea...

după el. Când l-a ajuns, l-a rugat să stea jos și a încercat din nou să-l facă să vorbească.

— Mișule tată, ce ai tu?

— Nimic.

— Ți-e grijă de examene?

— Poate...

Bătrânul i-a luat mâna în mâinile lui și, punându-și în glas toată blândețea sufletului, iar în privire, dragostea de care tremura:

— Tu ai ceva, fătul tatii, ai ceva... nu se poate... spune-mi mie. Nu te sfi... De ce te sfiști de mine?

frumoși rămași la București.

e rău să ascunzi.

Și față cu răspunsul băiatului făcut cu același glas străin:

— N-am nimic... nimic... nimic...

Bătrânul zisese cu durere:

— E păcat că te ascunzi de mine... păcat!...

*

Sunt cinci seri de când conu Nae iese binișor în vârful degetelor și merge la fereastra odăii lui Mișu, să vadă ce face. Lumină în casă, se poate vedea printr-un loc unde perdeaua nu e bine căzută. Băiatul.

Întuneric și lumină 289

cu capul rezemat într-o palmă, citește. Atunci se-ntoarce și întreabă în dreptul ușii fără a intra:

— Nu dormi, Mișule?

— Nu.

— Ce faci?

— Citesc.

Nici vocea parcă nu e a lui. Și altă dată îl întreba așa și tot așa îi răspundea: „Nu... citesc”; dar în amândouă cuvintele era ceva duios, dulce, mângâietor, parcă mulțumirea de grija ce i-o purta. Acum aceleași două cuvinte: „Nu... citesc...” au sunet mort, fără înțeles, ca sunetul unui ban plesnit...

Și conu Nae simte cum i se urcă pe spinare un fior rece ca-n fața unui lucru de groază... A citit odată coana Frosa în foiletonul Universului o istorie așa, în care unul, care semăna grozav cu altul, l-a omorât și a venit să se dea drept dânsul. În tăcerea nopții și cu sunetul straniu al vocii băiatului încă în auz, conu Nae intră în odaia coanei Frosii, închinându-se grăbit...

Mișu e dus în vie; și-a luat o carte și-a plecat în vie. Din odaie, ochii lui conu Nae l-au urmărit cum se ducea încet la mal pe răzor până a pierit. Bătrânul se scoală și trece în odaia băiatului. Pe masă, pe policioara din perete, pe scaunul de la căpătâiul patului sunt cărți. Ce de cărți! Și se gândește bătrânul că greutatea atâtor lucruri de învățat poate să întristeze și să îngrijorească până într-

atâta sufletul băiatului...

Toate sunt cărți franțuzești, unele cu chipuri înfățișând oase, mușchi, vene; unele - animale; astea rădăcini, ierburi, flori - cărțile lui de medicină; iar altele fără chipuri, însemnate de băiat cu semne, cu sublinieri doveditoare că le-a citit.

„Ce-o fi scriind în cărțile astea?” se-ntreabă bătrânul, luând una și silindu-se să-i priceapă titlul. De la quadruple... racine... du principe...

de la raison suffisante... O deschide și-i pare rău că nu știe destul franțuzește ca să poată înțelege părțile subliniate... Ce să înțeleagă el, care n-a citit nici românește decât cărți bisericești, cronicarii. Cei trei

I. Al. Brătescu-Voinești 290

mușchetari, Corina sau Italia și din când în când vreun număr din

Economia rurală?... Și se căznește să traducă: „De la despre...

quadruple, împătrita...; racine, rădăcină...; du principe, a principiului...

de la raison suffisante... raison suffisante...” asta nu știe. El, Mișu, trebuie să știe... pune mâna pe altă carte... și aici sunt însemnări...

Citește titlul, tot franțuzească: Les mensonges conventionnelles de notre civilisation. A! iacă și o carte românească, M. Eminescu, poezii... Și aici sunt sublinieri... Citește strofa însemnată:

A fi?... nebunie și tristă și goală.

Urechea te minte și ochiul te-nșală.

Ce-un secol ne zice ceilalți o dezică...

Decât un vis searbăd mai bine nimic.

Conu Nae întoarce foile nedumerit. Iacă iar ceva însemnat:

Setea liniștii eterne care-mi sună în urechi...

Și iar însemnat:

Din haos, Doamne, am apărut

Și m-aș întoarce-n haos.

Și din repaus m-am născut.

Mi-e sete de repaus.

— Mi-e sete de repaus?... îngână încet bătrânul...

Pe scaunul de lângă pat e altă carte, cu un cuțit de tăiat foile într-însa... tot franțuzească... Le monde... comme volonté... et comme représentation... O deschide și o răsfoiește. A! uite aici sunt pe margine lucruri scrise de mâna lui Mișu... Se duce lângă fereastră; își pune ochelarii și citește, silindu-se să înțeleagă:

„Da, puterea mistuitoare a înțelegerii, care nimicește lucrurile învățate... o parte din obiect topită în subiect, mistuită în flacăra înțelegerii... Unde poate duce înțelegerea totulului... reducerea întregului spațiu la un punct și nici atât... a întregii veșnicii la o clipă și nici atât... confundarea desăvârșită a obiectului cu subiectul, dacă nu la o desăvârșită indiferență, la neființă?... Și atunci de ce această străduire, de ce această frământare, când această neființă mi-o pot

Întuneric și luminează

— Te-a obosit, zice băiatul cu nepăsare.

— Da, răspunde bătrânul... N... n... nu mai merge...

procura de acum, de îndată, cu o mișcare, cu o singură apăsare pe trăgaci?...”

A! cum pică cartea din mâinile tremurătoare ale bătrânului, galben ca turta de ceară. Azi-dimineață l-a văzut umblând cu revolverul... Vrea să strige: „Dragă!... Frosino!...”, dar nu poate, îl împiedică un nod în gât... Împleticindu-se, iese din odaie, coboară scara, intră în vie și începe să urce grăbit răzorul cu mâna dreaptă sprijinindu-se de araci, cu cea stângă apăsându-și pieptul în dreptul inimii... și urcă... și urcă.

I-e milă lui Dumnezeu de bietul bătrân. Ar fi prea dureros să urce coasta până-n vârful. D-aia arată vederii lui

întunecată, acolo, la jumătatea drumului, pe Mișu, citind sub un nuc, pe brânci, cu capul între mâini. Bătrânul stă locului, răsuflând din adânc, trecându-și mâinile peste ochi, parcă pentru a se încredința că nu visează; apoi se apropie de băiat, șade jos, silindu-se să-și astâmpere bătaile inimii.

Apoi, când s-a mai liniștit, începe rar cu o voce gravă:

— Mișule, fătul tatii, lasă cărțile alea că nu sunt bune... ascultă-mă pe mine, nu sunt bune... Cartea va să fie omului prieten, nu dușman... Din carte va să învețe omul – cum zice Miron Costin, cronicarul, în predosloviea lui – să cunoască pe Dumnezeu și laude să-i aducă pentru toate ale lui către noi bunătăți.

Băiatul se uită la bătrân care urmează cu seninătate:

— Prieten, nu dușman... și cărțile astea îți sunt dușmani, dacă-ți sădesc și fac să-ți încolțească în minte gânduri pizmașe ca alea care le-am citit adineauri scrise cu mâna ta... slova ta... dușmani dacă ponegresc bunătatea lui Dumnezeu și frumusețea lumii clădită de dânsul... Uită-te și vindecă-te!...

Sunt ani d-atunci. Mișu s-a vindecat de amețitoarea zguduire sufletească ce i-a pricinuit întâia călătorie în țara gândurilor despre rostul lumii; – cu vremea și o mai pătrunzătoare înțelegere a lucrurilor, în locul duhului de tăgăduire și de răzvrătire, i s-a coborât în suflet

I. Al. Brătescu-Voinești 292

Împăciuire și evlavie – și niciodată... n-o să uite chipul bătrânului și gestul lui cu mâna întinsă spre zările unde, colo, soarele apunea în pulbere de aur ca un disc uriaș de văpaie cu marginile pâlpâitoare, dincolo se ridicau clocote de fumuri cu sute de nuanțe de albastru, pe când în tăcerea serii care se lăsa încet, greierii de toamnă își suspinau cântecul tremurător și duios ca glasul bătrânului:

— „Uită-te și vindecă-te...”

293 Întuneric și lumină

NENEA GUȚĂ

...Noroc că se mai găsește, pe ici pe colea, câte un om de ispravă, care - prin dreptatea și prin bunătatea lui - te face să nădăjduiești, dacă nu pentru tine, cel puțin pentru urmașii tăi, o lume mai bună ca a de azi... Așa om e nenea Guță, generalul, prietenul meu de vânătoare.

Dar trebuie să-l cunoști, că greșești grozav dacă îl judeci pe din afară.

Nu ți-ai putea niciodată închipui că, sub înfățișarea aspră, pe care i-o dau sprâncenele negre, stufoase și încruntate, ochii care te măsoară de sus până jos, mustața de pandur și fața lui arămie, se ascunde o inimă atât de bună; iar când îl auzi pentru întâia dată zicând, drept salutare, celui cu care se întâlnește: „Ce faci, mă, hoțule?” cu glasul lui gros și răgușit, nu-ți poți stăpâni o mișcare de sfială. Curând vine însă prilejul să descoperi ce comoară de suflet se ascunde sub aspra lui înfățișare.

Dacă ai nevoie de un sprijin, care să-ți înlesnească dobândirea vreunui lucru drept, să nu te sfiești: nenea Guță nu pregetă niciodată să vie în ajutorul cuiva; și nu se pot număra ușor cei pe care i-a îndatorat dumnealui, și pe când era în activitate și de când s-a retras la pensie.

Iar dacă a apucat să-ți făgăduiască un lucru, poți să te bizui pe vorba lui, mai cu temei decât pe un jurământ făcut în o sută de biserici, sau pe un zăpis întărit cu toate pecetile stăpânirii.

La nenea Guță nu încap minciună ori diplomație; dumnealui spune lucrurile în față, drept, pe șleau; și dacă te-o duce păcatul să vorbești, în lipsă, de rău pe vreun prieten comun, te pune față cu el:

„Uite, mă, ce spune ăsta de tine. Așa e?”

I. Al. Brătescu-Voinești

Cu prilejul unor alegeri ne trebuia un candidat la colegiul al doilea

Ar fi prea lung să vă povestesc toate greutățile, toate

încurcăturile.

Noi, prietenii dumnealui, avem atâta încredere în judecata lui dreaptă și incapabilă de părtinire, încât – când se-ntâmplă de ne ciorovăim între noi – avem o vorbă pe care cel năpăstuit o întrebuițează ca o somație, ca un apel la buna-credință a celuiilalt: „O să te dau în judecata generalului”.

Sinceritatea și lipsa de diplomație a lui nenea Guță a dat loc la multe scene hazlii. La una din cele mai nostime am fost de față.

din Senat, de partea opoziției. Nu doar că nu erau destui care poșteau locul; dar la fixarea unei candidaturi se ține seama de o mulțime de împrejurări, care nici nu trec prin mintea unuia care n-a asistat la o așa de importantă operație... Nu știu care din noi zice: „Dacă am pune pe generalul?”

cărora le pune capăt această neașteptată propunere. Într-un glas am strigat toți membrii comitetului: „Bravo! minunată idee!” A doua zi ne-am dus la nenea Guță, să-l întrebăm dacă primește. S-a emoționat, săracul; și, după ce a tușit de câteva ori, ne-a declarat că el „n-a mai fost în d-astea”, nu se pricepe la propaganda electorală și nici parale n-are de cheltuit. După ce l-am încredințat că nu trebuie nici să cheltuiască, nici să alerge după voturi, ne-a îmbrățișat și iată-l candidat.

În ajunul alegerilor, întrunire la club. În fund, pe estradă, membrii comitetului electoral și candidații; în sală, lume multă. Nenea

Guță, pufnind dintr-un cogeamite țigaret de chilimbar, își rotește ochii peste mulțime. Nu-mi aduc aminte care se urcă la tribună și începe cuvenitul discurs, menit să dovedească toată nevrednicia lor și toată procopseala noastră. După o lungă înșirare a tuturor isprăvilor de ordine generală, urmă o înșirare lungă a isprăvilor locale. În vremea asta nenea Guță se uita când la orator, când la

mine, clătinând din cap cu o expresie, care însemna: „grozav le taie!” Și deodată, pe când oratorul arăta adunării colosalele pagube ce vor rezulta pentru oraș din criminala intențiune a cârmuirii de a strămuta jumătate din

Întuneric și lumină 295

regimentul de cavalerie, adus cu atâta greutate – ne pomenim cu nenea Guță că-și scoate țigaretul din gură și zice:

— Nu e adevărat! nu-l mută.

Consternare printre cei de pe estradă. Care mai de care să-l tragă de mânecă; iar dumnealui cu seninătate:

— Dacă vă spui că nu-l mută! Viu de la divizie; am mâncat acolo.

Mi-a spus Mișu că nu-l mută...

Ca să-și poată urma oratorul discursul, câțiva s-au așezat în dreptul dumnealui, iar alții l-au tras binișor spre fundul estradei, unde continua să-i convingă pe șoptite:

— N-auzi, frate, că mi-a spus adineauri Mișu, că nici pomeneală nu e...

Mai târziu, când oratorul, făcând deosebirea dintre candidații noștri și cei ai partidului advers, arăta că protivnicul lui nenea Guță

„Abia știe românește”, iar ne pomenim cu dumnealui:

— Ei, ași! Vorbește foarte bine românește.

Iar consternare, iar trageri de mânecă și silințe de a-l face să tacă, pe când dumnealui, ținând piept celor care tăbărâseră să-l domolească, îi da zor:

— E român neaoș, domnule. Am cunoscut pe tat-su. De unde o scoate că nu știe românește?

Amicul nostru Marinescu, care are focul sacru al politicii, era prăpădit și-l muștra cu asprime:

— Asta nu se face, domnule general.

Dar eu, spui drept, nu m-am putut stăpâni: l-am luat în brațe și l-am sărutat pe frunte.

— Bravo! zic, nene Guță. Să trăiești!

Iar lui Marinescu:

— Lasă-l, mă, în pace; așa-i șade dumnealui bine. În ziua când ajunge pehlivan ca tine și ca mine, n-o să mai aibă niciun haz.

I. Al. Brătescu-Voinești 296

TAINĂ

Într-o vineri, pe la sfârșitul lui august, mă pomenesc cu nenea Iorgu la mine, ca să-mi propuie să mergem a doua zi la vânătoare.

— Gând la gând cu bucurie, zic, nene Iorgule; tocmai voiam să ies în oraș să te-ntâlnesc, tot pentru vânătoare; dar nu mâne dimineață, că am nițică treabă.

— Dar când?

— Plecăm mâine după-prânz și ne-ntoarcem duminică seara. Pe aici primprejur, degeaba, nu sunt prepelițe. Dacă vrei însă să ne întoarcem cu vânat, să mergem tocmai la Milești.

— Dar de ce? De când cu întâmplarea cu bietul Virgil, nici n-am mai dat pe-acolo.

Întâmplarea la care făcea aluzie nenea Iorgu era moartea bietului colonel Steriu, împușcat din greșală de un țăran, vânător, fost ordonanță la el. Da, era sfâșietoare amintirea nenorocirii, petrecută acum doi ani, și pe care revederea locului unde se-ntâmplase trebuia să ne-o evoce; dar gândindu-mă că locurile mai apropiate de oraș le bătusem până atuncea toate zilele din urmă, fără să găsesc vânat, și aducându-mi aminte de zecile de prepelițe împușcate altă dată în meiurile și în porumburile pline de mohor de pe locurile țăranilor, avusei o vorbă crudă:

— E! asta e... Morții cu morții și viii cu viii. Apoi, rușinat de privirea de blândă mustrare a lui nenea Iorgu, adăugai: N-avem nevoie să mergem în sat la Milești. Luăm cu noi toate ale mâncării și dormim, cum îți aduci aminte c-am mai dormit o dată, la șirele de paie ale oamenilor.

Altundeva nu văd unde ne-am putea duce.

Întuneric și lumină

— La Produlești.

— N-am fost eu marți? Nimic. Porumburile de doi stânjeni, iar miriștile parte întoarse, parte tocate de oi. La Milești sunt meiurile țăranilor. Îți aduci aminte câte am ucis acolo.

Ispita belșugului de vânat l-a învins pe nenea Iorgu și-a rămas așa:

să plecăm a doua zi după-prânz; și, fiindcă tot se ducea în oraș, să vorbească el cu Pitiș pentru poștalion.

Minunat tovarăș de vânătoare nenea Iorgu! Exact la întâlnire, fără preget la umblet, cu toți șazeci și cinci de anii lui, și nesupărăcios la glume, și țințaș... „pușcă sigură”, vorba bietului colonel Steriu. Am umblat eu cu mulți vânători, dar așa vânător cu dichis ca nenea Iorgu nici c-am mai văzut, măcar că nu era om bogat. Nu mai vorbesc de câinele lui, care doar că nu vorbea; dar nu era sculă trebuincioasă unui vânător care să lipsească din „besacteaua” lui, fără de care nu pleca la vânat. Acum în urmă și-a luat și termofor. Pune în el cafea cu rom în clocote, și fierbinte rămâne 24 de ceasuri. Și ce bine prinde dimineața pe răcoare o cafeluță caldă. Minune!

A doua zi, punct la trei și jumătate după-prânz, după cum ne vorbisem, poștalionul era la poartă. Mi-am urcat câinele pe capră, m-am suit și eu cu bocceluța mea cu merinde lângă nenea Iorgu și am pornit-o la drum. Socoteam că cei patruzeci de kilometri până la Milești i-om putea face în trei ceasuri și că vom putea vâna ceva și în seara aceea: dar caii erau stătuți, făcuseră în ajun drumul la Ploiești, așa că înmurgea bine când am ajuns la șirele de paie unde aveam să dormim.

Curând după ce am mâncat, în vederea sculării timpurii de a doua zi, ne-am rânduie culcușurile și ne-am lungit jos, învelindu-ne cu paie, iar peste ele cu mantale de

cauciuc.

Era o noapte de august fără lună, de o frumusețe care nu se poate zugrăvi prin cuvinte. Cum să zugrăvești și cu ce să asemeni bolta cerului și sclipirea vie a mii și miilor de stele? Știu că măreția frumuseții îmi coborâse în suflet un sentiment de evlavie și de admirare, care-mi tăia răsuflarea. Nenea Iorgu, amuțit ca și mine, sta cu fața-n sus, cu ochii țintă la stele.

I. Al. Brătescu-Voinești

— Ce mai faci, Tomo?

— Sărut mâna, bine, coane Iorgule.

— Prepelițe ceva sunt?

— Sunt berechet, mai ales în lunca mică.

— Dar ăilalți ce mai fac? Vasile, Lazăr, Alecu al Popii?

— Sunt bine, cu munca, cu alea...

— Dar Marin Dorobanțu? întrebai eu...

— S-a răpus acum două săptămâni.

— Zău! a murit? întrebă nenea Iorgu cu mare mirare.

— Păi se stricase rău, coane Iorgule. De când cu nenorocirea cu

Din când în când se auzeau sforăind caii, care pășteau alături; într-un rând, departe, tocmai în fundul zării dinspre miazăzi, s-a auzit uruitul și fluieratul unui tren care trecea spre București, apoi au murit toate zgomotele și nu se mai auzea decât cântecul greierilor: fiiir-fiiir, fiiir-fiiir, aceleași două note lungi și tremurate, ici, colo, pretutindeni;

parcă era însăși ușoara răsuflare a pământului adormit...

Deodată, în liniștea aceea răsună un glas puternic:

— Care ești ăla, mă?

Era paznicul.

— Oameni buni, răspunse nenea Iorgu...

— Care oameni? Ce căutați acolo?

Vizitiul, ca să-l potolească:

— E conu Victor Miculescu și conu Iorgu Petrescu; au venit la vânătoare.

— Aha! răspunse dumerit omul și apropiindu-se de noi: Sărut mâna, dumneavoastră sunteți?

Nu mai era nicio asemănare între vocea blândă de acum și vocea de adineauri. Ne cunoșteam. Era Toma Sităruș, vânător și el, nelipsit de la bătaile pe care le făceam aici, iarna, la lupi și la mistreți, pe când trăia bietul colonel Steriu.

bietul domnu' colonel, după ce și-a făcut luna de osândă, a căzut la darul beției. Nu-l mai scoteai din cârciumă. Parcă-și făcea singur de cap. Eu crez că s-au ars mațele dintr-însul.

Întuneric și lumină din vreme.

pentru dânsul:

După o tăcere de câțeva vreme, Toma mai zise:

— E! sărut mâna și noapte bună, că e târziu și mâine va să vă sculați

Și se depărtă, pierzându-se în întuneric.

Vestea morții lui Marin îmi aduse aminte moartea colonelului. Cum stam cu ochii închiși, vedeam limpede toate împrejurările în care se întâmplase. Petrecerea veselă seara în ajun la Alecu al Popii, scularea a doua zi de dimineață pe un ger cumplit; drumul cu săniile până la pădure. Vedeam locul unde stam așezat în bătaie. Auzeam glasul hăitașilor, bubuitul puștilor și apoi strigăte de chemare: „Hăp-hăăp!

hăphăăp!” și chiar pe Toma acesta chemându-mă disperat: „Săi, coane

Victor, l-a împușcat pe domnu' colonel”. Ce deslușit mi se înfățișa în minte colonelul lungit jos în zăpadă, într-o baltă de sânge, cu hainele sfâșiate, cu o rană mare în coasta dreaptă; nenea Iorgu și Mișu Paladă îngenunchați lângă el, căutând să-i lege rana. Alături, înconjurat de un cârd de oameni care-l înjurau, Marin Dorobanțu, rezemat

de un pom, cu o privire tâmpită, gâfâind şuierător: „hhh! hhh!” Şi acum mapuca cu flori, aducându-mi aminte întoarcerea spre casă cu bietul

Virgil întins într-o târlie; mulţimea de lume adunată cu trecerea noastră prin oraş; disperarea neveste-sii şi fii-sii... şi moartea lui, acolo acasă, în curte, cu un ultim zâmbet pe buze pentru ele...

Toate aceste împrejurări mi se perindau prin minte, când auzii alături pe nenea Iorgu zicând încet şi grav:

— Hm! Dumnezeu să-l ierte.

— Pe cine? Întrebai eu.

— Pe Marin Dorobanţu.

...Eram gata să adorm, când îl auzii din nou, şoptind ca numai

— Hm! Dumnezeu să-l ierte.

— Nu dormi, nene Iorgule?

Nenea Iorgu, în loc să-mi răspundă, îşi întoarse capul spre poştalion şi chemă încet, dar desluşit: „Ioniţă! Ioniţă!” apoi, încredinţându-se că vizitiul dormea, se trase binişor lângă mine şi-mi zise:

I. Al. Brătescu-Voineşti 300

— Victore, nimănui n-am spus taina pe care vreau să ţi-o spui ție acuma; dar jură-te c-ai s-o păstrezi numai pentru tine.

— Mă jur.

— Ascultă... îţi aduci aminte că în noaptea aia, voi, adică tu.

Constantiniu, State şi cu Mişu Paladă aţi mas la Alecu al Popii, iar Virgil şi cu mine am trecut la Marin Dorobanţu. Aşa e?... Ştii pe nevasta lui

Marin.

— Cum să n-o ştiu? Voichiţa, după care ni se scurgeau ochii tuturor.

— E!... Casa lui Marin o ştii. Avea o odaie bună în dreapta, la drum, în care am dormit noi, şi alta în stânga,

nelocuită; și mai avea în față lângă magazie o altă odăiță, în care dormeau ei. La câțeva vreme după ce am intrat în casă - eu stam și-mi făceam țigări - văd pe Virgil că iese afară și-l auz că strigă pe Marin și-i spune că ar fi bine să vie a doua zi și frații Vintilești din Suseni, că sunt puști cam puține, și că cum ar face să le dea de veste. Marin zice: „Au un cumnat aici, șade tocmai în capul satului. Mă duc să-i spui, să-i vestească”. Trecuse, așa, aproape un sfert de ceas, și Virgil nu se mai întorcea, când auz că se deschide portița de la drum și tot atunci văz pe Virgil că intră repede în odaie și trage zăvorul. În urma lui încercă cineva clanta la ușa și auz un glas făcând: „Hm!” Voiam să-l întreb unde a fost, dar el îmi făcea semn cu mâna să tac din gură. Cum stam așa tăcuți, auzim un geamăt dinspre odăița din față. Virgil zice: „Vezi c-o omoară p-aia”.

Am priceput. Am ieșit afară. De pe prispă se auzea glasul înăbușit al lui Marin: „Așa, cătea, hai? Așa, hai?” L-am strigat. Când a deschis ușa, i-am văzut în bătaia luminii lămpii fața încruntată și fioroasă. Când a dat cu ochii de mine, odată s-a domolit, și-a scos căciula din cap și m-a întrebat răsuflând din adânc: „Ce poștești, coane Iorgule?” Zic:

„Ce-ai făcut cu Vintileștii?” Zice: „Am găsit pe cumnatul lor la cârciumă.

Mi-a spus că se duce mâine dis-de-dimineată să-i vestească”. M-am făcut că intru în casă și ascultam. Nu se mai auzea nimic. Când am intrat în odaie, zic: „Bine, mă Virgil, nu e păcat de Dumnezeu? Omul ăsta ți-a fost slugă bună și credincioasă atâta vreme; de câte ori venim la vânat își lasă treburile și merge cu noi ca un câine, și ce împușcă

Întuneric și lumină 301

noi luăm, și tu drept răsplată îi necinstești casa. La ce? Să fii becher tot așa mai pricepe; dar om însurat, cu fată de măritat”. Zice: „E! parcă dumneata în tinerețile

dumitale..." Zic: „Nu! pe Dumnezeuul meu! Sunt om de şaizeci şi mai bine de ani, şi oi fi avut şi eu fel de fel de prilejuri;

dar niciodată nu m-am legat de nevasta altuia". Zic: „Dacă te tăia, ori îţi crăpa capul cu ceva - că, Doamne fereşte, la aşa necaz omul nu caută - ce te făceai? Cum? Pentru ce?... Aşa e?..." A doua zi, când am ieşit în curte, Marin înhăma caii la sanie, parcă nu s-ar fi întâmplat nimica, dar pe ea n-am mai văzut-o... Când am ajuns la pădure, îţi aduci aminte că eu spuneam că era rău ales locul unde stam noi:

colnicul prea îngust. Tu cu Constantiniu şi cu ăilalţi eraţi în flancul stâng. În flancul drept, era Mişu Paladă, după el veneam eu, pe urmă

Marin, şi, în stânga lui, Virgil. Îşi alesese locul lângă o buturugă de tufan. Mania lui să stea jos, că dacă sta în picioare poate-l împuşca în şold ori în picioare, nu tocmai în coastă... Mistreţul a dat să iasă întâi la mine, pe urmă a cotit-o la stânga. Eu am tras numai de datorie, că era departe. A ieşit tocmai între Marin şi Virgil... E! acum spune tu

— L-a ucis cu dinadinsul ori din greşală? Eu, când s-a dat vestea că e rănit şi am aflat cine-l împuşcase, am îngheţat, dar nu mi-am pierdut minţile. Mergând într-acolo, am văzut locul de unde trăsesese, locul pe unde trecuse mistreţul, locul unde sta Virgil... colnicul îngust, în povârniş... şi mi-a intrat o îndoială în suflet. Dacă o fi numai o întâmplare?

Cu o vorbă a mea bag omul în ocnă fără vină. Şi când el a zis oamenilor care-l întindeau: „N-am vrut să-l împuşc"; iar oamenii îl înjurau: „Cine zice c-ai vrut, păcătosule?" am simţit că vorbele alea pentru mine le spunea, că numai eu puteam spune c-a vrut să-l împuşte. Dar n-am spus, că nici nu credeam că Virgil o să moară... Pe drum, când ne întorceam spre oraş, eram hotărât ca, de

s-o întâmpla să moară, să-l dau de gât. Dar, după ce a murit, în fața deznădejdii nevestii și a fii-sii, mi s-a părut că l-aș ucide a doua oară în dragostea lor, dacă aș vorbi; și am tăcut până acuma și mi-am zis că dacă l-o fi ucis cu dinadinsul, Dumnezeu nu doarme. Și ia auzi cum a murit Marin

Dorobanțu.

— Va să zică, făcui eu, nene Iorgule, dumneata crezi?

...

— Știu eu? a răspuns nenea Iorgu, și am rămas amândoi pe gânduri...

Trebuie să fi fost târziu de tot, că era o tăcere desăvârșită, nu mai cântau nici greierii, când am adormit șoptind într-un glas cu nenea

Iorgu:

— Hm! Dumnezeu să-l ierte!

I. Al. Brătescu-Voinești

303 Întuneric și lumină

PATIMĂ

La club. E devreme. Jucătorii vin mai târziu. Acum, lângă sobă sunt numai cinci inși. Stau la taifas.

— E! ce-ai făcut deunăzi la vânătoare, coane Manole? întreabă conu Iancu; și înainte de a primi răspuns, povestește celorlalți: Alaltăieri treceam pe la poarta dumnealui, tocmai când pleca cu Guță

Steriu... Cizme, puști, cartușiere cu două rânduri, parcă plecau împotriva leilor. Se duceau la sitari... E! și ce ați făcut?

Conu Manole răspunde în silă, ca unuia care nu e vânător:

— Am împușcat vreo cinci sitari.

— Care vasăzică, pentru cinci sitari ați umblat o jumătate de zi prin crânguri, prin hățșuri, prin noroi... Curioasă patimă!

Lui conu Manole îi e silă să răspundă. Dă cu cotul lui

Nicu Milescu și zice atât:

— De, mă!

Iar Nicu Milescu, vânător și el:

— Toate patimile sunt curioase, coane Iancule. Cum te miri dumneata că un vânător umblă o jumătate de zi ca să împuște cinci sitari, așa s-ar putea mira altu' de dumneata, cum poți să stai în fiecare zi patru ceasuri pe scaun, să faci două taloane de preferanță, la care te superi, te otrăvești.

— Ce are a face?

— Cum ce are a face? Dumneata te miri cum poate cineva umbla cinci ceasuri prin aer curat și găsești firesc să stai ținut pe scaun ceasuri întregi, într-o odăiță îngustă, dinaintea unui petic de postav

I. Al. Brătescu-Voinești

— De! face conu Manole ridicând din umeri.

Și Nicu Milescu urmează:

— Nu mai vorbesc de ajutorul pe care ți-l dă câinele la descoperirea verde, să înghiți fumul de tutun și al dumatăle și al altora, și să te dai de ceasul morții că te licitează altul la șapte cupe.

— Bravo! strigă conu Manole.

Iar Nicu Milescu, încurajat, urmează:

— Eu, care joc și prefă, înțeleg foarte bine mulțumirea pe care o simți dumneata, când – după ce te-a licitat unul și s-a dat cartea pe față – vezi că poți să-i faci morișcă și să-l bagi de două ori, ca să-l înveți minte să te mai liciteze și să-ți strice opt jocuri ghintuite. Dar dumneata nefiind vânător, bineînțeles că n-o să pricepi plăcerea vânătorii... Are și vânătoarea farmecele ei... Lasă că trupește face un bine nespus... Uite eu, acasă mănânc pe sponci, mai nimic. Când mă cauți, sunt scârțâit... Aia îmi face rău, ailaltă e greu de mistuit... Se ia și nevasta de gânduri; nu mai știe ce să gătească... La vânătoare, după câteva ceasuri de umblet, mănânc și pietre, și n-am nici pe

dracu'... Și are un haz mâncarea pe câmp!... Ciorba de găină pe care o gătește căruțașul cât umblăm noi... Și mușchiul fript în bătaia vântului... Hai, ce zici, nene Manole?

vânatului, mișcările lui care dovedesc o inteligență cum nici nu bănuiești... Dar mai întâi umbletul ăla sănătos în mijlocul firii, unde ai prilejul să vezi frumuseți nemaipomenite. Mereu m-am ținut, dar nu m-am învrednicit, să-mi cumpăr un aparat de fotografiat, că nimeni nu are prilejul să dea peste colțuri frumoase de fire ca vânătorul... Să pleci înadins după căutarea lor, nu-ți vine: dar așa, umblând după vânat, dai uneori peste locuri în care rămâi încremenit, nu altceva!

A! și ce doftor minunat e natura!... Cum te vindecă ea ca prin farmec de toate necazurile, de toate amărăciunile, de cum ai pătruns în mijlocul ei. Ce mici și nevrednice de ținut în seamă ți se înfățișează toate frământările și netrebniciile vieții!... Să stai o dată la pază de sitari... Hai, ce zici, nene Manole?

Întuneric și lumină 305

— De! mormăie conu Manole.

— Când scapătă soarele și rămâne în fundul zării o geană roșie, iar deasupra ei cerul întâi portocaliu, pe urmă de un galben din ce în ce mai stins, din ce în ce mai stins, până se topește în azuriul bolții.

Treptat-treptat amănunțimile lucrurilor pier și rămân numai siluete...

Cum se topește lumina pe cer, așa și zgomotele pe pământ... Adineauri se auzea duruitul unei căruțe pe șosea. Pe urmă au venit păsările să se culce. Întâi coțofenele s-au abătut pe vârfurile copacilor, strigându-se:

„Caracara-ca! caracara-ca!” Mai târziu au fluierat mierlele. Pe urmă altă pasăre a îngânat încet, adormind: „ție! ție! ție!” Acum e tăcere desăvârșită. Totul pare înlemnit. Stai și aștepți în fața pădurii cu ochii țintă spre

lumina care moare... Și-n încremenirea asta de o clipă, deodată se ivește deasupra codrului silueta sitarului... Vine repede drept spre tine... E o clipă de mulțumire!...

— Și-l împuști, adică-l asasinezi! strigă conu Iancu.

— Ei vezi, aicea ai dreptate, coane Iancule. Și ăsta e un lucru pe care niciodată nu mi l-am putut explica. Cum poate ca în același suflet de om să existe sentimente atât de opuse?... Cunoști și dumneata destui vânători... Iacă: nenea Manole, nenea Ștefan Dărăscu, colonelul

Toporanu. Guță Steriu, eu... Suntem noi oameni mai răi, mai haini decât alții? Dimpotrivă, mai că-mi vine să zic că toți vânătorii, pe care i-am cunoscut, sunt oameni buni, miloși... Iaca, eu unul, nu ți-aș tăia un pui de găină, să-mi dai nu știu ce... Ori să stau eu de față la o operație, sau măcar când îi scoate cuiva vreun dinte? Ferit-a Dumnezeu!

...

E! la vânătoare, tot sufletul meu milos se duce, și-n locul lui vine altul, vine sufletul răsstrămoșilor noștri, că altfel n-am ce să zic...

Când mă gândesc pe urmă acasă la lucruri pe care le-am săvârșit la vânătoare, mă apucă groaza... Uite, a stat câinele. Sitarul e la câțiva pași înaintea lui, jos pe brânci, ascuns în frunzele uscate din care nu se poate deosebi. Îmi caut un loc bun, unde să nu mă stânjenească ramurile, ca nu cumva să-l greșesc. Zboară și trag. A picat. Câinele îl aduce. Nu e mort, e împușcat numai în aripă; și ca să-lucid, îi smulg

I. Al. Brătescu-Voinești

— Ziceai adineauri, coane Iancule: „curioasă patimă”. Eu zic:

O pană și i-o vâr pe la ceafă în creieri. Atunci, întâi se zgârcește și bate din aripi repede-repede-repede, parcă ar vrea să fugă de moartea care-l ajunge; apoi se moleșește, pâlparea aripilor contenește, și moare întinzându-se ca pentru o odihnă lungă...

— Barbarie! răcnește conu Iancu.

Iar Nicu Milescu urmează:

curioasă e puterea cu care patimile, oricare ar fi, pun stăpânire pe inima omului... Ni se pare că-n noi mintea e stăpână, dar e numai o părere... La sfârșitul fiecărui sezon de vânătoare mă hotărâsc să mă las de ea. Îmi fac toate socotelile; toate mi le pui înaintea: oboseală, neglijare de afaceri, cruzime – de mâncat vânat nu mănânc... Degeaba!

Când vine vremea vânatului, nu mă ții legat cu lanțul... Odată m-am jurat... parcă mi-e și rușine să vă spui... Sunt d-atunci optsprezece ani... Îmi născuse Caterina pe Victor, întâiul născut... Ați trecut cu toți prin emoțiile alea: noaptea de veghere la căpătâiul femeii, cu mâna ei fierbinte în mâinile tale tremurătoare – sfâșierea de inimă la vederea chinurilor ei... Știu că la un moment dat n-am mai putut îndura... am ieșit năvală pe ușă răcnind, am dat fuga în a treia odaie și, plângând cu hohote, mi-am ascuns capul sub pernă... Curând s-a deschis ușa și m-a strigat servitoarea: „Conașule!” La lumina sfeșnicului pe care-l ținea în mână, i-am văzut fața răzătoare; iar când mi-a zis:

„Să vă trăiască!... băiat!...” Ei! dar astea sunt fericiri pe care dacă le-ai simțit, bine, dacă nu, nu se pot descrie... Știu că peste vreun ceas, pe la șase dimineața, am ieșit în stradă. Nu mă mai încăpea nici casă, nici curtea... Era pe-atunci p-aici un maior, unul Polizu. Nu-l cunoșteam... Se ducea spre cazarmă... Așa, fără să-l cunosc, zic: „Domnule maior, mi-a născut nevasta un băiat!” S-a uitat omul la mine ca la un nebun... Eram pe-atunci supleant la tribunal... Mă pomenesc pe la opt ceasuri cu o trăsură cu patru cai la poartă. Era avocatul satului și grefierul tribunalului. Veneau să mă ia la o cercetare locală, pe care o uitasem cu desăvârșire, măcar că chiar atunci în ajun vorbisem despre

Întuneric și lumină

Și Nicu Milescu tace; iar ceilalți în cor:

— Spune! Spune!

ea... Întâi zic: „Nu merg”. Dar pe urmă, față cu stăruințele avocatului, care-mi vorbea de cheltuielile făcute cu aducerea martorilor, cu aducerea inginerului din București și față cu asigurările doctorului, care venise și care-mi spunea că să n-am nicio grijă, am hotărât să plec... Ei! să vezi ce va să zică patima. Când să mă urc în trăsură, dau cu ochii de câinele de vânătoare... Era spre sfârșitul lui septembrie...

Cercetarea o aveam la Pietrari. În drum spre Pietrari era un loc unde la sigur găseam potârnicchi de câte ori mă duceam... Dumneata știi, nene Manole: la tufele lui Mihalcea. Zic: ia să-mi iau pușca și câinele;

dacă s-o isprăvi cercetarea mai devreme, la întoarcere mă abat un sfert de ceas p-acolo. După ce am plecat, îmi ziceam că era o nebunie, că nu putea să-mi arză de vânat. Gândul mi-era acasă la nevastă și copil... Acolo la Pietrari am stat ca pe ghimpi... La întoarcere zoream pe birjar... Galopul cailor mi se părea tăcăneală... Și cu toate astea, când am ajuns pe la patru după-amiază în dreptul tufelor lui Mihalcea, am oprit și m-am dat jos „măcar pentru zece minute”. Patima!... N-am apucat să fac trei sute de pași și din niște mărăcini, bâști! îmi sare un iepure; dar, lucru curios, în loc s-o întinză la fugă, după două sărituri, văz că se întoarce să se uite la mine... Era prea aproape să trag... E!... dar parcă mi-e rușine să vă spui...

— Am făcut un pas spre el, gonindu-l cum ai goni o pisică și, când s-a pus pe fugă, am tras. Câinele, care căuta în dreapta mea, l-a văzut, s-a repezit și a pus gura pe el... M-am dus să i-l iau din gură; și cum mă luptam cu el să-i dea drumul, simt că mi se scurge ceva cald în mână... Credeam că e sânge... nu... era lapte... Era o iepuroaică... În mărăcinii de unde sărise i-am găsit stratul și patru pui, născuți atunci de curând... Deodată mi-a răsărit în minte

chipul nevastei și copilul, lăsați acasă... Eram și ostenit de noaptea de veghere... m-a cuprins o groază și un fior de moarte... Mi se părea că i-am ucis pe ei... Am lăsat iepuroaica acolo și n-am știut cum să fug spre trăsură, plângând ca

I. Al. Brătescu-Voinești

— Ptiu! păcătosule! face conu Iancu în culmea indignării.

Și luând pe unul de braț:

— Hai, mă Iorgule, până ne vine partida, să facem un dardăr și să nu copil... O vorbă n-am putut scoate până acasă, cu toate întrebările avocatului: „Ce e? ce s-a întâmplat?” Atunci am făcut jurământ, jurământ mare, dar n-am putut să mă țin de el...

lăsăm pe nelegiuții ăștia... ăștia sunt câini, nu sunt oameni.

Din volumul

FIRIMITURI

(1929)

I. Al. Brătescu-Voinești 310

MINUNEA

Am fost într-una din zilele trecute, împreună cu un neprețuit prieten al meu, martor la săvârșirea uneia din cele mai minunate isprăvi din câte am văzut în viața mea. Face să v-o povestesc și dumneavoastră.

Eu, după cum veți fi aflat, am patima pescuitului. Vara, în lunile de vacanță, mă duc într-o regiune de munte și-mi petrec cea mai mare parte din vreme pe marginea izvoarelor, pescuind păstrăvi cu undița.

Cine nu știe cum se practică pescuitul păstrăvilor cu musca artificială nu-și poate închipui farmecul acestei îndeletniciri. Își închipuie că pescarul de păstrăvi se așază pe marginea apei, aruncă undița în apă și așteaptă, cu ochii ațintiți asupra dopului, să-l vadă mișcând sau scufundându-se. Nici prin gând nu-i trece că pescuitul

păstrăvului e un sport greu, care nu îngăduie o clipă de ședere.

Am să mă hotărâsc într-o zi să scriu pe îndelete despre această îndeletnicire și o să rog și pe un prieten dibaci să-mi facă ilustrații...

Și cum vă spusei, în vacanță mă duc la munte; iar primăvara și toamna mă duc uneori la Snagov, unde, din barcă, pescuiesc bibani, plătică și știucă.

În țara noastră, și mai ales în vechiul regat, pescuitul cu undița e o îndeletnicire foarte desconsiderată. În afară de pescarii de meserie, e practicat de bărbieri și de lăutari; și iacă eu nu cunosc opt oameni de condiție socială mai ridicată, care să se îndeletnicească cu pescuitul.

Oamenii gravi, oamenii serioși, când văd pe unul cu undița, îl privesc cu un zâmbet de ușoară batjocură și s-ar considera micșorați dacă și-întuneric și luminează 311

ar pierde măcar un sfert de ceas din prețiosul lor timp pe marginea unei ape, cu undița în mână.

Eu unul nu mă mândresc, dar nici nu mă rușinez că sunt pățimaș pescar.

Pe țărmurile apelor, ori pe luciul lacurilor am trăit ceasuri de fericire și de încântare, pe care în zadar le-am căutat aiurea.

Luați-o așa, binișor, în sus, pe țărmul unui pârau de munte, și ascultați-l.

Ce nu te face să auzi clocotirile apei lui printre pietre?

Neconținut te întorci să cauți cu ochii: unde sunt copiii care râd, sau care cântă așa de frumos în cor? unde e femeia al cărei glas tânăr plânge atât de duios? unde sunt unchiașii care vorbesc pe șoptite? Cine te-a strigat așa de deslușit pe nume?...

Așezați-vă jos pe marginea unui râu și priviți la apa care se scurge sub umbra aninilor și a sălciilor, și o să simțiți cum vă ia și vă duce cu dânsa toate amărăciunile,

toate necazurile, toate gândurile rele. Peste câțeva vreme vă simțiți sufletul spălat, primenit, liniștit.

Eu vă mărturisesc că pe marginea apelor îmi dau gândurile la trior.

Pleava se alege singură și pleacă cu apa. Acolo, pe marginea apelor, nemulțumiri, amărăciuni, care în oraș îmi păreau catastrofale, se reduc singure la proporții neînsemnate; credințe ce-mi păreau nestrămutate se destramă și se spulberă; ambiții și dorințe, ce cu o jumătate de ceas înainte îmi păreau grozav de legitime, mi se vădesc deslușit ridicele și vane.

Și mai mărturisesc că tot ce am scris, acolo pe marginea apelor l-am cugetat.

Acolo, gândul, aiurea sădit în mintea mea, încolțea, creștea, înflorea. Acolo și numai acolo puteam găsi cuvântul din urmă, cu care aveam să termin, cuvânt ce în zadar mă chinuiam să găsesc aiurea...

Că prind ori nu prind vreun pește, mi-e indiferent; dar întotdeauna nu mă hotărâsc să plec de pe țărmurile apelor decât gonit de întunericul nopții...

Precum vedeți, sunt pățimaș pescar, și așa fiind, într-una din zilele

I. Al. Brătescu-Voinești

În dimineața aceea pornisem dis-de-dimineață, așa că la sosirea trecute, întovărășit de un neprețuit prieten, am plecat la Snagov. Cine a fost la Snagov a putut vedea frumusețea acestui minunat lac cu fund de piatră, care ar putea fi un admirabil loc de vilegiatură duminicală pentru bucureșteni, dacă cei ce cârmuiesc treburile țării n-ar socoti drept un lucru secundar și de minimă importanță preocuparea de a înlesni nefericiților locuitori ai capitalei puțința de a-și primeni sufletul o dată pe săptămână, fără mare cheltuială, undeva aproape, dar afară din ticăloșia orașului...

Pe prietenul meu și pe mine ne cunosc pescarii de la

Snagov. Cum sosim, ne pregătim sculele și plecăm pe lac cu barca, întovărășiți de doi localnici: Stroe, care conduce barca, și Niculae, care cunoaște piscurile unde joacă bibanii.

noastră abia răsărea soarele.

Cu un bucium înadins făcut pentru chemarea oamenilor de pe celălalt mal al lacului, din satul Dobrotești, am vestit pe Stroe și pe Niculae, care curând au sosit și împreună am plecat pe lac. Prinseseră de cu seară rănciță și obleți, pești mici, care slujesc drept nadă pentru prinderea bibanilor și a știucilor... Și am început a pescui...

Din când în când se vedeau șerpi trecând înot lacul: un punct negricios, capul ieșit din apă, iar în urma lui un triunghi de valuri, care încrețeau luciul lacului.

La un timp, Stroe zice:

— Nea Niculae, nu farmeci un șarpe?

Iar acesta făcu cu indiferență:

— E!...

— Dar ce, știi să farmeci șerpui? întrebai eu.

Cu simplitate, fără nicio umbră de vanitate, Niculae răspunse:

— Știu.

La scurtă vreme, văzând unul care trecea ca la douăzeci de metri de barca noastră:

— Uite șarpele, Niculae, făcu prietenul meu arătând cu degetul, ia farmecă-l, să vedem și noi.

Întineric și lumină fost de lemn.

Ne-am uitat câțeva vreme la el: părea mort.

Niculae se întoarse cu fața spre șarpe și, fixându-l cu ochii, începu să îngâne ceva. Din ce spunea nu se auzea decât sfârșitul: porunca deslușit șuiată: „Grozăvior, stai pe loc!

Punctul negricios și triunghiul de apă încrețită înaintau mereu, depărtându-se. Dar la a treia poruncă au

pierit, s-au stins.

— Hai spre el, a zis Niculae lui Stroe. Acesta a întors barca și am înaintat. Ajunși la patru-cinci metri de șarpe, l-am văzut. Era verzui, lung ca de un metru și de grosimea unui baston obișnuit.

Valurile apei îl săltau ușor, iar el sta nemișcat, plutind parcă ar fi

Atunci Niculae, întinzând mâna, l-a chemat cu glas prietenos:

— Hai! vino-ncoa'.

Îndată șarpele a înviat, a venit înotând, s-a ridicat pe marginea bărcii și s-a încolăcit pe brațul lui. Ochii îi străluceau oțeliiu, iar limba înfurcată îi țâșnea mereu din gură.

Încremeniți și înfricoșați ne uitam cum pescarul îl lăsa să-i atingă obrazul cu capul.

Niculae zâmbea cu un zâmbet simplu, în care nu era nicio umbră de poză sau de trufie. Săvârșea această minune, care pe noi ne înflora, cu lipsa de preocupare de efect cu care până atunci își răsucise țigările.

După câțeva vreme a descolăcit șarpele de pe braț și l-a lăsat binișor în apă.

Acolo șarpele și-a reluat înfățișarea de lucru neînsuflețit. Fără o mișcare, fără o tresărire, plutea legănat de valuri la marginea bărcii.

— Dacă l-aș lăsa așa vrăjit, a zis Niculae, aici ar rămâne și ar muri.

Dar e păcat să-l ucizi, ori să-l lași așa vrăjit. Trebuie să-l desfac de vrajă.

Și cu ochii țintă spre șarpe, a început a îngâna ceva din care nu se auzea decât sfârșitul: porunca deslușit șoptită: „Du-te!”

La a treia poruncă șarpele, parcă i-ar fi fost pus sufletul la loc, a început să înoate și s-a depărtat spre țărmul opus: un punct negricios, urmat de un triunghi de

valuri, care încreteau luciul apei...

I. Al. Brătescu-Voinești 314

După masa luată la hanul din Dobrotești, Niculae m-a luat deoparte și mi-a spus:

— Farmecul ăsta, de vrăjesc cu el șerprii, îl știu de la un unchiaș bătrân, care a murit. Eu nu l-am mai spus la nimeni, dar dumitale ți l-aș spune... Și-ai să-i poți vrăji, dar se cere să crezi, să nu te-ndoiești și să nu te sfiești... Ai dumneata un condei și un petec de hârtie?

— Am.

— Scrie. Pentru vrăjit zici așa, uitându-te drept la șarpe:

Sub o piatră mare-nvoaltă.

Șade-un bou negru urnit.

Din bărbie dând.

Din limbi scăpărând.

Măi Cernate, blestemate!

Blestema-te-ar Dumnezeu

Să-ți curgă veninul tău.

Ca untura slinului.

Trei nuiete de alun împleticite.

Gura șarpelui împietrită.

Herendeu!

Berendeu!

Grozăvior, stai pe loc!

Iar ca să-l dezlegi zici așa:

Șarpe!

Să fii viteaz.

Să umbli precum ai umblat.

Să muști precum ai mușcat.

Să treci prin văi adânci.

Ape reci.

Du-te!

Dumneata să-nveți bine pe dinafară vorbele astea și când ăi mai veni să cerci – și ai să vezi că-i vrăjești; se cere

să crezi, să nu tendoiești și să nu te sfiești. Și încă ceva: să nu mai spui altora vrăjile

Întuneric și lumină 315

astea, că dacă apuci de le spui la mai mult de trei inși, dumneata nu mai ai nicio putere să-i vrăjești.

Așa m-a sfătuit Niculae; dar eu, neavând ambiția să știu să vrăjesc șerpi, iacă vi le spusei tuturor.

I. Al. Brătescu-Voinești 316

MOARTE GRABNICĂ

Domnului G. Ibrăileanu

Sunt frați buni și de mamă și de tată; totuși, oameni mai deosebiți unul de altul, și ca înfățișare și ca fire, greu s-ar putea închipui.

Să iei așa, la întâmplare, un om dintr-un capăt al țării și altul din capătul opus, ar semăna desigur între ei mai mult decât acești doi frați.

Cel mai mare - numai cu un an mai mare - e un uriaș.

De cum îl vezi umblând țănoș, cu pieptul scos, cu capul sus, cu rotiri de ochi de inspector, cu gesturi tăioase de comandant, de cum îl auzi vorbind tare, pompos și poruncitor, îți dai numaidecât seama că ai înaintea ta un biruator. Și e în adevăr un biruator. Deși fără altă cultură decât cea căpătată în șase clase de liceu absolvite, la care s-au adăugat cunoștințele câștigate din zilnica citire a gazetelor politice, punându-și forța musculară în slujba unui partid și speculând cu dibăcie, pe de o parte câteva condamnări ce-i atrăsese întrebuințarea acelei forțe, pe de altă parte frângerea unui braț, cu care se alesese cu prilejul unor alegeri, a ajuns șeful politic al unei culori din Capitală.

O voce grozavă, care ar putea birui sunetul a zece trâmbițe, o voce care pătrunde în auz ca un pumn într-un geam de hârtie, o vorbărie torențială, teatrală, bombastică și sforăitoare, o lipsă totală de scrupul, care-l făcea să făgăduiască împărțirea tuturor bunurilor ce nu-i

aparțineau lui – și o tot atât de completă lipsă de teamă de ridicol – făcuseră dintr-însul un foarte apreciat orator de întruniri publice.

Nu veți fi surprinși aflând că a fost până acum în câteva rânduri

Întineric și lumină 317

deputat și că desigur va fi și în viitor, când partidul căruia aparține va reveni la cârma țării.

E vădov. Trăiește în casă cu o soră mai mare decât el și cu doi copii:

băieți, amândoi studenți la Drept. Cel de-al treilea copil, fata, e măritată în provincie după un maior.

Cu soră-sa, cu copiii și cu slugile se poartă autoritar, ba uneori crunt.

Ca să vă puteți da seama până unde putea merge cruzimea lui, e destul să vă spun că, într-un rând, prinzând pe un țigan care pescuia cu undița într-un heleșteu de la o vie pe care o avea în apropierea orașului, după ce l-a bătut strașnic, l-a pus să mănânce râmele. Pe onoarea mea! Ăsta nu e un lucru scornit de mine: l-a pus să mănânce râmele.

Acest om strașnic, viteaz și biruitor, are cam de două ori pe an niște crize de sufocație, în timpul cărora dă spectacolul unei ridicole lașități.

Plânsete, gemete, văicăreli: „Ah! oh!... mor... nu mă lăsați!... scăpațimă!”

O slugă e trimisă în grabă după frati-său, alta după doctor, un băiat la spițerie. Pe urmă, când toți sunt adunați împrejurul lui, cu un glas scăzut, în care totuși rămâne ceva teatral, adresându-se când unuia, când altuia:

— Mă duc... mă duc... Simt că mă duc... Doctore, nu mă lăsa...

Luxițo, telegrafiază Aurorei. Băieți, v-am iubit și v-am crescut bine...

ah! of!... Luxițo, să le fii, ca și până acuma, mamă bună... S-o ascultați, mă băieți, și s-o iubiți, că vă vrea

binele... Doctore, nu mă lăsa, barem până o sosi Aurora... Aoleu!... Iorgule, Luxițo, cheile de la casa de bani sunt aici, sub pernă... O să găsiți acolo bani de înmormântare și chitanțele de pe la bănci... Aoleu!... Iorgule, frățioru meu, Steluțo, dați-mi mâinile... și voi, băieți, veniți coale... stați jos... așa... să vă am pe toți în fața mea... Aoleu!... iertați-mă...

Și timp de două ceasuri o ține așa, în gemete și-n văicăreli, fără să-i tacă gura o clipă.

O zi, cel mult două după o astfel de criză, pare învins, obosit; pe urmă își reia înfățișarea trufașă și biruitoare...

Asta e domnul Basile N. Ombrian.

Celălalt frate, cu un an mai tânăr, e nenea Iorgu Umbreanu, un

I. Al. Brătescu-Voinești

Despre blândețea lui nenea Iorgu, colegii lui din minister povestesc ochi frumoși, negri, în care se citește bunătatea lui proverbială, care i-a atras porecla de „omul lui Dumnezeu”.

unchieșel cărunt, mărunt, care se strecoară sfios și al cărui glas sună ca o șoaptă.

În toată făptura lui cenușie, singurul lucru scilipitor sunt ochii, niște

Nimeni nu-i zice altfel.

Trebuie să-l fi văzut dumneavoastră. Nu se poate să nu-l fi văzut.

E bătrânelul simpatic, care, când umblă pe stradă, se oprește în loc și se înalță să mângâie pe bot caii de la birje sau se apleacă să dezmierde copiii ori câinii care trec pe lângă el.

E registrator-șef la unul din multele ministere, unde e stimat și iubit de toți. E însurat cu o femeie bună ca și dânsul, cucoana Steluța, cu care duce o căsnicie atât de armonioasă, încât nimeni nu i-a auzit niciodată zicându-și măcar: „du-te mai încolo”.

În lipsă de copii, îngrijesc de lighioane și au, pe lângă câini și pisici, la căsuța lor modestă, o grădină de păsări, dintre care unele au fost mult admirate la expoziția trecută din parcul Carol. Dar de faima acelor frumoase păsări, prășite și îngrijite cu multă trudă de nenea

Iorgu Umbreanu și de cucoana Steluța, ei n-au profitat nimic; a profitat tot domnul Basile N. Ombrian, care și-a sporit popularitatea, întâmpinând pe vizitatori, recomandându-se ca frate al expozantului și primind felicitări în această calitate.

fel de fel de întâmplări. Una cred c-o să vă ajungă. Cică într-un rând a rugat pe unul să meargă cu dânsul la croitorul lui, să vadă și el cum îi vin niște haine pe care le comandase. Se duc acolo, constată că-i veneau de minune, și, ca să facă și cucoanei Steluței o surpriză, rămâne îmbrăcat cu hainele ale noi. Ies în stradă și nu fac două sute de pași, când iacă un băiat, care venea ducând în spate un burlan de tinichea, dă buzna peste nenea Iorgu și-i sfășie o mânecă: cogeamite sfâșietură, să bagi pumnul în ea. Haine noi-nouțe, atunci îmbrăcate. Ce-ați fi făcut dumneavoastră? Ați fi înjurat, ați fi tunat, ați fi fulgerat.

Nenea Iorgu atâta a făcut: „Țț!... țț... țț!... Bine, mă băiete, mă, de

Întuneric și lumină 319

ce umbli, mă, cu burlanul pe trotuar?”

Atât. Și s-a întors la prăvălie, s-a dezbrăcat de hainele noi, a îmbrăcat iar pe ale vechi și a rugat pe croitor să-i puie altă mânecă.

Uneori, negreșit, e și nenea Iorgu bolnav. Cine e sănătos tun, când nu-i mai rămâne decât un an până la împlinirea a șaizeci?

Dar cine l-a auzit vreodată văitându-se?

Când și când își duce mâna și se freacă în partea stângă a pieptului, unde simte uneori o înțepătură, care l-a făcut să se lase de tutun. Atât...

*

Unu după miezul nopții. Bate cineva în geamul de la salonaș. Nenea

Iorgu se scoală, trece în odaia de alături, ridică perdeaua. E servitorul lui frati-su:

— Veniți repede, că moare boierul!

În grabă se îmbracă și el, și cucoana Steluța și pornesc într-acolo.

De cum deschid ușa, se aud gemetele bolnavului, împrejurul patului căruia sunt adunați soră-sa, doi doctori, amândoi băieții. La intrarea lui nenea Iorgu și a cucoanei Steluții, muribundul întinde brațele:

— Iorgule, Steluțo!... mor... mă duc... nu mă lăsați... Luxițo, telegrafiază Aurorei... ah!... of!... Băieți, să fiți cuminiți... să vă sprijiniți i... să vă ajutați... Luxițo, să-ngrijești de ei... Aoleu, doctore; barem până o sosi Aurora...

Nenea Iorgu, pe care-l îneacă mirosul de eter și căruia îi displace profund acest zgomotos spectacol, la care de atâtea ori asistase până acum, se strecoară binișor, iese în antreu, de acolo afară. E o noapte blândă de septembrie. El aruncă o privire spre cerul înflorit de stele, se așază pe treapta de sus a scării, își duce mâna în partea stângă a pieptului și, rezemându-se în colțul dintre zid și ușă, scoate un suspin prelung și duios.

Mai târziu, când încetarea văicărelilor dinăuntru dovedește că bolnavul s-a liniștit, cucoana Steluța deschide ușa și-și vede soțul dormind acolo, în colț. Ea îi zâmbeste cu dragoste:

— Iorgule, putem să mergem... s-a liniștit... i-a trecut.

I. Al. Brătescu-Voinești

Nenea Iorgu, cu ochii întredeschiși, nu răspunde.

Ea, ca să-l trezească, îi pune mâna pe fruntea rece ca gheața...

A! nu țipa așa, cucoană Steluțo! Înțeleg ce amară

sfâșiere trebuie să-ți pricinuiască, după treizeci de ani de căsnicie ca a voastră, această despărțire, fără o strângere de mână, fără un cuvânt de adio... Da, dar nu tipă așa.

Dumneata știi bine că lui nenea Iorgu nu-i plăceau țipetele...

Întuneric și lumină 321

Pictorului Ștefan Popescu

Nu făgăduiți niciodată ceva, decât după matură chibzuire. Cine făgăduiește cu ușurință, adesea fără voia lui săvârșește un păcat. Cel ce vine să-ți ceară ceva e mânat fie de-o mare nevoie, fie de-o vie dorință. Dumneata îi făgăduiești, într-o doară, ca să scapi; iar el își clădește pe vorba dumitale planuri, iluzii, a căror risipire, în ceasul în care vede că nu te ții de cuvânt, îi poate pricinui adâncă durere.

Eu, care de multe ori am avut din pricina asta chinuitoare remușcări, mă vindecasem de acest cusur. Am făcut într-o zi jurământ să nu mai făgăduiesc pripit; dar, cu tot jurământul, în vara trecută am căzut iar în păcat.

Să vedeți.

Împreună cu doi buni prieteni, nedespărțiți tovarăși de pescuit, am fost spre sfârșitul lui iunie la lacul Ucigașului¹ de la Cheile Bicazului.

Ați fost vreodată pe acolo? Nu? Păcat. E unul din cele mai încântătoare din multele colțuri de rai ale țării noastre. Închipuiți-vă, în munți, la o înălțime de 1300 de metri, un lac de trei-patru ori mai mare decât parcul Carol, făcut prin prăbușirea unor stânci, care au închis valea unui izvor. De jur-împrejurul lacului cu apa ca lacrima, munți îmbrăcați în brazi seculari și stânci uriașe de toate culorile curcubeului. Admirabil loc pentru o stațiune climaterică, și de iarnă, și de vară.

La un ceas de la sosire, după ce ne-am descărcat lucrurile din

GHEORGHITĂ AL ANGHELINEI

1 Lacul-Roșu

I. Al. Brătescu-Voinești automobil și am orânduit unde o să mânem noaptea, am plecat la pescuit, fiecare în altă direcție, ca să nu ne stânjenim unii pe alții...

Cum mergeam așa, purtând geanta, undița și minciocul, la o cotitură mă întâlnesc cu un cioban, însoțit de un băiat ca de doisprezece ani.

— Sunt păstrăvi p-aici, mă vere?

— Sunt, dar nu p-aici, mai încolo, spre coada rece.

— Și unde e coada rece?

— Vă duc eu, răspunde grăbit băiețașul, și întinzând mâna: dațimi mie minciocul, să-l port eu.

— Dar tu treabă n-ai?

— N-am; am dus niște bernițe¹ la stână și acum mă înapoiez spre casă. Și întorcându-se spre cioban: Bădie, te rog, spune matală măicuței să n-aibă grijă de mine, c-am rămas aici cu un boier, să-i ajut la pescuit.

Îi dau minciocul mulțumit de această tovarășie dorită: e întotdeauna bine să fii întovărașit la pescuit de un băietan, care-ți poate fi de mare ajutor. Și mă duce la un loc bun de tot. De la prima aruncătură a muștelor pe apă, prind un păstrăv zdravăn. Îl aduc binișor spre minciocul pe care băiatul îl mânuiește cu mare dibăcie.

Aflu din vorba lui: că-l cheamă Gheorghită al Anghelinei, că tat-su a murit în război, că el e al șaselea fecior și c-a făcut cinci clase de țară. Și pe măsură ce trece vremea, îmi dau seama ce minunat tovarăș mi-am căpătat. Cu câtă tragere de inimă și dibăcie mă slujește, sărăcuțul! De câteva ori s-a urcat sprinten ca o veveriță, în brazi, ca să-mi descațe muștele prinse în crăci - și tot de atâtea ori a intrat până la brâu în apa rece ca gheața, ca să poată prinde în mincioc păstrăvii pe care, din pricina stâncilor, nu-i puteam aduce la mal.

Când ne-am întors la prânz la casa pădurarului, mi-a cerut un briceag cu care a curățat păstrăvii, i-a învelit

frumos în frunze de brusture; a alergat la izvor să ne aducă apă proaspătă, și-n loc să stea

Berbință - bărbânță, vas de lemn pentru lapte și brânză.

Întuneric și lumină 323

să mănânce merindele pe care i le întindeam, a cerut nevestei pădurarului o donicioară, cu care a alergat în pădure, să ne caute fragi.

Seara, fără să-l îndemne nimeni, a adus câteva brațe de lemne, a îngrijit de foc, ne-a tras tuturor cizmele, le-a curățat și le-a așezat frumos în dosul cuptorului; a întins o sfoară de la balamaua ușii până la fereastră, a spânzurat pe ea hainele; și n-a plecat să se culce în fânul din podul grajdului decât după ce s-a încredințat că nu mai aveam nevoie de absolut nimic.

A doua zi, când se îngâna ziua cu noaptea, tot el a venit să ne trezească, ciocănind cu sfială în geam.

*

...Și cum stă alături de mine, îl aud oftând.

— De ce oftezi, mă Gheorghită?

El se trezește rușinat:

— Ce, oftai?

Râcăie cu bățul minciocului pământul dinaintea lui și fără să ridice ochii:

— Îmi pare rău că automobilul nu e al matale...

— De ce?

— Mi-a spus șoferul că domnul doctor și-l duce singur, n-are nevoie de ajutor... Să fi fost al matale, poate mă luai ajutor...

— Dar ce, tu ai vrea să te faci șofer?

— Tii! tare mi-ar fi drag... Matale n-ai automobil?

— N-am.

— Păcat!

— Zi, d-aia oftași?

— Păi...

Mă uit la el. Abia acum bag de seamă ce copil frumos e, cu ochii lui inteligenți, negri ca două picături de păcură. Sărăcuțul, cum aș vrea să-l ajut...

Nu știu cum sunteți dumneavoastră, dar eu mă înnebunesc după băiețașii de seama asta, când nu mai sunt copii și nici nu sunt încă oameni; mai ales flăcăiașii ăștia de la țară.

I. Al. Brătescu-Voinești 324

Băiețașii de la oraș, de seama lui Gheorghită, sunt de obicei prea deștepți, prea isteți, prea știu multe... Știu eu? Discuțiile auzite în casa părinților, articolele citite prin ziare, unele filme de cinematograf, lipsa contactului cu frumusețile naturii, otrava care plutește în atmosfera orașelor, toate astea la un loc le prăpădesc frăgezimea sufletului.

Flăcăiașii de la țară sunt negreșit mai puțin iscusiți, mai neînvățați, dar le rămâne parcă sufletul mai curat.

Eu, unul, vă mărturisesc că-mi place grozav să stau de vorbă cu ei.

După o jumătate de ceas îmi simt sufletul primenit...

— Matale, eu zic, că trebuie să ai mulți prieteni care au automobil...

Poate cunoști vreunul care să aibă nevoie de șofer...

— Știu eu? să vedem... poate...

La acest răspuns, care totuși nu cuprinde nicio făgăduială, copilul ridică ochii, înfloriți de bucurie și de fericire. Mie nu mi-ar trebui leafă... Aș munci numai pe mâncare și pe îmbrăcăminte.

— Dar bine, tu ești prea mic, prea crud.

El răspunde ofensat:

— Sunt de doisprezece ani, merg pe treisprezece.

— Dar maică-ta ce zice? Te-ar lăsa?

— Maica?... Ei! de câte ori zice ea: „Cum n-ai și tu noroc, măi

Gheorghită, ca Vasilică al lui Boian?” E un băiat de la

noi... n-a făcut decât trei clase... Și l-a luat un boier de la Brașov, întâi ca ajutor... Și acum e șofer... Eu am învățat cinci clase, și acum... stau așa... mă prostesc cu vitele la pășune...

E în vorba lui, în privirea lui, în toată înfățișarea lui, un fermecător amestec de gravitate și de drăgălășie...

Sărăcuțul, cum aş vrea să-l ajut...

Mă gândesc că, deși n-am automobil personal, așezământul de care atârn are... L-aș lua cu mine la București și aş stăruî să fie primit ca ajutor de șofer... De locuit ar locui la mine... Lucrul îmi pare foarte ușor de realizat... Dorința mea de a-l ajuta îmi ascunde toate piedicile, toate obiecțiile; iar oftatul lui: „ce mare pomană ți-ai face matale cu mine!” îmi înlătură orice rest de codire.

— Bine, măi Gheorghită, dacă e așa, te iau cu mine la București.

El îmi ia mâna, mi-o sărută și întreabă:

Întineric și lumină 325

— Dumneavoastră când plecați?

— Măine dimineată.

— Câte ceasuri sunt?

Mă uit la ceas:

— Opt și jumătate.

— Eu mă duc să spui maichii; să mă-mbrac și să-mi iau ceva primeneli. Matale mă aștepți aici, că eu peste două ceasuri sunt îndărăt...

Uite așa m-am legat să aduc în București pe Gheorghită al Anghelinei din Bicz.

*

Nu se împliniseră două ceasuri, când s-a întors, gătit frumos, curat, cu pălărie nouă, cu cămășuță ca fuiorul, cu cojocel înflorat și cu ghetete noi, însoțit de mamă-sa, o femeie pe a cărei față ofilită se vedeau rămășițele unei frumuseți prăpădite. S-a oprit la câțiva pași de mine, a îngânat mârâit: „nă ziua” și, după ce câțeva vreme m-a

privit cercetător, căutând să deslușească din înfățișarea și din chipul meu cu ce fel de om avea de-a face, a adăugat:

— Sărut mâna.

Zic:

— Vasăzică, îl lași să ți-l iau la București?

Ea a stat nițel în cumpănă; dar Gheorghită a răspuns repede:

— Mă lasă; de ce să nu mă lase?

Zic:

— Nu te-ntreb pe tine, o întreb pe mă-ta.

Femeia s-a șters cu colțul maramei la gură, pe urmă, înaintând până lângă mine, mi-a luat mâna și, dregându-și glasul:

— Îl las, domnule, dar să ai milă de el, că e crud.

Gheorghită nu-mi dă pas să răspund și zice:

— D-asta să n-ai mata grijă, măicuță, că eu știu ce fel de om e domnu'.

— Dar de unde știi tu, mă? l-am întrebat eu.

El a clătinat din cap a om sigur de ce spune:

I. Al. Brătescu-Voinești

— Dar ce te-ai gătit așa, mă Gheorghită? l-a întrebat doctorul.

Am răspuns eu în locul lui:

— Îl iau cu mine la București.

Doctorul a ridicat sprâncenele a mirare; iar Gheorghită și-a așezat

— Știu eu.

Am asigurat pe femeie c-o să mă port cu el părintește, i-am spus că în fiecare lună o să-i trimit prin poștă, deocamdată câte trei sute de lei. Ea s-a dat să-mi sărute mâna, pe urmă și-a cuprins copilul în brațe și, sărutându-l, îl povățuia să nu iasă din vorba mea și să mă slujească cu credință.

El îi ștergea ceva de pe obraz:

— Lasă, măicuță, să vezi matale, când m-oi întoarce

eu ca Vasilică al lui Boian.

După ce a plecat, mi-am adunat sculele de pescuit și am pornit cu

Gheorghită spre gazdă, unde mă așteptau tovarășii cu dejunul.

bocceluța pe prispă, a cerut nevastei pădurarului donicioara și a plecat fuga în pădure, să ne culeagă fragi.

Pe când mâncam, doctorul zice:

— Adevărat? Iai băiatul la București?

I-am explicat că mai demult aveam intenția să caut pentru automobilul așezământului un ajutor de șofer, și, fiindcă copilul îmi spusese că visul lui era să ajungă șofer, m-am hotărât să-l iau pe el.

Șoferul doctorului, care ne servea la masă, zice:

— D-aia mă întreba el azi-noapte dacă aveți și Dumneavoastră automobil și ce fel de om sunteți. Mă întreba: „Ce fel de om e boieru ăsta? O fi bătând rău când îi greșește cineva ceva?” Și când i-am spus că sunteți om bun, nu mai putea de bucurie.

— Nu știu dacă faci bine... a zis doctorul la o vreme.

— De ce?

— Știu eu?... Poate că greșesc, dar eu în locul dumitale nu l-aș lua.

— De ce?

Ca să nu priceapă șoferul, doctorul îmi răspunse în franțuzește:

— Eu nu m-aș putea hotărî atât de ușor să smulg un băiețaș de la

Întuneric și lumină 327

țară și să-l duc în București, mai ales ca să-l bag în corporația celor mai ticăloși oameni... Dar... în sfârșit... dacă ai hotărât așa... loc în automobil e... și pentru el și pentru bocceluța lui.

După câțeva vreme de tăcere, doctorul adăugă:

— Îl iai cu dumneata în vilegiatura de două luni, de

care ne vorbeai?

Această întrebare a doctorului a fost ca o ridicare de cortină, îndărătul căreia îmi apăru toată realitatea, pe care dorința mea de a ajuta pe Gheorghiuță mi-o ascunsese.

Și realitatea era așa: ne găseam la sfârșitul lui iunie. Peste trei zile șeful așezământului pleca în străinătate, de unde nu se întorcea decât pe la mijlocul lui septembrie; eu de asemenea plecam din București, pentru două luni, într-o stație climaterică. Șeful luase dispoziția ca, în ajunul plecării sale, automobilul, care avea nevoie de reparații radicale, să fie băgat într-un atelier, de unde nu trebuia scos decât în ajunul întoarcerii sale din străinătate...

Fără să vreau mă întorsei brusc spre direcția în care pierise Gheorghiuță, ca pentru a-l striga.

Dar de ce să-l strig? De ce?

Ca, după ce îi făgăduisem că-l iau, după ce alergase să se îmbrace, după ce își luase rămas bun de la maică-sa, acum să-i spui că nu-l mai iau? Căci era lămurit că nu-l puteam lua. Cum și cui l-aș putea lăsa singur timp de două luni în București?

Din clipa aceea nimic din frumusețile raiului în care ne găseam n-a mai putut pătrunde în mintea și în inima mea, frământate numai de căutarea chipului în care aș fi putut să-i spui că pregătirea și bucuria lui fuseseră zadarnice.

Doctorul m-a sfătuit într-un fel, celălalt prieten într-altul. Dar amândouă sfaturile mi-au părut absurde, ridicole. Niciunul nu putea nici să explice, nici să scuze această bruscă revenire asupra hotărârii mele.

Ce era de făcut? Vă jur că nu exagerez spunându-vă că mă găseam în starea unui bolnav, care-și mută perna de la un capăt al patului la altul, ca să se răcorească.

I. Al. Brătescu-Voinești 328

În vremea asta Gheorghiuță s-a întors cu donicioara de fragi - a mâncat în grabă și acum ajuta pădurarului la

afumatul păstrăvilor. Îl auzeam:

— Bade Niculae, nu e așa? Pe urmă, după ce s-o afuma bine, să punem pe foc un braț de urzici, că fumul de urzici vine de le dă un glan (1: se fac ca de aur... Așa îi face badea Sandu.

Acum e lângă șofer. Se învârtesc împrejurul mașinii. Are în mâna stângă un notes mic, în dreapta un plaivaz. Întreabă pe șofer cum se cheamă diferitele părți ale mașinii, moaie plaivazul în gură și înseamnă în notes.

Îmi face rău. Ca să nu-l mai văd, pe când tovarășii mei dorm, îmi iau undița și plec, spunându-i răstit să rămâie la afumătoare, că n-am nevoie de el...

Nimic n-am putut prinde; iar spre seară, când măntorc, îl găsesc lucrând cu zor la împletitul hârzoabelor de cetină, în care vor fi puși păstrăvii afumați.

— Mă, dar dibaci ești, mă Gheorghită, la toate te pricepi, zise pădurarul, parcă într-adins; ca să-mi râcăie mie inima...

*

Abia târziu, spre ziuă, după lungi frământări și zvârcoliri, mi s-a arătat chipul în care să-l vestesc că nu mai pleacă cu noi.

Când m-am trezit, era pe prispă - ajuta șoferului la adunatul lucrurilor.

Geamul era deschis - mă putea auzi.

Prefăcându-mă că nu-l văd, am zis doctorului:

— Doctore, ce vis ciudat am visat azi-noapte. Se făcea că mă întorceam de la pescuit, și ici, lângă capul podiștii, îmi iese înainte

Maica Domnului, așa cum e zugrăvită în biserică: frumoasă, cu un cerc de lumină împrejurul capului. Numaidecât am cunoscut-o și mi-am scos șapca din cap... Nu vedeam pe Gheorghită, dar îl simțeam cum

1 Glanț - luciu.

Întuneric și lumină 329

asculta. Maica Domnului a făcut un pas spre mine și m-a întrebat: „Vrei să iei pe Gheorghită cu dumneata?” Zic: „Da”. Ea mi-a răspuns, clătinând din cap: „Să nu-l iei, că moare pe drum”. Am rămas încremenit.

Zic: „Vasăzică, să nu-l iau niciodată?” „Ba da, mi-a răspuns

Maica Domnului. Altă dată poți să-l iei, dar acum nu, că moare pe drum”... Și a pierit, iar eu m-am deșteptat...

Băiatul a ciocănit în ușă.

— Intră! am strigat și, dând cu ochii de el, zic: Mă Gheorghită, știi ce vis ciudat am visat azi-noapte?

El răspunde cu un glas obosit:

— Am auzit...

Pe urmă, după ce își mușcă degetul arătător de la mâna stângă:

— Și zici matală c-avea cerc de lumină împrejurul capului?

— Da, întocmai cum e zugrăvită în biserică.

— Dar nu e așa? a spus că altă dată poți să mă iei.

— Da, i-am răspuns, altă dată te iau neapărat.

Am scos câteva parale, i le-am pus în mână și l-am sărutat pe frunte.

Băiatul s-a uitat la bani, s-a uitat de jur-împrejur, și-a mușcat buza de sus, și-a mușcat buza de jos și pe semne făcându-și socoteala că n-ar fi putut asista cu destulă liniște la plecarea automobilului:

— Eu mă duc, că plânge maica degeaba după mine...

...Și m-ai fi așteptând și acum, Gheorghită al Anghelinei...

Titu MAIORESCU, Critice, II, București.

Editura pentru literatură, 1967, p. 176 - 177.

APRECIERI CRITICE

Pentru graiul cuminte și adeseori glumeț al țăranului moldovean, Creangă este recunoscut ca model. Alături de

el, Caragiale a ridicat la valoare literară vorbirea tipică a incuților și semicuților din orașe cu ridicolul lor, precum și expresiile de spaimă și de cruzime ale celor de la sat (Năpasta, Făclia de Paști).

Dl Brătescu-Voinești se apropie de ei prin înfățișarea firească a tot ce a rămas mai sănătos, după amețeaua atâtor inovații pripite, în pătura de mijloc a societății noastre.

Icoanele acestei vieți, îndeosebi provinciale, sunt descrise cu o căldură de stil care câștigă de la început inimile cititorilor și le lasă impresia unei binefaceri sufletești – cu atâta iubire și cu o așa respectuoasă decență a căutat autorul să priceapă generația care dispare din mijlocul nostru și să ne-o înfățișeze în forma nepieritoare a artei.

Dl Sadoveanu, evocându-ne misterul vieții, înfiorându-ne de tragedia ei, este mai impresionist și mai impresionant. Stilul său e plin de imagini, adică de expresii explozibile, încărcate de senzații și de emoții, de înțelesuri și de subînțelesuri;

dl Brătescu, fiind un „realist” clasic, un observator, un analist, nu are nevoie de un asemenea stil. Acesta nu ar putea reda ce vrea autorul să ne dea. El are un stil transparent, pentru că trebuie să fie cât mai clar și mai precis, căci el n-are să ne înfioare, ci să ne explice. O frază separată a domnului Sadoveanu e artistică, o frază separată a domnului Brătescu pare o frază de ziarist; o frază a domnului Sadoveanu îți evocă sentimente, o frază a lui Brătescu îți spune un amănunt nou și interesant.

Iar viața – atât de intensă – rezultă din suma acestor fraze.

Chiar și în imagini apar calitățile stilului domnului Brătescu-Voinești: imaginile sale sunt clarificatoare, nota ce rezultă din ele e sonoră, curată, dar unică, pe când imaginile domnului Sadoveanu trezesc serii de armonice.

Garabet IBRĂILEANU, Scriitori români și străini, vol.

I.

București, Editura pentru literatură, 1968, p. 197.

(I. Al. Brătescu-Voinești) e un povestitor foarte limpede, de o gingășie superioară, zugrăvind din vârful penelului. Personajele sale de căpetenie sunt întotdeauna simpatice, și scriitorul înconjură cu o palidă aureolă de milă pe acești păstrători ai amintirilor ce dorm în sufletul lor ca moaștele sfinților în mătase întinsă peste aurul stropit cu pietre scumpe, pe acești lini drumeți ai vieții, care plâng zilnic la căpătâiul unui dor ce a murit de multă vreme, luându-le și o parte din viața lor, acești înfrânți care tac înaintea oamenilor.

Nicolae IORGA, Studii literare, vol. I.

București, 1969, p. 284.

Acela care a adus o întreagă clasă de eroi suferind de răul noului veac, melancolici și mizantropi, purtându-și reveriile poetice prin orașele de provincie, este Ioan Al. Brătescu-Voinești. Acesta publicase între 1890 și 1896, în „Convorbiri”, afară de poezii, bucățile cele mai tipice în proză.

Izbitoare sunt la Ioan Al. Brătescu-Voinești, ca de altfel la mulți din contemporanii săi, lipsa de invenție și de productivitate. Schițele și nuvelele se bazuie pe simpla observare a unor medii ce sunt chiar acelea în care trăiește scriitorul.

Viața provincială printre magistrați, avocați și grefieri, atmosfera reuniunilor ori cluburilor unde se joacă cărți, mergerea la vânătoare și la pescuit, sfera familială, astea sunt punctele de plecare ale acestei literaturi în fond de amator, fiindcă hotărârea de a scrie este evident legată de ivirea unui prilej, nu de capacitatea de a crea lumi nouă. Uneori aspectul schiței este chiar de cronică (și nu fără înrâurirea jurnalismului caragialian), ca bunăoară în Moș Niță Hârleț, unde punctul de plecare este discuția în

jurul problemei slugilor...

Brătescu-Voinești nu e un poet descriptiv al naturii, deși calitatea de poet i-a fost descoperită de unii ca notă esențială, nu e măcar un bun observator. „Natura”.

să în loc să fie o simbolizare plastică de stări sufletești, rămâne un concept gol de orice conținut concret, un prilej de considerații etice și sanitare. Scriitorul are față de spectacolul geologic o comoțiune oarbă pe care n-o poate transpune, din care cauză se mulțumește să exprime monologic sau dialogic reacțiunea verbală a omului comun. Însă transcrierea orală a comoțiunii este făcută, în linia artei caragialiene, cu îndemânare și, dacă nu asistăm la priveliștea cosmică, receptăm măcar cu emoție emoțiunea altora...

În aceste schițe din viața sufletească automată, rudimentară a oamenilor cu conținut sufletesc sărac (și la ei se alătură și animalele mai inteligente, precum câinele) stă tot meritul lui Brătescu-Voinești. Artă e împrumutată de la Caragiale, cu toată acea observare exclusivă a conduitelor verbale, fără capacitatea poeziei directe, fără viziune a naturii și fără limbaj rafinat. Însă schițele au o desfășurare de o economie perfectă, care face ca prin mijloace așa de simple să se capete efecte emoționale atât de durabile. Brătescu-Voinești nu e un scriitor mare în termeni absoluți, nu e un poet ca Sadoveanu, dar prin intensitatea atinsă în câteva puncte, prin originalitatea indiscutabilă a „duioșiei” lui, ce înfățișează o treaptă superioară curatei simțiri etice, ocupă în literatura română un loc remarcabil...

George CĂLINESCU, Istoria literaturii române de la origini până în prezent. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București.

Ed. „Minerva”, 1986, p. 575, 576, 581.

S-a obiectat lui I. Al. Brătescu-Voinești că nu percepe natura plastic și că descripțiile de natură sunt înlocuite la

el cu exclamații sau onomatopei. Lucrul nu e adevărat în totul, e adevărat însă că scriitorul nu e un „poet”... Ca scriitor clasic din familia lui Caragiale, Brătescu-Voinești este preocupat în primul rând de lumea morală și... opera sa conține în cea mai mare parte caracterologii sau cel puțin fiziologii. Era... un „narator de rasă... puțin fecund: cizelator, nu sculptor;

miniaturist, nu pictor”.

Al. PIRU, Analize și sinteze critice, Craiova, Editura „Scrisul românesc”, 1973, p. 225.

Literatura din în lumea dreptății și întuneric și lumină pare mai mult o ridicare directă de întâmplări de pe planul imediat al vieții de toate zilele. Este ceea ce autorul confirmă de altfel în conferința de la Facultatea de Litere, cerută de profesorul Caracostea (cunoscutul autor al studiului Poetul Brătescu-Voinești) și publicată în Din pragul apusului. Pană Trăsnea are slăbiciunea grădinii de flori, ca și tatăl scriitorului, Neamul Udreștilor descrie ceva „din neînțelegerea din căsnicia părinților”, Mișu Gerescu din Scrisorile lui Mișu Gerescu este Alexandru

Voinescu, „fratele mamei, fost căpitan de geniu, cel mai extraordinar povestitor pe care l-am întâlnit în viața mea”, Blana lui Isaia cuprinde o întâmplare adevărată, Inimă de tată fixează literar „neliniști” părintești și tot astfel mai departe: mediul familial poate fi identificat la tot pasul fie în eroi, fie în peisajul de cele mai multe ori restrâns la grădină. În aceeași conferință găsim formulată și norma artistică, în respectul căreia și-a scris literatura Brătescu-Voinești:

„Scriitorul nu trebuie să depășească limita credulității cititorului, el e dator să fie mai veridic decât realitatea însăși, să se silească din toate puterile ca nu cumva cititorul să-și zică: asta nu poate fi adevărat, aici autorul alterează adevărul!”

Vladimir STREINU, Pagini de critică literară, vol. I,

București.

Editura pentru literatură, 1968, p. 182 - 183.

Cuprins

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI... 2

NOTĂ BIOBIBLIOGRAFICĂ... 3

Din volumul ÎN LUMEA DREPTĂȚII (1906) ... 5

ÎN LUMEA DREPTĂȚII... 6

V-RCOLACUL... 59

PUIUL... 63

DOUĂ SURORI... 68

DIN CARNETUL UNUI JUDECĂTOR... 87

UN OM... 95

MICROBUL... 98

INSPECȚIE... 105

NEAMUL UDREȘTILO... 114

CUCOANA LEONORA... 131

MAGHERANUL... 135

PANĂ TRĂSNEA SFÂNTUL... 138

SMINTEALA LUI RADU FINULEȚ... 169

MOARTEA LUI CASTOR... 174

ÎNT-MPLARE... 179

CONU AFECU... 182

Din volumul ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ (1912) ... 187

ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ... 188

NICUȘOR... 194

SCRISORILE LUI MIȘU GERESCU... 200

„CĂLĂTORULUI ÎI ȘADE BINE CU DRUMUL”... 221

BLANA LUI ISAIA... 229

METAMORFOZĂ... 236

BIETUL TRIC... 239

MOȘ NIȚĂ H-RLEȚ... 242

NICULĂIȚĂ MINCIUNĂ... 248

PRIVIGHETOAREA... 271

CONTRAVENȚIE... 274

DIN CARNETUL UNUI JURAT... 279

INIMĂ DE TATĂ... 285

NENEA GUȚĂ... 293

TAINĂ... 296

PATIMĂ... 303

Din volumul FIRIMITURI (1929) ...309

MINUNEA... 310

MOARTE GRABNICĂ... 316

GHEORGHITĂ AL ANGHELINEI... 321

APRECIERI CRITICE...330

I. Al. Brătescu-Voinești

ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ

Apărut: 1997. Format: 70 x1081/32

Coli tipar: 14, 7 Coli editoriale: 13, 88 Tiraj: 5.000 ex.

Casa de editură «LITERA»

str. B.P. Hașdeu, nr. 2, Chișinău, MD 2005, Republica

Moldova

Tehnoredactor: Vitalie Eșanu

Corector: Raisa Coșcodan

Redactor: Ion Ciocanu

Editor: Anatol Vidrașcu

Tiparul executat sub comanda nr...

Combinatul Poligrafic, str. Mitropolit Petru Movilă,
nr. 35.

Chișinău, MD 2004, Republica Moldova

Departamentul Edituri, Poligrafie și Comerțul cu
Cărți